

Arcydzieło
Awangarda

Arcydzieło i kicz

(oprac. Alicja Mytych)

Charakterystyka grupy: Pracowałam z gimnazjalistami (dwie klasy trzecie, ok. 40 osób). Większość z nich ma 16 lat.

Zadanie dla uczniów: Co to jest arcydzieło? Co to jest kicz?

Odpowiedź modelowa:

Arcydzieło – dzieło wyróżniające się doskonałością, wybitne, znakomite.
– wybitne osiągnięcie w czymś; rzecz umiejętnie, kunsztownie przeprowadzona.

(Słownik języka polskiego, PWN)

Kicz – utwór o miernej wartości, schlebający popularnym gustom, który w opinii krytyków sztuki i innych artystów nie posiada wartości artystycznej. Kicz jest określeniem silnie pejoratywnym i często kontrowersyjnym. To, co dla jednych jest kiczem, przez innych może być uznane za wartościową sztukę.

<http://pl.wikipedia.org/wiki/Kicz>

Odpowiedzi uczniów:

Arcydzieło

<i>Kategoria</i>	<i>Odpowiedzi uczniów</i>
Piękne, doskonałe, ponadczasowe dzieło	<ul style="list-style-type: none">• dzieło na skalę światową; coś pięknego, zachwycającego, występuje w różnych postaciach, np. rzeźba, obraz;• dzieło piękne; takie, że gdy na nie patrzymy, aż dech zapiera nam w piersi, patrząc na nie wyobrażamy sobie niepojęty trud nad zrobieniem danego przedmiotu; rzecz piękna, misternie wykonana;• twór (dzieło artystyczne) wykonane przez wybitnego artystę, będące czymś pięknym, doskonałym;

	<ul style="list-style-type: none"> • coś doskonale zrobionego, dzieło, które zasługuje na nazwanie arcydziełem; coś ładnego, podobającego się ludziom; • dzieło pasujące do wszystkich odcieni piękna; • coś pięknego, wielkiego, idealnego, stworzonego przez uzdolnionego człowieka; • dzieło sztuki, które jest nadzwyczaj piękne i doskonałe; • obrazy i dzieła, które swoim doskonałym stylem przyciągają uwagę wielu ludzi; • dzieło uznawane za najlepsze, najlepiej wykonane; • coś znanego, pięknego, dobrze skomponowanego, sławnego; • coś pięknego, z duszą, solidnie wykonanego; nie musi być wykonane przez kogoś sławnego; • przedmiot bardzo dobrze wykonany przez autora; • takie lepsze dzieło; • dzieło mistrzowskie, doskonałe, genialne; • dzieło ponadczasowe, zasługujące na uznanie bez względu na epokę, w której zostało wykonane; • obraz lub jakieś inne dzieło, które jest przepiękne i można się nim zachwycić.
Dzieło wielkiego artysty	<ul style="list-style-type: none"> • dobre dzieło, stworzone przez mistrza; • coś, co stworzył ktoś wielki, np. malarz dawno temu, bardzo cenne, rzadko spotykane, bardzo drogie; • praca jakiegoś mistrza; • twór (dzieło artystyczne) wykonane przez wybitnego artystę, będące czymś pięknym, doskonałym, ponadczasowym; • dzieło świetnie zrobione, stworzone przez arcymistrza; • dzieło, które artysta wykonał najlepiej ze swoich dzieł; najlepszy obraz, np. Leonardo da Vinci <i>Dama z łasiczką</i>; • wybitne dzieło arcymistrza; fenomen w dziedzinie malarstwa.
Dzieło podobające się ludziom	<ul style="list-style-type: none"> • cenione wśród widowni artystycznej, krytyków; • wynalazek, praca będąca czymś doskonałym, podbijającym serca ludzi interesujących się daną dziedziną; • najczęściej obraz, który ludzie znają, podziwiają; • przedmiot zrobiony naprawdę solidnie; autor wkłada w nie całą duszę i serce; aby było naprawdę cudowne i budziło powszechny zachwyt i podziw w oczach większości ludzi;

	<ul style="list-style-type: none"> • dzieło sztuki, które jest genialne, wywiera duże wrażenie na oglądających, jest więc doskonałe.
Oryginalne dzieło	<ul style="list-style-type: none"> • przedmiot wyróżniający się wśród innych; • coś nadzwyczajnego, co zasługuje na uznanie, uwagę; coś, co przyciąga ludzkie oko i myśli; • wybitne dzieło w danym gatunku, wyprzedzające swoją epokę itp.; • coś ponadczasowego, wyjątkowego, jedyne w swoim rodzaju; jest to pojęcie względne, każdy pojmuje je inaczej; • coś wyjątkowego, pięknego, nieprzeciętnego.

Kicz

<i>Kategoria</i>	<i>Odpowiedzi uczniów</i>
Dzieło kiepsko wykonane	<ul style="list-style-type: none"> • Dzieło beznadziejnie wykonane, • coś niestarannego, odrażającego, świadczącego o niezdolności do stworzenia czegoś trudnego, ambitnego, • źle wykonana praca; komuś nie wyszło takie dzieło, jakie chciał, żeby wyszło, • dzieło stworzone w tandetny sposób, nie przekazujące nam żadnych morałów, nie budzące zachwyty, nieciekawe, • coś niestarannego, brzydkiego, przeciwieństwo arcydzieła, • rzecz ogólnie beznadziejna; coś nieudanego; błahostka, która ma udawać dzieło sztuki,
Dzieło przeładowane środkami artystycznego wyrazu	<ul style="list-style-type: none"> • coś kompletnie przesadzone, miało być arcydziełem, jednak artysta użył zbyt wielu sprawdzonych środków, które razem tworzą jedną wielką, niby artystyczną papkę, • coś uznane za niezgodne z artystycznymi normami, opiniami krytyków, uważane za coś niegustownego, bardziej zwraca uwagę na ilość oryginalnych rzeczy niż na jakość, • coś często specjalnie przesadzonego, żalostnego np. dzisiejsza moda lat 80., 90., disco polo, • przesada, za duża ilość dodatków do danej rzeczy,
Dzieło pozbawione sensu	<ul style="list-style-type: none"> • kiepska, niegodna uwagi rzecz, przedmiot, dzieło, niewarte oglądania, słuchania, nic nie wnoszące do życia kulturowego człowieka,

	<ul style="list-style-type: none"> • dzieło bez przekazu, które nic nie wnosi do kultury, • tandeta, nie mająca najmniejszego przekazu, nic ze sobą nie niesie, np. techno, • nic specjalnego, powtarzającego się, bez żadnego przekazu, robiony, by zwrócić na siebie uwagę, • dzieło sztuki, które nie ma sensu, nie oddaje żadnego charakteru i w ogóle nie jest nam potrzebne, • nieużyteczna, niepotrzebna rzecz, • bez sensu, beznadzieja, • coś beznadziejnego, źle spełniającego swoją rolę, coś, co niczego nie przekazuje, nie jest piękne; jest byle jakie, • coś, co nie przekazuje niczego ciekawego lub nie pasuje do ogółu,
Dzieło?	<ul style="list-style-type: none"> • coś taniego, prostego i głupiego, • beznadzieja, badziewie, • kłamstwo, lanie wody, oszukiwanie, nie mówienie prawdy, • podpucha, coś złego, lipa, • coś żalostnego, beznadziejnego, ktoś taki przesadnie się pokazuje, robi wokół siebie niepotrzebny szum, • coś nieudanego, jakiś pomysł, który nie wypalił, • coś nieudanego, szmira, totalna kłapa, • coś brzydkiego, co nie może być nazwane arcydziełem, • coś zupełnie nie spełniającego pokładanych w nim nadziei, np. Doda, • coś związane z kulturą i sztuką, chyba jakaś odmiana arcydzieła, • rzeczy wyśmiewane przez ludzi, • ktoś, kto robi coś na pokaz, wyolbrzymia to, co robił, kłamie.

Wnioski

Wy tłumaczenie słowa *arcydzieło* nie sprawiło moim uczniom wielkiej trudności. Podali każdy element pojawiający się w definicji słownikowej (co ciekawe, miałam problem ze znalezieniem tej definicji w Internecie, co oznacza, że pojęcie to nie jest proste do wytłumaczenia). Wiedzą, że jest to dzieło wybitne, oryginalne. Czasem dodają, że zostało stworzone przez wybitnego człowieka, co należałoby z nimi przedyskutować (Co przez to rozumieją? Czy dlatego był wielki, bo stworzył coś tak oryginalnego? Czy też uważają, że wszystkie dzieła ludzi uznanych za wielkich są arcydziełami?) Problem pojawił się przy *kiczu*. Nikt nie zauważył, że kicz schlebia gustom odbiorców, jest łatwy w odbiorze (co chyba jest jedną z jego podstawowych cech). Zupełnym zaskoczeniem były dla mnie definicje, które zebrałam w kręgu tematycznym „Dzieło?”. Okazało

się, że zdarza im się nawet identyfikować kicz z ludźmi. Jeden uczeń nie miał żadnych skojarzeń, a jego „strzał” okazał się zupełnie nietrafiony („odmiana arcydzieła”). Zauważyłam też, że często używają oni ogólników, które nic nie znaczą: „beznadzieja”, „coś, co nie pasuje do ogółu”. Wynika to z braku wiedzy.

Scenariusz lekcji **Arcydzieło czy kicz? Rozmawiamy o sztuce**

Lekcja języka polskiego, kl. III gimnazjum. Czas: 90 minut.

Cele

Uczeń:

- potrafi wy tłumaczyć pojęcia: arcydzieło i kicz;
- uzasadnia swoje zdanie;
- poznaje dzieła uznane za arcydzieła;
- tworzy własne dzieło sztuki.

Pomoce dydaktyczne:

- podręcznik: A. Łuczak, E. Prylińska: Język polski. Między nami. GWO;
- Słownik terminów literackich;
- reprodukcje arcydzieł malarskich;
- blok, farby, kredki;
- kiczowate przedmioty;
- album z reprodukcjami dzieł Alfonsa Muchy.

Wprowadzenie

Na poprzedniej lekcji prosiłam uczniów, żeby przynieśli przedmioty, które uważają za kiczowate. Teraz robimy z nich wystawę. Każdy ogląda i ocenia ekspozycję. Rozmawiamy o tym, czy wszystkie przyniesione rzeczy są kiczem, jakie są ich wspólne cechy, czemu służy kicz.

Rozwinięcie

- Uczniowie wyszukują definicje arcydzieła i kiczu ze Słownika terminów literackich, wnotowują najważniejsze informacje do tabelki:

arcydzieło	kicz
?	?

- Czytamy fragment wywiadu z J. Pilchem o kiczu (podręcznik, str. 276). Rozmawiamy, co według pisarza jest kiczem, na czym polega łatwość kiczu, czy można się zgodzić z autorem.
- Jeszcze raz oglądamy naszą wystawę. Uczniowie odkładają na bok przedmioty, które jednak nie są kiczem. Uzasadniają swój wybór.
- Rozmawiamy o tym, co wpływa na indywidualną ocenę dzieła sztuki, co wpływa na gust człowieka. Jakie zjawiska we współczesnej kulturze można uznać za kicz?
- Pokazuję uczniom reprodukcje dzieł Alfonsa Muchy. Pytam, czy im się podobają, co im się podoba, co nie. Tłumaczę, że kiedyś były one uznawane za kiczowate, a teraz są w pełni zrehabilitowane.

- Uczniowie wymieniają znane im arcydzieła. Pokazuję im te reprodukcje, które przyniosłam na lekcję. Zastanawiamy się, na czym polega ich artyzm, co w nich jest szczególnego, oryginalnego, ponadczasowego. Czy autorstwo wielkiego twórcy gwarantuje, że dzieło też będzie wielkie?
- Uczniowie wybierają obrazy, które im się podobają i malują ich własne wersje (może być to wierne odwzorowanie, mogą być to wariacje na ich temat).
- Po zakończeniu pracy wspólnie oglądamy nowe dzieła sztuki i próbujemy zgadnąć, którego obrazu dana praca dotyczy. Oceniamy efekty.

Podsumowanie

Rozmawiamy o tym, czy łatwo odróżnić kicz od wartościowego dzieła. Dlaczego o gustach się nie dyskutuje („de gustibus non disputandum est”)?

Komentarz do zajęć

Myślę, że zajęcia doskonale spełniły swoją rolę. Dzięki wcześniejszej diagnozie wiedziałam, do czego mogę się odwołać, co mam skorygować. Skupiłam się przede wszystkim na kiczu, bo okazało się, że właśnie to pojęcie wymaga omówienia.

Uczniowie byli bardzo aktywni. Każdy przyniósł przedmioty, które uważał za kiczowate. Okazało się, że po przeczytaniu słownikowej definicji część z tych rzeczy została przez grupę odrzucona (np. bilet miesięczny, który klasa uznała za bubel, ale nie schlebający gustom odbiorców). Moim gimnazjalistom najbardziej spodobało się ćwiczenie, polegające na tworzeniu własnych obrazów (zadanie to nie jest moim pomysłem, zaczerpnęłam je z jednego ze scenariuszy, prezentowanych nam na metodyce. Pomysł jest chyba pani Mazurek). Rzadko pojawiały się prace odtwórcze. Uczniowie starali się też bardzo, żeby nie powstał im kicz. W czasie rozmowy podsumowującej sprawdziłam, czy dobrze zrozumieli to pojęcie. Wynik mnie zadowolił. Wydaje mi się, że kilkakrotne odwołanie się do wiedzy potocznej uczniów (najpierw odpowiadali na pytania na kartkach, potem przynieśli to, co uznali za kicz, następnie wyszukiwali kiczowate zjawiska we współczesnej kulturze, podawali tytuły znanych im arcydzieł) pozwoliło im na efektywniejszą pracę. Nawet najstarsi uczniowie zrozumieli najważniejsze treści.

Awangarda

(oprac. Beata Malska)

Wiek uczniów, liczebność grupy: wypowiedziało się 47 uczniów dwóch klas II liceum ogólnokształcącego.

Zadanie dla uczniów: Co to jest awangarda?

Odpowiedź modelowa

Awangarda (franc. avant-garde = straż przednia w posuwającej się kolumnie zbrojnej) – wszelkie działania nowatorskie w sztukach plastycznych, architekturze, muzyce, literaturze i teatrze; określeniem tym obdarzono to wszystko, co nowe, dotąd niespotykane.

(źródło: Andrzej Z. Makowiecki, Andrzej Markowski, Włodzimierz Paszyński, Tomasz Wroczyński, *Pamiętajcie o ogrodach... Kultura. Literatura. Język. Podręcznik do liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum. CZ.3. WSiP. Warszawa 2004, s.12.*)

Odpowiedzi uczniów:

- coś wyniosłego, eleganckiego, nieprzeciętnego, oryginalnego, związanego z wygodą;
- coś oryginalnego, eleganckiego, nowość, ekskluzywność, styl;
- coś wyniosłego, eleganckiego, nieprzeciętnego, związanego z bogactwem, wygodą;
- coś odmiennego, innego, oryginalnego, nowego, eleganckiego;
- jakaś organizacja propagująca jakieś cele;
- coś eleganckiego, wygodnego, uporządkowanego, pięknego, kojarząca się z Francją, grupa ludzi wyższych, lepszych;
- to elegancja, szykowność, wytworność, na wysokim poziomie;
- jakaś organizacja zajmująca się sprawami raczej pozaziemskimi, naukowcy, nauka/astronomia;
- wyszukane słownictwo, używane często w wyższych sferach oraz w literaturze;
- ludzie bogaci;
- dzieła świadczące o danej epoce, otwarcie ją opisujące, główne dzieła przewodzące;
- Francja, elegancja, zarozumiałość, mania wyższości, wyjątkowość, piękny, drogi styl, coś innego;
- elegancja, wyniosłość, coś na wysokim poziomie; coś wyróżniającego się na poziomie elegancji; burżuazja;
- oryginalność, przesyt/przepych, nowość/innovacja, coś niespotykanego wcześniej, coś nowego, wcześniej nieznanego, bogactwo, nowy styl/moda, luksus, nowe konwencje, elegancja, szyk;
- elegancja, wyższość, wyniosłość;
- dzieła, które swoją treścią wskazują wyraźną przynależność do danej epoki, są podstawą w omawianiu epok; awangardę tworzą również osoby tworzące w danym czasie w sposób pierwotnie wskazujący jego egzystencję;
- zespół tendencji i trendów w sztuce na początku XX wieku odrzucający dotychczasowe style, kreujący własny świat odrębnego języka wyrazu; twórcy poszukiwali nowych, oryginalnych rozwiązań; (x2)
- Francja, bogactwo, nowy styl, elegancja, luksus;
- styl, wygoda;
- wygoda, styl, inność, coś na wysokim poziomie, coś nowego;
- coś nowego, stylowego, wyróżniającego się spośród zwyczajnych rzeczy; wg mnie awangarda występuje często u ludzi bogatych i popularnych;
- wychowany, elegancki, uprzejmy, wyniosły; być awangardowym to umieć zachować się godnie w sytuacji wymagającej dobrego zachowania; coś na wysokim poziomie;
- straż przednia, coś nowoczesnego, oryginalnego, przodującego w modzie;
- coś nietypowego, luksusowego, nowoczesnego;
- coś zaskakującego, coś nowego, na pewno coś innego, odbiegającego od starego stylu, coś, co szokuje, zadziwia; rzeczownik określający sztukę;
- awantura, gardzenie czymś;
- pewne odstępstwo od przyjętych norm;

- złość, gardzenie osobami, nienawiść, styl, awanturnictwo;
- przepych, błysk, coś oryginalnego, niecodziennego, niespotykanego;
- styl, moda, nowość, odmienność, nienaturalność, kształtność;
- coś oryginalnego, element przodujący;
- coś artystycznego, jakiś styl, który jest odstępstwem od ustalonych norm; coś oryginalnego;
- niekonwencjonalny, oryginalny, abstrakcyjny, bezpretensjonalny, inny, buntowniczy, ponad normę, nowy, trudny do zinterpretowania, osobliwość;
- awangardowy to znaczy wykształcony, niepowtarzalny, wyróżniony, jedyny w swoim rodzaju, wyjątkowo uzdolniony artysta mający swój odrębny, inny styl, którego sztuka jest wyjątkowa;
- ekscentryczność, styl, nowoczesność, luksus, „wysoki połysk”, moda;
- styl nowoczesny, inny niż dotychczas spotykane, szokujący, wyróżniający się;
- styl nowoczesny w sztuce, pochodna abstrakcji, coś, co szokuje, zadziwia, odbiegający od ustalonych norm;
- ekstrawagancja, bogactwo, pałace/zamki, sztuka, coś eleganckiego/zaskakującego, coś oryginalnego;
- coś niecodziennego, oryginalnego, coś stylowego, eleganckiego, willa z basenem, coś nietypowego, ekstrawagancja, przepych/bogactwo, sztuka;
- styl nowoczesny, szokujący, zaskakujący, odbiegający od ustalonych norm;
- styl nowoczesny, pochodna abstrakcji, szokujący, zaskakujący, odbiegający od ustalonych norm;
- coś niespotykanego, dziwnego, szokującego, występuje w sztuce (malarstwo);
- nieprzeciętność, nowe wzorce, wyróżniający się styl, nowoczesność, ekstrawagancja, sztuka;
- nieprzeciętność, „coś ze smakiem”, awangardowy, czyli stylowy, nowoczesność, może być np. sztuka awangardowa.

Odpowiedzi uczniów – podział na kategorie

Lp.	Kategoria	Odpowiedzi uczniów
1.	Coś a) coś nowego, odmiennego, nowatorskiego	<ul style="list-style-type: none"> ▪ pewne odstępstwo od przyjętych norm; ▪ coś oryginalnego, element przodujący; ▪ niekonwencjonalny, oryginalny, abstrakcyjny, bezpretensjonalny, inny, buntowniczy, ponad normę, nowy, trudny do zinterpretowania, osobliwość; ▪ coś odmiennego, innego, oryginalnego, nowego, eleganckiego;
	b) coś nowego, odmiennego, nowatorskiego i związanego ze sztuką/modą	<ul style="list-style-type: none"> ▪ straż przednia, coś nowoczesnego, oryginalnego, przodującego w modzie; ▪ coś niespotykanego, dziwnego, szokującego, występuje w sztuce (malarstwo); ▪ coś zaskakującego, coś nowego, na pewno coś innego, odbiegającego od starego stylu, coś, co szokuje, zadziwia; rzeczownik określający sztukę; ▪ coś niecodziennego, oryginalnego, coś stylowego, eleganckiego, coś nietypowego, ekstrawagancja, sztuka;

		<ul style="list-style-type: none"> ▪ nieprzeciętność, „coś ze smakiem”; awangardowy, czyli stylowy, nowoczesny, może być np. sztuka awangardowa;
	c) coś nieprzeciętnego, eleganckiego, kojarzącego się z Francją; nowatorski styl	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Francja, bogactwo, nowy styl, elegancja, luksus; ▪ elegancja, wyższość, wyniosłość; ▪ ekscentryczność, styl, nowoczesność, luksus, „wysoki połysk”, moda; ▪ elegancja, wyniosłość, coś na wysokim poziomie; coś wyróżniającego się na poziomie elegancji; burżuazja; ▪ coś oryginalnego, eleganckiego, nowość, ekskluzywność, styl; ▪ to elegancja, szykowność, wytworność, na wysokim poziomie; ▪ coś eleganckiego, wygodnego, uporządkowanego, pięknego, kojarząca się z Francją, grupa ludzi wyższych, lepszych; ▪ Francja, elegancja, zarozumiałość, mania wyższości, wyjątkowość; ▪ styl, wygoda; ▪ piękny, drogi styl, coś innego; ▪ coś nowego, wcześniej nieznanego, bogactwo, nowy styl/moda, luksus, nowe konwencje, elegancja, szyk; ▪ wygoda, styl, inność, coś na wysokim poziomie, coś nowego;
	d) coś związanego z bogactwem, przepychem, wygodą,	<ul style="list-style-type: none"> ▪ coś nietypowego, luksusowego, nowoczesnego; ▪ przepych, błysk, coś oryginalnego, niecodziennego, niespotykanego; ▪ ludzie bogaci; ▪ ekstrawagancja, bogactwo, pałace/zamki, sztuka, coś eleganckiego/zaskakującego, coś oryginalnego; ▪ coś nowego, stylowego, wyróżniającego się spośród zwyczajnych rzeczy; wg mnie awangarda występuje często u ludzi bogatych i popularnych; ▪ coś wyniosłego, eleganckiego, nieprzeciętnego, oryginalnego, związanego z wygodą; ▪ coś wyniosłego, eleganckiego, nieprzeciętnego, związanego z bogactwem, wygodą; ▪ wyszukane słownictwo, używane często w wyższych sferach oraz w literaturze; ▪ oryginalność, przesyt/przepych, nowość/innovacja, coś niespotykanego wcześniej;
2.	nowoczesny styl w sztuce	<ul style="list-style-type: none"> ▪ styl nowoczesny, inny niż dotychczas spotykane, szokujący, wyróżniający się; ▪ styl nowoczesny w sztuce, pochodna abstrakcji, coś, co szokuje, zadziwia, odbiegający od ustalonych norm;

		<ul style="list-style-type: none"> ▪ nieprzeciętność, nowe wzorce, wyróżniający się styl, nowoczesność, ekstrawagancja, sztuka; ▪ styl nowoczesny, pochodna abstrakcji, szokujący, zaskakujący, odbiegający od ustalonych norm; ▪ styl, moda, nowość, odmienność, nienaturalność, kształtność; ▪ styl nowoczesny, szokujący, zaskakujący, odbiegający od ustalonych norm; ▪ coś artystycznego, jakiś styl, który jest odstępstwem od ustalonych norm; coś oryginalnego;
3.	zespół tendencji i trendów	<ul style="list-style-type: none"> ▪ zespół tendencji i trendów w sztuce na początku XX wieku odrzucający dotychczasowe style, kreujący własny świat odrębnego języka wyrazu; twórcy poszukiwali nowych, oryginalnych rozwiązań; (2 osoby)
4.	osoba dobrze wychowana, wykształcona, oryginalna, niepowtarzalna; twórca	<ul style="list-style-type: none"> ▪ awangardowy to znaczy wykształcony, niepowtarzalny, wyróżniony, jedyny w swoim rodzaju, wyjątkowo uzdolniony artysta mający swój odrębny, inny styl, którego sztuka jest wyjątkowa; ▪ wychowany, elegancki, uprzejmy, wyniosły; być awangardowym to umieć zachować się godnie w sytuacji wymagającej dobrego zachowania; coś na wysokim poziomie;
5.	dzieła	<ul style="list-style-type: none"> ▪ dzieła, które swoją treścią wskazują wyraźną przynależność do danej epoki, są podstawą w omawianiu epok; awangardę tworzą również osoby tworzące w danym czasie w sposób pierwotnie wskazujący jego egzystencję; ▪ dzieła świadczące o danej epoce, otwarcie ją opisujące, główne dzieła przewodzące;
6.	organizacja	<ul style="list-style-type: none"> ▪ jakaś organizacja zajmująca się sprawami raczej pozaziemskimi, naukowcy, nauka/astronomia; ▪ jakaś organizacja propagująca jakieś cele;
7.	złość, awanturnictwo	<ul style="list-style-type: none"> ▪ awantura, gardzenie czymś; ▪ złość, gardzenie osobami, nienawiść, styl, awanturnictwo.

Wnioski

W badaniach brało udział 47 uczniów należących do dwóch równoległych klas, z czego 2 uczniów nie udzieliło żadnej odpowiedzi.

Uczniowie klas II intuicyjne prawidłowo kojarzą słowo *awangarda* z czymś nowym, nowoczesnym, nowatorskim, łamiącym dotychczasowe normy. Wyjątek stanowią wypowiedzi należące do kategorii 5, 6, 7 – są to odpowiedzi błędne (6 osób).

Dużą trudność sprawia młodzieży natomiast przypisanie tego słowa do określonej kategorii, stąd aż 20 uczniów w swoich definicjach używa słowa *coś*. Tylko kilku uczniów potrafiło określić awangardę jako pewne *działania, tendencje*.

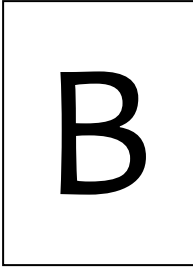
8 osób łączy awangardę z działaniami nowatorskimi w sztuce, a aż 12 osób z elegancją i dobrym smakiem. 9 uczniów kojarzy to słowo z przepychem, bogactwem.

2 osoby przypisują działania nowatorskie osobom wykształconym, dobrze wychowanym, co sugerowałoby, że możliwość łamania norm przypisują jednostkom, które dobrze znają obowiązujące w społeczeństwie normy postępowania, a ich działania są wynikiem świadomej decyzji, buntu przeciwko obowiązującym konwencjom.

Tylko 2 osoby przytoczyły znaną z wcześniejszej edukacji prawidłową definicją słowa awangarda (kategoria 3).

Uwagi metodyczne

Ponieważ większość uczniów w swoich definicjach posługuje się epitetami, charakteryzując awangardę, na lekcji postaram się pokazać przykłady artystycznych działań nowatorskich na początku XX wieku zaliczanych do awangardowych. Celem tej lekcji będzie dążenie do tego, aby uczniowie potrafili zaliczyć dane pojęcie do konkretnej kategorii znanych im zjawisk (zamiast słowa *coś*), a następnie podali szerszą ich charakterystykę, niekoniecznie wiążącą się z bogactwem, przepychem i elegancją.

Brzydota

Brzydota

(oprac. Joanna Gajdzińska)

Badania zostały przeprowadzone w liceum przy Samorządowym Centrum Edukacji w Radwanicach. Grupa liczyła 28 osób.

Odpowiedzi modelowe:

1. brzydota I rz. .ż Ia.CMc. ~ocie' obiekt fizyczny lub coś abstrakcyjnego, wywołującego negatywne odczucia estetyczne; brzydactwo, obrzydlistwo'
2. brzydota II rz. Ż Ia CMc. ~ocie, blm' zespół właściwości czegoś (np. dysproporcja, dysharmonia, zła kompozycja), wywołujących negatywne odczucia estetyczne: przeciwieństwo piękna.

(Słownik współczesnego języka polskiego, tom I, s. 78, 79)

3. brzydota ż IV. 1) cecha tego, kto (co) jest brzydki (brzydkie), bycie brzydkim. 2) istota lub rzecz brzydka; brzydactwo.

I. Brzydki ~dcy, ~dszy 1)odznaczający się cechą przeciwstawną do piękności, bardzo nieładny 2) zły, ujemny pod względem moralnym.

(Mały słownik języka polskiego, s. 60, 61)

II. brzydki m.os. brzydcy, st. W. brzydszy (nie: bardziej brzydki) 1) wywołujący nieprzyjemne wrażenia estetyczne. 2) pot. Niewłaściwy pod względem moralnym, niezgodny z obowiązującymi zasadami.

(Słownik poprawnej polszczyzny)

Pytanie skierowane do uczniów: **Co to jest brzydota?**

Definicje uczniów:

1. "Brzydota – coś, ktoś brzydki, nieładny. Osoba brzydka (zniekształcone ciało, zaniedbana, niestosownie się zachowująca)."
2. „Zaniedbani ludzie, którzy doprowadzili się do takiego stanu, np. przez wieloletnie picie alkoholu.”
3. „Jest to stan niedoskonałości, jakiejś rzeczy bądź osoby.”
4. „Postać odrażająca, powodująca uczucie wstrętu, lub przedmiot odpychający lub budzący grozę.”
5. „Osoba o brzydkim wyglądzie, z której wszyscy się wyśmiewają i wytykają palcami.”
6. „Zachowanie jakiejś osoby lub człowiek, którego wygląd wyraźnie odróżnia się od innych.”

7. „Jest czymś lub kimś, co budzi naszą odrzę, co nie spełnia naszych oczekiwań, co do wyglądu.”
8. „Jest to osoba brzydka, zła, posiadająca dużo wad, może cechować się brzydkim stylem ubierania się, fryzurą, itd.”
9. „Jest to ktoś nieuroczy, którego matka natura nie obdarzyła urodą, ktoś kto zniechęca nas swoją niedbałością; obleśna osoba, niechlujna.”
10. „Jest to coś okropnego.”
11. „Jest to odejście od jakiejś przyjętej normy.”
12. „Za brzydotę możemy uznać osobę, która nam się nie podoba.”
13. „To ktoś lub coś, co nas odraża swoim wyglądem, nie chcemy mieć z tym nic wspólnego.”
14. „Jest to coś co nam się nie podoba, możemy to odnieść do ludzi i przedmiotów.”
15. „Może być określeniem osoby bez urody, złej, trudnej sytuacji, rzeczy.”
16. „Jest to coś brzydkiego (ohydne zachowanie, brzydki ubiór, okropny wygląd)”
17. „Brzydki wygląd na skutek zaniedbania.”
18. „Jest to coś brzydkiego, coś, co nam się nie podoba, co nam nie pasuje, coś, do czego czujemy wstręt.”
19. „Jest to określenie człowieka brzydkiego, odrażającego, zaniedbanego.”
20. „Jest to osoba, która jest brzydka (zaniedbana).”
21. „Coś odrażającego, bez uroku i wdzięku.”
22. „Ktoś brzydki, nieładny. Coś okropnego, bez urody, coś, do czego czujemy obrzydzenie, wstręt.”
23. „Coś, co nam się nie podoba.”
24. „Rzecz lub osoba, która nie jest obdarzona urodą i pięknem, nieładna, nieestetyczna.”
25. „Coś brzydkiego. Jest nie tylko zewnętrzna, ale i wewnętrzna. Można być pięknym, ale być wulgarnym i źle się zachowywać.”
26. „Ktoś brzydki.”
27. „Epitet, który można odnieść do rzeczy czy osoby. Osoba może być brzydka, nieładnie wyglądająca; rzecz nie wygląda imponująco, nie jest w naszym guście, nie podoba nam się.”
28. „Człowiek o nieciekawym wyglądzie; określenie krytyczne na temat jakiejś rzeczy.”

Klasyfikacja odpowiedzi uczniów:

Rzecz brzydka	Osoba brzydka	Rzecz i osoba brzydkie	Zachowanie brzydkie	Brzydota jako opozycja do piękna
„Jest to coś okropnego.”	„Brzydota – coś, ktoś brzydki, nieładny. Osoba brzydka (zniekształcone ciało, zaniedbana, niestosownie się zachowująca).”	„Jest to stan niedoskonałości, jakiejś rzeczy bądź osoby.”	„Zachowanie jakiejś osoby lub człowiek, którego wygląd wyraźnie odróżnia się od innych.”	„Rzecz lub osoba, która nie jest obdarzona urodą i pięknem, nieładna, nieestetyczna.”*

„Jest to coś brzydkiego, coś, co nam się nie podoba, co nam nie pasuje, coś, do czego czujemy wstręt.”*	„Zaniedbani ludzie, którzy doprowadzili się do takiego stanu, np. przez wieloletnie picie alkoholu.”	„Postać odrażająca, powodująca wstręt, lub przedmiot odpychający lub budzący grozę.”*	„Coś brzydkiego. Jest nie tylko zewnętrzna, ale i wewnętrzna. Można być pięknym, ale być wulgarnym i źle się zachowywać.”	„Coś brzydkiego. Jest nie tylko zewnętrzna, ale i wewnętrzna. Można być pięknym, ale być wulgarnym i źle się zachowywać.”
„Jest to coś, co nie podoba się innym.”	„Osoba o brzydkim wyglądzie, z której wszyscy się wyśmiewają i wytykają palcami.”	Jest czymś lub kimś, co budzi naszą odrazę, co nie spełnia naszych oczekiwań, co do wyglądu”.		”Brzydota – coś, ktoś brzydki, nieładny. Osoba brzydka (zniekształcone ciało, zaniedbana, niestosownie się zachowująca)
„Coś odrażającego, bez uroku i wdzięku.”*	„Jest to osoba brzydka, zła, posiadająca dużo wad, może cechować się brzydkim stylem ubierania się, fryzura itd.”	„Jest to coś co nam się nie podoba, możemy to odnieść do ludzi i przedmiotów.”		
„Coś, co nam się nie podoba.”	„Jest to ktoś nieuroczy, którego matka natura nie obdarzyła urodą, ktoś kto zniechęca nas swoją niedbałością; obleśna osoba, niechlujna.”	„To ktoś lub coś, co nas odraża swoim wyglądem, nie chcemy mieć z tym nic wspólnego.”*		
	„Jest to coś brzydkiego (ohydne zachowanie, brzydki ubiór, okropny wygląd)”	„Może być określeniem osoby bez urody, złej, trudnej sytuacji, rzeczy.”		
	„Brzydki wy-	„Ktoś brzydki,		

	gład na skutek zaniedbania”	nieładny. Coś okropnego, bez urody, coś, do czego czujemy obrzydzenie, wstręt.”*		
	„Jest to określenie człowieka brzydkiego, odrażającego, zaniedbanego.”*	„Rzecz lub osoba, która nie jest obdarzona urodą i pięknem, nieładna, nieestetyczna.”*		
	„Jest to osoba, która jest brzydka (zaniedbana).”	Coś brzydkiego. Jest nie tylko zewnętrzna, ale i wewnętrzna. Można być pięknym, ale być wulgarnym i źle się zachowywać.”		
	„Ktoś brzydki.”	„Epitet, który można odnieść do rzeczy czy osoby. Osoba może być brzydka, nieładnie wyglądająca; rzecz nie wygląda imponująco, nie jest w naszym guście, nie podoba nam się.”		
	„Za brzydotę możemy uznać osobę, która nam się nie podoba.”	„Człowiek o nieciekawym wyglądzie; określenie krytyczne na temat jakiejś rzeczy.”		

*Definicje podkreślające negatywne odczucia estetyczne.

Powtórzone w tabeli zostały definicje odnoszące się do brzydoty jako przeciwieństwa piękna i do oceny zachowania (zawierają elementy z różnych kategorii).

Wnioski

Badaniem została objęta grupa 28 licealistów. Tylko 7. spośród nich definiując pojęcie brzydoty, nawiązało do negatywnych odczuć estetycznych, które wywołuje osoba lub rzecz brzydka, ale nie potrafiło uogólnić i nazwać wymienianych przez siebie odczuć negatywnych. Pisali o odrazie i wstręcie lub o braku estetyki. Zatem niemal 4/5 uczniów nie sięgnęło do najważniejszej części definicji modelowej.

Definicje uczniowskie cechował skrajny subiektywizm oceny („coś, co mnie się nie podoba”) oraz definicja oparta na przykładzie bez uogólnienia, np. nazwanie brzydotą alkoholika.

5. uczniów sformułowało definicję tylko w oparciu o desygnat rzeczowy – brzydota – jest to coś; 11. uczniów odwołało się w swojej definicji tylko do przykładu osoby; 11. uczniów sformułowało definicję wskazując na desygnat ludzki i rzeczowy brzydoty; 2 osoby odwołały się w swojej definicji do aspektu moralnego brzydoty (brzydota charakteru, niemoralne zachowanie, czyny, postępowanie), 3 osoby podkreśliły w swoich definicjach opozycje brzydoty wobec piękna. Pojawiły się odpowiedzi znacznie oddalone od modelu, podkreślające jedynie odmiennność osoby brzydkiej (osoba ładna także „znacznie różni się od innych”, przeciętnych, zwykłych), uczniowie wskazywali również na fakt napiętnowania osób nazywanych brzydkimi – są „wysmiewane i wytykane palcami”.

Uczniowie w dużej mierze posługują się zatem wiedzą zasłyszaną, wygłaszają sądy subiektywne oraz formułują definicje nieprecyzyjnie.

Modelowa definicja brzydoty zakłada natomiast następujące aksjomaty:

- 1) brzydota tyczy się obiektu fizycznego lub abstrakcyjnego,
- 2) jest to zespół właściwości czegoś,
- 3) przeciwieństwo piękna,
- 4) ktoś lub coś, co wywołuje negatywne odczucia estetyczne,
- 5) jest to cecha tego, kto jest brzydki lub tego, co jest brzydkie,
- 6) brzydki – nieładny zewnątrz, ale i zły, ujemny moralnie.

Przygotowana lekcja Wiedzy o kulturze powinna wspomóc rozumienie pojęcia „brzydota” w ogóle oraz ukazać różnorodność jej funkcjonowania w sztuce (na przykładzie malarstwa).

Uwagi metodyczne

1. Zaproponowane zajęcia uświadomią uczniom, iż istnieje cały zespół elementów, które już od wieków budzą, niezależnie od osobistych preferencji, negatywne wrażenia i odczucia – co stanowi clou definicji modelowej.
2. Sztuka operuje brzydotą jako tworzywem.
3. Istotnym zadaniem sztuki jest eksponowanie brzydoty wewnętrznej – moralnej – ukazywanie jej poprzez brzydotę zewnętrzną.
4. Czasy współczesne poszerzają długowieczny wachlarz elementów brzydoty o nowe aspekty związane z innymi celami sztuki (umoralnienie, napomnienie, kara za grzechy, prowokacja, pobudzenie do refleksji).

Poniżej zamieszczam propozycję lekcji. Lekcje poprzedzone były badaniem rozumienia pojęcia „brzydota” w ramach projektowania pracy nauczyciela.

Scenariusz lekcji

Brzydota w malarstwie wczoraj i dziś

Cel główny lekcji: Uczeń poszerza swoją wiedzę na temat polskiego i europejskiego malarstwa różnych epok oraz doskonali umiejętność analizy dzieła sztuki.

Cele operacyjne

Uczeń:

- I. Rozpoznaje dzieła malarskie różnych epok kultury narodowej i światowej.
- II. Dostrzega korelacje pomiędzy dziełem malarskim a epoką, stylem i zjawiskami w innych dziedzinach kultury, np. literaturą.
- III. Wskazuje na różne funkcje sztuki.
- IV. Omawia cechy charakterystyczne dzieła malarskiego.
- V. Podaje modelową definicję brzydoty,
- VI. Rozpoznaje w przykładach dzieł malarskich elementy brzydoty,
- VII. Wymienia elementy brzydoty, które są uniwersalne.
- VIII. Wskazuje na nowe elementy brzydoty- typowe dla czasów współczesnych.
- IX. Nazywa odczucia i wrażenia towarzyszące refleksji nad dziełem.
- X. Ocenia dzieło malarskie w kontekście idei epoki, w której powstało. Omawia swoją część zadania na forum klasy.
- XI. Wyjaśnia temat dzieła.
- XII. Przyporządkowuje do tezy własny przykład dzieła kultury.

Środki dydaktyczne:

1. *Wiedza o kulturze. Podręcznik*, K. Chmielewski, J. Krawczyk, Warszawa 2006.
2. Reprodukcje malarskie: Wielka Kolekcja Sławnych Malarzy.
3. *Historia brzydoty* U. Eco (Może być ksero Wprowadzenia).
4. *Słownik Synonimów*.
5. Reprodukcje malarskie na foliach rzutnikowych, rzutnik, folie, markery.

Metody dydaktyczne:

Poszukujące: dyskusja kierowana, burza mózgów, mapa pojęć.

Formy pracy: praca w grupach, praca indywidualna.

Czas trwania zajęć: 2 godz. lekcyjne

Przebieg lekcji:

Czynności organizacyjne.

Wprowadzenie do zagadnienia

Nauczyciel na wstępie informuje uczniów o głównym celu lekcji, którym jest poszerzenie wiedzy na temat polskiego i europejskiego malarstwa różnych epok oraz doskonalenie umiejętności analizy dzieła sztuki.

Rozmowa kierowana przez nauczyciela na temat brzydoty po lekturze „Wprowadzenia” do „Historii brzydoty” Umberto Eco.

Nauczyciel prosi o sformułowanie głównych tez tekstu; zapisywanie ich na bieżąco przez nauczyciela na folii rzutnikowej, następnie wyświetlenie na ekranie efektów pracy.

(10 minut)

Spodziewane wnioski:

1. Definiowaniu pojęcia brzydoty poświęcano na przestrzeni wieków mniej miejsca niż definicjom piękna.
2. Brzydotę przeważnie przedstawiano jako przeciwieństwo piękna.
3. Jest to pojęcie względne; określenie czegoś lub kogoś za brzydkie lub piękne zależy od kultury, czasów – epoki, mody, trendów...
4. Nazwanie czegoś lub kogoś brzydotą jest oceną subiektywną.
5. Pojęcie to wiąże się z odejściem od jakiejś reguły, zasady, kanonu.
6. Brzydota jest antynomią piękna, tak jak zło, grzech jest antynomią dobra.
7. Możemy mówić o brzydocie natury, ducha, brzydocie w sztuce, brzydocie jako takiej – ekskrement, padlina, brzydocie formalnej – brak równowagi pomiędzy elementami.
8. „Wszelka postać brzydoty może być wolna od swego wiernego i przekonującego przedstawienia artystycznego” – sąd uniwersalny, ponadczasowy.
9. „W przedstawieniu artystycznym brzydota pozostaje brzydotą, ale jest zarazem odbiciem piękna, którego nośnikiem jest talent artysty” – paradoks sztuki.

Prośba nauczyciela skierowana do uczniów o uzasadnienie tezy z punktu 3 własnymi przykładami z różnych dziedzin (10 minut)

Przykładowe odpowiedzi uczniowskie:

- kultura europejska hołduje dzisiaj szczupłej sylwetce (wygląd modelek), dawniej w XVI wieku – obowiązywał kult kobiety korpulentnej o tzw. rubensowskich kształtach, dzisiaj w Mauretanii kult kobiety pulchnej, puszystej, tylko taka znajdzie sobie partnera życiowego!
- Czarnych Etiopczyków uważamy za brzydkich, natomiast w samej Etiopii najczarniejszy jest najładniejszy,
- Wieża Gustawa Eiffla – w trakcie jej budowania organizowane były protesty, nazywana największym obrzydliwstwem architektonicznym, „ohydna kolumna z nitowanej blachy”, dziś ikona Paryża i Francji.

Jeśli padnie ze strony uczniów argument dotyczący Wieży Eiffla, wskazane jest przytoczenie przez nauczyciela fragmentu listu, który podpisali m.in. Aleksander Dumas syn, Guy de Maupassant:

„Przychodzimy, my, pisarze, malarze, rzeźbiarze, architekci, kochający piękno Paryża, które było aż do teraz nietknięte, protestować z wszystkich naszych sił i z całym naszym oburzeniem w imieniu smaku Francuzów, którego się nie szanuje, w imieniu zagrożonej francuskiej sztuki i historii, przeciwko bezużytecznej i potwornej budowli pana Eiffla, której fałszywa popularność budzi odrazę, gorszy rozsądek i poczucie sprawiedliwości, a jest nazywana <Wieżą Babel>.”

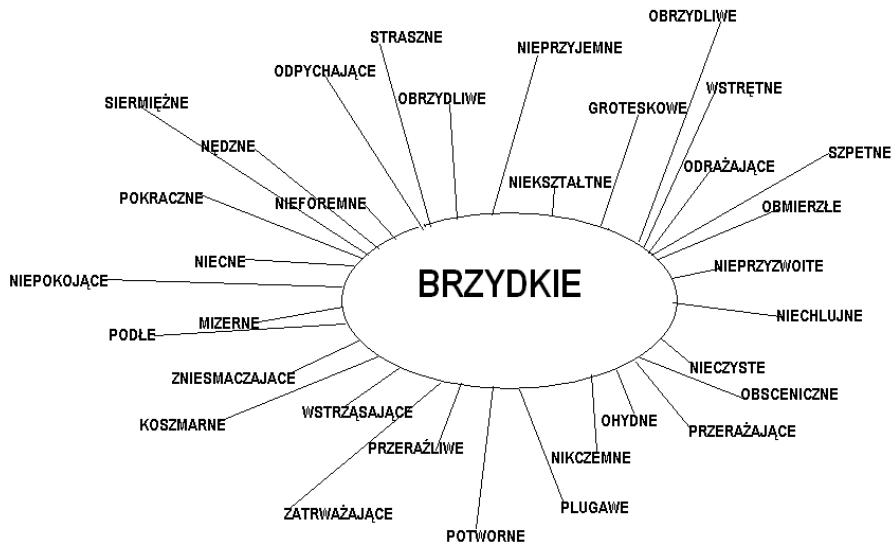
- Dla Japończyka czy Chińczyka ładne i brzydkie może być zupełnie co innego niż dla Europejczyka (kanony urody związane z cechami rasowymi lub zasady etykiety, np. siorbanie i mlaskanie przy stole u Japończyków jest wyrazem uznania dla smaku potrawy, dla Polaków podważeniem savoir-vivre'u).
- Przykład Quasimodo – odstręczający wygląd i szlachetny charakter.
- „Przykro pachną zawsze ci inni”, np. dla Afrykańczyków i Japończyków biali śmierdzą uryną lub masłem, dla Europejczyków i Amerykanów Żydzi śmierdzą czosnkiem, w kulturach arabskich istnieje określenie obcych – „ci, którzy

śmierdzą”, a na Andamanach odpowiednio pozdrowienie „Jak się masz?” – brzmi: „Jak się ma twój nos?”

Burza mózgów: przywoływanie i zapisanie na tablicy synonimów brzydoty, czegoś lub kogoś brzydkiego.

Nauczyciel prosi o wypisanie na tablicy synonimów brzydoty; brzydkie to: ... (uczniowie zapisują własne pomysły). (5 minut)

Rozdanie uczniom Słowników Synonimów – dopisanie do mapy pozostałych synonimów, wyrazów bliskoznacznych i zapisanie mapy pojęć do zeszytu.

Uczniowie odliczają do 7. Tworzymy 7 grup: I, II, III, IV, V, VI, VII. Każda z grup otrzymuje inną reprodukcję malarską i zestaw poleceń. Uczniowie wg uznania dzielą się kolejnymi pytaniami (każdy będzie odpowiadał na inne) – uczniowie mogą wymieniać się spostrzeżeniami w obrębie grupy. (20 minut)

Grupa I – otrzymuje reprodukcję fr. *Ogrodu rozkoszy ziemskich* Hieronima Boscha (fr. prawego skrzydła tryptyku).

Grupa II – otrzymuje reprodukcję *Kalek* Pietera Bruegela (1568).

Grupa III – otrzymuje reprodukcję *Karykatury kobiety* Quentina Metysa (1525-1530).

Grupa IV – otrzymuje reprodukcję *Głowy meduzy* Pietera Paula Rubensa (ok. 1618).

Grupa V – otrzymuje reprodukcję *Dżumy* Arnolda Bocklina (1898).

Grupa VI – otrzymuje reprodukcję *Hamleta polnego* Jerzego Dudy-Gracza (1977).

Grupa VII – otrzymuje reprodukcję obrazu Zdzisława Beksińskiego z 1975.

Zestaw pytań dla każdej grupy:

1. Określ temat tego obrazu, jeśli masz jakieś skojarzenia tematyczne z innymi znanymi Ci dziełami sztuki nazwij je.

2. Jakich uczuć, emocji doznajesz patrząc na tę reprodukcję?
3. Które elementy dzieła wywierają na Ciebie największy wpływ, dlaczego?
4. Czy reprodukcja podoba Ci się? Uzasadnij swoje zdanie.

Druga jednostka lekcyjna

Prezentacja wyników pracy w grupach. (20 minut)

Reprodukcje wyświetlane są wszystkim uczniom na rzutniku. Każdy z uczniów udziela odpowiedzi na forum na jedno pytanie.

Przykładowe odpowiedzi uczniów.

Tytuł obrazu i jego autor	Temat obrazu	Uczucia, emocje, które wywołuje u wirtualnego odbiorcy	Znaczące, kluczowe elementy dzieła	Ocena dzieła
<i>Ogród rozkoszy ziemskich</i> Hieronima Boscha (fr. prawego skrzydła tryptyku); późne średniowiecze	Piekło – ukazanie głównych grzechów ludzkich: chciwości, rozwiążności, próżności, lenistwa, obżarstwa itd.	Zdumienie, obrzydzenie, zniesmaczenie (wydalanie ludzi przez diabła, motyw kloaki w centralnym punkcie obrazu).	Postać półptaka, półczłowieka – diabła, nagość, strach, męczarnie wypisane na twarzach postaci.	Dzieło metaforyczne, paraboliczne, mimo negatywnych odczuć oglądającego może się podobać pomysłu, fantastyką, niesamowitością nastroju, kolorystyką...
<i>Kaleka</i> Pietera Bruegela (1568)	Różne przypadki kalek: kulawi, paralitycy, chorzy na syfisy (przedstawienie protez, kul, drewnianych chodaków dla kulawych – przyrządy medyczne XVI wieku. Bohaterowie mimo swej fizycznej ułomności gdzieś podążają – skojarzenia ze Ślepcami tegoż autora (dramatem Maeterlinka <i>Ślepcy</i> czy wierszem <i>Ślepcy</i> Baudelaire'a).	Smutek, litość, współczucie, niesmak, zatrwożenie odraza.	Chrome kończyny, niepełnosprawne ciało, kikuty kończyn górnych i dolnych.	Dzieło ma dużą wartość faktograficzną, podjęty temat podkreśla emocje bohaterów (wypisane w mimice i gestach), podkreślona determinacja w dążeniu do celu.

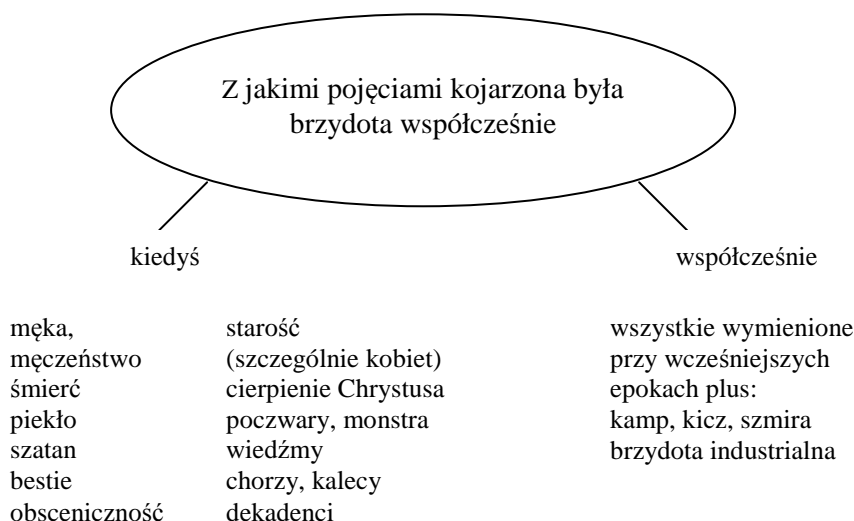
<p><i>Karykatura kobiety</i> Quentina Metsysa (1525-1530)</p>	<p>Portret kobiety starej, o męskich rysach twarzy; karykaturalny wizerunek kobiety (o niełatwym charakterze).</p>	<p>Niesmak, odraza, śmieszność, zdziwienie, zaskoczenie.</p>	<p>Męska twarz kontrastuje z dużym wyeksponowanym, pomarszczonym dekoltem kobiety, wygolone (według XVI-wiecznej mody) czoło, brak proporcji twarzy, obwisła skóra policzków i szyi, brudne paznokcie, narosła na twarzy, zaciśnięte usta (oznaka bufonady bądź złośliwości), dzisiaj – zabawne nakrycie głowy, duże, odstające uszy, rzadkie, wełniste włosy, bogaty, zdobny strój: suknia, biżuteria i nakrycie głowy: brosza z woalką.</p>	<p>Nijakie, bez wyrazu spojrzenie sugerować może, że oprócz pomarszczonego, obfitego ciała kobieta nie dysponuje już niczym cennym. Starość, zły charakter próbuje zatuszować bogactwem ubioru. Żadna biżuteria nie zatuszuje jednak jej brzydoty. Pomysł karykaturalnego sportretowania kobiety jest ciekawy, frapujący, dający do myślenia. Krzywe zwierciadło doskonale eksponuje brzydotę starej kobiety.</p>
<p><i>Głowa meduzy</i> Pietera Paula Rubensa (ok. 1618)</p>	<p>Odcięta głowa jednej z Gorgon – Meduzy. Motyw znany z mitologicznej historii o Perseuszu i najmłodszej z trzech Gorgon – Meduzie, której bohater odciął głowę sierpem; obraz o tym samym tytule Caravaggio.</p>	<p>Obrzydzenie, odraza, wstręt, przerażenie, obawa.</p>	<p>Kłębzące się węże, żmije, pająki, jaszczurki; trupio-błada głowa w centralnej części obrazu; skrwawiona poszarpana szyja; wybałuszone, wytrzeszczone oczy Meduzy (jej wzrok powodował skamienienie).</p>	<p>Temat przerażający, przedstawienie poruszające w swojej interpretacji i wyobrażeniu mistrza, podobać się może złudzenie ruchu, skonfrontowanie plaży i nadmorskiego piasku z czerwienią krwi (działanie na widza kontrastem).</p>

<p><i>Dżuma</i> Arnolda Bocklina (1898)</p>	<p>Epidemia, która swego czasu dziesiątkowała Europę (np. w 1764 r. Neapol), nawiązania Tommaso Fasano <i>O epidemii dżumy</i>, Matthias Grunewald <i>Kuszenie św. Antoniego – portret zadumionego</i>, A. Camus <i>Dżuma</i>.</p>	<p>Przerażenie, odraza, obrzydzenie.</p>	<p>Wizerunek kościstej śmierci z kosą, siedzącej na hybrydzie niby smoku z węzowym ogonem – przesadnie dużym; krwista czerwień szaty oplakującego śmierć kontrastująca z bielą sukni umarłej kobiety, spastyczne pozy ludzi umierających na zarazę.</p>	<p>Ciekawa kompozycja dzieła, perspektywa, pierwszy i drugi plan, apokaliptyczny wizerunek bestii – skrzydlaty potwór ze smoczym łbem, przemawiająca do wyobraźni kolorystyka.</p>
<p><i>Hamlet polny</i> Jerzego Dudy-Gracza 1977</p>	<p>Wizerunek chłopca siedzącego na secesyjnej sofie na środku uroczyska, mężczyzna w rogatce z pawim piórem (jak Jaśko z <i>Wesela</i>), koło niego leży – jak sugeruje tytuł obrazu - czaszka Yorika. (<i>Hamlet</i> Szekspira) Nawiązania w twórczości pisarskiej W. Gombrowicza, np. <i>Ślub</i>, S. Mrożka, np. <i>Tango</i>.</p>	<p>Mieszane uczucia, śmieszność i odraza, niechęć.</p>	<p>Otyłość chłopca-kolejne fałdy tłuszczu, papieros w dłoni, czaszka, rogatka z pawim piórem, główki kapusty i secesyjna sofa – groteska, karykatura, przerysowanie, zniekształcenie, zdeformowanie, okpienie mitu hamletowskiego, obsceniczność.</p>	<p>Uszczypliwe komentowanie rzeczywistości współczesnego świata, realiów polskich – w centrum sztuki postać chama; konfrontowanie mitów narodowych z tą rzeczywistością, paradoks sytuacyjny – ciekawy pomysł – człowiek monstrum; prostolinijność, a nawet prostactwo.</p>
<p>Reprodukcja Zdzisława Beksińskiego z 1975 r.</p>	<p>Autor nie tytułował swoich obrazów (problem interpretacyjny). Wydaje się, że jest to ocalały z pożogi niby-człowiek. Skojarzenia z literaturą wojenną: Z. Nałkowska,</p>	<p>Przerażenie, strach, poczucie samotności, alienacji, groza, przygnębienie, odraza, wstręt, smutek, żal, litość, zaniepokojenie,</p>	<p>Na pierwszym planie; człowiek-poczwarzka, rachityczne kończyny postaci, zwierzęca poza (na czterech) zabandażowana głowa włącznie z twa-</p>	<p>Jeśli przyjrzeć się obrazowi jako metaforze człowieka ocalałego po kataklizmie, wojnie, epidemii, totalitaryzmie – obraz jest przekonujący, zapadający dzięki pro-</p>

	T. Borowski, G. Herling- Grudziński, A. Szczypiorski, K. Moczarski.	melancholia.	rzą, czerwień przeziąkniętego krwią białego bandażu w części twarzo- wej, tłące się ogniem ruiny miasta, zasypa- na pyłem droga – jak po wybu- chu, pustka.	stocie ujęcia planów w pa- mięć (oszczęd- ność środków wyrazu, asce- tyczność formy, kolorów – czerń, odcienie brązów, biel i czerwień), ze- zwierzczenie człowieka w sytuacjach eks- tremalnych.
--	---	--------------	---	--

Wnioski

Nauczyciel zapisuje pytanie na tablicy. Uczniowie podają propozycje. (5 minut)

Odnalezienie przez uczniów definicji niezrozumiałych pojęć (kamp, kicz ...).

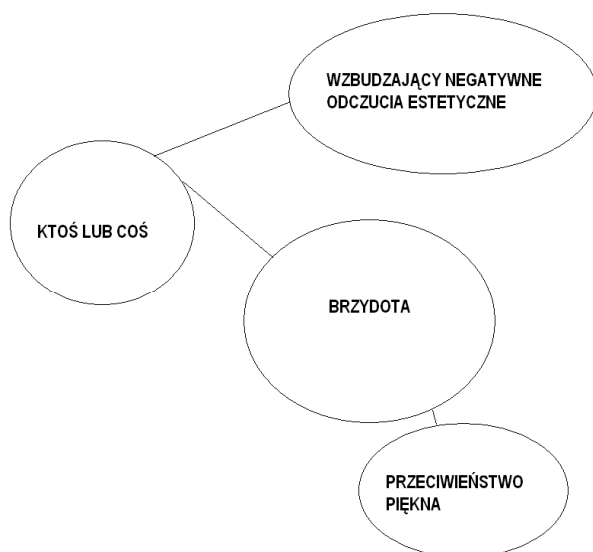
Odczytanie na forum.

Na podstawie analizy dzieł i skojarzeń z pojęciem brzydota uczniowie formułują definicję, którą można by zamieścić w słowniku.

Każda z grup ma za zadanie zdefiniować pojęcie brzydoty (dopuszcza się dwie formy: tekst lub mapa pojęć).

Propozycje uczniowskie:

Brzydota – ktoś lub coś brzydkiego, wywołującego negatywne odczucia estetyczne, przeciwieństwo piękna.

Uczniowie z grup, które sformułują poprawne modelowe definicje otrzymują punkty za pracę na lekcji. W przypadku niekomplementarności definicji, uczniowie uzupełniają ją o brakujący element na podstawie stosownego słownika. Definicję tekstową lub przedstawioną za pomocą grafu zapisują w zeszytcie przedmiotowym.

Nauczyciel zadaje pytanie: *Jakie zadania pełni brzydota w sztuce, w malarstwie?*
(10 minut – przygotowanie, 10 minut – prezentacja)

Wyobraź sobie, że **jesteś przewodnikiem w muzeum** i chcesz wyjaśnić zwiędzającym fenomen powodzenia obrazu.

Argumenty zgłaszane są przez wszystkich uczestników grupy, natomiast głos na forum zabiera tylko wytypowany przez grupę lider.

Przyporządkowanie uczniom **innego** dzieła niż w ćwiczeniu pierwszym (grupa I przygotowuje odpowiedź na podstawie obrazu Beksińskiego, grupa II Dudy-Gracza itd.) oraz rozdanie grupom zestawu 8 cytatów, które liderzy mogą wykorzystać podczas prezentacji.

Zapisanie tekstu propozycji wystąpienia w zeszytach przedmiotowych.

Oryginalne i poprawne odpowiedzi nagradzane są punktami za aktywność. Jeśli uczniowie pracują sprawnie, można w klasie zorganizować ranking najlepszych wystąpień i dostosować odpowiednio punktację (5/5 dla najlepszych, 4/5, 3/5 dla kolejnych; dodatkowymi punktami oceniamy liderów)

Zestaw cytatów

1.

„Ciało jest instrumentem dostarczania wrażeń (...) właśnie obcy – ludzie o nie dość znanym, nie w pełni przewidywanym sposobie bycia, kalejdoskopowo róż-

ni, zmienni i zaskakujący w wyglądzie i zachowaniu – mogą dostarczyć widzowi najobfitszych i najbardziej podniecających przeżyć”.

2.

Już Arystoteles twierdził, że **„Nie istnieje wąż ani ohydne monstrum, które przez sztukę naśladowaną nie sprawiłoby przyjemności naszym oczom”.**

3.

XX-wieczny badacz Antonio Damasio tłumaczy zjawisko katharsis – oczyszczającą moc uczuć litości i trwogi – w sposób naukowy. Otóż, według niego **„Wzburzenie dopuszcza dezaprobatę moralną oraz świadomy i przemyślany podziw i przychyłność”.**

4.

A. Gide: **„Czas delikatności i dyletanctwa minął. Teraz potrzebujemy barbarzyńców”.**

5.

K. Giedroyc: **„Najlepsze dzieła celnie komentują świat”.**

6.

P. Markiewicz, P. Przybysz: **„Piękne obrazy pobudzają obszary mózgu należące do układu nagrody, które są szczególnie aktywne podczas wydawania sądów wartościujących. Natomiast obrazy brzydkie zwiększają aktywność kory motorycznej.”**

7.

P. Przybysz, P. Markiewicz: **„Im bardziej dzieło jest realistyczne, tym mniej ciekawe i bardziej banalne wydaje się dla układu nerwowego”.**

8.

Goodmann twierdzi, że **„nie istnieją przedmioty estetyczne wewnątrznie, lecz jedynie przedmioty, które estetycznie funkcjonują”.**

9.

U. Eco: **„Co uznawano za brzydkie wczoraj, staje się pięknem dzisiaj”.**

Przykładowa odpowiedź uczniowska (przedstawiciela gr. I):

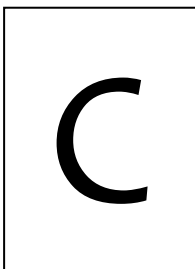
„Droży Państwo, dzieło Zdzisława Beksińskiego na pozór wydaje się być li tylko prostym w formie i temacie przedstawieniem zdeformowanego, hybrydycznego ciała ludzkiego. Ale jeśli przypomnimy sobie słowa K. Giedroycia, który podkreślał, że „najlepsze dzieła celnie komentują świat” – przyczyna fenomenu popularności tego i innych dzieł Z. Beksińskiego okazuje się być banalna.

Przecież o tym, że wojny, kataklizmy, epidemie, totalitaryzm odzierają człowieka z prymarnych ludzkich cech, nie muszę nikogo przekonywać. Przecież to ludzie ludziom fundują ten nie-ludzki świat”. Obraz powstał w 1975 roku, czyli wystarczająco długo po II wojnie światowej, by móc wysnuwać wnioski, co do uniwersalności tego dzieła, jednakże tłące się na drugim planie obrazu miasto i przeciekająca krwią obandażowana głowa na planie pierwszym nasuwać może skojarzenia wojennej pożogi. Kim zatem jest ta nie-ludzka, cierpiąca postać? Autor niewątpliwie nią prowokuje – i to może jest tajemnica powodzenia tej sztuki.

Zadanie domowe (do wyboru)

1. Po lekturze rozdziału z podręcznika Sztuka na rozstaju dróg (str. 250-251) odpowiedz pisemnie na pytanie: Na czym polegał fenomen *Fontanny* Marcela Duchampa, *Pokrytej futrem filiżanki, spodka i łyżeczki* Mereta Oppenheima i *Wieży Eiffla*?
2. Przygotuj krótką ok. 5-10 min. prezentację multimedialną na temat **brzydoty w różnych dziedzinach sztuki** (literatura, muzyka, rzeźba, sztuka użytkowa, malarstwo).

Tematem kolejnych zajęć jest piękno i brzydota w **różnych** dziedzinach sztuki.

Cywilizacja

Cywilizacja

(oprac. Zofia Brejda)

Odpowiedzi udzielali uczniowie drugiej i trzeciej klasy gimnazjum, była to grupa licząca pięćdziesięcioro jeden uczniów.

Zadanie dla uczniów:

Uczniowie mieli za zadanie krótko zapisać, czym jest według nich cywilizacja, z czym się im kojarzy.

Odpowiedź modelowa

1. Cywilizacja – stopień rozwoju osiągnięty przez społeczeństwo w danej epoce historycznej, mierzony poziomem kultury materialnej, poziomem opanowania przyrody i wyzyskiwania jej bogactw, ogółem nagromadzonych dóbr, instytucji.

Popularny słownik języka polskiego, Wilga, Warszawa 1999

2. Cywilizacja – poziom rozwoju w danym okresie historycznym, który charakteryzuje się określonym poziomem kultury, stopniem opanowania środowiska naturalnego i nagromadzeniem instytucji społecznych. Stanowi ona najwyższy poziom organizacji społeczeństw, z którymi jednostki identyfikują się. W skład cywilizacji wchodzi mniejsze jednostki np.: naród, wspólnota, czy inne zbiorowości. Za przejawy cywilizacji uznaje się:

- zorganizowane życie miejskie,
- monumentalne świątynie,
- pismo,
- rozwinięty handel,
- jakiś rodzaj organizacji zajmowanego terytorium.

<http://pl.wikipedia.org/wiki/Cywilizacja>

Odpowiedzi uczniowskie

L.p.	Kategoria	Odpowiedzi uczniowskie
1.	ROZWÓJ	<ul style="list-style-type: none">– Cywilizacja – rozwój techniki, medycyny, łączności; człowiek cywilizowany jest coraz silniejszy, mądrzejszy;– Rozwój człowieka, jego zachowania, kultury;– Rozwój, miejsce, zachowanie ludzi;– Ewolucja człowieka, rozwój planety, wynalazki, nauka, naukowcy, nowoczesne sprzęty;

		<ul style="list-style-type: none"> – Postęp w tworzeniu nowoczesnych sprzętów technicznych oraz postęp w życiu ludzkości, czyli rozwój; – Rozwój ludzi, miast; – Rozwój ludzi, kultura; – Rozwój, miejsce zamieszkanie przez ludzi, technika; – Rozwój ludzi, miasta i techniki; – Rozwój świata oraz zmiany we wszystkich aspektach życia; – Kultura, rozwój techniki; – Rozwój techniki; – Rozwój przemysłu, ludzkości, nowoczesność; – Rozwój ludzi i przemysłu; – Rozwój nauki; – Nauka, sztuka, język, rozwój; – Sumerowie, technika, sztuka, nauka, rozwój, język; – Rozwój techniki, nauki, społeczności; – Nowoczesność, sztuka, rozwój, ludzie; – Społeczeństwo, rozwój techniki potrzebnej ludziom; – Ludzie, rozwój, społeczeństwo; – Społeczność, ludzie, którzy mieszkają na jednym obszarze – ciągle rozwijają się technicznie i kulturowo; – Ruch;
2.	LUDZIE, SPOŁECZEŃSTWO	<ul style="list-style-type: none"> – Ciągle ewoluująca ludzkość posiadająca własną kulturę, przystosowana; – Ludzie, rozwój, społeczeństwo; – Ludność, kultura; – Jeden gatunek jakiejś rasy, która stworzyła miasta, naukę; – Duża grupa ludzi; – Ludzie, nauka; – Ludzie i otoczenie wokół nas; – Społeczność, ludzie, którzy mieszkają na jednym obszarze – ciągle rozwijają się technicznie i kulturowo; – Grupa ludzi, która żyje w jednym miejscu i czasie, cywilizacja cały czas się rozwija; – Grupa ludzi, kultura, to, co nas otacza; – Ludzie; – Grupa ludzi, społeczeństwo;

		<ul style="list-style-type: none"> – Zjednoczeni ludzie, wykształceni; – Grupa ludzi; – Ludzie, każdy z nas; – Wszyscy ludzie żyjący na ziemi; – Ludzie na określonym poziomie; – Ludzie cywilizowani; – Miejsce lub zachowanie; miejsce – miasto; zachowanie – umiejętność komunikowania się, odpowiednie zachowanie; – Cywilizacja to człowiek, który potrafi posługiwać się wszystkimi urządzeniami;
3.	DEFINICJE WIELOASPEKTOWE	<ul style="list-style-type: none"> – Nauka, sztuka, język; – Sumerowie, technika, sztuka, nauka, rozwój, język; – Ułatwienie życia, kultura, postęp, ludzie, rozwój; – Społeczeństwo, kultura, zabytki, rozwój, instytucje oświatowe, postęp w przemyśle; – Kultura, postęp, zabytki, społeczeństwo, rozwój; – Infrastruktura, kanalizacja, osiedle, przeludnienie; – Rozwój, nauka, język, sztuka, nowoczesność; – Choroba, rozwój, kultura; – To, co mnie otacza;
4.	<i>Kategoria dodatkowa:</i> CYWILIZACJA = SZEROKO POJMOWANA KULTURA	<p>Włączyłam tę kategorię, by przedstawić inne, niż powyższe, sposoby kategoryzacji.</p> <ul style="list-style-type: none"> – Rozwój człowieka, jego zachowania, kultury; – Rozwój ludzi, kultura; – Kultura, rozwój techniki; – Ciągłe ewoluująca ludzkość posiadająca własną kulturę, przystosowana; – Ludność, kultura; – Kultura i religia odrębnego ludu; – Ułatwienie życia, kultura, postęp, ludzie, rozwój; – Społeczeństwo, kultura, zabytki, rozwój, instytucje oświatowe, postęp w przemyśle; – Kultura, postęp, zabytki, społeczeństwo, rozwój; – Dzięki niej rozwinęła się kultura; – Choroba, rozwój, kultura.

Wnioski

Definicje zostały pogrupowane według klucza tematycznego, jednak nie jest to podział jedyny z możliwych. Poza tym wiele z nich należałoby umieścić w kilku, jeśli nie we wszystkich, kategoriach, gdyż często łączą one różne elementy.

Jeśli chodzi o porównanie z odpowiedziami modelowymi, nasuwa się następujący wniosek: w definicjach uczniowskich pojawiają się: KULTURA, ROZWÓJ, OSIĄGNIĘCIA KULTURY MATERIALNEJ, które jednak kojarzą im się głównie ze współczesnością i osiągnięciami techniki; w odpowiedziach brak natomiast następujących elementów definicji modelowej: MOMENTU HISTORYCZNEGO, czy też określonej epoki (co potwierdza wcześniejszy wniosek, iż cywilizacja jest dla nich zjawiskiem dotyczącym przede wszystkim współczesności, dlatego w trakcie lekcji zwróciłam uwagę uczniów na cywilizacje wcześniejsze, w tym również te, które od dawna nie istnieją, aby poszerzyć ich horyzont i sprawić, by uwzględniali także przeszłość), OPANOWANIA ŚRODOWISKA NATURALNEGO (w jednej tylko odpowiedzi pojawia się hasło „infrastruktura”, zapewne w rozumieniu urbanizacji), INSTYTUCJI SPOŁECZNYCH (również jedna odpowiedź je uwzględnia). Pojawiły się także dwie definicje, które trudno było skategoryzować: „ruch” oraz „to, co nas otacza” – są one zbyt ogólne.

Najbliższymi definicji modelowej są te, które zostały ujęte w kategorii „definicje wieloaspektowe”, co stanowi w przybliżeniu 17,5%.

Wskazówki metodyczne

W przypadku, kiedy w obrębie klasy otrzymuję tak zróżnicowane odpowiedzi na zadane pytanie/ hasło/ problem, najlepiej sprawdza się metoda mapy mentalnej, bardzo często przeze mnie wykorzystywana. Unikam metody podającej (definicja przedyktowana do zeszytu nie jest, według mnie, kreatywnym rozwiązaniem), gdyż uważam, że praktyczniejszą dla uczniów jest definicja/odpowiedź, do której dojdą sami. Po pierwsze, mogą odczuć satysfakcję „odkrywców” i taki sposób odbierania informacji nie kojarzy im się z „wkuwaniem”, po drugie, nie mają większych kłopotów z zapamiętaniem takiej definicji – jest dla nich zrozumiała, bo wynika z ich przemyśleń. Dlatego w celu opanowania przez uczniów definicji modelowej wykorzystałam na zajęciach mapę myśli, kierując pracą uczniów za pomocą pytań i prowadząc tym samym tok ich myślenia tak, by uzyskać założony cel. Jest to według mnie metoda o tyle „bezpieczna”, że na jej drodze jesteśmy w stanie uzyskać dokładnie taki efekt, jaki sobie założyliśmy. Nawet, jeśli w mapie pojawią się elementy, które są zbyt dużym uogólnieniem, można na różne sposoby, np. graficznie) wyróżnić to, co chcemy, aby uczniowie zapamiętali i kojarzyli.

Poniżej zamieszczam scenariusz lekcji, której głównym celem jest przybliżenie odpowiedzi uczniowskich na pytanie: *Czym jest cywilizacja?* Do odpowiedzi modelowej.

Scenariusz lekcji Oblicza cywilizacji

Lekcja ta otwiera dział o tytule „Oblicza cywilizacji”. Wobec tego ćwiczenie, które uczniowie mieli wykonać na poprzedniej lekcji, jest ściśle związane z tematyką tego działu. Głównymi metodami są: heurtyka, dyskusja, mapa mentalna i praca indywidualna.

Przebieg lekcji:**a) CZĘŚĆ WSTĘPNA**

- uczniowie zapisują na tablicy swoje odpowiedzi do hasła „cywilizacja” w formie drzewa skojarzeń. Odrzucone zostają tylko powtarzające się odpowiedzi. W dalszej części lekcji nauczyciel prowadzi za pomocą pytań heurystycznych tok myślenia uczniów tak, by we wspólnie tworzonej definicji pojawiły się elementy, które pominęli podczas odpowiedzi opartych na wiedzy potocznej.

b) CZĘŚĆ WŁAŚCIWA

- nauczyciel informuje uczniów, iż ich dotychczasowe pojmowanie terminu „cywilizacja” nie jest pełne; prosi, by podali jakikolwiek przykład cywilizacji, która przestała istnieć; uczniowie podają krótką historię cywilizacji Inków i/ lub Azteków, uzupełniając skojarzenie przyczynami, dla których cywilizacje te nie przetrwały do dziś; wtedy nauczyciel prosi, by uczniowie spróbowali ująć w swojej mapie mentalnej kwestię takich właśnie cywilizacji; wtedy też na drzewku asocjacyjnym pojawia się aspekt „momentu historycznego”, czy epoki („cywilizacja, to stopień rozwoju osiągnięty przez społeczeństwo w danej epoce czy momencie historycznym” – vide definicja słownikowa),
- nauczyciel odwołuje się do tych odpowiedzi uczniów związanych z wiedzą potoczną o cywilizacji, w których pojawia się hasło „rozwój techniki, miasta, mieszkanie na określonym obszarze, postęp w przemyśle, infrastruktura, kanalizacja, osiedle, przeludnienie”, prosząc, by spróbowali wyciągnąć ogólny wniosek na temat tego, co ulega przemianie podczas rozwoju cywilizacyjnego ludzkości; za pomocą pytań pomocniczych uzyskuje odpowiedź związaną z „poziomem opanowania przyrody i wyzyskiwania jej bogactw” – vide definicja słownikowa);
- w definicji uczniowskiej brak jeszcze elementu „instytucje społeczne”, dlatego nauczyciel, bazując na wypowiedziach uczniów (zwłaszcza na hasłach: „nauka, język, sztuka, kultura, zabytki, instytucje oświatowe”) prosi, by uczniowie spróbowali znaleźć wspólny mianownik dla powyższych haseł, zwracając uwagę na to, z jakimi sferami życia są związane; jeśli taka odpowiedź nie wystarczy, dodaje do nich pojęcia: władza i jej rodzaje, ślub/rozwód, muzeum, galeria, itp.; wtedy uczniowie odkrywają trzeci, ostatni brakujący element definicji: „nagromadzenie instytucji społecznych”.

c) CZĘŚĆ KONCOWA:

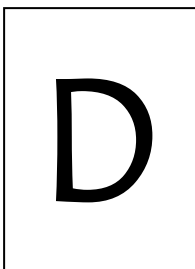
- każdy z uczniów, bazując na wszystkich informacjach, jakie pojawiły się na mapie mentalnej, układa własną definicję hasła „cywilizacja”, uwzględniając tym razem wszystkie niezbędne jej elementy; następnie uczniowie odczytują swoje propozycje; jeśli któraś z nich jest niekompletna, nauczyciel zwraca na to uwagę.

Lekcja ta, jak zaznaczyłam na wstępie, jest lekcją wprowadzającą do działu „Oblicza cywilizacji”. Oprócz powyższych działań obejmuje ona również dyskusję dotyczącą porównania „cywilizacji” i „kultury” w szerokim jej ujęciu, a także zwerbalizowanie ujemnych i dodatnich skutków postępu cywilizacyjnego.

- ZADANIE DOMOWE: Proszę zastanowić się nad kwestią przełomowych dla rozwoju cywilizacyjnego wynalazków. Czy jesteś w stanie podać przykład takiego (doniosłego!) odkrycia/wynalazku, którego skutki byłyby jednoznacznie pozytywne?

Sprawozdanie

Mapa mentalna jest najczęściej przeze mnie wykorzystywaną metodą, jeśli chcę doprowadzić do tego, by uczniowie stworzyli własną definicję jakiegokolwiek pojęcia. W fazie początkowej mogą zapisywać każde z nim skojarzenie, a eliminacja ujęć nieprawidłowych odbywa się na drodze dyskusji. Tak też było w przypadku opisanej powyżej lekcji. Moi uczniowie są przyzwyczajeni do pracy tą metodą, więc nie mam kłopotów z uzyskaniem takiej odpowiedzi, jaką zakładam w celach lekcji. W trakcie zajęć poświęconych przybliżeniu ich definicji „cywilizacji” do słownikowej, zwróciłam szczególną uwagę na elementy, których zabrakło w ćwiczeniu wstępnym, jednak nie podając tej wiedzy uczniom wprost, lecz zgodnie ze scenariuszem. W części końcowej lekcji uczniowie wiedzieli już, które elementy definicji słownikowej im umknęły, rozumieli, na czym polega błąd w postrzeganiu cywilizacji wyłącznie w ujęciu „techniczno-futurystycznym”. Dlatego mogę uznać, iż założony przeze mnie cel został osiągnięty.

Dojrzałość
Dzieło sztuki

Dojrzałość

(oprac. Małgorzata Gancarczyk, Anna Makarowska, Anna Miszon)

Wiek uczniów: 13-15 lat (I, II, III klasa gimnazjum)

Liczebność grupy: 72 osoby (klasa 1 – 27 osób, klasa 2 – 24 osoby i klasa 3 – 24 osoby)

Przedmiotem badań jest rozumienie przez gimnazjalistów pojęcia dojrzałości biologicznej, psychicznej i społecznej.

Zadanie dla uczniów: *Jak rozumiesz słowo „dojrzałość”?*

Odpowiedź modelowa

Definicje słownikowe i dostępne w literaturze

dojrzałość:

- «o organizmach żywych: rozwinięty pod względem biologicznym»
- «o człowieku: ukształtowany pod względem umysłowym i emocjonalnym»
- «okres życia człowieka między wczesną młodością a starością»
- « stan osiągnięcia pełni rozwoju» <Słownik j. polskiego; PWN>
- Uzyskanie **pełnoletności** jest momentem formalnie oznaczającym dorosłość (mylnie utożsamianą z dojrzałością). Dawniej dorosłość była wyznaczana na trzy różne sposoby:
 - a) przez osiągnięcie dojrzałości biologicznej lub fizycznej,
 - b) przez przejście serii testów dowodzących gotowości dziecka do dorosłego życia (inicjacja),
- Inaczej (błędnie) dorosłość, **bycie osobą dorosłą – dorosłość** to określenie dojrzałego organizmu, zwykle odnosi się do człowieka, który nie jest dzieckiem – mężczyzną lub kobietą albo przez osiągnięcie pewnego wieku.
- Dojrzałość **emocjonalna – psychiczna – poczucie odpowiedzialności** jest dowodem na dojrzałość psychiczną człowieka. Człowiek odpowiedzialny jest świadomy konsekwencji swojego zachowania, gotowy ponieśnięcia jego skutków. Człowiek dojrzały psychicznie potrafi samodzielnie podejmować decyzje w sytuacjach złożonych. Potrafi też stabilizować uczucia i emocje.

- **Dojrzałość płciowa** – okres w życiu biologicznym, kiedy osobnik zdolny jest do rozrodu. Za początek tego okresu przyjmuje się osiągnięcie zdolności do wytwarzania komórek płciowych. Osiągnięcie zdolności do wytwarzania gamet zależy w znacznej mierze od ośrodków nerwowych zlokalizowanych w mózgowiu. Wzrost ich aktywności prowadzi do wydzielania hormonów wywołujących przyspieszony wzrost organizmu i rozwój pierwszorzędowych i drugorzędowych cech płciowych.
<www.wikipedia.pl>
- U człowieka możemy mówić o dojrzałości:
 - a) Biologicznej, której częścią jest dojrzałość seksualna – można o niej mówić, gdy zakończony jest wzrost organizmu, a wszystkie narządy i układy są w pełni rozwinięte oraz jednostka jest zdolna do rozrodu.
 - b) Psychicznej, na którą składają się dojrzałość emocjonalna (umiejętność kontrolowania swoich emocji, nazywania swoich uczuć, kierowania swoim zachowaniem), intelektualna (zdolność logicznego myślenia, kojarzenia przyczynowo-skutkowego, prawidłowego wyciągania wniosków, uczenia się, dyskusowania, argumentowania) i moralna (umiejętność odróżniania dobra od zła, posiadanie systemu wartości, zdolność do oceny postępowania innych oraz wzięcia odpowiedzialności za własne postępowanie).
 - c) Duchowej – uznanie świata wartości duchowych
 - d) Społecznej (zdolność pełnienia ról społecznych: założenia i utrzymania rodziny, podjęcia pracy) i prawnej (18 lat-pełnia praw obywatelskich i ponoszenie odpowiedzialności prawnej)
<Wędrując ku dorosłości, red. T. Król, Wyd. Rubikon Kraków 2001 s. 46-47>

Odpowiedzi uczniów

Klasa 1

- 1) Dojrzała osoba to człowiek, którego zachowanie jest nienaganne i taka osoba poradzi sobie w życiu;
- 2) Dojrzały człowiek to taki, który umie podejmować ważne decyzje, jest niezależny od woli swoich rodziców;
- 3) Człowiek dojrzały to człowiek, który nie zachowuje się jak dziecko, podejmuje poważne decyzje, ma własne zdanie i wie jak postępować w życiu;
- 4) Dojrzałość to umiejętność radzenia sobie samemu w życiu. Taki człowiek umie na siebie zarobić i pracować;
- 5) Dojrzały człowiek to taki, co podejmuje decyzje i jest rozsądny oraz myśli nad tym co robi;
- 6) Człowiek dojrzały to osoba, która jest dorosła i odpowiedzialna. Można jej się zwierzyć i zaufać;
- 7) Dojrzałość – możliwość dokonywania wyborów i podejmowania decyzji;
- 8) Dojrzałość jest to coś, co ma każdy dorosły człowiek, starszy i mądrzejszy;
- 9) Dojrzały człowiek to osoba rozsądna i mądra;
- 10) Dojrzałość jest to wstęp – przygotowanie do dorosłego życia i podjęcia odpowiedniego kierunku w życiu;

- 11) Dojrzały człowiek to taki, który podejmuje decyzje bardziej poważniejsze, któremu już nie wychodzą pryszcze;
- 12) Dojrzałość to samodzielność w podejmowaniu decyzji o sobie;
- 13) Dojrzałość: dorosłość, podejmowanie słusznych decyzji, odpowiednie zachowanie w różnych sytuacjach,
- 14) Dojrzały to ktoś, kto ma dzieci, pracuje;
- 15) Być dojrzałym znaczy – być dorosłym, mieć rodzinę i pracować;
- 16) Dojrzałość-coś co dotyczy każdego człowieka, gdy staje się mądrzejszy, większy, staje się mężczyzną, kobietą;
- 17) Dojrzałość jest wtedy, gdy człowiek ma prawo decydować o swoim życiu i nic nie można mu zakazać. Może kupować papierosy i alkohol;
- 18) Moim zdaniem dojrzały człowiek, to taki, który potrafi pomagać innym, którzy są w potrzebie;
- 19) Moim zdaniem dojrzałość polega na tym, że osoba już nie dojrzewa i może podejmować pewne decyzje;
- 20) Dla mnie dojrzałość znaczy tyle, że dorosły może decydować o sprawach bardzo poważnych;
- 21) Dojrzały to osoba, która dorosła do podejmowania różnych trudniejszych i ważnych decyzji;
- 22) Dojrzały człowiek to ten, który w pełni jest świadomy swojego postępowania, który w razie czego bierze odpowiedzialność za swoje zachowanie;
- 23) Według mnie dojrzałość to cecha człowieka, który jest dojrzały psychicznie, tzn. rozumie jak postępować i zachować się w trudnych sytuacjach i zna zasady zachowania oraz głośno mówi, co mu się nie podoba;
- 24) Dojrzałość to odpowiedzialność oraz umiejętność podejmowania decyzji;
- 25) Dojrzałość to czas, w którym człowiek jest samodzielny;
- 26) Dojrzały człowiek to osoba, która jest odpowiedzialna i rozsądna. Osoba ta reaguje mądrze na różne sprawy i nie wygłupia się np. na słowo *miesiączka*;
- 27) Dojrzałość to odpowiedzialność i obowiązki;

Klasa 2

- 1) Ja myślę, że słowo dojrzałość rozumiem jako ukończenie 18 lat, wtedy chłopak zmienia się w mężczyznę a dziewczyna w kobietę; dziewczyna z chłopakiem się całują; chcą spędzać ze sobą całe życie i mieć dzieci;
- 2) Dojrzałość to mądrość, samodzielne podejmowanie przemyślanych decyzji, rozważa, zachowanie się odpowiednio do sytuacji; umiejętność gospodarowania budżetem, czasem; obdarzanie szacunkiem i tolerancją innych;
- 3) Według mnie to słowo oznacza człowieka odpowiedzialnego, który osiągnął wyznaczony wiek i jego ciało odpowiednio się rozwinęło. Człowiek dojrzały jest nie tylko w sensie fizycznym, ale i psychicznym, ponieważ to, co przeżył ukształtowało odpowiednio jego charakter i styl bycia;
- 4) Dojrzałość fizyczna i psychiczna;
- 5) Ktoś kto zachowuje się jak osoba dojrzała, nie zachowuje się jak dziecko;
- 6) Polega na tym, że osoba potrafi się zachować tak, jak potrzeba w danym miejscu i czasie;
- 7) Ktoś dojrzały przechodzi mutację głosu i przywiązuje wagę do tego co robi;

- 8) Człowiek myśli, że jest dorosły i zmienia mu się głos;
- 9) Człowieka dorosłego cechuje mutacja, zachowuje się jak dorosły i ma 18 lat;
- 10) Dojrzałość to zachowywanie się jak człowiek dorosły; pełnoletniość;
- 11) Dojrzewamy fizycznie i psychicznie, nie jesteśmy już dziećmi i zmienia się nam ciało;
- 12) Dojrzałość polega na zmianach fizycznych (mutacja) oraz stawaniu się dorosłym;
- 13) Dojrzałość cechuje osoby dorosłe, które mają pewne prawa i obowiązki np. mogą chodzić na dyskoteki;
- 14) Dojrzałość cechuje nas wtedy, gdy mamy dowód osobisty, spożywamy używki, możemy zrobić kurs na prawo jazdy oraz być samodzielnym i wyprowadzić się od rodziców;
- 15) Dojrzałość według mnie to spanie do południa i nie chodzenie do szkoły oraz zachowywanie się rozsądnie i nie robienie głupot;
- 16) Dojrzałość to przechodzenie dziecka w mężczyznę lub kobietę i zachowują się wtedy poważnie i rozważnie; Mogą się zakochać i być na zawsze szczęśliwi;
- 17) Dojrzałość jest wtedy, gdy młody człowiek może już sam podejmować decyzje, stara się być w pełni odpowiedzialny;
- 18) Dojrzałość to 18 lat, pełen luz, praca, całkowite rozumienie swoich czynów, odpowiadanie za siebie, samoocena i odpowiedzialność, miłość i współżycie z innymi ludźmi;
- 19) Dojrzałość to odpowiedzialność, bycie mężczyzną, posiadanie pracy i zarządzanie pieniędzmi;
- 20) Dojrzałość do współżycia, bycie samodzielnym i odpowiedzialnym;
- 21) Osoba dojrzała, to taka, która się usamodzielniała i podejmuje odpowiedzialne decyzje;
- 22) Taką osobę cechuje: dorosłość, odpowiedzialność, samodzielność;
- 23) Dojrzałość-odpowiedzialność, powaga, roztropność, mądrość życiowa, rozum;
- 24) Dojrzały to ktoś pełnoletni (dorosły), odpowiedzialny, rozsądny, podejmuje trudne decyzje, dokonuje życiowych wyborów, nie myśli o głupotach;

Klasa 3

- 1) Dojrzałość – radzenie sobie w trudnych sytuacjach, podejmowanie decyzji, po prostu bycie dorosłym, wtedy radzimy sobie w życiu;
- 2) Dojrzałość to bycie dorosłym człowiekiem, który wie, co robi, choć popełnia małe błędy. To też dorosłość psychiczna i fizyczna;
- 3) Dojrzałość to podejmowanie poważnych decyzji, pewna odpowiedzialność oraz poważne zachowanie i wyznaczanie sobie celów w życiu;
- 4) Osoba dojrzała sama decyduje o swoim życiu, ponosi konsekwencje własnych wyborów i decyzji;
- 5) Dojrzałość kojarzy mi się z odpowiedzialnością, byciem dorosłym, dojrzałym biologicznie i odpowiedzialnym za innych;
- 6) Dojrzałość-samodzielność, posiadanie obowiązków, dbanie o samego siebie oraz bycie pełnoletnim;
- 7) Dojrzałość to znaczy być dorosłym i odpowiedzialnym;
- 8) Dojrzałość to pełne wykształcenie, ukończenie 18 lat, odpowiadanie za siebie, utrzymywanie się bez pomocy innych oraz podjęcie pracy;

- 9) Dojrzałość-to bycie dorosłym człowiekiem, który potrafi zachować się w każdej sytuacji, odpowiada za swoje czyny i dąży w życiu do wyznaczonego celu oraz nie jest obojętny na ludzką krzywdę;
- 10) Dojrzałość jest to okres w życiu człowieka, w którym sam podejmuje decyzje i bierze odpowiedzialność za swoje czyny;
- 11) Dojrzałym jest człowiek, który potrafi podejmować decyzje. Można być dojrzałym na wiele sposobów: emocjonalnie, umysłowo. Taki człowiek potrafi zapamiętać nad swoim postępowaniem i przemyśli swoje decyzje;
- 12) Dojrzałość jest to okres, w którym każda dorosła osoba ma więcej do powiedzenia i podejmuje odpowiedzialne decyzje, ma także więcej obowiązków;
- 13) Dojrzały to znaczy być dorosłym i mieć swój głos w ważnych sprawach, nie być już dzieckiem i nie dawać się sprowokować innym ludziom;
- 14) Osoba dojrzała to taka, z którą można o wszystkim porozmawiać i która nie śmieje się z ważnych rzeczy np. że ktoś ma chłopaka czy dziewczynę. Dojrzałość wiąże się z wyglądem i psychiką oraz sumiennością i odpowiedzialnością;
- 15) Być dojrzałym, to być dorosłym-wtedy człowiek jest dojrzały emocjonalnie i wyraża emocje w inny sposób niż w wieku dojrzewania;
- 16) Być dojrzałym – to znaczy być dorosłym, być bardziej rozwiniętym psychicznie i fizycznie, poważnym i poukładanym;
- 17) Człowiek dojrzały potrafi podejmować trudne decyzje i nie zawodzi innych. Jest dojrzały psychicznie i fizycznie (biologicznie);
- 18) Dojrzały człowiek, jest to taka osoba, która samodzielnie podejmuje decyzje i ponosi za nie odpowiedzialność. Zna konsekwencje swoich czynów. Broni młodszych i bezbronnych. Potrafi zachować się odpowiednio do sytuacji. Jest dojrzały emocjonalnie i fizycznie;
- 19) Dojrzały człowiek to osoba, która umie rozwiązywać problemy i jest optymistą, rozumie każdego i potrafi mu pomóc. Posiada doświadczenie życiowe. Nie musi być to osoba pełnoletnia;
- 20) Osoba dojrzała, to ktoś kto potrafi podejmować konkretne decyzje i ma pewne obowiązki, które musi wypełniać. Przeważnie jest to osoba dorosła, którą cechuje rozsądek i myślenie o przyszłości. Czasami dojrzałość można osiągnąć wcześniej niż dorosłość, przyczyną tego może być poważny problem lub ważne wydarzenie;
- 21) Dojrzałość to odpowiedzialność za siebie i swoje czyny oraz umiejętność podejmowania trudnych decyzji;
- 22) Dojrzałość to znaczy być dorosłym i mądrym. Będę dojrzałym, gdy napiszę maturę i dostanę się na studia;
- 23) Dojrzały – ktoś, kto umie się zachować dobrze w każdej sytuacji i jest dorosły, kobieta lub mężczyzna;
- 24) Osoba dojrzała to człowiek, który potrafi się zachować w trudnej sytuacji, umie zachować spokój i jest dorosły. Człowiek wtedy podejmuje decyzje sam za siebie i ponosi ich konsekwencje;

Definicja modelowa

Dojrzałość to stan osiągnięcia pełni rozwoju organizmu, który cechuje: zdolność do rozrodu, umiejętność kierowania swoim zachowaniem w sposób odpowie-

działny i samodzielny, zgodnie z zasadami logicznego myślenia, pełnienie ról społecznych oraz posiadanie systemu wartości moralnych, duchowych i pełni praw obywatelskich.

Klasyfikacja odpowiedzi uczniów (wyróżniono kategorie opisowe zgodne z definicją modelową):

Lp.	Kategoria opisowa	Definicje uczniów		
		Klasa I	Klasa II	Klasa III
1.	Ktoś, kto nie jest dzieckiem	3	5, 11,	13,
2.	Pełnienie ról charakterystycznych dla kobiety/mężczyzny	16	16, 19,	
3.	Koniec dojrzewania fizjologia		3,	
4.	Zdolność do rozrodu			
5.	Postępowanie w sposób odpowiedzialny i przemyślane	6, 22, 24, 26, 27	2*, 3*, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24	3, 4, 5, 8, 9, 10, 14, 18, 21, 24
6.	Podejmowanie samodzielnych decyzji	2, 3, 5, 19, 20, 21, 24, 11	2, 17, 21, 24	1, 3, 4, 10, 11, 12, 17, 18, 20, 21, 24
7.	Radzenie sobie w trudnych sytuacjach-w życiu	7, 1		1, 7
8.	Bycie pełnoletnim		1, 9, 14, 18, 24	6, 8,
9.	Posiadanie praw i obowiązków	17, 27	13, 14	6, 12, 20
10.	Dojrzałość fizyczna i psychiczna	23	3, 4, 11	2, 5, 16, 17, 18
11.	Dojrzałość emocjonalna			11, 15, 18
12.	Umiejętność zachowania się stosownie do sytuacji	23, 13	2, 6, 10	9, 18, 23
13.	Samodzielność	4, 25, 12	20, 21, 22	6
14.	Zarządzanie pieniędzmi		2, 19	
15.	Praca	4, 14, 15,		
16.	Posiadanie dzieci, rodziny	14, 15		
17.	Stawanie się dorosłym	10	12,	
18.	Mutacja		7, 8, 9, 12	
19.	Robienie tego na co mam ochotę		15, 18	

20.	Dorosłość	6, 8, 13		1, 2, 5, 7, 9, 13, 15, 16, 22, 23, 24
21.	Wrażliwość na innych, tolerancja	18		9, 19
22.	Rozsądek	5, 9, 26		

Wnioski

Klasa 1

Uczniowie klasy I najczęściej „dojrzałość” kojarzyli z możliwością podejmowania decyzji (30%) oraz odpowiedzialnością (18%). 11% uczniów dojrzałość utożsamia z samodzielnością, pracą, dorosłością oraz kierowaniem się rozsądkiem. Pojawiły się również pojedyncze wypowiedzi wyjaśniające dojrzałość jako posiadanie praw i obowiązków, umiejętność zachowania się stosownie do sytuacji czy posiadanie dzieci, rodziny.

Odpowiedzi uczniów zbieżne były z definicją modelową w zakresie odpowiedzialności, samodzielności, posiadania praw i obowiązków. Nie pojawiło się rozumienie dojrzałości jako zdolności do rozrodu oraz posiadania systemu wartości moralnych i duchowych, a także pełnienie ról społecznych. Wszystkie wypowiedzi uczniów tylko fragmentarycznie odzwierciedlają zapisy definicji modelowej.

Klasa 2

W wypowiedziach uczniów wyraźnie widać utożsamianie/rozumienie „dojrzałości” jako postępowanie w sposób odpowiedzialny (50% odpowiedzi). Dojrzałość rozumiana jest także w sensie formalnym, jako osiągnięcie pełnoletności (21%). W kilku wypowiedziach podkreślono samodzielne podejmowanie decyzji i mutację (17%). Następnie wyznacznikami były samodzielność oraz osiągnięcie dojrzałości psychicznej i fizycznej (12,5%). Na takim samym poziomie frekwencji z dojrzałością kojarzono również osobę, która potrafi zachować się stosownie do sytuacji. Mniej popularne wśród uczniów okazały się wyjaśnienia dojrzałości jako pełnienie ról charakterystycznych dla kobiety/mężczyzny, robienie tego, na co ma się ochotę oraz posiadanie praw i obowiązków (8%). Dla takiej samej liczby uczniów dojrzałości to również zarządzanie pieniędzmi.

Odpowiedzi uczniów zbieżne były z definicją modelową w zakresie odpowiedzialności, samodzielności, pełnienia ról społecznych oraz pełni praw obywatelskich. Nie pojawiło się rozumienie dojrzałości jako zdolności do rozrodu oraz posiadania systemu wartości moralnych i duchowych.

Jedynie 2 odpowiedzi okazały się najbliższe definicji modelowej, pozostałe ujmują tylko jej fragment.

Klasa 3

W wypowiedziach uczniów na plan pierwszy wysuwają się 3 kategorie wyjaśniające pojęcie „dojrzałość”, są to: podejmowanie decyzji (46%), dorosłość (46%) oraz odpowiedzialność (42%). Uczniowie w swoich wypowiedziach uwagę kierowali również na rozumienie „dojrzałości” w sensie dojrzałości psychicznej, fizycznej (21%) i emocjonalnej (11,5%). W kilku wypowiedziach podkreślono posiadanie praw i obowiązków oraz umiejętność zachowania się stosownie do sytuacji (11,5%).

Mniej popularne wśród uczniów okazały się wyjaśnienia dojrzałości jako bycie pełnoletnim oraz radzenie sobie w trudnych sytuacjach (8%).

Odpowiedzi uczniów zbieżne były z definicją modelową w zakresie odpowiedzialności, samodzielności, posiadania praw i obowiązków. Nie pojawiło się rozumienie dojrzałości jako zdolności do rozrodu oraz posiadania systemu wartości moralnych i duchowych, a także pełnienie ról społecznych. Wypowiedzi uczniów ujmują tylko fragment definicji modelowej.

Reasumując, otrzymane wyniki pokazują, że pojęcie „dojrzałości” kojarzone jest przez młodzież w wieku gimnazjalnym głównie jako postępowanie w sposób odpowiedzialny i przemyślany, podejmowanie samodzielnych decyzji oraz umiejętność zachowania się stosowanie do sytuacji. Przyczyna takiego pojmowania tego pojęcia może wynikać z komunikatów o charakterze dyscyplinującym, które kierowane są do młodzieży przez dorosłych (np. rodziców, nauczycieli). Im wyższa klasa gimnazjum, tym odgrywają one większe znaczenie. W związku z materiałem omawianym na lekcjach biologii i zajęciach wychowania do życia w rodzinie w klasie II i III pojawiły się określenia związane z dojrzałością fizyczną, psychiczną i emocjonalną. 16-latkowie położyli również nacisk na związek semantyczny „dojrzałości” z dorosłością. Na żadnym z poziomów edukacyjnych nie wystąpiły następujące elementy definicji modelowej: umiejętność logicznego myślenia, posiadanie systemu wartości moralnych i duchowych, pełnienie ról społecznych oraz zdolność do rozrodu. Zdziwienie może budzić zwłaszcza ostatni wskaźnik, ponieważ w wieku dojrzewania zainteresowanie tematyką związaną z rozrodem i seksem jest dla młodzieży bardzo ważne. Brak odniesień do tego kryterium może zatem wynikać z dwóch powodów: traktowania tej sfery jako tabu lub trudności ze znalezieniem odpowiedniej terminologii. Przedstawiona powyżej analiza potwierdza zatem, różnicowanie wiedzy potocznej każdej z grup.

Uwagi metodyczne

W celu pełniejszego zrozumienia przez uczniów pojęcia dojrzałości należy stworzyć młodzieży możliwość poszerzenia zakresu posługiwania się tym pojęciem poprzez analizę stwierdzeń określających zachowania charakterystyczne dla osoby dojrzałej oraz definicji dostępnych w literaturze. W ten sposób uczniowie będą mogli skonfrontować swoją wiedzę potoczną z wiedzą naukową.

Konspekt zajęć Kiedy człowiek jest dojrzały?

Czas: 45 minut

Cel główny: Uczeń zna pojęcie „dojrzałość” zgodne z ustaloną definicją modelową.

Cele szczegółowe

Uczeń:

- a) zna cechy dojrzałości;
- b) umie odróżnić „dorosłość” od „dojrzałości”;
- c) wskazuje zachowania charakteryzujące człowieka dojrzałego;
- d) określa kryteria dojrzałości w sferze biologicznej, psychicznej i społecznej;

Metody i techniki: aktywna praca z arkuszami zadań; dyskusja; „burza mózgów”; „gadająca ściana”.

Forma: praca indywidualna i grupowa.

Materiały i środki: Koperty z zestawami zdań do analizy przez grupy, karta pracy – „Słoneczko”, definicje pojęcia.

Przebieg lekcji

I. Część wstępna

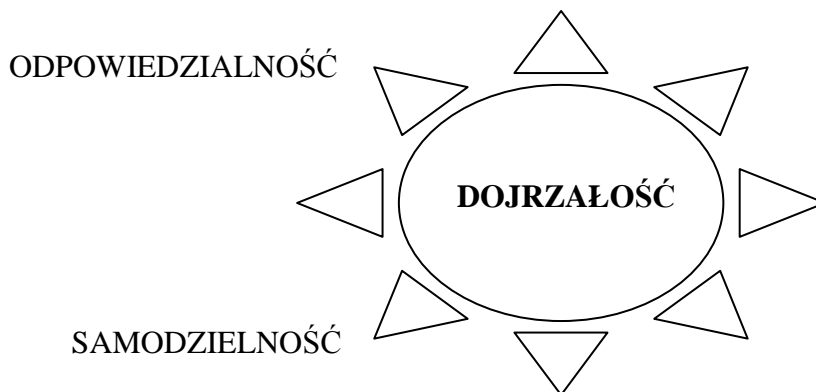
1. Uczniowie dzielą się na 4 osobowe zespoły układając pociętą na elementy postać (zasada puzzli).

II. Część zasadnicza

1. Analizują w grupach zadaniowych zestawy stwierdzeń określających zachowania człowieka dojrzałego i niedojrzałego. Po zakończeniu pracy każda z grup przedstawia na głos wyniki rozważań.
2. Po omówieniu i uzasadnieniu lider zespołu przypina na tablicy karteczki charakteryzujące postawę osoby dojrzałej. Obok narysowanej postaci kobiety i mężczyzny.

Przykładowe stwierdzenia:

- Podejmuje decyzję o założeniu rodziny;
 - W trudnej sytuacji potrafi podjąć skuteczne działania;
 - Wie co jest dobre a co złe.
3. Nauczyciel kieruje dyskusją uczniów i podsumowuje ich rozważania.
 4. Każda z grup analizuje jedną z definicji dostępnych w literaturze.
 5. Na ich podstawie młodzież określa cechy człowieka dojrzałego uzupełniając „słoneczko”.

6. Poszczególne grupy przedstawiają efekty pracy na forum klasy.
7. Po dyskusji kierowanej przez nauczyciela, każda z grup uzupełnia „słoneczko” o brakujące cechy.

III. Część końcowa

1. Odczytanie efektu finalnego-uzupełnionego „słoneczka”.
2. Podsumowanie zajęć przez prowadzącego.
3. Zadanie domowe (ewaluacja)-odpowiedz na pytanie zawarte w temacie.

Wnioski wynikające z przeprowadzonych zajęć

Mimo podania gotowych stwierdzeń młodzież we wszystkich klasach miała trudność z rozróżnieniem jakie zachowania świadczą o dojrzałości a jakie nie. Mogło to wynikać z samego sformułowania podanych stwierdzeń, jak i dotychczasowej wiedzy dzieci. Najmniej problemu sprawiały określenia związane z osiągnięciem pełnoletniości, dojrzałości biologicznej i psychicznej. Niektórzy (zwłaszcza w klasach I i II) mieli trudności z określeniami dotyczącymi ról oraz systemu wartości. Pojęcie wybrane przez nas do analizy nie należało do łatwych ze względu na złożoność konotacji. Dopiero dyskusja i analiza definicji pozwoliły na stworzenie graficznego modelu pojęcia „dojrzałość”. Dzięki prezentacji pracy poszczególnych grup młodzież mogła odnieść swoje doświadczenia i wyobrażenia do sposobu myślenia i doświadczeń innych. Zajęcia umożliwiły uczestnikom rozszerzenie znaczenia tego pojęcia, co potwierdziła ewaluacja. Myślę jednak, że ważność tematu oraz luki jakie uczniowie prezentowali w diagnozie początkowej, wymagają kontynuacji działań edukacyjnych w tym obszarze. Wszystkie klasy powinny mieć zajęcia związane z systemem wartości oraz pełnieniem roli kobiety i mężczyzny.

Dojrzałość

(oprac. Aldona Solarek)

Grupa badawcza: uczniowie klasy 3 liceum. Liczba uczniów: 32

Odpowiedź modelowa

Dojrzałość – stan osiągnięcia pełni rozwoju gotowości do czegoś. Dojrzałość płciowa – możliwość wytwarzania zdolnych do rozwoju komórek rozrodczych. Dojrzałość obywatelska, polityczna, społeczna. Dojrzałość kompozytora, pisarza, uczonego.

(Słownik Języka Polskiego)

Co rozumiesz pod pojęciem dojrzałość?

Odpowiedzi uczniów:

1. Człowiek, który odnalazł swoje miejsce w życiu, który wie jak postępować, aby żyć dobrze, odpowiednio zachowuje się w różnych sytuacjach i wobec innych ludzi. Cechuje ją odpowiedzialność.
2. Dojrzałość to podejmowanie ważnych decyzji i branie za nie pełnej odpowiedzialności. Umiejętność zachowania się w sposób godny w każdej sytuacji.
3. Dojrzałość: odpowiedzialność, podejmowanie decyzji, samodzielność, odwaga cywilna.
4. Odpowiedzialność za swoje czyny, mądrość, doświadczenie życiowe, moralność, uczciwość.
5. Podejmowanie ważnych decyzji, osiągnięcie odpowiedniego wieku (18 lat), polityczna (wybieranie władz), konsekwencje swoich działań.
6. Ponoszenie konsekwencji za własne czyny, odpowiedzialność, umiejętność podejmowania decyzji, bycie podporą dla innych, szczerść, mądrość, moralność.
7. Zrównoważony, wyrozumiały, spokojny, odpowiedzialny, dążący do celu, konsekwentny.

8. Rozpoczyna się od momentu rozwoju cech fizycznych i psychicznych. W sferze psychicznej człowiek staje się bardziej odpowiedzialny, zrównoważony, poważny, dba o innych, jest w swych działaniach konsekwentny.
9. Osiągnięcie pewnego poziomu, samodzielność, zdana matura, zdolność podejmowania konkretnych decyzji.
10. Bycie konsekwentnym, odpowiedzialnym, umiejętność podejmowania decyzji, lojalność, kręgosłup moralny.
11. Teoretycznie 18 lat, odpowiedzialność, dobre podejmowanie decyzji.
12. Skutek dojrzewania.
13. Stan, w którym dana osoba jest w pełni świadoma odpowiedzialności za swoje czyny, gotowa podjąć ważną nie tylko dla niego decyzję.
14. Jest to czas, w którym zyskujemy gotowość do pewnych spraw, stajemy się świadomi tego co robimy, co nas otacza. Dojrzałość psychiczna to pewna mądrość jaką zdobywamy, natomiast dojrzałość fizyczna to czas kiedy nasze ciało jest gotowe do prokreacji. Dojrzałość psychiczna rzadko idzie w parze z dojrzałością fizyczną. Dojrzałość to świadome podejmowanie decyzji i liczenie się z ich konsekwencjami.
15. Podejmowanie właściwych decyzji, dokonywanie wyborów, doświadczenie, podchodzenie do życia bardziej na poważnie, mądrość, odpowiedzialność, radzenie sobie z problemami, samodzielność.
16. Jest to dorobienie emocjonalne do ważnych, istotnych spraw w życiu tj. macierzyństwo, samodzielność, racjonalne myślenie. Umiejętność trafnych wyborów w swoim życiu.
17. Odpowiedzialność za siebie, swoje czyny i drugą osobę, samodzielne podejmowanie pewnych decyzji, umiejętność decydowania o sobie, dojrzałość psychiczna nie zawsze jest związana z naszym wiekiem.
18. Okres, do którego człowiek dąży w życiu. Staje się odpowiedzialny całkowicie za swoje postępowanie prawne jak i moralne. Zaczyna racjonalnie myśleć, biorąc pod uwagę w każdej sytuacji za i przeciw.
19. Umiejętność podejmowania decyzji, synonim z odpowiedzialnością, uczenie się na błędach, asertywność, liczenie się z porażkami, tolerancja i zrozumienie, odpowiadam za siebie.
20. Osiągnięcie pełni rozwoju osobowości, człowiek dojrzały psychicznie, odpowiedzialność, umie przewidywać zagrożenia w oparciu o zdobyte doświadczenia.
21. Dzieli się na: dojrzałość religijną, emocjonalną i fizyczną Jest to stan emocjonalny, który rozwija się w okresie dzieciństwa, dojrzewania. Nie wszyscy stają się dojrzały. Często trzeba wiele poświęcić i doświadczyć, żeby tak naprawdę być dojrzałym. Często sytuacje zmuszają nas do tego, aby szybciej stać się dojrzałym, na pewno nie jest to proste. Niektórzy nigdy nie stają się dojrzały, może to być spowodowane wychowaniem w domu (rodzice wyręczyli dziecko we wszystkim, a ono nie potrafi sobie później poradzić lub nie przyswoi potrzebnej wiedzy, aby stać się dojrzałym).
22. Wiek, w którym mamy prawo do głosowania. Jesteśmy wówczas bardziej odpowiedzialni. Mówi się, że dojrzałość osiąga się w wieku 18 lat. Niektóre osoby

- dojrzejają szybciej inne wolniej. Osoba dojrzała zna swoje prawa i rozumie bardziej istotę świata.
23. Bycie odpowiedzialnym, samodzielne podejmowanie ważnych decyzji, liczenie się z różnymi konsekwencjami swoich czynów. W świetle prawa osoba, która ukończyła 18 lat.
 24. Samodzielne podejmowanie ważnych decyzji, bycie odpowiedzialnym, gotowość do funkcjonowania w społeczeństwie, ponoszenie konsekwencji swoich czynów, w sensie prawnym osoba 18 letnia, gotowość do poważnego związku.
 25. Gotowość do poświęceń, odpowiedzialność, zmieniona hierarchia wartości (ważni stają się najbliżsi, a nie ja i moje potrzeby), odwaga, aby podejmować wyzwania i ponosić ich konsekwencje, zdolność, aby powołać na świat nowe życie i umieć się o nie zatroszczyć.
 26. Odpowiedzialność, zdolność do poświęceń, kompromisów, mówienie otwarcie o uczuciach, poświęcenie dla najbliższych osób, zdolność założenia i utrzymania rodziny, otwarte wyrażanie poglądów, opinii, umiejętność przyznania się do błędów i poniesienie konsekwencji.
 27. Świadomość podejmowanych decyzji, pełna odpowiedzialność za słowa i czyny, zdolność do czynności prawnych, zdolność założenia rodziny i umiejętność dbania o wspólne dobro, osoba dojrzała potrafi być szczerą, uczciwą i odpowiedzialną za drugiego człowieka, nie może bawić się uczuciami innych osób.
 28. Świadomość w podejmowaniu decyzji, odpowiedzialność za swoje czyny i słowa, gotowość do samodzielnego decydowania o swoim życiu, gotowość do założenia rodziny, mający odwagę do walki z przeciwnościami.
 29. Czas, do którego człowiek dochodzi w różnym wieku, staje się odpowiedzialny, zdolny do założenia rodziny i utrzymania jej.
 30. Okres w życiu młodego człowieka, który wkracza w dorosłe życie, jest zdolny do założenia rodziny, odpowiedzialny za swoje czyny, może podejmować decyzje przemyślane i w pełni za nie odpowiada, i jest ich świadomy.
 31. Świadome i odpowiedzialne zachowanie, postępowanie, podejmowanie decyzji, wyborów.
 32. Odpowiedzialne zachowanie, podejmowanie trudnych decyzji, wejście w dorosłe życie, samodzielność.

Opracowanie

Dojrzałość jako: odpowiedzialność, samodzielność, odwaga cywilna, mądrość, doświadczenie życiowe, moralność, uczciwość, umiejętność, szczerść, lojalność, kręgosłup moralny, doświadczenie, uczenie się na błędach, asertywność, liczenie się z porażkami, tolerancja i zrozumienie, odpowiadam za siebie. Gotowość do poświęceń, Świadome i odpowiedzialne zachowanie.

Dojrzałość jako działanie. Człowiek, który odnalazł swoje miejsce w życiu, który wie jak postępować, aby żyć dobrze, odpowiednio zachowuje się w różnych sytuacjach i wobec innych ludzi. Zrównoważony, wyrozumiały, spokojny, odpowiedzialny, dążący do celu, konsekwentny, dba o innych, jest w swych działaniach konsekwentny.

Dojrzałość to świadome podejmowanie decyzji i liczenie się z ich konsekwencjami. Podchodzenie do życia bardziej na poważnie. Odpowiedzialność za siebie,

swoje czyny i drugą osobę. Staje się odpowiedzialny całkowicie za swoje postępowanie prawne jak i moralne. Zaczyna racjonalnie myśleć, biorąc pod uwagę w każdej sytuacji za i przeciw.

Gotowość do funkcjonowania w społeczeństwie zmieniona hierarchia wartości (ważni stają się najbliżsi, a nie ja i moje potrzeby), odwaga, aby podejmować wyzwania i ponosić ich konsekwencje, zdolność, aby powołać na świat nowe życie i umieć się o nie zatroszczyć.

Mówienie otwarcie o uczuciach, otwarte wyrażanie poglądów, opinii, umiejętność przyznania się do błędu i poniesienie konsekwencji. Nie może bawić się uczuciami innych osób.

... mający odwagę do walki z przeciwnościami. Jest to dorobienie emocjonalne do ważnych, istotnych spraw w życiu tj. macierzyństwo.

Dojrzałość jako umiejętność zachowania się w sposób godny w każdej sytuacji, podejmowania decyzji, ponosi konsekwencje swoich działań.

Bycie podporą dla innych. Osiągnięcie pewnego poziomu, zdolność podejmowania konkretnych decyzji, radzenie sobie z problemami racjonalne myślenie.

Umiejętność decydowania o sobie. Umie przewidywać zagrożenia w oparciu o zdobyte doświadczenia. Jesteśmy wówczas bardziej odpowiedzialni. Osoba dojrzała zna swoje prawa i rozumie bardziej istotę świata. Gotowość do poważnego związku.

Zmieniona hierarchia wartości (ważni stają się najbliżsi, a nie ja i moje potrzeby), zdolność do poświęceń, kompromisów zdolność założenia i utrzymania rodziny zdolność do czynności prawnych, umiejętność dbania o wspólne dobro. Odpowiedzialne zachowanie.

Osiągnięcie pewnego poziomu (odpowiedzi opisowe)

Osiągnięcie odpowiedniego wieku (18 lat), polityczna (wybieranie władz).

Rozpoczyna się od momentu rozwoju cech fizycznych i psychicznych. W sferze psychicznej człowiek staje się bardziej odpowiedzialny, zrównoważony, poważny, zdana matura. Bycie konsekwentnym, odpowiedzialnym. Teoretycznie 18 lat. Skutek dojrzewania.

Stan, w którym dana osoba jest w pełni świadoma odpowiedzialności za swoje czyny, gotowa podjąć ważną nie tylko dla niego decyzję. Jest to czas, w którym zyskujemy gotowość do pewnych spraw, stajemy się świadomi tego co robimy, co nas otacza. Dojrzałość psychiczna to pewna mądrość jaką zdobywamy, natomiast dojrzałość fizyczna to czas kiedy nasze ciało jest gotowe do prokreacji. Dojrzałość psychiczna rzadko idzie w parze z dojrzałością fizyczną, dojrzałość psychiczna nie zawsze jest związana z naszym wiekiem.

Okres, do którego człowiek dąży w życiu. Osiągnięcie pełni rozwoju osobowości. Dzieli się na: dojrzałość religijną, emocjonalną i fizyczną. Jest to stan emocjonalny, który rozwija się w okresie dzieciństwa, dojrzewania. Nie wszyscy stają się dojrzałymi. Często trzeba wiele poświęcić i doświadczyć, żeby tak naprawdę być dojrzałym. Często sytuacje zmuszają nas do tego, aby szybciej stać się dojrzałym, na pewno nie jest to proste. Niektórzy nigdy nie stają się dojrzałymi, może to być spowodowane wychowaniem w domu (rodzice wyręczali dziecko we wszystkim, a ono nie potrafi sobie później poradzić lub nie przyswoi potrzebnej wiedzy, aby stać się dojrzałym). Wiek, w którym mamy prawo do głosowania. Niektóre osoby dojrzewają

szybciej inne wolniej. W świetle prawa osoba, która ukończyła 18 lat. Czas, do którego człowiek dochodzi w różnym wieku, staje się odpowiedzialny, zdolny do założenia rodziny i utrzymania jej. Okres w życiu młodego człowieka, który wkracza w dorosłe życie, jest zdolny do założenia rodziny, odpowiedzialny za swoje czyny, może podejmować decyzje przemyślane i w pełni za nie odpowiada, i jest ich świadomy, wejście w dorosłe życie.

Wnioski

Definicja modelowa jest bardzo ogólna i dawała możliwość różnorodnej odpowiedzi, jednak wypowiedzi uczniów przerosły moje oczekiwania.

Uczniowie w bardzo różny sposób interpretowali pojęcie dojrzałości, najczęściej kojarzyli je z cechami człowieka lub konkretnymi działaniami. Dostrzegali zmiany zachodzące w sposobie myślenia, działania, postrzegania, podejmowania decyzji i brania odpowiedzialności. Częściej pisali o zmianach w zachowaniu, relacjach między ludzkich niż zmianach biologicznych. Ważne dla nich było ponoszenie konsekwencji za decyzje wcześniej podjęte. Podawali synonimy słowa. Wymieniali czynniki warunkujące dojrzałość. Nie wszyscy są dojrzałymi. Świadczy to o ich głębokich przemyśleniach i pewnym doświadczeniu życiowym. Jest to też efekt przeprowadzonych wcześniej lekcji na temat małżeństwa i rodziny oraz długich dyskusji. Mało jest wypowiedzi na temat dojrzałości obywatelskiej, politycznej. Myślę, że dlatego, że spotykam się z uczniami na katechezie. Nie widzę potrzeby przeprowadzenia kolejnej lekcji z tego tematu, ponieważ przeprowadzone badanie pokazuje mi efekt już odbytych lekcji i jest on bardzo zadowalający. Wypowiedzi są bardziej trafne niż definicja modelowa.

Dzieło sztuki

(oprac. Ewa Orzechowska-Świątek)

Wiek uczniów: 18 lat, klasa III Liceum Profilowanego, **liczebność grupy:** 23 osoby.

Zadanie dla uczniów: Wyjaśnij, co rozumiesz przez pojęcie *dzieło sztuki*?

Odpowiedź modelowa

Dzieło sztuki – to całościowy i syntetyczny wytwór artystyczny o określonym sensie, charakteryzujący się wysokimi walorami estetycznymi (pięknem). Poza funkcją estetyczną dzieła sztuki pełnią również inne funkcje (np. wychowawczą, poznawczą, użytkową, emocjonalną czy religijną).

(Źródło: Panek W.: *Wiedza o kulturze. Podręcznik z ćwiczeniami dla szkół średnich*. Wołomin 2005.)

Klasyfikacja odpowiedzi uczniów

Dzieło sztuki

Kategoria	Odpowiedzi uczniów (w formie dosłownej)
Wytwór ludzki	<ul style="list-style-type: none"> • do dzieł sztuki możemy zaliczyć obrazy, rzeźbę, muzykę, posąg i itp., • obraz, figura lub pismo historyczne, które ma jakąś wartość, • stworzony przez człowieka obraz, rzeźba itp.,

	<ul style="list-style-type: none"> • pojmowane przez większość ludzi jako coś w rodzaju obrazu, lecz są to również wszelakie dzieła tzn. rzeźby, dzieła amatorskie często abstrakcyjne odbierane przez innych jako tzw. „dziwactwa”, które dla owego artysty były jakimś indywidualnych środkiem przekazu własnego „ja”, • dziełem sztuki może być obraz, rzeźba, utwór muzyczny lub też dzieło literackie, • jest to najczęściej obraz, rzeźba, wiersze. Tworzone przez natchnionego autora pięknem natury lub innym impulsem, • są to różne obrazy, rzeźby itp. tworzone przez wielkich artystów, • rzecz w sensie obraz, rzeźba lub utwór muzyczny, literacki, które są niepowtarzalne w swym wykonaniu, jakości, • jest to np. obraz, fotografia, • jest to obraz, posąg, fotografie, które są piękne, • jest to np. film, teatr, malarstwo powstałe we wcześniejszym wieku i przetrwałe aż do współczesności, • wytwór ludzki, stworzony przez człowieka i dla człowieka. Możemy zaliczyć tu: obraz, rzeźbę, posąg, budynek, • obraz, rzeźba, • obraz, film, rzeźba, • uznane przez ludzi dzieło wykonane przez danego malarza, rzeźbiarza, muzyka itp.,
Funkcja estetyczna	<ul style="list-style-type: none"> • jest to coś uznawane za szczególnie piękne, • rzeczy, które wydają nam się ciekawe, piękne, • to coś pięknego i wyjątkowego, • to coś, co jest piękne i można to podziwiać; jest wyjątkowe i jedyne w swoim rodzaju,
Funkcja emocjonalna	<ul style="list-style-type: none"> • rzeczy, które potrafią nas poruszyć, rozbudzić naszą wyobraźnię, • jest to coś oryginalnego, pomysłowego i zachwycającego, co nie pozostawia obojętnym, • coś, co wzbudza fascynację czy zainteresowanie innych ludzi • coś, co jest w stanie poruszyć odbiorcę.

Wnioski

Definicje uczniów łączą elementy wypowiedzi naukowej i potocznej. Żadna z przytoczonych wypowiedzi nie stanowi odpowiedzi modelowej. Większość wypowiedzi – 15, określa pojęcie *dzieło sztuki* poprzez wyliczenie wytworów człowieka, takich jak: obraz, rzeźba, utwór muzyczny, utwór literacki, fotografia, film, teatr.

Zbyt mało uczniów dostrzega funkcję, jaką dzieło sztuki pełni. Tylko 8 uczniów podkreśla funkcję dzieła sztuki, przy czym 4 z nich dostrzega funkcję estetyczną, a 4 innych – funkcję emocjonalną. Żaden z uczniów nie wskazał na inne, pełnione przez dzieło sztuki, funkcje. Słownictwo uczniów jest proste. Uczniowie rzadko korzystają z wydawnictw informacji bezpośredniej, takich jak encyklopedie i słowniki oraz z literatury popularnonaukowej. Przekłada się to na język, którym się posługują. Fakt ten zasmuca zwłaszcza, że badaniu została poddana młodzież ostatniej klasy szkoły średniej.

Uwagi metodyczne

Jak wynika z analizy rozumienie pojęcia *dzieło sztuki* idzie w dwóch kierunkach. Należy więc podjąć działania zmierzające do osiągnięcia przez uczniów pełnego zrozumienia. Głównym założeniem przeprowadzonych przeze mnie zajęć „Sztuka i dzieło sztuki” (2 godziny lekcyjne) było uzmysłowienie uczniom szczególnego charakteru dzieła sztuki jako komunikatu. Po tej lekcji uczeń potrafi:

- zdefiniować dzieło sztuki,
- wymienić funkcje pełnione przez dzieło sztuki,
- dostrzec dominantę funkcji estetycznej,
- interpretować i charakteryzować dzieło sztuki,
- określić funkcję zastosowanych środków wyrazu,
- dostrzec historyczną zmienność funkcji pełnionych przez wskazane dzieło sztuki,
- charakteryzować dzieło sztuki w perspektywie komunikacyjnej.

Wprowadzając do tematu lekcji przypominałam o powszechnie znanym akcie komunikacji językowej (Nadawca-Komunikat-Odbiorca) i wyjaśniłam, że ten model komunikacji językowej można odnieść do wszystkich tekstów kultury, a więc także do dzieła sztuki. Podałam definicję dzieła sztuki.

Następnie zainicjowałam ćwiczenie związane z interpretacją dzieła S. Dali „Znikający obraz”. Celem ćwiczenia było uświadomienie uczniom, że dzieło sztuki jest komunikatem szczególnym, gdyż należy do sfery kultury symbolicznej – posługuje się sobie właściwym kodem (przyjęta przez autora konwencja artystyczna). Uczniowie na karteczkach napisali, co widzą na prezentowanym obrazie. Po prezentacji karteczek na tablicy, uczniowie sformułowali wniosek – to, co w dziele sztuki zobaczymy, jest sprawą indywidualną. Zależy od naszej wrażliwości. W kolejnym ćwiczeniu uczniowie mieli porównać reprodukcję obrazu S. Dali i obrazu Vermeera „Czytająca list”. Na karteczkach odpowiedzieli na pytanie: Czy znajomość dzieła Vermeera wpływa na zmianę odbioru obrazu S. Dali? Z ćwiczenia wypłynęły wnioski:

1. na kształt dzieła sztuki wpływ ma wiele czynników – sytuacja społeczno-kulturowa, stosunek do tradycji i konwencji artystycznych,
2. właściwe odczytanie dzieła sztuki wymaga wiedzy i aktywnego zaangażowania odbiorcy, który w efekcie doznaje estetycznej przyjemności.

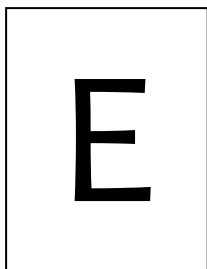
W drugiej części zajęć (2 lekcja) uczniowie wykorzystywali wiedzę o dziele sztuki jako specyficznym komunikacie i określali funkcje pełnione przez wybrane obrazy. Klasa została podzielona na 5 grup. Każda z grup otrzymała reprodukcję jednego obrazu (dobranych na zasadzie pełnienia różnych funkcji: ludycznej, identy-

fikacyjnej, etycznej, poznawczej, emocjonalnej, religijnej) i kartę pytań ułatwiających interpretację. W czasie wykonywania zadania uczniowie korzystali z podręcznika i „Słownika pojęć i tekstów kultury”. Następnie wybrany przedstawiciel grupy prezentował efekty pracy całej klasie. Po uczniowskich prezentacjach sformułowano i zapisano do zeszytów wnioski:

1. Nadrzędną funkcją pełnioną przez każde dzieło sztuki jest funkcja estetyczna.
2. Dzieło sztuki jest komunikatem wielofunkcyjnym. Funkcja dominująca wyraża się poprzez ujęcie tematu, przedstawienie postaci, przyrody, symbole.
3. Odbiorca w procesie aktywnego odczytania hierarchizuje pełnione przez dzieło funkcje – indywidualnie określa, która funkcja staje się najważniejsza.
4. Na skutek zmiany kontekstu (sytuacji społeczno-kulturowej) może wystąpić różnica pomiędzy intencją twórcy (funkcją pierwotnie przypisaną dziełu) a współczesnym odbiorem.
5. Dla pełnego zrozumienia tekstu kultury (zwłaszcza pochodzącego z odległej epoki historycznej) konieczna jest znajomość ówczesnych konwencji artystycznych, kontekstu historycznego.

Aktywne uczestnictwo wszystkich uczniów w zajęciach sprzyjało koncentracji na powierzonych zadaniach i przyswojeniu wiedzy.

Przeprowadzone przeze mnie działania edukacyjne okazały się skuteczne w osiągnięciu zaplanowanej zmiany w uczniach. Ich wiedza, po nauczaniu, była taka, jakiej sobie życzyłam.

Ekspresja
Emigracja

Ekspresja

(oprac. Małgorzata Aszkiełowicz)

GRUPA BADANA: uczniowie klasy trzeciej Gimnazjum; liczebność klasy: 24 osoby; wiek: 15-16 lat.

Zajęłam się rozumieniem przez uczniów słowa *ekspresja*, ze względu na to, że właśnie to słowo pojawia się na niektórych lekcjach (plastyki), np. przy omawianiu uczniowskich prac plastycznych, a także przy analizie obrazu. Jest także wykorzystywane przy omawianiu różnych nurtów malarstwa XX wieku, np. ekspresjonizmu.

Uczniowie mieli odpowiedzieć na pytanie: Co to jest ekspresja? Jak rozumiesz to pojęcie?

Odpowiedź modelowa:

- 1) w psychologii – ekspresja emocji, ekspresja mimiczna;
- 2) w genetyce – ekspresja genu;
- 3) w sztuce – ekspresjonizm.

Ekspresja (łac. Expressio – wyciskanie soku, metafora zastosowana do nazwania wyciskania śladów na otoczeniu przez zjawiska psychiczne, uzewnętrznienie, siła wyrazu.

– Ekspresja aktywności psychicznej może obejmować:

- Ekspresja ruchowo mimiczna – najbardziej podstawową i mimowolną formą wyrazu przejawianą za pomocą mimiki, pantomimiki, pozycji ciała, spontaniczności ruchów oraz na wyższym poziomie tańca (ekspresja ruchowo-muzyczna).
- Ekspresja słowno-werbalna – modulacja głosu wyrażająca nastrój wypowiedzianej treści: płacz, śmiech, krzyk.
- Ekspresja muzyczna – wyrażona w improwizowanej grze oraz ekspresja muzyczno-słowna, spontaniczne nucenie improwizowanej melodii.
- Ekspresja plastyczna – zauważana już u niemowląt.
- Ekspresja przez zabawę, zawierająca elementy wymienione wyżej, pozbawiona reguł, spontaniczna i twórcza.

(źródło: Wikipedia)

Klasyfikacja odpowiedzi uczniów

Dokonałam następującej klasyfikacji odpowiedzi uczniów na pytanie: *Co to jest ekspresja?*

Kategoria	Odpowiedzi uczniów (w formie dosłownej)
Emocje, uczucia	<ul style="list-style-type: none"> • Jest to pokazywanie uczuć, emocji poprzez widoczną mimikę twarzy i wyrazistą gestykulację. • To wyrażanie uczuć przez różne działania – np. artystyczne (w malarstwie i rzeźbie) oraz w tańcu. • Może wyrażać stany psychiczne człowieka, ukazując jego gwałtowne gesty i wyraźną mimikę. • To emocja, ciało pełne ruchu, wyraziste gesty. Niektórzy aktorzy grają bardzo ekspresyjnie. • To dynamiczność, emocjonalność – wyrażanie niespodziewanie silnych emocji np. poprzez ruch ciała, płacz i krzyk • To emocjonalne pokazywanie uczuć drugiej osobie, uczuć wyrażających się w gestach i mimice twarzy.
Ruch ciała – mimika	<ul style="list-style-type: none"> • To taniec, ruch, dynamiczne układy ciała. • Może wyrażać się poprzez ruch ciała, taniec, gesty, a także mowę: słowa mocne, dobitne też mogą być ekspresyjne. • Wyraża się np. w mowie, wyrazistych słowach oraz ruchu ciała (głowy, rąk i nóg). • Działa na inne osoby. Łatwo ją rozpoznamy, bo jest dynamiczna i rzucająca się w oczy. • To dynamiczny taniec. • To pokazywanie uczuć na twarzy i ruch odpowiedni ciała.
Mowa, słowa	<ul style="list-style-type: none"> • Można ekspresyjnie mówić np. krzyczeć i mocno gestykulować. To na pewno jest ekspresja. • To mocne słowa, podniesionym głosem – wyrażają emocje osoby mówiącej.
Plastyka – obraz, twórcza	<ul style="list-style-type: none"> • Jest to nadanie pejzażowi, bądź innemu dziełu cech wyjątkowych, autor maluje własną uczuciową interpretację jakiegoś zjawiska. • Artysta przedstawia dzieło, widziane swoimi oczami, przedstawia emocjonalną wizję świata, w którym żyje. • Sztuka, która wyraża wiele ekspresji, jest pełna kolorów. • Pojawia się w sztuce i wyraża się poprzez ruch form, linii, i plam, występują często duże kontrasty kolorów i pojawia się kompozycja po przekątnej. • W malarstwie – obraz jest ożywiony poprzez ruch, wywołują go mocne „skosy” w obrazie – linie po przekątnej a także „żywe” kolory. • Jest to wyrażanie uczuć, przedstawianie tego na płótnie w formie obrazu. • To pokazywanie uczuć przez artystę, obrazy cechuje wtedy dynamizm.

Muzyka	<ul style="list-style-type: none"> • To improwizacja gry np. na gitarze połączona z własnym śpiewem z cyklu „co mi w duszy gra”. • To mocne dźwięki w muzyce, nie zawsze melodyjne. • To głośna muzyka pełna różnorodnych dźwięków.
Zabawa	<ul style="list-style-type: none"> • To spontaniczna zabawa na luzie, pełna ruchu i śpiewu.

Wnioski

Odpowiedzi uczniów to połączenie wypowiedzi potocznej i intuicyjnej z wypowiedzią modelową. Uczniowie ogólnie rozumieją i czują pojęcie ekspresji ale nie wszyscy kojarzą to pojęcie szerzej i dostrzegają je równoległe w takich obszarach jak np. taniec, plastyka, muzyka, ekspresja ciała... Odpowiedzi uczniów w większości posiadają cechy odpowiedzi modelowej, nie zawsze są zgodne z prawdą, jednak wskazują na znajomość pojęcia ekspresja. Większość uczniów intuicyjnie wyczuło znaczenie słowa ekspresja – jako ekspresję emocji, dynamikę i ruch ciała a także wyrazistą mimikę. Niewielu dostrzegło ekspresję w mowie i słowach. Tylko trzy osoby dostrzegły ekspresję w muzyce.

Większa grupa uczniów dostrzegła pojęcie ekspresji w dziele plastycznym jako „ruch form, linii i plam” oraz dynamiczną kompozycję po przekątnej. Uczniowie zwrócili uwagę na artystę, jako twórcę wyrażającego emocje i uczucia w swoim dziele. Niewielu uczniów zwróciło jednak uwagę na używane środki plastycznego wyrazu, miało problemy z nazwaniem ich.

Tylko jeden z uczniów dostrzegł obecność ekspresji w zabawie, którą może cechować spontaniczność i duża dawka ruchu.

Uczniowie operują prostym językiem – potocznym, często mają problemy z wyrażeniem tego co czują. Ich wiedza na temat pojęcia ekspresja, będzie wykorzystana i znacznie pogłębiona na kolejnych zajęciach, na których uczniowie poznają definicję modelową słowa ekspresja. Lekcja będzie dotyczyć sztuki pocz. XX wieku m.in. ekspresjonizmu, fowizmu i kubizmu.

Uwagi metodyczne (co zrobiłam, aby uzyskać zmianę w uczniu?)

- 1) Przeprowadziłam lekcję (2 godz.) połączoną z ćwiczeniem plastycznym; Temat: „Nie tylko Picasso. Sztuka I poł. XX wieku fowizm, ekspresjonizm, kubizm, abstrakcja.”
- 2) Moim celem było wyjaśnienie pojęcia ekspresji w sztuce, a także wykształcenie umiejętności posługiwania się ekspresją plastyczną w pracy plastycznej. Podczas rozmowy dydaktycznej wyjaśniłam szerokie znaczenie słowa ekspresja i jego obecność w wielu obszarach działalności człowieka.

Uczniowie pracowali w grupach i analizowali dzieła m.in. Henri Matisse’a („Taniec”, „Portret Pani M. z zieloną pręgą” „Czerwone drzewa” Maurice Vlaminck’a, „Most Westminsterski” Andre Derain oraz prace ekspresjonistów, m.in. Edvarda Muncha „Krzyk”, i Emila Nolde – „Ukrzyżowanie”, Pabla Picassso – „Panny z Avignonu”,

Na podstawie wybranych reprodukcji wspólnie zdefiniowaliśmy poznane nowe kierunki. Uczniowie poszczególnych grup opisywali przedstawiane obrazy, dostrzegając wszelkie przejawy ekspresji w dziele i użyte w tym celu środki plastycznego wyrazu.

Zwracałam uwagę uczniów na silny ładunek emocjonalny dzieł sztuki, ekspresję plastyczną prezentowanych prac.

Ćwiczenie plastyczne dla uczniów miało pobudzić ich własną ekspresję twórczą i polegało na próbie interpretacji uczuć i stanów emocjonalnych takich jak: miłość, złość, radość, agresja przy użyciu materiałów plastycznych (farb plakatowych, pasteli olejnych i suchych).

Wnioski po przeprowadzonej lekcji

Uczniowie z łatwością interpretowali obrazy – trudności mieli tylko z „czytaniem obrazu” P. Picassa. Dostrzegali związek pomiędzy ekspresją dzieła a użytymi środkami plastycznego wyrazu. Ćwiczenie plastyczne pozwoliło uczniom poczuć siłę oddziaływania koloru i linii na wyrażane emocje w pracy plastycznej, było świetnym uzupełnieniem wiodącego tematu lekcji. Uczniowie samodzielnie zdefiniowali znaczenie słowa ekspresja, rozumiejąc jego sens i znaczenie.

Emigracja

(oprac. Małgorzata Sokalska)

Wiek uczniów: 15 lat – klasa III gimnazjum. **Liczebność grupy:** 27 osób.

Zadanie polegało na podaniu skojarzeń z pojęciem emigracja i próbie zdefiniowania tego pojęcia.

Odpowiedź modelowa

Emigracja – 1. **wyjazd z ojczyzny do innego państwa** w celu osiedlenia się tam; wychodźstwo. Emigracja może być stała, sezonowa, okresowa, zarobkowa, polityczna. 2. **Ogół emigrantów zamieszkujących w jakimś kraju**. 3. *historycznie*. Wielka Emigracja ~ polskie wychodźstwo polityczne po upadku powstania 1831 r.

Odpowiedzi uczniów (klasyfikacja)

Wjazd ze względu na:	
Przyczyny ekonomiczne	<ul style="list-style-type: none"> • Jest to wjazd za granicę swojego państwa na długi czas w poszukiwaniu lepszych warunków do pracy. • To opuszczenie miejsca zamieszkania, kraju np. za pracą i lepszym życiem. • Opuszczanie miejsca zamieszkania, przemieszczanie się. W dzisiejszych czasach ludzie wyjeżdżają w poszukiwaniu stałej lub dorywczej pracy. • Wjazd z ojczyzny do innego kraju, w celu zamieszkania tam. Dzisiaj najczęściej ludzie emigrują po to, aby zarobić więcej pieniędzy niż w Polsce. • Jest to wjazd za granicę swojego państwa na długi czas w poszukiwaniu lepszych warunków bytowych, dobrej pracy. • Jest to sytuacja kiedy ludzie wyjeżdżają ze swojego

	<p>kraju do innych państw. Wyjeżdżają tam w poszukiwaniu pracy i ogółem dobrych warunków życia.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ludzie czasami wyjeżdżają z Polski np. do Anglii za pracą. Za granicą znajdują lepiej płatną pracę.
Przyczyny polityczne	<ul style="list-style-type: none"> • Jest to ucieczka z danego państwa, w którym jesteście gnębieni, w którym jest nam źle, do tego kraju, w którym dobrze się czujemy. • Opuszczanie swojego miejsca zamieszkania, wyjazd do innego kraju. W czasie wojny ludzie emigrowali z Polski do innych krajów np. USA. • Jest to wyjazd ze swojej ojczyzny do innego państwa. Ludzie emigrują, aby zatrudnić się w lepszej, bardziej opłacalnej pracy. Podczas wojny ludzie emigrowali ponieważ bali się o własne życie.
Przyczyny ekonomiczno-polityczne	<ul style="list-style-type: none"> • To ucieczka z ojczyzny w poszukiwaniu lepszych warunków życia, miejsc pracy. Często ludzie zmusza do tego sytuacja polityczna w kraju. (3) • Wyjazd ze swojego kraju w celach zarobkowych, lub przez prześladowania polityczne. Emigracja jest wtedy, gdy wielu ludzi wyjeżdża, po to by w innym kraju rozpocząć spokojne życie. • Jest to wyjazd ludzi z danego kraju np. z Polski. Emigracja może być dobrowolna lub przymusowa. Ludzie z Polski emigrują do Anglii, Belgii, Niemiec, żeby zarobić pieniądze na godne i lepsze życie w swoim kraju. • Jest to, że ktoś wyjeżdża z kraju. Najczęściej ludzie emigrują z powodu pracy lub gdy w ich kraju nie czują się bezpiecznie. • Jest to ucieczka ze swego kraju, w którym jest nam źle. Ludzie wyjeżdżają tam gdzie będzie im dobrze, bezpiecznie. Wyjeżdżają też, aby znaleźć pracę.
Przyczyny rodzinne	<ul style="list-style-type: none"> • Moim zdaniem emigracja to opuszczenie kraju ojczystego z powodu słabych zarobków. Ludzie muszą opuszczać kraj by zarobić pieniądze, bo wtedy mogą założyć rodzinę. • Wyjazd z kraju by połączyć się z kimś bliskim.
Możliwość wędrowki, podróżowania	<ul style="list-style-type: none"> • Wyjazd z miejsca zamieszkania w nowe miejsce. Emigracja wewnętrzna obejmuje wyjazd z miejsca zamieszkania do innej miejscowości w kraju, to podróżowanie. Emigracja zewnętrzna obejmuje wyjazd z kraju do innego kraju... • Jest to jeżdżenie po świecie w poszukiwaniu wolności i swobody życia. Jest to oderwanie się od problemów, które dają nam świat. Według mnie emigracja nie jest ucieczką z kraju tylko poszukiwaniem lepszej przyszłości.

	<ul style="list-style-type: none"> • Według mnie słowo emigracja oznacza „wędrowkę” ludzi. W dzisiejszych czasach każdy ma prawo wybrać sobie miejsce zamieszkania, takie które będzie dla niego najlepsze. Dla tego ludzie w poszukiwaniu lepszych warunków życia dla siebie i swoich bliskich często (wyjeżdżają do innych krajów).
Krótkie odpowiedzi bez podania przyczyny wyjazdu	<ul style="list-style-type: none"> • Wyjazd za granicę – 3 osoby • Opuszczenie własnego kraju – 4 osoby

Wnioski

Zjawisko emigracji jest dzisiaj częścią życia wielu uczniów. W miejscowościach, z których pochodzą – emigracja zarobkowa występuje w około 80% rodzin. Po porównaniu odpowiedzi modelowej z odpowiedziami uczniów można stwierdzić, że badana grupa dobrze rozumie to pojęcie jako zjawisko społeczne. Uczniowie udzielając odpowiedzi w większości oparli się jednak na własnych obserwacjach, doświadczeniach rodzinnych, a nie na wiedzy wyniesionej ze szkoły. W odpowiedziach uczniów nie ma odniesienia do innych narodów. Pojęcie to jest postrzegane przez pryzmat własnej ojczyzny i własnego kraju.

Ani jeden uczeń nie wskazał na drugie znaczenie pojęcia emigracja, które odnosi się do ogółu emigrantów zamieszkujących w danym kraju. W takim kontekście pojęcie to w ogóle nie jest uczniom znane.

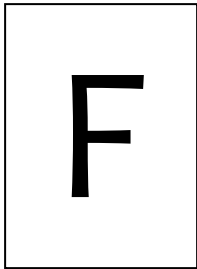
W badanej grupie tylko jeden uczeń zwrócił uwagę na kontekst historyczny tego pojęcia, dwóch uczniów zwróciło uwagę, że jest to wyjazd na dłuższy czas.

Trzech uczniów zdefiniowało emigrację jako możliwość podróżowania po świecie, szukania dla siebie najlepszego miejsca. Świadczy to o nowym kosmopolitycznym patrzeniu przez młodzież na świat.

Uwagi metodyczne

Zagadnienie migracji w podstawie programowej występuje na kilku przedmiotach: geografii, historii, języku polskim, wiedzy o społeczeństwie i jest w szkole omawiane w wielu aspektach, co jednak nie znalazło szerokiego odzwierciedlenia w wypowiedziach uczniów. Dlatego, aby uzyskać zmianę w uczniach można:

- a) przeprowadzić lekcję wychowawczą, na której uczniowie mieli by możliwość zapoznania się z definicją modelową, a szczególnie z drugim znaczeniem pojęcia, jakie zostało pominięte w wypowiedziach;
- b) nie wydaje się koniecznym podważanie wiedzy uczniów o emigracji w zakresie jaki posiadają, bo jest ona jak najbardziej prawdziwa;
- c) omawiając zjawisko emigracji można zachęcić uczniów do przygotowania prezentacji multimedialnej, w której zostaną ujęte wszystkie aspekty tego pojęcia;
- d) wskazane byłoby zachęcić uczniów do refleksji na temat skutków emigracji, konsekwencji podejmowania decyzji o emigracji z wykorzystaniem jednej z metod aktywnych typu metoda SWOT, metoda drzewka decyzyjnego.

Fatum
Feminizm

Fatum

(oprac. Agnieszka Knapiek)

Badania zostały przeprowadzone w klasie III gimnazjum. Wszyscy uczniowie z tej grupy są dowożeni do szkoły z obszarów wiejskich. Środowisko rodzinne słabo stymuluje ich zainteresowania czytelnicze. Z pojęciem „fatum” młodzież nie miała okazji zetknąć się wcześniej w ramach edukacji szkolnej. Badanie zostało przeprowadzone na języku polskim przed i po omówieniu „Antygony” Sofoklesa. Uczestniczyły w nim 24 osoby.

Odpowiedź modelowa

Fatum – los, przeznaczenie, nieubłagana konieczność, siła wyznaczająca bieg zdarzeń; fatalność, nieszczęście.

Słownik wyrazów obcych, pod red. Tokarski J., wyd. PWN, Warszawa 1980

Fatum – los, przeznaczenie, nieubłagana konieczność; f. groźne, nieubłagane, złowrogie.

Mały słownik języka polskiego, pod red. Łempicka Z. wyd. PWN, Warszawa 1980.

Fatum (l.mn. fata) los, przeznaczenie; konieczność; fatalność; por. mojra. Etym. – łac. 'to, co powiedziane; przepowiednia; to, co zrządzone przez bogów; przeznaczenie; zły los; nieszczęście' z r.nij. od fatus, p.p. od fari, zob. fama; por. fatalizm; fatamorgana; feeria.

Kopaliński W., *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*, <http://www.sloownik-online.pl/kopalincki/20CC4E402A96C6C9412565CB006CCA22.php> (dostęp 31.01.2008.)

Odpowiedzi uczniów:

- Nie wiem, co to jest, ale kojarzy mi się to z objawieniem.
- Niekorzystny zbieg okoliczności.
- Objawienie, zła kolej wydarzeń, niekorzystny zbieg okoliczności.
- Objawienie.
- Korzystny zbieg okoliczności.
- Klątwa.
- Tajemnicze zniknięcie osoby lub jakiegoś przedmiotu.
- Okres złych zdarzeń w życiu jakiegoś człowieka.
- Fatalny zbieg okoliczności.
- Coś związanego z jakąś postacią lub filmem.
- Wiara, nadzieja, objawienie się.
- Kojarzy się z mitologią grecką.
- Kojarzy się z czymś wielkim, niezniszczalnym, nie do pokonania.

- Objawienie.
- Objawienie lub zjawisko.
- Objawienie, dziwne zjawisko.
- Klątwa, objawienie.
- Okres złych zdarzeń w życiu jakiegoś człowieka.
- Nie wiem.
- Kojarzy się z religią.
- Objawienie.
- Objawienie.
- Kojarzy się z pechem, klęską, z czymś złym dla kogoś, np. z jedynką dla najlepszego ucznia lub jak ktoś czeka na awans, a zostaje zwolniony z pracy.
- Objawienie, klątwa.

Klasyfikacja odpowiedzi uczniów

Skojarzenie z transcendencją	<ul style="list-style-type: none"> – Nie wiem, co to jest, ale kojarzy mi się to z objawieniem. – Objawienie. – Wiara, nadzieja, objawienie się. – Kojarzy się z czymś wielkim, niezniszczalnym, nie do pokonania. – Objawienie. – Objawienie lub zjawisko. – Objawienie, dziwne zjawisko. – Kojarzy się z religią. – Objawienie. – Objawienie.
Skojarzenie z nieszczęśliwym losem	<ul style="list-style-type: none"> – Niekorzystny zbieg okoliczności. – Okres złych zdarzeń w życiu jakiegoś człowieka. – Fatalny zbieg okoliczności. – Okres złych zdarzeń w życiu jakiegoś człowieka. – Kojarzy się z pechem, klęską, z czymś złym dla kogoś, np. z jedynką dla najlepszego ucznia lub jak ktoś czeka na awans, a zostaje zwolniony z pracy.
Skojarzenie ze szczęśliwym losem	<ul style="list-style-type: none"> – Korzystny zbieg okoliczności.
Skojarzenie z transcendencją i nieszczęśliwym losem	<ul style="list-style-type: none"> – Objawienie, zła kolej wydarzeń, niekorzystny zbieg okoliczności. – Klątwa, objawienie. – Tajemnicze zniknięcie osoby lub jakiegoś przedmiotu. – Klątwa. – Objawienie, klątwa.
Skojarzenie z mitologią	<ul style="list-style-type: none"> – Kojarzy się z mitologią grecką.

Brak skojarzeń lub skojarzenia bliżej nieokreślone	<ul style="list-style-type: none"> – Nie wiem. – Coś związanego z jakąś postacią lub filmem.
--	--

Wnioski

Zdecydowana większość uczniów, odwołując się do swojej dotychczasowej wiedzy, potrafiła wskazać, że pojęcie „fatum” wiąże się z transcendencją (10 osób), nieszczęśliwym losem (5 osób), transcendencją i nieszczęśliwym losem (5 osób). Jedno z badanych dzieci umiało określić tradycję, z jakiej wywodzi się to pojęcie (mitologia). Tylko 3 z 24 z odpowiedzi należy uznać za takie, które wskazują, że pojęcie „fatum” nie jest wpisane w potoczną wiedzę uczniów o świecie.

Informacje metodyczne

Z pojęciem „fatum” uczniowie zostali zaznajomieni na jednej z cyklu lekcji języka polskiego, podczas którego nauczyciel omawiał z klasą „Antygonę” Sofoklesa. Temat zajęć brzmiał: „I dalej mnie los nieszczęśliwy goni...” – historia rodu Labdakidów. Przykład Edypa posłużył jako ilustracja do wyjaśnienia, czym jest fatum i uświadomienia uczniom, że przed przeznaczeniem nie ma ucieczki.

Odpowiedzi uczniów po przeprowadzeniu lekcji

Powtórne badanie zostało przeprowadzone **bez zapowiedzi 3 miesiące** po zakończeniu omawiania lektury:

- Przeznaczenie – Edyp uciekał, ponieważ jego przeznaczeniem było zabić ojca i ożenić się z matką, ale mu się to nie udało.
- Przeznaczenie.
- Przeznaczenie.
- Przeznaczenie, przed którym nie można uciec – tak było na przykład z Edypem.
- Inaczej przeznaczenie.
- Los, którego nie można zmienić (Edyp zabił ojca i ożenił się z matką).
- Personifikacja nieuchronnego losu, przeznaczenie. Można powiedzieć, że życie Edypa zdeterminowane był przez fatum. Losu nikt nie zmieni. Wyrocznia przepowiedziała mu, że zabije ojca i poślubi swoją matkę i tak rzeczywiście się stało.
- Przeznaczenie.
- Jest to przeznaczenie.
- Personifikacja nieuchronnego losu, przeznaczenie.
- Przeznaczenie, w mitologii Edyp chciał ...
- Personifikacja nieuchronnego losu, przeznaczenie.
- Personifikacja nieuchronnego losu, przeznaczenie.
- Personifikacja nieuchronnego losu, przeznaczenie.
- Przeznaczenie.
- Przeznaczenie.
- Przeznaczenie.
- Krążenie złych wydarzeń nad bohaterami.
- Personifikacja nieuchronnego losu, przeznaczenie. Przeznaczeniem Edypa było zabić własnego ojca i ożenić się z matką. To przeznaczenie się spełniło, ożenił

się z matką i z tego małżeństwa narodziło się czworo dzieci: Antyгона, Ismena, Polinejkes i Eteokles, ale nad tym domem ciążyła klątwa.

- Przeznaczenie, personifikacja nieuchronnego losu. Edyp zabił własnego ojca i ożenił się z matką, choć – znając przepowiednię – chciał tego za wszelką cenę uniknąć.
- Personifikacja nieuchronnego losu, przeznaczenie.
- Przeznaczenie – Edyp mimo różnych prób ucieczki przed przeznaczeniem zabił ojca, Lajosa, i ożenił się z matką – Jokastą. Miał z nią czworo dzieci – Antygonę, Ismenę, Polinika i Eteokla.
- Personifikacja nieuchronnego losu, przeznaczenie.
- Los, przeznaczenie, coś, przed czym nie ma ucieczki, nawet jeśli człowiek za wszelką cenę próbuje, tak jak to robił Edyp z mitologii greckiej.

Wnioski końcowe

Powtórne badanie rozumienia przez uczniów pojęcia „fatum” zostało przeprowadzone 3 miesiące po zakończeniu omawiania z nimi lektury. Młodzież nie została powiadomiona o konieczności przypomnienia sobie, co ten termin oznacza, w związku z czym udzielone przez uczniów odpowiedzi dają klarowny obraz tego, w jaki sposób pojęcie „fatum” wpisało się w ich wiedzę o świecie.

Feminizm

(oprac. Bożena Krzyształowicz)

Badania zostały przeprowadzone w klasie II w oleśnickim liceum ogólnokształcącym.

Grupa liczyła 30 uczniów. Szkoła znajduje się w Oleśnicy ale większość uczniów w tej grupie to młodzież dojeżdżająca z okolicznych wsi.

Zadanie dla uczniów: **Napisz, co to jest feminizm?**

Odpowiedź modelowa

Feminizm – (od łac. Femina – kobieta) to ideologia i ruch społeczny związany z ruchem równouprawnienia kobiet, będący dopełnieniem maskulizmu, tj. ruchu związanego z równouprawnieniem mężczyzn. Wszystkie nurty feminizmu oparte są na przekonaniu o dyskryminacji kobiet ze względu na ich płeć, prawie kobiet do emancypacji, sprzeciwie wobec seksizmu i patriarchy. Feminizm opiera się na dualizmie płci i chęci zwyciężenia dotychczas występującej w historii dominacji mężczyzn.

Odpowiedzi uczniów:

Feminizm jako styl życia:

- stawia kobietę na pierwszym planie, dając jej większe prawa,
- postrzeganie kobiet jako „lepszego płci”,
- kobiety są samowystarczalne a mężczyzn uważają za „podgatunek”,
- kobiety podkreślają swoją niezależność i niechęć do mężczyzn,
- niechęć kobiet do sprowadzania ich do roli „kur domowych”,
- kobiety mają prawo do kariery a nie tylko do sprawowania roli „pani domu”.

Feminizm jako walka kobiet:

- walka ze stereotypami o wyższości mężczyzn w niektórych dziedzinach życia,

- ruch, mający na celu wzmocnienie pozycji kobiet w życiu,
- ruch kobiet, który protestował kiedyś przeciwko panującemu dawniej przekonaniu, że kobiety nie muszą być wykształcone,
- walka o docenienie kobiety, jej codziennej pracy, również tej domowej,
- walka o prawo do decydowania o macierzyństwie,
- walka o przestrzeganie praw kobiet i niedopuszczanie do ich dyskryminacji w wielu dziedzinach życia,
- walka o prawo do wykonywania zawodów „zarezerwowanych” dla mężczyzn,
- dyskryminacja mężczyzn przez kobiety.

Feministki to:

- kobiety niekobiece,
- kobiety pewne siebie, walczące o swoje racje,
- kobiety nie dające się wtłoczyć w rolę „kury domowej”,
- kobiety, które nie boją się wyrażać swoich poglądów,
- kobiety, które odtrącają mężczyzn, uważają ich za słabszych od siebie,
- kobiety, które nie poddają się modzie i wzorcowi kobiety, kreowanemu przez media,
- kobiety, które często przejawiają agresję wobec mężczyzn,
- feminizm jest szkodliwy i często prowadzi do staropanieństwa a w małżeństwie do kłótni,
- kobiety, które protestują przeciwko noszeniu staników i depilacji, przeciwko „poprawianiu natury”, kobiety wyzwolone,
- kobiety, które uważają, że mężczyźni nie są im do niczego potrzebni.

Wnioski

Analizując wypowiedzi uczniów można zauważyć niewielkie ich zróżnicowanie.

Większość potrafiła w przybliżeniu określić słownikowe znaczenie pojęcia ale nikt nie podał znaczenia zawartego w słowniku.

Uczniowie rozumieją to pojęcie jako walkę o równouprawnienie kobiet. Jednak zdecydowany nacisk kładą na krytykę – zarzut braku kobiecości i chęć dominacji. Wyłamianie się kobiet z tradycyjnych ról uczniowie odbierają jako utratę kobiecości. Wypowiedzi uczniów pogrupowałam w 3 kategorie: feminizm jako styl życia, feminizm jako walka kobiet a także cechy feministek.

Uwagi metodyczne

Przeprowadzona analiza pomogła mi jako nauczycielowi w poznaniu potocznego rozumienia pojęcia feminizm przez uczniów. Ważna jest dla mnie informacja, jaki jest wyjściowy poziom wiedzy w celu opanowania nowych treści, aby dobrać odpowiednie metody pracy. Cele lekcji możemy dostosować do rozpoznanych możliwości ucznia.

Działaniem, które podjęłam było wskazanie uczniom wielopłaszczyznowości pojęcia feminizm (równouprawnienie w polityce, pracy, społeczeństwie, rodzinie itd.).

Ruch feministyczny od samego początku nie był jednolity – można mówić przynajmniej o dwóch feminizmach. Najczęściej jest to taki feminizm, o którym mówią uczniowie – niekobiece kobiety, które zachowują się jak mężczyźni, chcą mieć prawa i obowiązki często zarezerwowane dla mężczyzn. W tym maskulinistycznym nurcie macierzyństwo jest przeszkodą w realizacji przede wszystkim zawodowej. Ale nie jest to

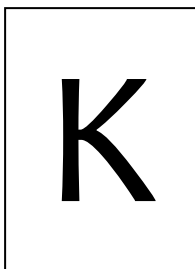
cała prawda o feminizmie. Jest też feminizm dostrzegający w naturze i biologii kobiety geniusz, widzący ją jako istotę inną od mężczyzny ale równie ważną i niezwykłą.

W nurcie odkrywającym na nowo kobiecość mieści się tzw. nowy feminizm i dzisiaj feminizm jest rozumiany właśnie w takim znaczeniu.

Pojęcie feminizmu zostało omówione, a pojęcia zawarte w definicji słownikowej wytłumaczone.

Podjęłam próbę samodzielnego wypracowania definicji przez uczniów, która uwzględniała wielopłaszczyznowość tego problemu.

Sprawdziłam, w jakim stopniu podana definicja została przyswojona przez uczniów (powtórzenie materiału).

Kicz
Kultura

Kicz

(oprac. Renata Rosa)

Kl. II liceum ogólnokształcącego, 17 lat, 24 uczniów.

Jak rozumiesz pojęcie „kicz”?

Odpowiedź modelowa

Kicz – utwór, dzieło, tekst kultury, nie spełniający reguł i zasad stawianych przed sztuką przez elitę kulturalną. Literaturoznawstwo mianem kiczu określa utwory stereotypowe, adresowane do niewybrednego odbiorcy, choć często poprawnie skonstruowane. Kicz jest przeciwieństwem arcydzieła. Warto jednak pamiętać, że to, co dla jednych odbiorców jest kiczem, przez innych może być uważane za przejaw sztuki i dobrego smaku, bowiem kulturę współtworzą różne rodzaje tekstów i systemów wartości.

[źródło: Szczęsna E. (red.), *Słownik pojęć i tekstów kultury*. WSiP, Warszawa 2002.]

Odpowiedzi uczniów:

Lp.	Kategorie	Odpowiedzi uczniów w formie dosłownej
1.	wartość	<ul style="list-style-type: none">• dzieło, które nie posiada żadnych wartości;• utwór o miernej wartości, schlebający popularnym gustom;• utwór nie posiadający wartości;• pojęcie to może być różnie rozumiane – to, co dla jednych będzie tandetą, dla innych może mieć dużą wartość;• na przykładzie obrazu jest to sztuka nie posiadająca żadnych wartości, nie znajdująca uznania wśród odbiorców;• utwór, który w opinii krytyków sztuki nie posiada wartości artystycznej;
2.	sztuka	<ul style="list-style-type: none">• jest to sztuka, która nie odnajduje uznania u odbiorcy o wyrobionym smaku artystycznym;• jest to sztuka, która nie wymaga specjalnego talentu, a trafi do ludzi, którzy też nie mają wyrobionego gustu i dobrego smaku;

		<ul style="list-style-type: none"> • jest to najgorsza forma sztuki; • spłycona sztuka do poziomu produkcji masowej, znane i oklepane motywy; • jest to sztuka o beznadziejnym poziomie artystycznym; • sztuka dla prostaków;
3.	niedoskonałość	<ul style="list-style-type: none"> • coś felernego; • chałtura, beznadzieja, coś słabego, tandeta; • nic ciekawego; • kicz jest to tandeta, bubel;
4.	gust	<ul style="list-style-type: none"> • brak gustu; • dzieło posiadające nadmiar ozdób, bezguście; • przekraczanie norm dobrego smaku;
5.	sposób wykonania	<ul style="list-style-type: none"> • kicz jest to powierzchowne traktowanie kultury, najczęściej obserwowane jest gdy jakiś „artysta” robiąc np. muzykę sprzedaje własny wizerunek, a to, co tworzy jest słabe; • ujęcie czegoś niepoprawnie; • wykonanie czegoś w byle jaki sposób; • w sztuce jest to dzieło źle wykonane; • pod względem sztuki jest to utwór ukazany w sposób niezrozumiały dla odbiorcy.

Wnioski

Charakterystyczną cechą wypowiedzi uczniów jest to, iż pojęcie kiczu ma dla nich zabarwienie pejoratywne i w większości odnosi się do wytworów działalności człowieka w sferze sztuki. W interpretacjach pojęcia uczniowie wskazują na takie cechy kiczu, jak niska wartość artystyczna wytworu, niski poziom pracy twórcy, a także słabą jakość wykonania „dzieła”. W zasadzie każda wypowiedź w większym, lub mniejszym stopniu nawiązuje do odpowiedzi modelowej. Zadaniem nauczyciela będzie usystematyzowanie wiadomości i ich poszerzenie. Sądzę, że warto zwrócić uczniom uwagę na subiektywizm w rozumieniu pojęcia „kicz” oraz to, że kicz jest elementem naszej kultury.

Działania dydaktyczne podjęte w celu uzyskania zmiany w uczniach:

- 1) N. zapoznaje uczniów z etymologią słowa „kicz” (niem. kitschen – sklejać, składać coś byle jak).
- 2) U. wyszukują w *Słowniku pojęć i tekstów kultury* wyjaśnienie znaczenia tego słowa, zapisują w zeszycie, porównują ze swoją dotychczasową wiedzą.
- 3) N. informuje U, że kicz jest zjawiskiem, które ma szerokie pole oddziaływania na rozmaite zmysły człowieka. Spotykamy go w sztukach plastycznych (malarstwo, rzeźba), muzyce, filmie, literaturze czy w sztukach użytkowych.
- 4) U. zostają zapoznani z refleksją Stanisława Ossowskiego (1897 - 1963), polskiego socjologa i teoretyka kultury, na temat dzieła sztuki: "Każde oryginalne dzieło sztuki wprowadza do świata naszych spostrzeżeń jakąś nową treść, jakieś nowe formy, nowe motywy". Jest to bardzo trafne określenie, bo przecież każde

dzieło sztuki jest zawsze czymś nowym, zaskakującym, ukazującym nam coś, czego nigdy wcześniej nie widzieliśmy. Poszerza nasze widzenie świata o rejon, których nie moglibyśmy poznać w żaden inny sposób, jak tylko przez sztukę. Bo w sztuce cenne są rzeczy, które mówią coś w sposób nowy, jedyny i niepowtarzalny.

- 5) N. prezentuje za pomocą projektora przykłady kiczu w sztuce od XIX wieku po współczesność (epoka kiczu) z podkreśleniem jego rozkwitu w epoce pop-artu w latach 60-tych XX wieku, którego przedstawicielem był Andy Warhol. Jego prace ocierające się o kicz i nakierowane na gust mas zostały uznane za sztukę.
- 6) Wywołanie sytuacji problemowej: Co różni dzieło sztuki od kiczu? (praca w grupach).

Wnioski:

- Zarówno kicz, jak i dzieło sztuki są pojęciami bardzo subiektywnymi. To, co dla jednych jest kiczem, przez innych może być uznane za wartościową sztukę.
 - Pojęcia „kicz” i „sztuka” funkcjonują na zasadzie kontrastu, jednak próba uchwycenia granic pomiędzy nimi jest bardzo trudna.
 - Dzieło sztuki jest czymś oryginalnym, twórczym i niepowtarzalnym. Natomiast cechą kiczu jest jego przeciętność, masowość, łatwość w odbiorze.
 - Każda epoka ma swoją sztukę wysoką i swój kicz. To, czy coś jest dziełem sztuki, zależy od kontekstu, w jakim zostanie umieszczone oraz subiektywnego smaku odbiorcy.
 - Ogólnie rzecz biorąc, kicz jest to wszelka sztuka prosta, posługująca się banalnymi środkami wyrazu, oddziałująca na kilka zmysłów jednocześnie.
 - Odbiorcami kiczu są osoby, które nie mają wyrobionego gustu, a nastawione są na relaks i rozrywkę.
- 7) W celu usystematyzowania wiedzy N prezentuje cechy wspólne kiczu wg Andrzeja Banacha:
 - nierzetelność – fałszywość; kicz jest produkowany bez potrzeby artystycznej i bez udziału sytuacji wewnętrznej, a jedynie ze względu na odbiorcę;
 - kicz jest robiony „nie na serio”;
 - pretensjonalność – kicz rości sobie prawo do bycia nazywanym dziełem sztuki, domaga się więcej niż mu się należy;
 - taniałość – w której zawiera się nieoryginalność, nieszlachetność, wulgarność;
 - dostępność formy i czytelność treści znanej wszystkim – kicz jest stereotypem, powieleniem schematów już wypróbowanych, symboli znanych, łatwych do odczytania, gdyż jest obliczony na łatwy odbiór.
 - 8) Nauczyciel zadaje pracę domową: podać przykłady kiczu we współczesnej muzyce, literaturze, programach TV, uzasadnij swój wybór.
 - 9) **Efekt:** Uczniowie dobrze przyswoili sobie wiadomości na temat kiczu, potrafią podać jego przykłady i wymienić cechy.

Ksenofobia, tolerancja

(oprac. Elżbieta Zalewska)

Badania poprowadzone na 30 uczniach (chłopcach i dziewczynkach) z klasy I liceum (30 osób). Klasa o profilu dziennikarskim.

Pierwszoklasistom zadałam dwa pytania (zresztą w pewien sposób powiązane ze sobą): co rozumieją pod pojęciem ksenofobii oraz tolerancji (jako że ksenofobia powiązana jest z brakiem tolerancji, myślę iż jak najbardziej trafne było jednoczesne zadanie tych dwóch pytań).

Modelowe definicje

Ksenofobia – greckie słowo przypominające, że kontakt z innymi ludźmi, z obcymi, związanymi z inną kulturą nie jest doświadczeniem obojętnym, a przeciwnie – wciąga nas w emocje, które bez względu na to, czy są pozytywne czy negatywne, przez sam fakt pojawienia się nadają temu kontaktowi wymiar uczuciowy, ludzki. Ksenofobia to s t r a c h przed obcym (gr. ksenos ‘obcy’ phobos ‘strach’).

(Źródło: www.sciaga.pl/tekst/20848-21-ksenofobia)

Ksenofobia (gr. ξένος *ksenós* – obcy, gr. φόβος *phóbos* – strach) – niechęć, wrogość, lęk w stosunku do obcych lub innych. Często źródłem ksenofobii jest bezkrytyczne podejście do stereotypów etnicznych. Ksenofobia może być wygeneralizowana na wszystko, co wiąże się z obcokrajowcami, osobami nieznanymi itd.

(Źródło: pl.wikipedia.org/wiki/Ksenofobia)

Myśl przewodnia	Odpowiedzi uczniów
Strach i lęk	– strach (często nieuświadomiony lub bezpodstawny) przed osobami nieznanymi, w szczególności przed osobami tzw. mniejszościami kulturowymi lub cudzoziemcami,
Niechęć	– niechęć, wrogość lub agresja w stosunku do innych osób odmiennych np. pod względem płci lub seksualności,
Brak akceptacji	– niemożliwość zaakceptowania pewnych zachowań ludzkich, potępienie odmienności, brak zrozumienia, wyśmiewanie ich,
Zaściankowość	– życie w zamkniętym środowisku uznawanym za modelowe, niechęć na wszelkie nowości,
Nietolerancja	– brak tolerancji i zrozumienia dla zachowania innych ludzi, niekoniecznie uznane za przejaw ksenofobii,
Poczucie wyższości i pewności siebie	– uznanie iż jest się lepszym od innych, a wszelkie inności są gorsze i ogólnie nieakceptowane.

Modelowe odpowiedzi

Tolerancja [łac. *tolerantia* ‘cierpliwość’, ‘wytrwałość’], *socjol.* postawa zgody na wyznawanie i głoszenie poglądów, z którymi się nie zgadzamy, oraz na praktykowanie sposobu życia, którego zdecydowanie nie aprobujemy, a więc zgody na to, aby zbiorowość, której jesteśmy członkami, była wewnątrznie zróżnicowana pod istotnymi dla nas względami. Tolerancja oznacza rezygnację z przymusu jako środka wpływania na postawy innych ludzi. Wyjątkami są jedynie sytuacje, w których owe postawy zagrażają bezpieczeństwu osób oraz ich mienia (tolerancja nie rozcią-

ga się więc np. na zabójców, gwałcicieli czy złodziei, choć obejmuje takie zachowania dewiacyjne, które można potraktować jako sprawę prywatną), nie dotyczy także ludzi, którym odmawia się zdolności pełnego rozpoznawania znaczenia swoich czynów. Zakres tolerancji jest historycznie zmienny. W większości społeczeństw albo nie było jej wcale, albo była bardzo ograniczona na skutek tego, że jednemu systemowi moralnemu przysługiwało uprzywilejowane stanowisko bądź monopol. Tolerancja objęła najwcześniej innowiercze wierzenia i praktyki rel., stopniowo rozszerzono ją na inne dziedziny, np. sferę obyczajów. Jakkolwiek zasada tolerancji jest współcześnie stosunkowo szeroko uznana i prawnie zagwarantowana niemal na całym świecie, bywa nierzadko kwestionowana i naruszana. Tam gdzie jest w pełni przestrzegana istotnego znaczenia nabrał problem granic tolerancji WOLTER *Traktat o tolerancji*, Warszawa 1956; J. LOCKE List o tolerancji, Warszawa 1963; F. GROSS *Tolerancja i pluralizm*, Warszawa 1992; P. KING *Toleration*

(Źródło: encyklopedia.pwn.pl/haslo.php?id=3987830)

Myśl przewodnia	Odpowiedzi uczniów
Akceptacja	<ul style="list-style-type: none"> • akceptowanie postaw i zachowań innych ludzi bez względu na ich kolor skóry, przekonania religijne, pochodzenie czy ich seksualność, • uznanie ich odmienności (akceptuję, to znaczy iż uznaję i lubię ich takimi jacy są, nie przeszkadza mi ich obecność w społeczeństwie)
Tolerowanie odmienności	<ul style="list-style-type: none"> • tolerancja dla osób których zachowanie lub wygląd wydają mi się dziwne, • nie akceptuję tej odmienności, ale też jej nie potępiam, • nie rozumiem odmienności, lecz nie jestem agresywny w stosunku do osób, które według mnie są dziwne,
Szacunek	<ul style="list-style-type: none"> • powinniśmy być jednakowo mili dla wszystkich osób i okazywać im należyty szacunek, jeśli oni w ten sam sposób odnoszą się do nas,
Czym różni się tak naprawdę akceptacja od tolerancji	<ul style="list-style-type: none"> • Czy akceptacja a tolerancja są synonimami (chyba jednak nie!)?
Czy być tolerancyjnym to znaczy akceptować wszystko?	<ul style="list-style-type: none"> • czy musimy akceptować wszelkie przejawy dziwnych zachowań w tym tzw. wynaturzenia?
Co jesteśmy w stanie, a czego nie jesteśmy zaakceptować i dlaczego?	<ul style="list-style-type: none"> • każdy z nas jest w stanie wymienić, takie grupy osób których zachowanie lub styl życia nie odpowiada nam np. spora część ludzi nie jest w stanie zaakceptować homoseksualistów, choć uważamy się za osoby tolerancyjne,

Co jest normalne, a co nie jest normalne we współczesnym świecie?	<ul style="list-style-type: none"> • Część postaw ludzkich nie jest aprobowana przez społeczeństwo, gdyż nie są uznane za normalne lub są niebezpieczne.
---	---

Analiza wypowiedzi uczniów i porównanie ich z odpowiedzią modelową

Odpowiedzi uczniów zbliżone były do odpowiedzi modelowych, niemniej jednak ich wypowiedzi informowały o ich własnych odczuciach, uczuciach lub przeżyciach. Część uczniów zbyt jednokierunkowo traktuje zarówno problem tolerancji jak i ksenofobii (np. większa część była przekonana iż tolerancja to nic innego jak akceptacja, a ksenofobia to niechęć tylko w stosunku do innych narodów). Zgodnie przyznali iż nie spodziewali się iż te zagadnienia wzbudzą w nich tyle emocji. Często słownictwo używane przez uczniów było ubogie lub skąpe, lecz przekazywana myśl była jasna i klarowna (może to wynika ze spontaniczności uczuć lub/i niedojrzałości psychicznej?). Uczniowie chętnie poruszyli te tematy i wyrazili swoją opinię. Zgodnie przyznali też iż chociaż znają pojęcie tolerancji i ksenofobii zgadzając się iż odmienności trzeba uszanować, często w życiu codziennym okazują się tak naprawdę osobami nietolerancyjnymi...

Wnioski metodyczne

Naprawdę warto poruszać takie tematy z młodzieżą. Oni uwielbiają dyskutować i wyrażać własną opinię. Na lekcji Wiedzy o kulturze należy uwrażliwiać uczniów na problem odmienności innych ludzi (w tym także ludzi starych i schorowanych!). Warto poprowadzić specjalną lekcję o tolerancji pod postacią dyskusji. Wszakże tolerancja jest jedną z najważniejszych cech demokratycznego kraju, który idzie z duchem czasu. Nie zapominajmy iż Polska jest krajem wielonarodowościowym (Żydzi, Cyganie) a otwarcie granic Unii Europejskiej daje nam większe perspektywy rozwoju. Wielokulturowość czy odmiennosc nie są niczym złym, a często też wzbogacają naszą kulturę. Nie boimy się, zaakceptować to czego nie rozumiemy!

Scenariusz lekcji

Ksenofobia i tolerancja we współczesnym świecie

Lekcja jednorazowa niemniej tematy pochodne np. kultury regionalne czy martyrologia będą kontynuowane na kolejnych lekcjach. Czas trwania lekcji: 45 minut.

Klasa pierwsza liceum, chłopcy i dziewczyny.

Cel główny: Zapoznanie uczniów z problemem tolerancji i nietolerancji, wzbudzenie refleksji na temat akceptacji ludzi o odmiennej orientacji seksualnej czy kolorze skóry, przełamanie własnego strachu i niechęci w stosunku do innych ludzi, uświadomienie uczniom, iż świat nie składa się z ludzi gorszych czy lepszych.

Cele szczegółowe

Po zakończeniu lekcji uczeń powinien:

- samodzielnie scharakteryzować pojęcie, tolerancji i nietolerancji oraz ksenofobii,
- uszanować godność innego człowieka, przy zachowaniu własnej asertywności,
- pozbyć się lęków wynikających z własnej niewiedzy czy źle pojętych przekonań.

Metody: burza mózgów, otwarta dyskusja, wyrażenie własnej opinii za pomocą ankiety, możliwa krótka prezentacja multimedialna przy zastosowaniu technik aktywizujących.

Środki dydaktyczne: ankieta, rzutnik z laptopem, tablica, kreda, artykuły z gazet, forum internetowe

Przebieg lekcji

Nauczyciel rzuca hasło ksenofobia i tolerancja. Uczniowie zapisują na kartkach co rozumieją przez te pojęcia. Następnie nauczyciel wyświetla prezentację multimedialną 5 minut (posiadam taką prezentację, jest do wglądu).

Następnie zapisuje na tablicy hasło ksenofobia i jej pochodne czyli: rasizm, antyfeminizm, nacjonalizm, homoseksualizm; uczniowie wymieniają luźne pojęcia, które kojarzą się im z tymi określeniami. Nauczyciel prosi też, aby uczniowie zdefiniowali swoje uczucia jakie im się kojarzą z tymi pojęciami, to znaczy: strach, obrzydzenie, niewiedza. Następnie wypisuje na tablicy słowa kluczowe: akceptacja i tolerancja. Uczniowie podają synonimy do tych pojęć.

Następnie nauczyciel pyta uczniów jakie artykuły związane ze zjawiskiem nietolerancji odnaleźli w najświeższych gazetach, portalach lub o których słyszeli dzięki telewizji, jak to skomentują?

Prosi też o wzięcie udziału w forum dyskusyjnym poświęconym problemowi ksenofobii.

W domu analizuje kartki oddane przez uczniów. Wnioski omawia z uczniami na kolejnej lekcji (poświęci temu kilka minut) oraz... z rodzicami na kolejnej wywiadówce (zatem możliwość wspólnej edukacji dzieci i ich rodziców!)

Kultura

(oprac. Dagmara Bekiesz)

Wiek uczniów: 16-19 lat. **Liczebność grupy:** 15 osób.

Zadanie dla uczniów: Odpowiedz na pytanie: Co to jest kultura?

Odpowiedzi modelowe¹:

- „Kultura jest pojęciem bardzo szerokim, zalicza się do niej całą działalność ludzi, niektórzy definiują to jako ogół wytworów materialnych i niematerialnych, które powstały z udziałem człowieka w procesie jego rozwoju.

Kulturę tworzą tylko i wyłącznie ludzie. Jej tworzenie jest procesem ciągłym, podlegającym zmianom, jej funkcjonowanie jest możliwe tylko dlatego, że człowiek posiada umiejętność komunikacji (mowa, pismo), która pozwala na przekazywanie pojęć abstrakcyjnych, a także dorobku wcześniejszych pokoleń. W opozycji do kultury jest natura, która powstała bez udziału człowieka. Człowiek jest elementem natury, ale jego działania to już kultura.

Wzorców kulturowych nabywa się funkcjonując w grupie (społeczeństwie) – ten proces nazywamy akulturacją (socjalizacją).”²

¹ Wskazuję kilka wypowiedzi modelowych, ponieważ istnieje bardzo wiele definicji kultury i trudno jest stworzyć jedną, precyzyjną.

² Krzemień-Ojak S. i in.: *Wiedza o kulturze. Kultura i przyszłość*. Podręcznik dla liceum i technikum. Zakres podstawowy. Gdynia: OPERON, 2004.

- „Kultura <łac. kultura = uprawa> – pojęcie odnosiło się początkowo do zabiegów rolniczych. Ale uprawiać można wszystko, co wypełnia ludzkie życie i dlatego z biegiem czasu słowo to nabrało w potocznym użyciu wielu znaczeń. Można dziś usłyszeć o kulturze fizycznej, czyli działaniach związanych z dbałością o zdrowie, ale rozróżniamy też kulturę naukową, polityczną, techniczną, kulturę pracy, święta, rozrywki, kulturę artystyczną z różnymi podziałami (literatura, muzyka itp.), kulturę materialną i duchową, elitarną i popularną, miejską i wiejską, oficjalną i alternatywną, kulturę grecką i egipską, japońską i europejską, przy czym tę ostatnią dzielimy na kultury narodowe, etniczne, regionalne, lokalne itd.”³
- „Kultura (...) jest to złożona całość obejmująca wiedzę, wierzenia, sztukę, prawo, moralność, obyczaje i wszystkie inne zdolności i nawyki nabyte przez człowieka jako członka społeczeństwa”.
[Edward Tylor, *Cywilizacja pierwotna*, Warszawa 1986] ⁴
- „Kultura to ogół wytworów i działalności ludzkiej, materialnej i niematerialnej, wartości i uznanych sposobów postępowania, zobiektywizowanych i przyjętych w dowolnych zbiorowościach, przekazywanych innym zbiorowościom i następnym pokoleniom”.
[Jan Szczepański, *Elementarne pojęcia socjologii*, Warszawa 1970.] ⁵
- „Narzuca się pytanie: jeśli wszystko jest kulturą, to co nie jest kulturą? Co pozostaje poza jej zasięgiem? Niemal wszyscy autorzy tych określeń zakładają, że opozycją dla pojęcia kultura jest kategoria natury. Kultura jest tym, co pozostawia poza sobą naturę, przyrodę, biologię; co z natury wyrasta, ale ją przekracza; co nad przyrodą się nadbudowuje jako niesprowadzalna do niej, odrębna warstwa zjawisk”. ⁶
- „Najpierw dobrze będzie spojrzeć na kulturę z lotu ptaka, zobaczyć ją w różnych postaciach. Jest ona oczywiście integralną całością składającą się z narzędzi i dóbr konsumpcyjnych, konstytucjonalnych, twórczych zasad różnych grup społecznych, ludzkich idei i umiejętności, wierzeń i obyczajów. Czy rozpatrujemy bardzo prostą i prymitywną kulturę, czy też złożoną i rozwiniętą, w obu wypadkach napotykamy ogromny aparat, częściowo materialny, częściowo ludzki, a częściowo duchowy, za pomocą którego człowiek daje sobie radę z konkretnymi specyficznymi problemami, z którymi się styka. Te różne problemy, które trzeba rozwiązać, zjawiają się dlatego, iż człowiek posiada ciało podlegające różnym potrzebom organicznym, i że żyje w otoczeniu, które jest jego najlepszym przyjacielem, które dostarcza podstawowych surowców ludzkiej pracy i które jednocześnie jest niebezpiecznym wrogiem kryjącym w sobie wiele nieprzyjaznych sił.”⁷
- „Kultura jest uważana za określony zbiór elementów, w swoisty sposób ze sobą powiązanych, przy czym zarówno same elementy jak i ich powiązania mają

³ Ibidem.

⁴ Ibidem.

⁵ Ibidem.

⁶ Ibidem.

⁷ Malinowski B.: *Szkice z teorii kultury*. Warszawa 1958, s. 29-33. Cyt za: [on-line] 13.01.2008 r. <http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,4972>.

określone znaczenie dla ludzi, którzy się nimi posługują. Umberto Eco uważa, że kultura to system znaków służących międzyosobowej komunikacji. W znakach, jakie są w niej stosowane, w powiązaniach między nimi, wyraża się kultura jednostki i grupy społecznej. Zjawisko kultury tworzy się w momencie powiązania znaku z osobą i w trakcie posługiwania się tym znakiem przez osoby mające świadomość jego znaczenia. Kultura:

- ma zawsze charakter osobowy,
- jest zjawiskiem społecznym,
- ze swej istoty łączy ludzi i jednocześnie ich różnicuje zależnie od przynależności do grupy społecznej,
- jest dynamiczna⁸.

Odpowiedzi uczniów

[1]

Każda cywilizacja jest oparta na pewnej kulturze, która ją stworzyła. Kultura to to, co każdy człowiek powinien w pewnym stopniu posiadać. Kultura to:

- umiejętność dobrego zachowania;
- wiedza o tym, co przystoi, a co nie;
- umiejętność dostosowania się do konkretnej sytuacji.

Kultura przejawia się w rzeźbie, malarstwie, architekturze.

[2]

Kultura jest to cały dorobek cywilizacji ludzkich. Zalicza się do tego: architektura, malarstwo, rzeźbiarstwo, sztuka, a także ludzkie obyczaje, zachowania; są to rzeczy, przedmioty, które mówią nam o przeszłości.

[3]

Kultura jest czynnikiem i oznaką rozwoju cywilizacji. Wszelkie wierzenia i obyczaje są częścią kultury. Wierzenia te kształtują i wyznaczają kierunek rozwoju cywilizacji, społeczeństwa lub osobnej jednostki.

[4]

Kultura to jest umiejętność zachowania się odpowiednio w danej sytuacji bądź reakcja na sytuacje losowe, których nie potrafimy przewidzieć. Kultura może być też umiejętnością składnego, ładnego wystawiania się.

[5]

Kultura:

- świadczy o człowieku;
- umiejętność zachowania się w danej sytuacji;
- zachowanie się według określonych reguł i zasad.

[6]

Kultura to:

- cisza,
- dbałość,
- szacunek,
- wychowanie,
- wygląd,

⁸ <http://portalwiedzy.onet.pl/126739,haslo.html>.

- sposób poruszania się,
- sposób mowy,
- sposób zachowania,
- pochodzenie,
- wyrozumiałość i zrozumienie,
- postawa.

[7]

Jest to kultura osobista, zachowanie przy stole, w towarzystwie. Najczęstsze przykłady kultury pokazują osoby w prostych zwrotach grzecznościowych, takich jak: dziękuję, proszę, smacznego. Kulturę można przejawiać np. ustępując miejsca w autobusie starszym osobom. Kulturę można przejawiać swoim ubiorem (niekoniecznie eleganckim).

[8]

Kultura to:

- zachowanie się w danej sytuacji stosownie,
- obyczaje,
- stosowana w różnych grupach społecznych,
- kultura religijna.

[9]

Kultura jest to zachowanie się w każdej sytuacji, np. w restauracji w towarzystwie nie wyrażać się wulgarnie.

[10]

Kultura to to, czym człowiek reprezentuje się na zewnątrz. Kultura odnosi się do języka, jakim się posługują ludzie, obyczajów, sposobu zachowania. To wszystko to, co otacza człowieka i ma z nim styczność.

[11]

Kultura to:

- sztuka,
- tradycja,
- kultura osobista,
- ludzie.

[12]

Kultura kojarzy mi się z:

- religią,
- sztuką,
- muzyką,
- kulturą osobistą,
- kulturą danego państwa,
- tradycją.

[13]

Kultura jest to m.in. wychowanie danego człowieka, jego dbałość o wygląd i wymowę.

[14]

Kultura to przykładowo obyczaje danego kraju, regionu. Kultura sztuki, architektury, malarstwa. Kultura może być osobista, pokoleniowa. Kultura wszystkich zawo-

dów, sportów. Kultura jest to też pogląd każdego człowieka. Wyróżniamy wiele kultur, w tym wiele, które były na czymś wzorowane, np. na nauce, sztuce itp.

[15]

Kultura jest to:

- sztuka,
- tradycja,
- umiejętność odpowiedniego zachowania,
- ludzie,
- muzyka.

Odpowiedzi uczniów sklasyfikowane według kategorii opisowych wywiedzionych z analizowanych wypowiedzi.

Lp.	Kategoria:	Liczba wskazań:	Odpowiedzi uczniów ⁹ :
1.	Kultura języka:	6	<ul style="list-style-type: none"> ▪ „Kultura może być też umiejętnością składnego, ładnego <u>wysławiania się</u>.” [4] ▪ „(...) <u>sposób mowy</u> (...)” [6] ▪ „Najczęstsze przykłady kultury pokazują osoby w prostych <u>zwrotach grzecznościowych</u>, takich jak: dziękuję, proszę, smacznego.” [7] ▪ „Kultura jest to zachowanie się w każdej sytuacji, np. w restauracji w towarzystwie <u>nie wyrażać się wulgarnie</u>.” [9] ▪ „Kultura odnosi się do <u>języka</u>, jakim się posługują ludzie, sposobu zachowania.” [10] ▪ „Kultura jest to m.in. <u>dbałość o wymowę</u>.” [13]
2.	Sposób zachowania się:	13	<ul style="list-style-type: none"> ▪ „Kultura to: <ul style="list-style-type: none"> - umiejętność dobrego <u>zachowania</u>; - wiedza o tym, co przystoi, a co nie; - umiejętność dostosowania się do konkretnej sytuacji.” [1] ▪ „Kultura to jest umiejętność <u>zachowania się</u> odpowiednio w danej sytuacji bądź reakcja na sytuacje losowe, których nie potrafimy przewidzieć.” [4] ▪ „Kultura: <ul style="list-style-type: none"> - świadczy o człowieku;

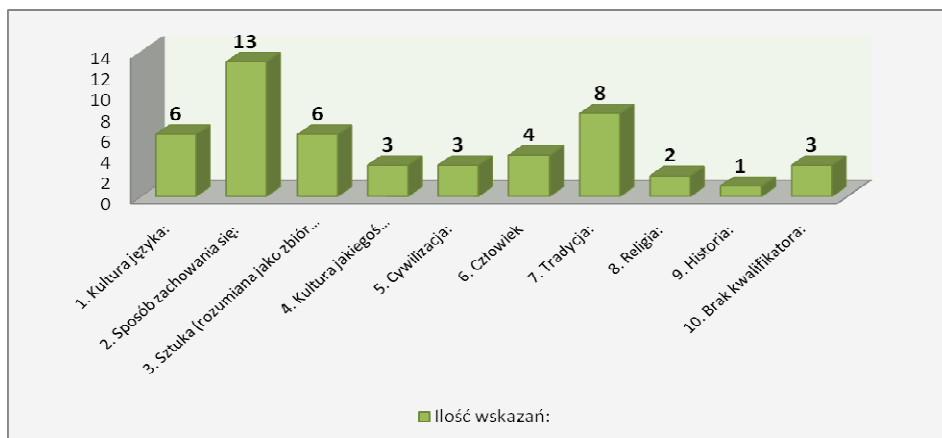
⁹ Niektóre odpowiedzi uczniów można przyporządkować do kilku kategorii równocześnie. Z tego względu części wypowiedzi uczniów nie cytuję w całości przy jednej kategorii, ale wskazuję tylko fragmenty tych wypowiedzi odpowiadające danej kategorii. Z tego samego względu niektóre odpowiedzi zostały sklasyfikowane w kilku kategoriach, a następnie policzone jako osobne wskazania.

			<ul style="list-style-type: none"> - umiejętność <u>zachowania się</u> w danej sytuacji; - <u>zachowanie się</u> według określonych reguł i zasad.” [5] ▪ „(...) wychowanie, <u>sposób zachowania</u>, sposób poruszania się (...)” [6] ▪ „Jest to kultura osobista, <u>zachowanie</u> przy stole, w towarzystwie. (...) Kulturę można przejawiać np. ustępując miejsca w autobusie starszym osobom. Kulturę można przejawiać swoim ubiorem (niekoniecznie eleganckim).” [7] ▪ „Kultura to <u>zachowanie się</u> w danej sytuacji stosownie.” [8] ▪ „Kultura jest to <u>zachowanie się</u> w każdej sytuacji, np. w restauracji w towarzystwie nie wyrażać się wulgarnie.” [9] ▪ „Kultura to to, czym człowiek reprezentuje się na zewnątrz. (...) [Kultura odnosi się do] (...) <u>sposobu zachowania</u>.” [10] ▪ „<u>Kultura osobista</u>” [11] ▪ „Kultura kojarzy mi się z (...) kulturą osobistą” [12] ▪ „Kultura jest to m.in. <u>wychowanie</u> danego człowieka, jego dbałość o wygląd (...)” [13] ▪ „<u>Kultura</u> może być <u>osobista</u>.” [14] ▪ „Kultura jest to (...) umiejętność odpowiedniego <u>zachowania</u>” [15]
3.	Sztuka (rozumiana jako zbiór różnych jej dziedzin):	6	<ul style="list-style-type: none"> ▪ „Kultura przejawia się w <u>rzeźbie, malarstwie, architekturze</u>.” [1] ▪ „Zalicza się do tego [do kultury]: <u>architektura, malarstwo, rzeźbiarstwo, sztuka</u>.” [2] ▪ „Kultura to <u>sztuka</u>.” [11] ▪ „Kultura kojarzy mi się ze (...) <u>sztuką, muzyką</u>.” [12] ▪ „Kultura <u>sztuki, architektury, malarstwa</u>.” [14] ▪ „Kultura jest to (...) <u>sztuka, muzyka</u>.” [15].
4.	Kultura jakiegoś miejsca, jakiejś grupy:	3	<ul style="list-style-type: none"> ▪ „[Kultura jest] stosowana w różnych <u>grupach społecznych</u>.” [8] ▪ „Kultura kojarzy mi się z (...) kulturą <u>danego państwa</u>.” [12]

			<ul style="list-style-type: none"> ▪ „Kultura to przykładowo obyczaje <u>danego kraju, regionu.</u>” [14]
5.	Cywilizacja:	3	<ul style="list-style-type: none"> ▪ „Ka<u>żda cywilizacja</u> jest oparta na pewnej kulturze, która ją stworzyła.” [1] ▪ „Kultura jest to ca<u>ły dorobek cywilizacji</u> ludzkich.” [2] ▪ „Kultura jest czynnikiem i oznaką rozwoju <u>cywilizacji</u>. (...) Wszelkie wierzenia i obyczaje są częścią kultury. Wierzenia te kształtują i wyznaczają kierunek rozwoju <u>cywilizacji</u>, społeczeństwa lub <u>osobnej jednostki.</u>” [3]
6.	Człowiek:	4	<ul style="list-style-type: none"> ▪ „Kultura jest to ca<u>ły dorobek cywilizacji</u> <u>ludzkich.</u>” [2] ▪ „Wszelkie wierzenia i obyczaje są częścią kultury. Wierzenia te kształtują i wyznaczają kierunek rozwoju cywilizacji, społeczeństwa lub <u>osobnej jednostki.</u>” [3] ▪ „To wszystko to, co otacza <u>człowieka</u> i ma z nim styczność. (...) Kultura jest to też pogląd każdego człowieka.” [10] ▪ „Kultura to (...) <u>ludzie.</u>” [11] ▪ Kultura to (...) <u>ludzie.</u>” [15]
7.	Tradycja:	8	<ul style="list-style-type: none"> ▪ „[Do kultury zalicza się] <u>ludzkie obyczaje, zachowania.</u>” [2] ▪ „Wszelkie <u>wierzenia</u> i <u>obyczaje</u> są częścią kultury. Wierzenia te kształtują i wyznaczają kierunek rozwoju cywilizacji, społeczeństwa lub <u>osobnej jednostki.</u>” [3] ▪ „[Kultura to] <u>obyczaje.</u>” [8] ▪ „[Kultura odnosi się do] (...) <u>obyczajów.</u>” [10] ▪ „[Kultura to] (...) <u>tradycja.</u>” [11] ▪ „Kultura kojarzy mi się z (...) <u>tradycją.</u>” [12] ▪ „Kultura to przykładowo <u>obyczaje</u> danego kraju, regionu.” [14] ▪ „Kultura jest to (...) <u>tradycja.</u>” [15]
8.	Religia:	2	<ul style="list-style-type: none"> ▪ „Kultura <u>religijna</u>” [8] ▪ „Kultura kojarzy mi się z <u>religią.</u>” [12]
9.	Historia:	1	<ul style="list-style-type: none"> ▪ „[Kultura] są to rzeczy, przedmioty, które mówią nam o <u>przeszłości.</u>” [2]
10.	Brak kwalifikatora:	3	<ul style="list-style-type: none"> ▪ „Cisza, dbałość, szacunek, pochodzenie, wyrozumiałość i zrozumienie, postawa.” [6] ▪ „To wszystko to, co otacza człowieka i

			<p>ma z nim styczność.” [10]</p> <ul style="list-style-type: none"> „Kultura może być (...) pokoleniowa (...) Kultura wszystkich zawodów, sportów. Kultura jest to też pogląd każdego człowieka. Wyróżniamy wiele kultur, w tym wiele, które były na czymś wzorowane, np. na nauce, sztuce, itp.” [14]
--	--	--	---

Wnioski

Rys.1. Wykres przedstawiający proporcje między poszczególnymi kategoriami odpowiedzi uczniów.

Przed przystąpieniem do analizy i krótkiego omówienia wyników należy podkreślić, że istnieje wiele definicji kultury i trudno wskazać jedną najbardziej poprawną. Z tego względu jako odpowiedź modelową przedstawiłam kilka definicji terminu. Jednak dla uporządkowania niniejszego omówienia jako kluczową można wskazać następującą definicję kultury: „(...) ogół wytworów materialnych i niematerialnych, które powstały z udziałem człowieka w procesie jego rozwoju”¹⁰.

Jak wskazuje powyższy wykres większości uczniom słowo kultura kojarzy się ze sposobem zachowania się, a więc sposobem bycia podług jakichś ogólnie przyjętych i akceptowanych zasad. Potwierdzają to często stosowane przez uczniów określenia typu: „być kulturalnym”, „zachowywać się kulturalnie”. Wynika to z pewnością z bardzo potocznego, a więc i popularnego rozumienia terminu ‘kultura’. Nie jest ono błędne, ale nie jest też ono tym, które jest prymarne dla nauczania przedmiotu wiedza o kulturze.

Choć w tym miejscu budzi się we mnie refleksja, czy taki sposób postępowania w zakresie przedmiotu wiedza o kulturze jest słuszny. Być może faktycznie więcej miejsca należałoby jednak poświęcić w ramach tego przedmiotu na omawianie pewnych elementarnych zasad kulturalnego zachowywania się. Z moich obserwacji wynika, że dość duża grupa uczniów, mimo iż, jak wynika z przeprowadzonych na potrzeby niniej-

¹⁰ Krzemień-Ojak S. i in.: *Wiedza o kulturze*. Op. cit.

szej pracy ankiety, wie, że jednym z elementów kultury jest sposób zachowania się, to w praktyce, nie zawsze wiedzą, jak i kiedy dostosowywać się do odpowiednich reguł.

Dość duża część uczniów kojarzy również pojęcie 'kultura' z tradycjami, obyczajami (kategoria nr 7), sztuką (kategoria nr 3), co jest w pełni zgodne z jedną z proponowanych modelowych odpowiedzi: „Kultura (...) jest to złożona całość obejmująca wiedzę, wierzenia, sztukę, prawo, moralność, obyczaje i wszystkie inne zdolności i nawyki nabyte przez człowieka jako członka społeczeństwa”¹¹.

Równocześnie należy zauważyć, że niemal wszystkie definicje kultury są bardzo pojemne, tak jak wynika to przecież z natury definiowanego pojęcia. Jednak najciekawszą naukową definicją wydaje mi się być koncepcja kultury opisana przez Bronisława Malinowskiego. Przytoczę ją jeszcze raz:

„Najpierw dobrze będzie spojrzeć na kulturę z lotu ptaka, zobaczyć ją w różnych postaciach. Jest ona oczywiście integralną całością składającą się z narzędzi i dóbr konsumpcyjnych, konstytucjonalnych, twórczych zasad różnych grup społecznych, ludzkich idei i umiejętności, wierzeń i obyczajów. Czy rozpatrujemy bardzo prostą i prymitywną kulturę, czy też złożoną i rozwiniętą, w obu wypadkach napotykamy ogromny aparat, częściowo materialny, częściowo ludzki, a częściowo duchowy, za pomocą którego człowiek daje sobie radę z konkretnymi specyficznymi problemami, z którymi się styka. Te różne problemy, które trzeba rozwiązać, zjawiają się dlatego, iż człowiek posiada ciało podlegające różnym potrzebom organicznym, i że żyje w otoczeniu, które jest jego najlepszym przyjacielem, które dostarcza podstawowych surowców ludzkiej pracy i które jednocześnie jest niebezpiecznym wrogiem kryjącym w sobie wiele nieprzyjaznych sił.”¹²

Wypowiedzi większości uczniów mają formę wskazania na konkretny element, przejaw kultury. Uczniowie reprezentują zatem analityczny sposób definiowania, co jest funkcjonalne i może być wykorzystane przy prowadzonych przez nauczyciela działaniach dydaktycznych zmierzających do usystematyzowania zakresu definicji pojęcia 'kultura'. Poprzez pokazania elementów należałoby doprowadzić do holistycznego widzenia kultury. Wydaje mi się, że pomocne może być w tym procesie potraktowanie sformułowania Bronisława Malinowskiego jako punktu wyjścia lub punktu dojścia¹³ podejmowanych działań dydaktycznych.

Scenariusz lekcji Co to jest kultura?

Liczba jednostek lekcyjnych: 2

Klasa: pierwsza szkoły średniej (istnieje jednak również możliwość wykorzystania konspektu w klasach starszych, np. przy okazji lekcji powtórzeniowych).

Cele poznawcze

Uczeń:

- definiuje termin „kultura”;

¹¹ Tylor E., *Cywilizacja pierwotna*, Warszawa 1986. Cyt za: Krzemień-Ojak S. i in.: *Wiedza o kulturze*. Op. cit.

¹² Malinowski B.: *Szkice z teorii kultury*. Op. cit.

¹³ Wybór zależy od przyjęcia jednej z dwóch dróg poznania: indukcji lub dedukcji.

- wyjaśnia i analizuje różne ujęcia terminu „kultura”¹⁴.

Cele kształcące

Uczeń:

- grupuje wskazane ilustracje według odpowiednio dobranego przez siebie klucza,
- uzasadnia przyjęty przez siebie sposób pogrupowania ilustracji;
- uczestniczy w dyskusji;
- udowadnia (lub podważa) słuszność zaproponowanej przez nauczyciela metafory (piramida jako symbol kultury i wydma jako symbol natury);
- opisuje relacje zachodzące między kulturą a naturą,
- interpretuje poznane definicje,
- wybiera spośród poznanych definicji, tę, która jego zdaniem najlepiej oddaje istotę omawianego pojęcia i argumentuje swój wybór.

Cele wychowawcze

Uczeń:

- wartościuje, ocenia poznane definicje kultury.

Typ lekcji: lekcja poświęcona opracowaniu nowego materiału (lub lekcja powtórzeniowa).

Strategie, metody i techniki dydaktyczne: strategia P (uczenie się przez samodzielne dochodzenie do wiedzy), rozmowa wstępna, heureza, metoda oglądowa.

Formy organizacji nauczania: nauczanie zbiorowe, praca w grupach.

Środki dydaktyczne: prezentacja multimedialna w Power Point¹⁵ przygotowana przez nauczyciela (może być zastąpiona wydrukowanymi obrazami lub pocztówkami przedstawiającymi pustynię i piramidy), papier, flamastry (do zapisywania wyników pracy w grupach).

Tok lekcji:

WPROWADZENIE

1. Nauczyciel przedstawia uczniom pierwszy fragment prezentacji multimedialnej: są to zdjęcia pustyni, wydmy oraz fotografie piramid. Nie są one w żaden sposób uporządkowane.

Polecenia dla uczniów:

Oglądane ilustracje spróbuj ułożyć w dwie grupy. Uzasadnij wybór.

Można zaproponować uczniom zapis w formie tabeli. W tabeli uczniowie zapisują numery slajdów:

Słowo-klucz ?	Słowo-klucz ?
Tu uczniowie wpisują numery odpowiednich slajdów.	Tu uczniowie wpisują numery odpowiednich slajdów.

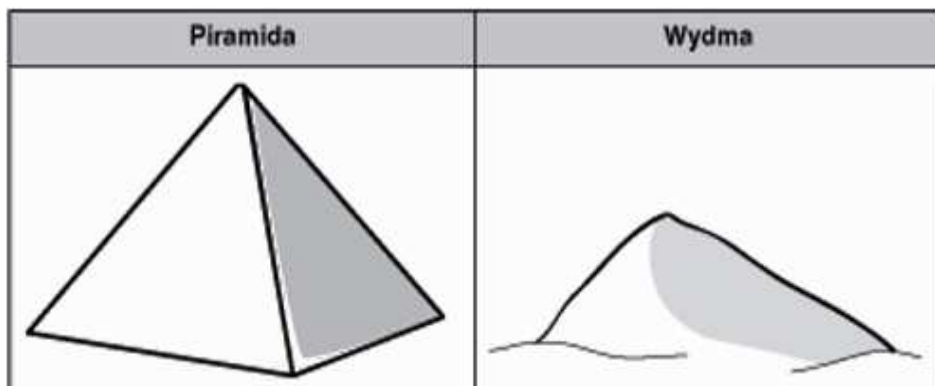
¹⁴ Przy realizacji tego celu można odwołać się do przeprowadzonych wcześniej wśród uczniów ankiet.

¹⁵ Jeśli nie ma możliwości wykorzystania podczas lekcji odpowiedniego sprzętu, lekcję można przeprowadzić również w sposób bardziej tradycyjny, wykorzystując np. zdjęcia, obrazy, arkusze papieru, flamastry, itp.

2. Uczniowie dyskutują nad rozwiązaniem zadania. Wykazują słusność przyjętego przez siebie klucza w klasyfikacji przedstawianych zdjęć.

ROZWINIĘCIE

1. Nauczyciel przedstawia uczniom slajd zawierający ilustrację będącą zarazem podsumowaniem dyskusji uczniów nad słusnością proponowanego rozwiązania. Ilustracja przedstawia:
- 1) Piramidę jako symbol działalności człowieka.
 - 2) Wydmy jako symbol działalności natury.

Rys. 2. Piramida i wydma.¹⁶

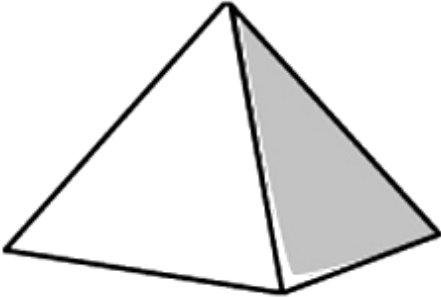

2. Czym różnią się dzieła człowieka od dzieł natury? – praca w dwóch grupach.
 - Grupa I odpowiada na pytanie: Czym charakteryzują się dzieła człowieka?
 - Grupa II odpowiada na pytanie: Czym charakteryzują się dzieła natury?
 Każda grupa zapisuje swoje odpowiedzi na arkuszu szarego papieru.
3. Prezentacja odpowiedzi obu grup i wspólna dyskusja nad proponowanymi przez grupy odpowiedziami.
4. Jaka relacja zachodzi między kulturą a naturą? – próba dyskusji.

Przykładowe pytania pomocnicze:

 - Na ile oba te czynniki, kultura i natura, mogłyby funkcjonować samodzielnie, niezależnie od istnienia oponenta?
 - Jakie relacje zachodzą między kulturą i naturą?
 - Czy należy mówić o wyższości któregoś z pojęć, czy raczej ich współistnieniu, a może nawet współzależności?
5. Prezentacja slajdu przedstawiającego omówienie zaproponowanego podziału ilustracji symbolizujących odpowiednio: kulturę i naturę. Podsumowanie dyskusji.

¹⁶Juszczak E. i in.: *Człowiek – twórca kultury. Scenariusze lekcji wiedzy o kulturze*. Warszawa: STENTOR, 2004. [on-line] 13.01.2008 r.

http://www.stentor.pl/download/scenariusze/co_to_jest_kultura.pdf

Piramida	Wydma
 <ul style="list-style-type: none"> ■ wyraz religijnej idei ■ utwierdzenie kultu faraona ■ świadectwo wiedzy astronomicznej, matematycznej, geometrycznej ■ dowód umiejętności technicznych i organizacyjnych ■ dzieło sztuki 	 <ul style="list-style-type: none"> ■ samoistne dzieło natury
Co różni piramidę od pustynnej wydmy?	
piramida	wydma
<ul style="list-style-type: none"> ■ jest przejawem świadomej działalności człowieka, jego ingerencji w świat natury ■ jest wytworem ludzkiej wspólnoty (powstała dzięki niej i dla niej) ■ jest efektem idei, doświadczeń i wiedzy przekazywanych oraz rozwijanych przez społeczność z pokolenia na pokolenie 	<ul style="list-style-type: none"> ■ powstała dzięki siłom natury, nie jest efektem ingerencji człowieka w przyrodę ■ jej istnienie nie jest uwarunkowane historycznie czy społecznie, jej forma zależy jedynie od warunków przyrodniczych

Rys. 3. Piramida i wydma.¹⁷

ZAKOŃCZENIE

- 1) Nauczyciel prezentuje cytaty dotyczące kultury. Uczniowie dyskutują nad słusnością wybranych prób definicji kultury zawartych w przytoczonych cytatach.

Proponowane cytaty:

- „Kultura - to co zostaje, kiedy zapomnisz wszystko, czego się nauczyłeś.”
Selma Lagerlöf
- „Biologiczna słabość człowieka warunkuje kulturę ludzką.”
Erich Fromm
- „Kultura jest tym, co sprawiło, że człowiek stał się czymś innym niż tylko przypadkowym wydarzeniem w przyrodzie.”
André Malraux
- „Kultura jest paradą wartości.”
Henryk Elzenberg

¹⁷ Juszczak E. i in.: *Człowiek – twórca kultury*. Op. cit.

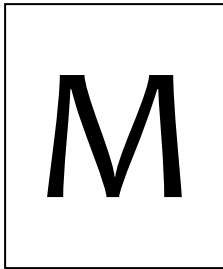
- „Kultura ma nas chronić przed naturą. Kształtuje nas w taki sposób, żebyśmy zamiast kogoś zabić, mówili: «Zachowuje się pan tak nieuprzejmie, że wyprowadził mnie pan z równowagi»”.

Mariusz Cieślik (*Newsweek*)

- 2) *Zadanie domowe*: Wybierz jedną z poznanych dzisiaj definicji kultury lub jeden z cytatów odnoszących się do tego pojęcia i podejmij pisemną próbę jego interpretacji, Uzasadnij swój wybór. (Proponowana forma pracy: „luźna” notatka, swobodny zapis refleksji, może to być również mapa mentalna).

Bibliografia

- Juszczak E. i in.: *Człowiek – twórca kultury. Scenariusze lekcji wiedzy o kulturze*. Warszawa: STENTOR, 2004. [on-line] 13.01.2008 r. http://www.stentor.pl/download/scenariusze/co_to_jest_kultura.pdf
- Krzemiń-Ojak S. i in.: *Wiedza o kulturze. Kultura i przyszłość. Podręcznik dla liceum i technikum. Zakres podstawowy*. Gdynia: OPERON, 2004.
- Majchrowski Z.: *Człowiek – twórca kultury. Program nauczania wiedzy o kulturze w liceum ogólnokształcącym, liceum profilowanym i technikum. Zakres podstawowy i rozszerzony*. Warszawa: STENTOR, 2003. [on-line] 13.01.2008 r. http://www.stentor.pl/download/plany/program_wok.pdf
- Olczak J.: *Plan realizacji materiału wiedzy o kulturze w liceum i technikum (plan wynikowy dwustopniowy)*. Warszawa: STENTOR, 2004. [on-line] 13.01.2008 r. <http://www.stentor.pl/nauczyciel.php?action=program> [on-line] 13.01.2008 r. www.google.pl (zdjęcia wykorzystane w prezentacji multimedialnej).
- [on-line] 13.01.2008 r. <http://portalwiedzy.onet.pl/126739,haslo.html> (definicja kultury).

Mazurek
Miłość
Muzyka

Mazurek

(orac. Elżbieta Regulska-Musiał)

Temat: O przenikaniu kultury w muzyce. Mazurki Fryderyka Chopina.

Próby definicji pojęcia dokonali uczniowie klasy I LO we Wrocławiu (20 osób, 16 lat).

Polecenie dla uczniów: Co to jest **mazurek**?

Odpowiedź modelowa

Mazurek – muzyczna forma stylizowana, oparta na jednym z trzech tańców mazurkowych: mazurze, oberku lub kujawiaku, stworzona przez Fryderyka Chopina na fortepian.

Zwykle w formie pieśni dwuczęściowej. Metrum nieparzyste $3/4$ lub $3/8$. Rytm synkopowany. Silne akcenty na drugą, a niekiedy na trzecią część taktu. W formach stylizowanych, w zależności od tańca, na jakim jest oparty, tempo od wolnego (kujawiak) do szybkiego (oberek).

Mazurki komponowali m.in. Fryderyk Chopin, Karol Szymanowski, Claude Debussy.

Polskim hymnem państwowym jest, wywodzący się z podlaskiej melodii ludowej, Mazurek Dąbrowskiego.

Odpowiedzi uczniów

	Kategorie	Odpowiedzi uczniów w formie dosłownej
1.	Taniec ludowy	<ul style="list-style-type: none">• Jest to taniec ludowy.• Mazurek jest tańcem ludowym charakterystycznym dla Mazowsza.• Jest to bardzo skoczny taniec ludowy.• Jest to jeden z najbardziej znanych polskich tańców.• Żywy, skoczny polski taniec ludowy w takcie $3/4$• Mazurek to taniec mający wiele cech polskiej muzyki ludowej.
2.	Taniec ludowy, którego motywy znajdują się w twórczości Chopina	<ul style="list-style-type: none">• Rodzaj tańca ludowego, którego motywy pojawiają się w utworach Chopina.• Polski ludowy taniec, który inspirował Chopina w jego twórczości.• Rytmiczny i melodyczny taniec ludowy rozposzechniony przez Chopina.

3.	Utwór muzyczny	<ul style="list-style-type: none"> • Chopin skomponował wiele mazurków. • Mazurek jest jednym z najbardziej lubianych utworów przez Chopina. • Mazurek jest bardzo polskim utworem muzycznym. • Utwór muzyczny trudny do wykonania, bo posiada bogatą harmonikę.
4.	Kompozycja użytkowa do tańca	<ul style="list-style-type: none"> • Mazurek to kompozycja, która służyła do tańca.
5.	Wokalny utwór muzyczny	<ul style="list-style-type: none"> • Mazurek jest utworem muzycznym nadającym się do śpiewania. • Jest to pieśń. • Jest to utwór, który można śpiewać
6.	Hymn narodowy	<ul style="list-style-type: none"> • Jest to pieśń, która ma status hymnu narodowego Polski. • Mazurek Dąbrowskiego jest naszym hymnem państwowym. • Jest to polski hymn narodowy.

Wnioski

Po analizie wypowiedzi modelowej oraz wypowiedzi udzielonych przez uczniów można stwierdzić, że:

- 1) wypowiedzi uczniów znacznie odbiegają od modelowego pojęcia mazurka; jedynie czterech uczniów (20%) utożsamia mazurek z polskim utworem muzycznym i z Chopinem który je komponował, jednakże żaden z tych uczniów nie wyjaśnia, że jest to gatunek muzyczny stworzony przez Fryderyka Chopina.
- 2) 6 uczniów (30%) kojarzy mazurek z tańcem ludowym. Jakkolwiek mazurek posiada elementy tańców ludowych, tj. m.in. mazura, jednak jest to definicja błędna.
- 3) Trzech uczniów (15%) sądzi, że mazurek jest tańcem ludowym, którego motywy znajdują się w twórczości Chopina. Jak wynika z definicji, ich wiedza jest nieprawidłowa.
- 4) Jeden uczeń (0,5 %) jest przekonany, że jest to kompozycja służąca do tańca. Jest to przekonanie błędne.
- 5) Trzech uczniów (15 %) kojarzy mazurek z pieśnią. Jest to stwierdzenie zupełnie odbiegające od pojęcia prawidłowego.
- 6) Trzech uczniów (15 %) kojarzy mazurek z Mazurkiem Dąbrowskiego. Jakkolwiek tytuł polskiego hymnu nosi miano mazurka, ale pojęcie zostało nieprawidłowo skojarzone. Muzyka Mazurka Dąbrowskiego zawiera motywy polskiej melodii ludowej – mazura z Podlasia, jest pieśnią czyli uczniowie sądzą nieprawidłowo.

Działania dydaktyczne podjęte w celu uzyskania zmiany wiedzy potocznej na naukową.

- 1) Uczniowie otrzymują zadanie polegające na wyszukaniu w słowniku muzycznym i encyklopedii muzycznej hasła mazurek. Wpisują definicję do zeszytu.
- 3) Uczniowie oglądają krótki film szkoleniowy o polskich tańcach ludowych (mazurze, kujawiaku i oberku).
- 4) Uczniowie słuchają Mazurka C-dur op.7 nr 1 Fryderyka Chopina w interpretacji Rafała Blechacza, laureata XV Międzynarodowego Konkursu Pianistycznego

im. Fryderyka Chopina – październik 2005 oraz wypowiedzi wirtuoza o wykonawstwie mazurków, następnie dzielą się wrażeniami.

- 5) Nauczyciel wyjaśnia, co to jest gatunek muzyczny oraz forma muzyczna, opowiada o „gatunkach chopinowskich”, skupiając się głównie na mazurkach oraz przytacza wypowiedzi chopinologów dotyczących mazurka.
- 6) Nauczyciel proponuje wysłuchanie fragmentów: Mazurka c-dur op. 24 nr 2, Mazurka e-moll op. 41 nr 2 oraz Mazurka a-moll WN 13 (op. 68 nr 2).
- 7) Uczniowie redagują i odczytują notatkę z lekcji, z której wynika, że zrozumieli naukowe pojęcie mazurka, zatem cel niniejszych zajęć został osiągnięty.

Wypowiedź uczennicy Joanny B.

Fryderyk Chopin stworzył nowy gatunek muzyczny – mazurek. Kompozytor stworzył tych utworów najwięcej bo aż 57 i szczególnie je polubił. Zawarł w nich charakterystyczne cechy polskiej muzyki ludowej: metronikę polskich tańców – mazura, oberka i kujawiaka, oryginalną harmonikę, określone maniere wykonawcze, a nawet brzmienie instrumentów (dudy, skrzypce). Niemiecki kompozytor romantyczny Schumann stwierdził, że Chopin „podniósł mazurek do rzędu małej formy artystycznej”.

Wypowiedź ucznia Mateusza C.

Przykładem przenikania kultury polskiej w muzyce jest forma muzyczna, którą stworzył polski kompozytor Fryderyk Chopin. Mazurek to „gatunek muzyczny” Chopinowski sensu stricto. Kompozytor obserwował oraz słuchał w dzieciństwie mazura oraz jego odmiany, tj. oberka (szybszego) oraz kujawiaka (powolniejszego) i jego bogactwo rytmiczne oraz melodyczne przyczyniły się do powstania formy stylizowanej pod nazwą mazurka.

Wypowiedź ucz. Martyny D.

Wpływ folkloru polskiego, zwłaszcza mazura, oberka, kujawiaka na twórczość Fryderyka Chopina jest niezaprzeczalna. Owocem tej inspiracji jest Mazurek, forma muzyczna stylizowana, zawierająca oryginalną harmonikę, którą nasz narodowy kompozytor stworzył i szczególnie polubił. Chopin skomponował ponad 50 mazurków. Są to utwory fortepianowe.

Wypowiedź Daniela E.

Pertami muzyki polskiej są mazurki, utwory stworzone przez Fryderyka Chopina, formy muzyczne zawierające metronikę polskich tańców ludowych – mazurka, oberka, kujawiaka. Należą one do „gatunków chopinowskich”. Zapoczątkowały one tendencje naśladowcze tzw. mazurkomanię, które doprowadziły do powstania wielu mazurków w muzyce szkół narodowych XIX i XX wieku.

Wypowiedź Justyny E.

W XIX w. W muzyce polskiej powstaje nowa forma muzyczna – mazurek. Jest to utwór stylizowany na tańcach ludowych: mazurach, oberkach, kujawiakach. Twórcą tego gatunku muzycznego jest Fryderyk Chopin, który bardzo ją upodobał. W sumie skomponował ich 57, nadał im sposób wykonawstwa, który jest brany pod uwagę, m.in. podczas konkursów chopinowskich.

Wypowiedź Marcina F.

Miłośnicy muzyki fortepianowej zawdzięczają Fryderykowi Chopinowi powstanie nowego gatunku muzycznego, bardzo oryginalnego – mazurka. Muzyka, którą

fascynował się od dzieciństwa, skupiała się wokół tańców ludowych mazura, oberka, kujawiaka. Te tańce były inspiracją dla powstania mazurka.

Wypowiedź Macieja G.

Słowiański geniusz, nasz rodak jest twórcą genialnym. Fryderyk Chopin całe swoje życie inspirował się zastyszczanymi w dzieciństwie ludowymi motywami tańców, którymi się fascynował: mazurem, oberkiem i kujawiakiem i z tego rodzi się genialna forma muzyczna – mazurek – „najczystsza muzyka spośród wszystkich”, tak oryginalna, że z najdalszych zakątków świata przybywają muzycy do Polski na konkursy chopinowskie i starają się wykonywać te utwory tak jakby sobie tego sam Fryderyk Chopin życzył. Wybór jest ogromny – 57 mazurków, niezwykle, niepowtarzalnych, bardzo polskich w brzmieniu.

Wypowiedź Patrycji H.

„Najczystsza muzyka spośród wszystkich” tę opinię o utworach Fryderyka Chopina, m.in. o mazurkach przytacza Andre Gide w „Notatkach o Chopinie”. Czym sobie zasłużył polski kompozytor na tak wysokie zdanie słynnego francuskiego pisarza? Chopin to pierwszy kompozytor, który „przegnał oratorski rozmach, zacieśnił rozmiar utworu i ograniczył środki wyrazu do niezbędnych”. Takie są mazurki – forma muzyczna stworzona przez Chopina. Ulubione utwory kompozytora oddają piękno krajobrazu Żelazowej Woli, gdzie podczas wakacji młody Chopin przyglądał się i przysłuchiwał mazurowi, oberkowi, kujawiakowi. Wystylizowana ich forma stanowi mazurek.

Wypowiedź Beaty J.

Muzyka Chopina rozbrzmiewa na całym świecie i urzeka swoją oryginalnością. Na czym ona polega? Choćby na tym, że Chopin stworzył nową formę muzyczną – mazurka – stylizację ludowych tańców: oberka, mazura, kujawiaka. Pozostawił metrum, harmonię owych tańców, ale określił manierę „wykonawczą”, np. mazurki są wykonywane tylko na fortepianie.

Wypowiedź Krystiana K.

Fryderyk Chopin stworzył nową formę muzyczną – mazurka. Konstrukcja mazurka opiera się na współdziałaniu rytmu, metrum, melodyki, harmoniki, dynamiki, agogiki i kolorystyki ludowych tańców polskich – mazurka, oberka, kujawiaka. Ta forma muzyczna została przez kompozytora doprowadzona do absolutnej perfekcji. Jego wykonawstwo wymaga wręcz wirtuozerii na fortepianie.

Wypowiedź Elżbiety P.

Mazurek jest kompozycją muzyczną stworzoną przez polskiego kompozytora F. Chopina, w której odnajduje się temat, rytm, brzmienie polskich tańców ludowych: kujawiaka, mazura, oberka. Jest to ulubiona forma muzyczna wielu kompozytorów światowych.

Wypowiedź Małgorzaty R.

Wśród kompozycji uprawianych przez Fryderyka Chopina przez całe jego życie na szczególną uwagę zasługuje mazurek. Jest to forma muzyczna stworzona przez Chopina w oparciu o pierwowzór jakim były polskie tańce ludowe: mazur, kujawiak, oberek. Mazurek jest gatunkiem muzycznym skomponowanym na fortepian, zatem

nie ma charakteru użytkowego. Należy dodać, że Chopin skomponował ok. 50 mazurków i bardzo je lubił.

Wypowiedź Tymoteusza R.

Najbardziej wyraźnie widoczne zjawisko przenikania kultury w muzyce możemy prześledzić na przykładzie formy muzycznej mazurka. Utwór ten zawiera najbardziej charakterystyczne cechy polskiej muzyki ludowej – tańców: mazura, oberka i kujawiaka (metrum $\frac{3}{4}$) oraz bardzo oryginalną harmonikę. Mazurek jest „gatunkiem chopinowskim”, który rozwijał się w zdumiewającym tempie i został szybko zaakceptowany przez kompozytorów innych narodowości.

Wypowiedź Mateusza S.

W polskiej szkole narodowej w II poł. XIX w. pojawia się nowa forma muzyczna – mazurek, za przyczyną F. Chopina, który jest jego twórcą. Kompozytor zawarł w tej kompozycji całe swoje doświadczenie z folklorem z okresu dzieciństwa. Mazurek to „gatunek chopinowski”, przepelniony elementami kultury polskich tańców ludowych: kujawiaka, oberka i mazura. Mazurki Chopina należą do jednych z najbardziej ulubionych form uprawianych przez kompozytora. Są zróżnicowane i niewiele z nich jest podobnych do siebie.

Wypowiedź Natalii T.

Szczególną sympatią melomanów na świecie cieszą się mazurki Fryderyka Chopina, które kompozytor stworzył i najbardziej upodobał. Mazurek to forma muzyczna związana z polską muzyczną kulturą ludową, tj. z tańcami: mazurem, oberkiem, kujawiakiem. Z tych tańców Chopin czerpał inspirację oraz metrotonikę i harmonię. Kompozytor poprzez mazurki przyczynił się do tworzenia polskiej szkoły narodowej.

Wypowiedź Rity U.

Dziela Chopina szczególnie przepelnionymi elementami polskiej kultury ludowej są mazurki. Mazurek jest formą muzyczną, w której można odnaleźć rytmikę, melodykę, metrum, charakter polskich tańców ludowych: oberka, kujawiaka, mazura. W mazurkach Chopina są widoczne cechy tych tańców, lecz są to utwory stylizowane na fortepian o ogromnie zróżnicowanej ekspresji i harmonice.

Wypowiedź Pauliny W.

Ogromną popularność wśród wykonawców i słuchaczy muzyki F. Chopina, zdobyły mazurki, które są „gatunkami chopinowskimi”, stworzonymi przez genialnego kompozytora. Mazurek jest formą muzyczną posiadającą metrum i harmonikę polskich tańców ludowych: mazura, kujawiaka, oberka. Mazurek wnosi w dorobek muzycznej kultury światowej oryginalność polskiej muzyki ludowej i zapoczątkowuje swoistą modę na tę formę muzyczną w innych krajach Europy, np. we Francji – C. Debussy.

Wypowiedź Julii Z.

Fryderyk Chopin jako klasyczny przedstawiciel romantyzmu i narodowej szkoły, pozostawił po sobie bogaty i wszechstronny dorobek artystyczny. Czerpał inspirację z polskiej muzyki ludowej, tj. z tańców: oberka, mazura, kujawiaka i stworzył nową formę muzyczną – mazurka. Mazurek jest „gatunkiem chopinowskim” na fortepian posiadającym metrum oraz harmonikę tych tańców, ale stylizację oryginalną

i różnorodną. Odnaleźć można jakiś „rys poetycki lub inny oraz coś nowego w formie lub ekspresji” (Schumann).

Wypowiedź Laury Z.

Fryderyk Chopin to bez wątpienia jeden z najwybitniejszych polskich kompozytorów epoki romantyzmu. W II poł. XIX w. powstają szkoły narodowe, które pragną upowszechnić kulturę ludową. Utalentowany ze wszelkich miar kompozytor i wirtuoz fortepianu tworzy nową formę muzyczną na fortepian – mazurek. Jest to kompozycja stylizowana, czerpiąca inspirację „metrum, harmonię ludowych tańców polskich: mazura, oberka, kujawiaka. Mazurek należy do „gatunków chopinowskich”. Istnieje również specjalny sposób wykonawstwa mazurków, co jest brane pod uwagę przez jury podczas konkursów pianistycznych im. Fryderyka Chopina.

Nauczyciel zadaje 2 rodzaje **zadania domowego**:

- Opisz wrażenia, jakich doznajesz słuchając mazurków Chopina.
- Zadanie na ocenę celującą (dodatkowe): odnaleźć w internecie, encyklopedii lub innym źródle informacji odpowiedzi na pytanie: „Jaki wpływ miał mazurek Chopina na współczesnych i następane pokolenia kompozytorów?”

Na kolejnej lekcji odbywa się sprawdzenie zadania domowego oraz utrwalanie pojęcia „mazurek” jako gatunku muzycznego, którego twórcą był Fryderyk Chopin. Nauczyciel stwierdza, że uczniowie opanowali pojęcie mazurka.

Miłość

(oprac. Halina Koman)

Klasa 3 – szkoła podstawowa. Liczba uczniów – 20, w tym 12 chłopców i 8 dziewczynek.

Pytanie do uczniów: *Napisz, co według Ciebie oznacza słowo „miłość”?*

Odpowiedź modelowa

Miłość – pozytywne uczucie wobec „drugiej osoby” (człowieka, Boga, zwierzęcia), związane z kontaktem z tą „osobą” (fizyczne, emocjonalne, duchowe).

Definicja wypracowana podczas zajęć z grupą

Miłość – głębokie uczucie do drugiej osoby, połączone zwykle z silnym pragnieniem stałego obcowania z nią i chęcią obdarzenia ją szczęściem.

Słownik Współczesnego Języka Polskiego

Dosłowne wypowiedzi uczniów:

1. Miłość to głębokie uczucie, które jest w każdym tu obecnym, kochać to znaczy polubić kogoś, kto nam się podoba.
2. Miłość to znaczy, że się kocha i nie opuszcza się, miłość to jest wielkie uczucie.
3. Miłość to wspańiałe uczucie kobiety i mężczyzny.
4. Miłość oznacza, że trzeba się w kims zakochać, to go się nie opuści. Miłość oznacza, że daje się kwiaty i serce, przede wszystkim trzeba bardzo tą osobę lubić.
5. Miłość jest dobra, pomocna, godna i mocna. Gdy komuś pomagamy, to wyznajemy miłość, Każdy z nas ma coś dobrego i miłosnego. Gdyby nie było miłości nie byłoby dobrego życia. Miłość będzie, gdy będziemy słuchać Boga.

6. Miłość to przyjaźń, sympatyczność, kochanie się, pocałunek.
7. Dla mnie słowo miłość oznacza ciepłe uczucia. Kocham bardzo moich rodziców i dlatego ich nie opuszczę. Miłość to uczucia i ciepło w sercu.
8. Słowo miłość oznacza, że ktoś kogoś kocha i bardzo jest do tej osoby przywiązany. Też to znaczy, że się całują i są nierozłączni.
9. Według mnie słowo „miłość” oznacza: dobroć, przyjaźń, kochanie.
10. „Miłość” to znaczy kochać, a kochać to znaczy bardzo kogoś lubić.
11. To takie coś, że np. kochamy rodziców, Boga, rodzeństwo i rodzinę.
12. Miłość oznacza, że każdy się kocha, rozumie i szanuje. Miłość jest dobra, uczciwa i sprawiedliwa
13. To kochać kogoś, przytulać, miłować i całować.
14. Jest to, że mama i tata kochają synka, bo są dla niego rodzicami, miłość to kochać chłopaka.
15. Oznacza, że chodzimy ze sobą na spacer i przytulamy się nawzajem.
16. Dla mnie oznacza dobro, dobre słowa i dobre uczucia. Kochanie to wszystko wkoło nas.
17. Miłość to kochać rodziców, to znaczy dobra miłość, szanowanie, kochać zwierzątko i dbać o nie, kochać rodzeństwo, babcię i dziadka. Miłość to uczucie, kochanie się.
18. Miłość to, że kocham moich rodziców, że jestem na tym świecie, że mi wszystko kupują, szanują nas.
19. Słowo „miłość” znaczy, że jak się ludzie poznają to zaczynają coś do siebie czuć. To bardzo fajne uczucie.
20. Miłość to uczucie kochania. Ja kocham rodziców, babcię i dziadka i moje zwierzątko.

Klasyfikacja wypowiedzi uczniów

Miłość jako uczucie dwóch osób

- Miłość to głębokie uczucie, które jest w każdym tu obecnym.
- Miłość to jest wielkie uczucie.
- Miłość to wspaniałe uczucie kobiety i mężczyzny.
- Dla mnie słowo miłość oznacza ciepłe uczucia.
- Miłość to uczucia i ciepło w sercu.
- Dobre uczucia.
- Miłość to uczucie, kochanie się.
- Słowo „miłość” znaczy, że jak się ludzie poznają to zaczynają coś do siebie czuć. To bardzo fajne uczucie.
- Miłość to uczucie kochania.

Miłość rozumiana jako kochanie, lubienie, przyjaźń dwóch osób

- Kochać to znaczy polubić kogoś, kto nam się podoba.
- Miłość to znaczy, że się kocha i nie opuszcza się.
- Miłość to przyjaźń, sympatyczność, kochanie się.
- Kocham bardzo moich rodziców i dlatego ich nie opuszczę.
- Według mnie słowo „miłość” oznacza: dobroć, przyjaźń, kochanie.
- „Miłość” to znaczy kochać, a kochać to znaczy bardzo kogoś lubić.
- Kochanie to wszystko wkoło nas.

Cechy miłości: przywiązanie, zaufanie, wierność, pomoc, dobroć

- Słowo miłość oznacza, że ktoś kogoś kocha i bardzo jest do tej osoby przywiązany.
- Są nierozłączni.
- Dobroć.
- Dla mnie oznacza dobro, dobre słowa.
- Miłość oznacza, że trzeba się w kimś zakochać, to go się nie opuści.
- Miłość jest dobra, pomocna, godna i mocna.
- Miłość jest dobra, uczciwa i sprawiedliwa.
- Miłość oznacza, że każdy się kocha, rozumie i szanuje.

Rozumienie miłości w aspekcie jej rodzajów (partnerska, rodzicielska, do Boga, braterska, do ojczyzny)

- Miłość będzie, gdy będziemy słuchać Boga.
- To takie coś, że np. kochamy rodziców, Boga, rodzeństwo i rodzinę.
- Miłość to kochać rodziców, to znaczy dobra miłość, szanowanie, kochać zwierzątko i dbać o nie, kochać rodzeństwo, babcię i dziadka.
- Miłość to, że kocham moich rodziców, że jestem na tym świecie.
- Ja kocham rodziców, babcię i dziadka i moje zwierzątko.
- Miłość to kochać chłopaka.

Formy okazywania miłości

- Miłość oznacza, że daje się kwiaty i serce, przede wszystkim trzeba bardzo tą osobę lubić.
- Też to znaczy, że się całują i są nierozłączni.
- Kochać kogoś, przytulać, miłować i całować.
- Oznacza, że chodzimy ze sobą na spacer i przytulamy się nawzajem.
- Że mi wszystko kupują, szanują nas (rodzice).
- Gdy komuś pomagamy, to wyznajemy miłość.

Wnioski

Analizując odpowiedzi dochodzę do wniosku, że rozumienie miłości jest dla dzieci pojęciem złożonym, które trudno ujmować w sztywne ramy. Zawierają one definicję miłości zarówno w aspekcie transcendentnym (miłość do Boga, „kochanie to wszystko wkoło nas”) jak i bardziej przyziemnym (miłość to kochać (...) zwierzątko babcię, dziadka). Zauważyłam ponadto, że wiele dzieci rozumie miłość jako specyficzny rodzaj lubienia. Dla niektórych z nich to wyrazy synonimiczne (odp.1,4,10). W innych wypowiedziach odbija się natomiast zupełnie inny obraz tego pojęcia. Uczniowie odróżniają lubienie od kochania w sensie fizycznym, jako uczucia między mężczyzną i kobietą często kojarzone z pocałunkiem i przytulaniem (odp.3,6,8,13). Dla dzieci w tym wieku jest to bardzo ważne, ponieważ pomaga w odczytywaniu uczuć – ten aspekt nie był ujęty w definicji.

W wypowiedziach wyróżnione zostały istotne cechy miłości: rodzicielska, dziecka do rodziców (i innych członków rodziny, a nawet zwierzątko), zakochanych w sobie osób, miłość do bliźniego, czy przyjaźń rozumiana jako miłość do bliskiej nam osoby. Wartość wyrażań określających miłość jest zawsze pozytywna, co w definicji modelowej zostało mocno zaakcentowane.

Myślę, że uczniowie wykazali się odpowiednim do swojego wieku rozumieniem pojęcia „miłość”. Jest im znane, aczkolwiek trudne do zinterpretowania. Mimo, że wypowiedzi dzieci są nieco chaotyczne, widać, że jest w tym zawarty sens znaczenia tego słowa. Cieszy mnie, że u moich „maluchów” nie było żadnej wypowiedzi jednowyrazowej. Chociaż konstrukcja zdań nie jest jeszcze prawidłowa, zawierała istotną treść.

Uwagi metodyczne

Aby rozszerzyć pojęcie miłości, pogłębić jej rozumienie jako postawy i zwrócić uwagę na różne jej rodzaje postanowiłam w badanej grupie przeprowadzić zajęcia na temat miłości. Wykorzystałam scenariusz przedstawiony na końcu projektu.

Przeprowadzone zajęcia wpłynęły na głębsze zrozumienie pojęcia miłości. Uczniowie uświadomili sobie, że nie jest to jedynie uczucie, ale przede wszystkim postawa związana z pragnieniem dawania szczęścia drugiej osobie, oraz niesienia pomocy i wsparcia w trudnych chwilach (cyt. „...oddawanie życia chorym i krwi”). Po tej lekcji moi wychowankowie zdali sobie również sprawę z istnienia wielu innych rodzajów miłości. Wypowiedzi wskazują, że dzieci rozumieją powagę tego uczucia.

Miłość

(oprac. Agnieszka Buksa)

Klasa V szkoły podstawowej. Liczba uczniów – 20 uczniów (8 chłopców, 12 dziewczynek)

Pytanie do uczniów: *Napisz, co według Ciebie oznacza słowo „miłość”?*

Definicja modelowa

Miłość – pozytywne uczucie wobec „drugiej osoby” (człowieka, Boga, zwierzęcia), związane z kontaktem z tą „osobą” (fizycznym, emocjonalnym, duchowym).

Definicja wypracowana podczas zajęć

Miłość – głębokie przywiązanie do kogo lub czego; namiętne uczucie sympatii do osoby płci odmiennej, połączone z pożądaniem jej. M. macierzyńska, synowska. M. ojczyzny. M. platoniczna.

Mały Słownik Języka Polskiego

Wypowiedzi uczniów:

1. To silne uczucie, które ktoś czuje do drugiej osoby, ktoś kocha i czuje coś od zawsze.
2. To uczucie do drugiej osoby, to walentynki, przyjaźń, uwielbienie, rodzina.
3. To uczucie do drugiej osoby.
4. To jest to, że rodzice kochają swoje dzieci.
5. To zakochanie dwojga ludzi.
6. To jest wtedy, kiedy dwoje ludzi chodzi ze sobą i jak się całuje. Może być też inna m. np. macierzyńska
7. To uczucie, które jeden człowiek czuje do drugiej osoby.
8. To przekazywanie uczuć.
9. To jest to, że chłopak z dziewczyną się łączy, kochają swoje dzieci i tworzą rodzinę.
10. Jest wtedy, gdy się kogoś kocha, lubi, daje się mu prezenty i mówi miłe słowa.

11. To więcej niż przyjaźń. Jest wtedy, kiedy chłopak z dziewczyną się kocha. Może być także miłość do zwierząt, kiedy się je kocha.
12. To takie coś, co może być bardzo miłe, jest wtedy, kiedy jedna osoba jest blisko z drugą, kochają się i szanują.
13. Wtedy się kocha kogoś nad życie, myśli się o ukochanej osobie, a nie o sobie. Osobie, którą się kocha, pomaga się w każdej sytuacji.
14. To płomień namiętności, uczucie łączące ludzi na całe życie, kochają się i uwielbiają. Miłość to uśmiech i radość, która zawsze jest szczęściem.
15. To uczucie, które wyrażają dwie osoby nawzajem. Miłość jest dawana bliskim.
16. To przyjaźń i uczucie do drugiej osoby; to serce, które dajemy; to radość; to uczucie do bliskich; to wielkie uczucie, którym darzy nas rodzina.
17. Jest między chłopakiem a dziewczyną, polega na wsparciu, pamięci, pomocy. Jest też miłość między matką a dzieckiem.
18. Miłość jest bardzo silnym uczuciem, łączącym dwoje ludzi lub rodzinę. Nie może istnieć bez przyjaźni, zaufania oraz wzajemnego wsparcia.
19. To uczucie łączące dwoje ludzi, kochają się i uwielbiają, kupują sobie prezenty i dają całusy.
20. To uczucie dwóch osób. To też więź rodzinna, ojczyzna i przywiązanie się do rzeczy albo do człowieka. To przyzwyczajenie do osób.

Klasyfikacja wypowiedzi uczniów:

Lp.	Kategoria	Odpowiedzi uczniów
1.	Miłość jako uczucie dwóch osób	<ul style="list-style-type: none"> – To silne uczucie, które ktoś czuje do drugiej osoby. – To uczucie do drugiej osoby. – To zakochanie dwojga ludzi. – To uczucie, które jeden człowiek czuje do drugiej osoby. – To uczucie, które wyrażają dwie osoby nawzajem. – Jest między chłopakiem a dziewczyną. – Jest też miłość między matką a dzieckiem. – Miłość jest bardzo silnym uczuciem, łączącym dwoje ludzi. – To uczucie łączące dwoje ludzi. – To uczucie dwóch osób.
2.	Miłość, której towarzyszy kochanie, uwielbienie, namiętność, przyjaźń, szczęście	<ul style="list-style-type: none"> – „...ktoś kocha...” – Miłość to (...) przyjaźń, uwielbienie. – To zakochanie. – Jest wtedy, gdy się kogoś kocha, lubi. – To więcej niż przyjaźń. Jest wtedy, kiedy chłopak z dziewczyną się kocha. – Wtedy się kocha kogoś nad życie. – To płomień namiętności, kochają się i uwielbiają. Miłość to uśmiech i radość, która zawsze jest szczęściem.

		<ul style="list-style-type: none"> – To przyjaźń (...); to radość. – Nie może istnieć bez przyjaźni. – To uczucie łączące dwoje ludzi, kochają się i uwielbiają.
3.	Cechy miłości: zaufanie, bliskość, trwałość, wierność, szacunek, pomoc, przywiązanie	<ul style="list-style-type: none"> – Ktoś kocha i czuje coś od zawsze. – Uczucie łączące ludzi na całe życie. – Nie może istnieć bez zaufania oraz wzajemnego wsparcia. – Jedna osoba jest blisko z drugą, kochają się i szanują. – Osobie, którą się kocha, pomaga się w każdej sytuacji. – Uczucie łączące ludzi na całe życie. – Polega na wsparciu, pamięci, pomocy. – To (...) przywiązanie się do rzeczy albo do człowieka. To przyzwyczajenie do osób.
4.	Obiekty miłości (m. partnerska, rodzicielska, między członkami rodziny, do ojczyzny)	<ul style="list-style-type: none"> – To jest to, że rodzice kochają swoje dzieci. – Może być też inna m. np. macierzyńska. – To jest to, że chłopak z dziewczyną się łączy, kochają swoje dzieci i tworzą rodzinę. – Jest wtedy, kiedy chłopak z dziewczyną się kocha. – Może być także miłość do zwierząt, kiedy się je kocha. – Miłość jest dawana bliskim. – To uczucie do bliskich; to wielkie uczucie, którym darzy nas rodzina. – Jest też miłość między matką a dzieckiem. – To też więź rodzinna, ojczyzna.
5.	Formy okazywania miłości	<ul style="list-style-type: none"> – Kupują sobie prezenty i dają całusy. – Myśli się o ukochanej osobie, a nie o sobie. – To serce, które dajemy. – Daje się mu prezenty i mówi miłe słowa. – To przekazywanie uczuć. – To jest wtedy, kiedy dwoje ludzi chodzi ze sobą i jak się całuje. – To walentynki.

Czym różnią się wypowiedzi uczniów od odpowiedzi modelowej?

Analiza wypowiedzi uczniów w porównaniu do definicji modelowej pozwala na sformułowanie kilku wniosków, które przytoczone zostaną poniżej.

- Znajomość pojęcia przez uczniów, chociaż dużą trudność ze zdefiniowaniem go. Dla dzieci w V klasie miłość jest bardziej rozumiana na poziomie emocji i trudno jest im ubrać ją w słowa, uściślić pewne pojęcia, co można wnioskować po krótkich, jednozdaniowych wypowiedziach.
- Ograniczenie rozumienia pojęcia u przeważającej grupy uczniów do pojmowania miłości jako uczucia łączącego dwoje ludzi – jednego z elementów definicji modelowej. Właściwie pomijany jest aspekt duchowy, a podkreślana jest głów-

nie strona emocjonalna. Kontakt fizyczny ogranicza się do „chodzenia ze sobą i całowania się”. W wypowiedziach nie pojawiła się kwestia miłości do Boga, który jest tu w ogóle niedostrzegany i niebrany pod uwagę, pomimo, że wszyscy ci uczniowie pochodzą z rodzin wierzących i uczęszczają na zajęcia religii. Uważam, że takie pojmowanie miłości wiąże się mocno z wiekiem dzieci (11-12 lat), które powoli zaczynają wchodzić w wiek dojrzewania. Wśród swoich rówieśników dostrzegają osoby, które im się szczególnie podobają i które darzą sympatią. „Posiadanie chłopaka czy dziewczyny” przestaje już być pretekstem do kpin i wyśmiewania, a staje się powodem do dumy i wyróżnienia w grupie.

- Rzadsze dostrzeganie miłości jako spajającej i łączącej członków rodziny. Uczniowie podkreślają, że uczucie to dotyczy dwóch osób, które być może w konsekwencji tego założą rodzinę. Właściwie w żadnej wypowiedzi nie pojawiła się kwestia miłości braterskiej czy siostrzanej. Myślę, że jest to także związane z okresem dojrzewania, kiedy coraz większego znaczenia nabiera grupa rówieśnicza i pojawiają się „pierwsze miłości”, a rodzina jest przesuwana na drugi plan.
- Pojmowanie miłości jako pozytywnego uczucia, z którym wiąże się szereg różnych równie przyjemnych emocji. Dzieci mówią o bliskości, pomocy, wsparciu, szczęściu, radości, przyjaźni. Ten aspekt jest równie mocno zaznaczony w definicji modelowej.
- Pojawienie się kwestii okazywania uczucia (prezenty, walentynki, całusy, pomoc), co nie było ujęte w definicji modelowej, a dla dzieci jest również ważną kwestią, ponieważ ułatwia im odczytywanie uczuć.

Uwagi metodyczne

W związku z tym, że uczniowie ci nie mieli jeszcze dotąd zajęć WDŻ uważam, że należy rozszerzyć im pojęcie miłości, pogłębić jej rozumienie jako postawy i zwrócić uwagę na różne jej rodzaje, obiekty. Warto wskazać uczniom, że miłość to nie tylko kwestia emocji, ale także duchowości czy fizyczności oraz podkreślić znaczenie domu rodzinnego jako najwcześniejszego źródła nauki okazywania i dawania miłości drugiemu człowiekowi. Warto to wykorzystać ich wiedzę potoczną i znajomość przykładów z różnych źródeł (literatura, film). Uważam, że wskazana byłaby tu praca w grupach, obejmująca poszczególne elementy wymienione powyżej. Prowadząc zajęcia, można wykorzystać propozycje scenariuszy przedstawionych na końcu projektu, dostosowując je do określonego wieku.

Miłość

(oprac. Anna Halicka)

Klasa I gimnazjum. Liczba uczniów – 24 osoby

Zadanie dla uczniów: *Wyjaśnij, co według Ciebie oznacza słowo „miłość”?*

Definicja modelowa

Miłość – pozytywne uczucie wobec „drugiej osoby” (człowieka, Boga, zwierzęcia), związane z kontaktem z tą „osobą” (fizycznym, emocjonalnym, duchowym).

Definicja wypracowana podczas zajęć

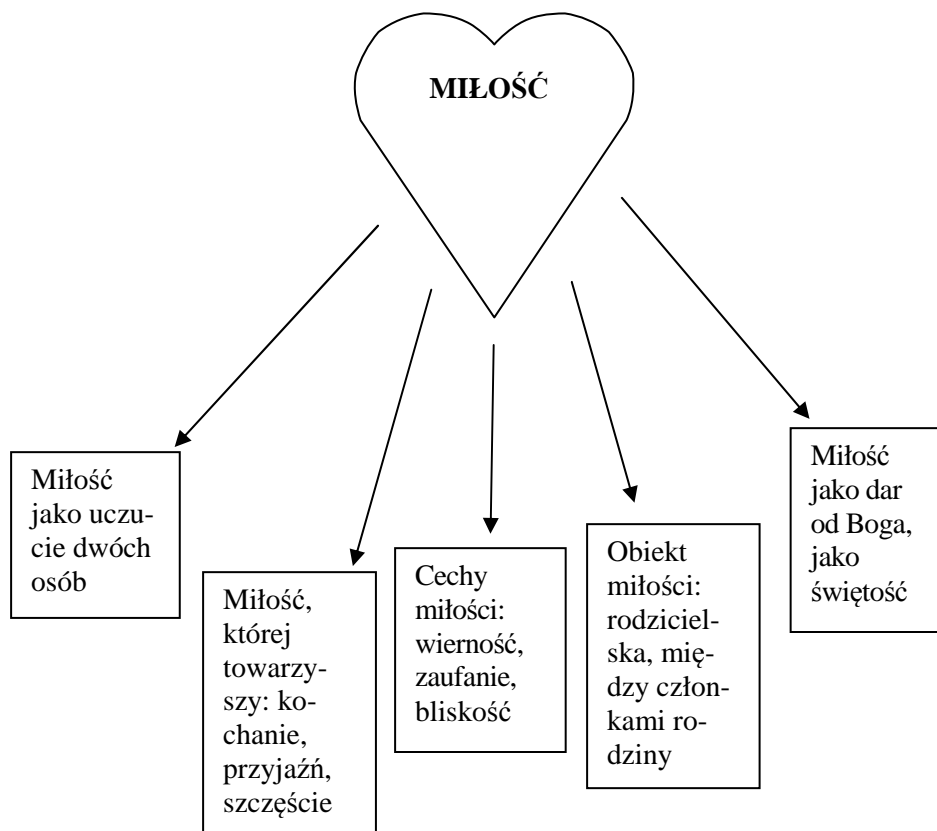
Miłość – głębokie przywiązanie do kogo lub czego; namiętne uczucie sympatii do osoby płci odmiennej, połączone z pożądaniem jej. M. macierzyńska, synowska. M. ojczyzny. M. platoniczna.

Mały Słownik Języka Polskiego

Odpowiedzi uczniów:

1. „Miłość – to dar od Boga”.
2. „Miłość – odwzajemnienie uczuć drugiej osoby”.
3. „Miłość to uczucie między chłopakiem a dziewczyną”
4. „Miłość to uczucie, które czujemy z głębi serca, jest czymś niezwykłym i pięknym”.
5. „Miłość jest to odczucie bardzo dużej sympatii. Jest tymczasowym zauroczeniem”
6. „Miłość jest czymś bardzo ważnym dla człowieka. Człowiek dzięki niej może kochać i czuć się dowartościowanym. Bez miłości człowiek by umarł”.
7. „Miłość to uczucie do drugiej osoby, którego nie da się powstrzymać”.
8. „Miłość jest to uczucie do drugiej osoby, jest dobra i patetyczna”.
9. „Miłość – uczucie między dwojgiem ludzi, miłość może być między rodziną, gdy ludzie się szanują i sobie ufają. Miłość jest niezwykłym przeżyciem, jest bliskością między dwoma osobami.”
10. „Miłość to uczucie, przyjaźń”.
11. „Miłość – gdy jedna osoba kocha drugą, szanują się i mogą na sobie zawsze polegać, są sobie wierni i mają do siebie zaufanie. Jest czymś pięknym i niezapomnianym”.
12. „Miłość jest, gdy jedna osoba kocha drugą, a druga to odwzajemnia, są zakochani”.
13. „Miłość to rzecz święta”.
14. „Miłość to krótkie zauroczenie”.
15. „Miłość to darzenie kogoś uczuciem, przyjaźnią”.
16. „Miłość to uczucie, którym darzymy rodziców i swą drugą połowę. Jest wiele rodzajów miłości”.
17. „Miłość jest to uczucie do innej osoby”.
18. „Miłość to jest jak jakaś osoba kocha inną np. między kobietą a mężczyzną, miłość macierzyńska, to jak rodzice kochają swoje dzieci”.
19. „Miłość – miłością można darzyć inną osobę”.
20. „Miłość – co to uczucie robi z człowiekiem? ...hmm. Jest zakochany”.
21. „Miłość może być rodzinna, ale najpiękniejsza jest do drugiego w ogóle nieznanego nam człowieka”.
22. „Miłość – uczucie między dwoma ludźmi”.
23. „Miłość – darzenie kogoś wielkim uczuciem”.
24. „Miłość – w moim odczuciu – zachodzi ona wtedy, gdy kobieta i mężczyzna są gotowi być razem, czyli wspieranie się w trudnych sytuacjach. Miłość jest to uczucie bardzo silne, uczucie, które wiąże dwoje ludzi bardzo silnym węzłem i ten węzeł nazywamy węzłem miłość. Miłość robi coś takiego z człowiekiem, że człowiek jest gotowy zrobić wszystko dla osoby, którą darzy kocha i obdarza szczęściem.”

Klasyfikacja wypowiedzi uczniów klasy I gimnazjum

Miłość jako uczucie dwóch osób:

„Miłość to uczucie między chłopakiem a dziewczyną”.

„Miłość to uczucie do drugiej osoby, którego nie da się powstrzymać”.

„Miłość – uczucie między dwoma ludźmi”.

Miłość, której towarzyszy: kochanie, przyjaźń, szczęście, zauroczenie, zakochanie

„Miłość jest to odczucie bardzo dużej sympatii. Jest tymczasowym zauroczeniem”.

„Miłość jest czymś bardzo ważnym dla człowieka. Człowiek dzięki niej może kochać i czuć się dowartościowanym. Bez miłości człowiek by umarł”.

„Miłość to uczucie, przyjaźń”.

„Miłość – gdy jedna osoba kocha drugą, szanują się i mogą na sobie zawsze polegać. Jest czymś pięknym i niezapomnianym”.

„Miłość jest, gdy jedna osoba kocha drugą, a druga to odwzajemnia, są zakochani.”

„Miłość to darzenie kogoś uczuciem, przyjaźnią”.

„Miłość – co to uczucie robi z człowiekiem? ...hmm. Jest zakochany”.

„Miłość – w moim odczuciu – zachodzi ona wtedy, gdy kobieta i mężczyzna są gotowi być razem, czyli wspieranie się w trudnych sytuacjach. Miłość jest to uczucie bardzo silne, uczucie, które wiąże dwoje ludzi bardzo silnym węzłem i ten węzeł

nazywamy węzłem miłości. Miłość robi coś takiego z człowiekiem, że człowiek jest gotowy zrobić wszystko dla osoby, którą darzy kocha i obdarza szczęściem.”

Cechy miłości: wierność, zaufanie, bliskość

„Miłość – uczucie między dwojgiem ludzi, miłość może być między rodziną, gdy ludzie się szanują i sobie ufają. Miłość jest niezwykłym przeżyciem, jest bliskością między dwoma osobami.”

„Miłość – gdy jedna osoba kocha drugą, szanują się i mogą na sobie zawsze polegać, są sobie wierni i mają do siebie zaufanie. Jest czymś pięknym i niezapomnianym.”

Obiekt miłości: rodzicielska, między członkami rodziny, do drugiego człowieka

„Miłość jest to uczucie do drugiej osoby, jest dobra i patetyczna”.

„Miłość to uczucie do drugiej osoby, którego nie da się powstrzymać.

„Miłość to uczucie, którym darzymy rodziców i swą drugą połowę. Jest wiele rodzajów miłości”.

„Miłość jest to uczucie do innej osoby”.

„Miłość to jest jak jakaś osoba kocha inną np. między kobietą a mężczyzną, miłość macierzyńska, to jak rodzice kochają swoje dzieci”.

„Miłość – miłością można darzyć inną osobę”.

„Miłość może być rodzinna, ale najpiękniejsza jest do drugiego w ogóle nieznanego nam człowieka”.

„Miłość – darzenie kogoś wielkim uczuciem”.

Miłość jako dar od Boga, jako świętość

„Miłość – to dar od Boga”.

„Miłość to rzecz święta”.

Różnice wypowiedzi uczniów w stosunku od odpowiedzi modelowej?

Analiza wypowiedzi uczniów w porównaniu do definicji modelowej wskazuje przede wszystkim na:

- znajomość pojęcia przez uczniów, chociaż dużą trudność ze zdefiniowaniem go. Dla uczniów klasy I gimnazjum miłość jest bardziej rozumiana na poziomie emocji. Dla większości uczniów trudność sprawia rozwinięcie pojęcia, o czym świadczą krótkie, jednozdaniowe wypowiedzi.
- Rozumienie pojęcia ogranicza się do pojmowania miłości jako uczucia łączącego dwoje ludzi – jednego z elementów definicji modelowej. W dwóch wypowiedziach pojawia się aspekt duchowy, rozumiany jako dar od Najwyższego, miłość rozumiana jako świętość, którą otrzymujemy i powinniśmy ją pielęgnować. Miłość w aspekcie bliskości fizycznej właściwie się nie pojawia, nie jest kojarzona z seksem. Uważam, że można pokusić się o stwierdzenie, że miłość to ważne uczucie, silna emocja, która w mniemaniu uczniów różni się znacznie od kontaktu fizycznego. Myślę, że na takie pojmowanie miłości wpłynęła wiedza z przedmiotu WDŻ i religii, na silnie podkreślany aspekt emocjonalny.
- Uczniowie zauważyli, że istnieje wiele rodzajów miłości, między kobietą a mężczyzną, ale również do drugiego człowieka – nieznanego, ale i miłość w rodzinie, miłość macierzyńska. Właściwie w żadnej wypowiedzi nie pojawiła się kwestia miłości braterskiej czy siostrzanej. Myślę, że jest to także związane z faktem zauważenia drugiej osoby obok mnie samego, że są ludzie wartościowi, godni zaangażowania emocjonalnego. Dość rzadko uczniowie wypowiadają się

o miłości między członkami rodziny, ten fakt związany jest z okresem adolescencji, z dostrzeganiem rówieśników jako obiektu miłości „pierwsze miłości”, chętniej w klasie tworzą się grupki mieszane, mające wspólne cele, grupa rówieśnicza odgrywa ważną rolę w życiu gimnazjalisty.

- Pojmowanie miłości jako pozytywnego uczucia, któremu towarzyszy szereg innych przyjemnych i ważnych uczuć takich jak przyjaźń, szczęście, radość zafianie, które są odwzajemniane. Wyraźnie zaznaczona jest kwestia dawania a nie tylko otrzymywania czegoś od osoby kochającej. Ten aspekt jest równie mocno zaznaczony w definicji modelowej.

Uwagi metodyczne

Uważam, że należy rozszerzyć pojęcie miłości, pogłębić jej rozumienie jako postawy. Warto wskazać uczniom, że miłość to nie tylko kwestia emocji, ale także duchowości czy fizyczności oraz podkreślenie znaczenie miłości między wszystkimi członkami rodziny.

Podkreślenie wagi środowiska rodzinnego, jako „szkoły uczuć”, uczącej odpowiedzialności za drugiego człowieka, dawania, ale i również otrzymywania. Ważne jest również uświadomienie młodym ludziom różnic między miłością do samego siebie, akceptacji siebie a postawą egoistyczną. O ten właśnie aspekt poszerzyłabym lekcję poświęconą miłości.

Miłość

(oprac. Jolanta Kwiecień-Wrotniewska)

Klasa II Liceum Ogólnokształcące 17, 18 lat. Liczba uczniów – 34 (15 chłopców, 19 dziewcząt).

Pytanie do uczniów: *Napisz, co według Ciebie oznacza słowo „miłość”?*

Cel dydaktyczny:

- Ukazanie, czym jest prawdziwa , dojrzała miłość, jak się ona rozwija.
- Ukazanie, po czym można rozpoznać miłość między kobietą a mężczyzną.
- Poznanie rodzajów miłości.

Cel wychowawczy:

- Budzenie pragnienia przeżywania prawdziwej miłości.
- Kształtowanie postaw miłości.

Definicja modelowa:

Miłość – to pojęcie trudne do zdefiniowania, pozytywne, głębokie, najpiękniejsze uczucie wobec „drugiej osoby” (partnera, siostry, brata, rodzica, Boga), związane z kontaktem z tą „osobą” (fizycznym, emocjonalnym, duchowym), połączone z silnym pragnieniem stałego obcowania z nią, czemu może towarzyszyć pociąg fizyczny do osoby będącej obiektem uczucia, także jest to relacja między osobami oparta na uczuciu miłości, przyjaźni. Uważana jest za sens życia ludzkiego-czyni ludzi prawdziwie i w pełni szczęśliwymi. Miłość przeobraża ludzi tak, że robią oni rzeczy dawniej dla nich niewyobrażalne, osiągają nieosiągalne dotychczas cele, dodaje im skrzydeł i siły do działania. Miłość polega na poświęceniu się, bezgranicznym oddaniu i zrozumieniu drugiej osoby, pełnej jej akceptacji oraz wierności i byciu z nią

na dobre i złe. Istnieją różne rodzaje miłości: rodzicielska, siostrzana, braterska, pierwsza, wieczna, platoniczna.

Definicja wypracowana na zajęciach z grupą

Miłość – głębokie przywiązanie do kogo lub czego; namiętne uczucie sympatii do osoby płci odmiennej, połączone z pożądaniem jej. M. macierzyńska, synowska. M. ojczyzny. M. platoniczna.

Mały Słownik Języka Polskiego

Miłość – głębokie uczucie do drugiej osoby połączone zwykle z silnym pragnieniem stałego obcowania z nią i chęcią obdarzenia jej szczęściem, któremu (głównie w relacji kobieta – mężczyzna) towarzyszy pociąg fizyczny do osoby będącej obiektem tego uczucia, silne przywiązanie do kogoś, gotowość do bezinteresownego oddania się, służenia.

Słownik Współczesnego Języka Polskiego

Hymn o miłości

Gdybym mówił językami ludzi i aniołów,
a miłości bym nie miał, stałbym się jak miedź brzęcząca
albo cymbał brzmiały.

Gdybym też miał dar prorokowania
i znał wszystkie tajemnice,
i posiadał wszelką wiedzę
i wszelką możliwą wiarę, tak iżbym góry przenosił,
a miłości bym nie miał, byłbym niczym.

I gdybym rozdał na jałmużnę całą majątność moją,
a ciało wystawił na spalenie,
lecz miłości bym nie miał, nic bym nie zyskał.

Miłość cierpliwa jest, łaskawa jest.
Miłość nie zazdrości nie szuka poklasku,
nie unosi się pychą;
nie dopuszcza się bezwstydu,
nie szuka swego,
nie unosi się gniewem,
nie pamięta złego;
nie cieszy się z niesprawiedliwości,
lecz współweseli się z prawdą.

Wszystko znosi,
wszystkiemu wierzy,
we wszystkim pokłada nadzieję,
wszystko przetrzyma.

Miłość nigdy nie ustaje,
nie jest jak prorocтва, które się skończą,
albo jak dar języków, który zniknie,
lub jak wiedza, której zabraknie.

Po części bowiem tylko poznajemy,
po części prorokujemy.

Gdy zaś przyjdzie to, co jest doskonałe,
 zniknie to, co jest tylko częściowe.
 Gdy byłem dzieckiem,
 mówiłem jak dziecko,
 czułem jak dziecko,
 myślałem jak dziecko.
 Kiedy zaś stałem się mężem,
 wyzbyłem się tego, co dziecięce.
 Teraz widzimy jakby w zwierciadle, niejasno;
 wtedy zaś zobaczymy twarzą w twarz.
 Teraz poznaję po części,
 wtedy zaś poznam tak, jak i zostałem poznany.
 Tak więc trwają wiara, nadzieja, miłość – te trzy:
 z nich zaś największa jest miłość”

1 List do Koryntian, Nowy Testament

Definicje miłości napisane przez uczniów:

1. Miłość uczucie łączące dwoje ludzi. Zrozumienie, akceptacja, prawdziwa przyjaźń. Umiejętność dawania i brania. Stan, w którym życie wydaje się piękniejsze.
2. Miłość, od wieków przedmiot fascynacji, uczucie, które łączy dwoje ludzi. Nie jest jednoznaczne i za każdym razem jest czymś wyjątkowym. Nadaje życiu kolor i sens. Łączy dwoje ludzi, którzy akceptują się na co dzień i nie potrafią bez siebie żyć. Jednoczy ich wspólna codzienność i wspólna przeszłość.
3. Miłość to magiczna więź łącząca dwoje ludzi, oparta na wzajemnym zaufaniu, szczerości, to akceptowanie wszystkich niedoskonałości partnera, chęć zapewnienia całkowitego szczęścia i poczucia bezpieczeństwa.
4. Miłość to nie żaden film, ani róże, ani całusy małe ani duże, ale miłość to kiedy jedna osoba spada w dół, a druga ciągnie ją ku górze.
5. Miłość to uczucie łączące kochające się osoby, zarówno partnerów jak i członków rodziny, wzajemne dbanie o siebie, zaspokajanie psychicznych i fizycznych potrzeb. Wyróżniamy: miłość partnerską, rodzicielską, siostrzaną, braterską.
6. Miłość to najwyższa forma akceptacji i pragnienie przebywania z kochaną osobą, pojednania z nią, wspólnego życia.
7. Miłość to zafascynowanie, pożądanie, więź emocjonalna, szczęście z bycia z drugą osobą, tęsknota, życie dla drugiej osoby, uczucie bezpieczeństwa i bliskości.
8. Miłość to więź psychiczna z drugą osobą, pociąg fizyczny, stan nadzwyczajnej radości, pozytywnych uczuć, to stan, w którym największe wady stają się największymi zaletami.
9. Miłość jest to uczucie, którym darzą się dwie osoby, które sobie ufają i wzajemnie się dopełniają. Jest to więź, która potrafi przetrwać wszystkie życiowe próby.
10. Miłość to głębokie uczucie, które żywi do siebie dwoje ludzi, powiązanie z wzajemnym zaufaniem, poczuciem bezpieczeństwa, spełnienia, szczęścia. Powoduje ona, że człowiek czuje się potrzebny, dowartościowany, a przede wszystkim szczęśliwy.
11. Miłość jest to uczucie pomiędzy dwojgiem ludzi, to wzajemne zaufanie, zrozumienie, bycie ze sobą na dobre i złe, tęsknota, przywiązanie, wierność i szcze-

- rość wobec osoby, którą kochamy. To wybaczenie a podczas ciężkich chwil bezgraniczne oddanie i poświęcenie.
12. Miłość jest to bardzo mocne uczucie między ludźmi, którego wyrazem jest wzajemny szacunek, przyjaźń, opieka, umiejętność dochodzenia do kompromisu. Osoba, którą kochamy jest dla nas kimś wyjątkowym, chcemy dla niej wszystkiego co najlepsze, chcemy ją nieustannie uszczęśliwiać.
 13. Miłość to uczucie dwojga ludzi, to „rozmowa dusz”.
 14. Miłość to więź łącząca dwie kochające się osoby, uczucie szczere, niezapomniane, uczucie, dzięki któremu stajemy się szczęśliwi oraz czujemy potrzebę uszczęśliwiania innych.
 15. Miłość jest to bezgraniczne zaufanie do drugiej osoby. Ludzie, którzy się kochają mogą polegać na sobie w każdej sytuacji. Miłość polega na kompromisie, bardzo ważna jest akceptacja, szczerłość i poczucie bezpieczeństwa.
 16. Miłość to pojęcie abstrakcyjne, ciężkie do opisanie, które każdy przeżywa na swój sposób. Jest to uczucie wiążące dwoje lub więcej osób. Są różne rodzaje miłości: miłość syna do matki, siostry do brata, dziewczyny i chłopaka. Potrzebna jest ona każdemu człowiekowi do normalnego funkcjonowania i rozwoju w społeczeństwie.
 17. Miłość to wspólnota duchowa wyższego stopnia, pomiędzy bliskimi sobie ludźmi. Jedno z najpiękniejszych uczuć na świecie, które daje ludziom szczęście i dodaje skrzydeł.
 18. Miłość to uczucie, którym darzą się dwie osoby, które sobie ufają i wzajemnie się uzupełniają.
 19. Miłość to wzajemne zaufanie, zrozumienie, bycie na dobre i złe, tęsknota, przywiązanie, oddanie i poświęcenie.
 20. Miłość jest absolutem. Celem, do którego każdy dąży, siłą do działania. Gdy się zakochamy tracimy równowagę, ogólny spokój. Noc staje się krótsza, ale dzięki niej życie staje się piękniejsze.
 21. Miłość to zafascynowanie drugą osobą, pożądanie, więź emocjonalna, szczęście z bycia blisko, tęsknota, życie dla drugiej osoby, poczucie bezpieczeństwa.
 22. Miłość to niezwykle mocna więź, najbliższa, najmocniejsza, wzajemna adoracja, uwielbienie, ciepło, wsparcie. Osoba kochająca jest przyjacielem, osobą tolerancyjną i ufną, chociaż czasami zazdrosną. Miłość spełniona to niezwykle i niepowtarzalne uczucie, którego ukoronowaniem jest bliskość fizyczna, która jest umocnieniem i zbliżeniem dwojga ludzi.
 23. Miłość to umiejętność połączenia przyjaźni i kochania. Miłość opiera się na zaufaniu, wzajemnej akceptacji i wierności.
 24. Miłość nie polega jedynie na fizyczności, to przede wszystkim związek dwóch dusz, których wolność zamienia się w słodką niewolę.
 25. Miłość to uczucie między dwiema osobami, nierozzerwalne, które staje się ich głównym sensem życia, które uskrzydla, sprawia, że dbamy o innych i chcemy z nimi dzielić wspólne jutro.
 26. Miłość to niezwykle silna więź, najbliższa, najmocniejsza, wzajemna adoracja, uwielbienie, ciepło i wsparcie.

27. Miłość to pojęcie trudne do zdefiniowania. Dla mnie to: wspólne dzielenie jutra, szybkie tętno, bicie serca, gorące uczucie, które uskrzydla i dla drugiej osoby jesteśmy w stanie zrobić wszystko.
28. Miłość to uczucie, którym obdarza się drugą osobę. Tworzy specyficzną więź między kobietą a mężczyzną. Powoduje, że obcy człowiek staje się bliskim, zaczynamy martwić się o niego, liczyć się z jego zdaniem, wiążemy z nim przyszłość.
29. Miłość to magiczna nienamacalna moc. Miłość prawdziwa nie przemija, znosi przeciwności losu i każda zła i dobra rzecz ją umacnia.
30. Miłość to największy dar dany człowiekowi, to najwspanialsze uczucie z możliwych, zatracą ono granice pomiędzy tym co możliwe, a co nie. Dodaje skrzydeł w dążeniu do szczęścia. Sprawia, że świat widzimy w innych barwach w nieznanym dotąd wymiarze. Sama siebie stawia na pierwszym miejscu, podporządkowując sobie najważniejsze dla nas wartości. Jest zmysłowa, delikatna, namiętna, pożądana, stała, posiada tysiące oblicz, jest niespodzianką, nieuchwytna pozwala się dotknąć lecz nie złapać, nigdy nie wiadomo kiedy się pojawi a kiedy odejdzie, pozostawia po sobie pustkę niemożliwą do wypełnienia, prawdziwa staje się sensem życia, złudna rozczarowaniem.
31. Miłość to pragnienie i czynienie dobra dla drugiej osoby, która przestania nam cały świat.
32. Miłość to najwyższe stadium szacunku do drugiej osoby.
33. Miłość stan uzależnienia od drugiej osoby. Z czasem ulega pogłębieniu lub wypaleniu. Spotykamy ją na różnych płaszczyznach i w różnym wydaniu, zawsze jednak wiąże się z ogromnym przywiązaniem do drugiej osoby. Może być: partnerska, wieczna, pierwsza, platoniczna, matczyna.
34. Miłość to najpiękniejsze i najtrwalsze uczucie łączące dwoje ludzi jeśli jest odwzajemnione, to stan uniesienia, patrzenia na świat w „różowych okularach”. Wszystko co robimy, wychodzi nam lepiej, nie jemy za dużo, bo przy życiu trzyma nas miłość, chcemy jak najwięcej czasu spędzać z ukochaną osobą i czuć jej bliskość.

Klasyfikacja odpowiedzi uczniów

I. Miłość jako uczucie dwóch osób:

- miłość uczucie łączące dwoje ludzi,
- łączy dwoje ludzi, którzy akceptują się na co dzień i nie potrafią bez siebie żyć,
- miłość to magiczna więź łącząca dwoje ludzi,
- miłość to kiedy jedna osoba spada w dół, a druga ciągnie ją ku górze,
- miłość to uczucie łączące kochające się osoby, zarówno partnerów jak i członków rodziny,
- miłość to pragnienie przebywania z kochaną osobą,
- miłość to głębokie uczucie, które żywi do siebie dwoje ludzi,
- tworzy specyficzną więź między kobietą a mężczyzną,
- powoduje, że obcy człowiek staje się bliski,
- miłość jest to bardzo mocne uczucie między ludźmi,
- miłość to uczucie dwojga ludzi, to „rozmowa dusz”,

- miłość to wspólnota duchowa wyższego stopnia, pomiędzy bliskimi sobie ludźmi,
- miłość jest to uczucie, którym darzą się dwie osoby, które sobie ufają i wzajemnie się dopełniają,
- miłość to uczucie, którym darzą się dwie osoby, które sobie ufają i wzajemnie się uzupełniają,
- jest to więź, która potrafi przetrwać wszystkie życiowe próby,
- miłość to niezwykle mocna więź, najbliższa, najmocniejsza, wzajemna adoracja, uwielbienie,
- miłość to uczucie między dwiema osobami, nierozzerwalne, które staje się ich głównym sensem życia,
- miłość stan uzależnienia do drugiej osoby,
- miłość to przede wszystkim związek dwóch dusz, których wolność zamienia się w słodką niewolę.

II. Cechy miłości

- zrozumienie,
- zaufanie,
- akceptacja drugiej osoby,
- prawdziwa przyjaźń,
- przywiązanie do drugiej osoby,
- bliskość,
- poświęcenie,
- bezpieczeństwo,
- spełnienie,
- chęć niesienia pomocy,
- umiejętność dawania,
- pójście na kompromis,
- najwyższy szacunek dla drugiej osoby,
- niezwykle silna więź,
- wzajemna adoracja,
- uwielbienie,
- oddanie,
- ciepło,
- wsparcie,
- wierność,
- chęć czynienie dobra dla drugiej osoby,
- stan nadzwyczajnej radości,
- stan, w którym największe wady stają się największymi zaletami,
- potrafi przetrwać wszystkie życiowe próby,
- posiada tysiące oblicz,
- jest niespodzianką,
- ulega pogłębieniu lub wypaleniu,
- prawdziwa staje się sensem życia,
- prawdziwa nie przemija,

- złudna rozczarowaniem,
- znosi przeciwności losu i każda zła i dobra rzecz ją umacnia.

III. Aspekty fizyczne miłości:

- fascynacja drugą osobą,
- pragnienie,
- pożądanie,
- namiętność,
- pociąg fizyczny,
- bliskość fizyczna,
- zmysłowość,
- delikatność,
- szybkie tętno,
- szybkie bicie serca.

IV. Miłość jako najpiękniejsze uczucie:

- miłość to największy dar dany człowiekowi,
- to najwspanialsze uczucie z możliwych,
- stan, w którym życie wydaje się piękniejsze,
- sprawia, że świat widzimy w innych barwach w nieznanym dotąd wymiarze,
- wszystko co robimy, wychodzi nam lepiej,
- zatracą one granice pomiędzy tym co możliwe, a co nie,
- dodaje skrzydeł w dążeniu do szczęścia,
- miłość sprawia, że człowiek czuje się potrzebny, dowartościowany, a przede wszystkim szczęśliwy,
- jedno z najpiękniejszych uczuć na świecie, które daje ludziom szczęście i dodaje skrzydeł,
- miłość jest absolutem, celem, do którego każdy dąży, siłą do działania, ale dzięki niej życie staje się piękniejsze,
- miłość spełniona to niezwykle i niepowtarzalne uczucie,
- miłość to magiczna nienamacalna moc,
- to stan uniesienia, patrzenia na świat w „różowych okularach”,
- miłość to najpiękniejsze i najtrwalsze uczucie łączące dwoje ludzi jeśli jest odwzajemnione.

V. Formy okazywania miłości:

- chcemy jak najwięcej czasu spędzać z ukochaną osobą i czuć jej bliskość,
- chęć zapewnienia całkowitego szczęścia i poczucia bezpieczeństwa,
- miłość to uczucie łączące kochające się osoby, zarówno partnerów jak i członków rodziny, wzajemne dbanie o siebie zaspokajanie psychicznych i fizycznych potrzeb,
- pragnienie przebywania z kochaną osobą, pojednania z nią, wspólnego życia,
- szczęście z bycia z drugą osobą, tęsknota, życie dla drugiej osoby, uczucie bezpieczeństwa i bliskości,
- osoba, którą kochamy jest dla nas kimś wyjątkowym, chcemy dla niej wszystkiego co najlepsze, chcemy ją nieustannie uszczęśliwiać,

- uczucie szczerze, niezapomniane, uczucie, dzięki któremu stajemy się szczęśliwi oraz czujemy potrzebę uszczęśliwiania innych,
- ludzie, którzy się kochają mogą polegać na sobie w każdej sytuacji,
- miłość to wzajemne zaufanie, zrozumienie, bycie na dobre i złe, tęsknota, przywiązanie, oddanie i poświęcenie,
- miłość sprawia, że dbamy o innych i chcemy z nimi dzielić wspólne jutro,
- miłość to pragnienie i czynienie dobra dla drugiej osoby, która przesłania nam cały świat,
- wspólne dzielenie jutra, gorące uczucie, które uskrzydla i dla drugiej osoby jesteśmy w stanie zrobić wszystko.

VI. Rodzaje miłości:

- matczyna,
- rodzicielska,
- braterska,
- siostrzana,
- partnerska,
- wieczna,
- pierwsza,
- platoniczna.

Wnioski

Analiza wypowiedzi uczniów w porównaniu do definicji modelowej wskazuje przede wszystkim że:

- Młodzież, która wzięła udział w badaniu bardzo sumiennie, rzeczowo i szczerze zdefiniowała pojęcie miłości. Wypowiedzi były bardzo rozbudowane, trafne, tylko niektóre niepełne i lakoniczne.
- Wypowiedzi uczniów zawierały w sobie różne elementy definicji modelowej, ale pełnej, poprawnej definicji nie podał żaden z uczniów. Cieszy mnie fakt, że większość aspektów w wypowiedziach uczniów została poruszona.
- Większość ich wypowiedzi prawdopodobnie była oparta na własnych już przeżyciach, doświadczeniach życiowych, obserwacjach, spostrzeżeniach, sukcesach i porażkach.
- Uczniowie na poziomie liceum doskonale rozumieją to pojęcie, trafnie potrafią ocenić cechy miłości młodzieńczej i troszeczkę trudniej uchwycić im cechy miłości dojrzałej, zauważają różnice między miłością młodzieńczą a dojrzałą.
- Znaczna już część grupy ma już za sobą pierwszą fascynację drugą osobą, zauroczenie, czy szczęśliwą pierwszą miłość młodzieńczą. Tylko nieliczni uczniowie przeżyli rozczarowanie i doskonale wiedzą jakie to było dla nich trudne.
- Wiele definicji przedstawia miłość jako uczucie idealne, najpiękniejsze, najtrwalsze, niezniszczalne, wzniosłe, które nie tylko dodaje siły do działania oraz „skrzydeł” ale jest w stanie przewyciężyć i przetrwać wszystko.
- To uczucie oparte na wzajemnym zaufaniu, adoracji, wzajemnej akceptacji i szczerości. Miłość sprawia, że człowiek czuje się potrzebny, dowartościowany, i szczęśliwy i chce uszczęśliwiać inne osoby.

- Część młodzieży zauważyła drugą, bardzo ważną stronę miłości, która wymaga poświęcenia, troski o drugą osobę, chęci niesienia jej pomocy, bezgranicznego oddania, a czasami cierpienia, wybaczenia, akceptacji wad i sztuki kompromisu.
- Wiele osób zwróciło uwagę na to, że wiążą z ukochaną osobą przeszłość, że chcą dla niej żyć.
- Tylko niektórzy uczniowie zwrócili uwagę na cielesny aspekt miłości, fascynację drugą osobą, pragnieniem jej, pożądaniem, poczuciem bliskości, spełnieniem w akcie płciowym.
- Nieliczni uważają, że miłość jest zmysłowa, delikatna i namiętna.
- Wielu uczniów pojmuje miłość jako pozytywne uczucie, któremu towarzyszy szereg innych przyjemnych i ważnych uczuć takich jak przyjaźń, szczęście, radość zaufanie, które są odwzajemniane.
- Wiele definicji mówi, że w miłości nieodzowna jest przyjaźń, lepsze zrozumienie drugiego człowieka, chęć przebywania z ukochaną osobą, czucia jej bliskości.
- Żaden z uczniów nie zwrócił uwagi na miłość do Boga.
- Jedna wypowiedź mnie zaniepokoiła, że miłość to chęć dawania i brania. W dojrzałej miłości nie oczekujemy niczego, nastawieni jesteśmy jedynie na dawanie i czynienie dobra drugiej osobie, sprawianiu jej przyjemności.
- Uczniowie zauważyli, że istnieje wiele rodzajów miłości, między kobietą a mężczyzną (miłość partnerska), miłość w rodzinie, miłość matki czy ojca do swojego dziecka (miłość rodzicielska), rodzeństwa (siostrzana, braterska), istnieje też miłość pierwsza, platoniczna.
- Myślę, że te pełne, dojrzałe, rozbudowane wypowiedzi uczniów w pełni mnie usatysfakcjonowały.

Uwagi metodyczne:

- Po przeanalizowaniu wypowiedzi swoich uczniów myślę, że przydał by się im jeszcze cykl zajęć „Czym jest dla mnie miłość?”, „Etapy miłości”, „Miłości trzeba się uczyć”, by poszerzyli swoje horyzonty wiedzy i nabrali większej pewności.
- Ten cykl lekcji będzie miał na celu lepsze poznanie cech miłości dojrzałej, uczucia i pragnienia oraz zespolenia się z ukochaną osobą w akcie seksualnym pełnym czułości i namiętności, fascynacji drugą osobą a nie panowaniem nad nią, zadawaniem jej bólu czy upokorzenia.
- Miłości można się nauczyć poprzez cierpliwość, koncentrację uwagi na partnerze, próby zrozumienia cudzej odmienności i zarazem wyjątkowości, zainteresowaniem drugą osobą, chęci wczuwania się w odczucia swojego partnera czy partnerki.
- Dojrzała miłość to partnerski związek dwóch osób, oparty na dawaniu a nie braniu, trosce o drugą osobę, wzajemnej odpowiedzialności za siebie, szacunku i chęci lepszego poznawania siebie a jednocześnie aury tajemniczości, adorowania partnera, związek stale rozwijający się ale jednocześnie wymagający nieustannego pielęgnowania.
- Dojrzałej miłości towarzyszy pokora, jako oznaka mądrości i odwaga w powierzeniu siebie innemu człowiekowi bez żadnych zastrzeżeń.

- Na te aspekty chciałabym zwrócić szczególną uwagę podczas prowadzenia zajęć z wiedzy do życia w rodzinie.
- Mam nadzieję, że lekcje te przerodzą się w bardzo ciekawe dyskusje, bo przecież młodzież ma już duże doświadczenie i pomogą im też własne obserwacje.

Autorki powyższych opracowań dotyczących rozumienia pojęcia „miłość” przygotowały wspólnie scenariusze lekcji zamieszczone poniżej.

Scenariusze lekcji

I. CO TO JEST MIŁOŚĆ?

Cel: Uczeń potrafi na podstawie własnych i wspólnych refleksji zdefiniować, co to jest miłość?

Metody i formy realizacji: burza mózgów, dyskusja, praca indywidualna, praca w grupach.

Materiały i środki dydaktyczne: kartki ksero dla każdego ucznia, arkusze plakatowe papieru, pisaki, małe karteczki papieru, magnetofon, nagrania piosenek dla dzieci: „Kocham moją mamę”, „Puszek okruszek”.

Czas: 2 godziny lekcyjne

Przebieg zajęć

1. Burza mózgów: co to jest miłość?

Dzieci podają swoje skojarzenia i definicje miłości. Nauczyciel zapisuje je na tablicy.

2. Dyskusja: po co ta miłość?

Pytania pomocnicze: *Do czego potrzebna jest ludziom miłość? Jakie uczucie jest przeciwieństwem miłości?*

3. Ćwiczenie: miłosne łamanie głowy

Dzieci pracują w grupach. Mają za zadanie wymyślić jak najwięcej określeń (przymiotników) takich, aby pierwsze litery tworzyły słowo „miłość” np.

- M – mądra
- I – idealna
- Ł – ładna
- O – opiekuńcza
- Ś – święta
- Ć – cierpliwa

4. Ćwiczenie: Ci, których kochamy

Uczniowie otrzymują kartki formatu A4, w narysowanych sercach mają za zadanie wpisać tych, których kochają (6 odpowiedzi).

W podsumowaniu tego ćwiczenia nauczyciel uświadamia uczniom, że są różne rodzaje miłości: miłość siostrzana, braterska, matczyzna, ojcowska, małżeńska, narzeczeńska, miłość do Boga, do zwierząt, do przyrody, do ojczyzny, itp. Dzieci mogą odwołać się do filmów.

5. Rysunek: miłość na świecie

Dzieci dzielą się na 5 grup 4 osobowych, każda grupa dostaje arkusz papieru pakowego podzielony linią na pół. Na jednej części grupa rysuje „świat rzą-

dzony z miłością”, na drugiej „świat bez miłości”. W trakcie wykonywania pracy dzieci słuchają piosenek, mówiących o miłości.

Po narysowaniu wszystkie arkusze rozcinamy i po jednej stronie sali zostają ułożone rysunki „z miłością”, po drugiej „bez miłości”.

Dzieci oglądają dokładnie wszystkie obrazki i wybierają którąś ze stron (nie można stanąć po środku). Mogą też zmieniać wybory, ale w pewnym momencie muszą ostatecznie się zdecydować.

Stojący po stronie „miłości” mogą zachęcać przy pomocy „argumentów pełnych miłości” do przejścia na ich część.

6. Odczytanie definicji modelowych

Miłość: pozytywne uczucie wobec „drugiej osoby” (człowieka, Boga, zwierzęcia), związane z kontaktem z tą „osobą” (fizyczne, emocjonalne, duchowe).

Definicja wypracowana na zajęciach z grupą

Miłość: „głębokie uczucie do drugiej osoby, połączone zwykle z silnym pragnieniem stałego obcowania z nią i chęcią obdarzania ją szczęściem”

Słownik Współczesny Języka Polskiego

7. Odczytanie sentencji o miłości i ich interpretacja.

- „Miłość jest pragnieniem, by komuś coś dawać – a nie otrzymywać”
- „Miłość prawdziwa zaczyna się wówczas, gdy niczego w zamian nie oczekujesz.”

8. Próba tworzenia grupowej definicji miłości.

9. Zakończenie – pisanie przez dzieci własnej definicji miłości.

Uczniowie kończą zdanie: „Miłość to ...”

II. CZYM JEST DLA MNIE MIŁOŚĆ?

Czas trwania: 45minut.

Treści:

- znaczenie słowa miłość,
- miłość jako szacunek dla drugiej osoby,
- rodzaje miłości,
- cechy miłości dojrzałej i niedojrzałej.

Cele lekcji

Uczeń:

- rozumie istotę miłości, która daje szczęście drugiej osobie,
- zna rodzaje miłości,
- potrafi wymienić cechy miłości dojrzałej i niedojrzałej.

Metody i środki pracy: praca indywidualna, praca w grupach, wykład nauczyciela, burza mózgów, puzzle, arkusz papieru, markery, karteczki dla każdego ucznia.

Przebieg lekcji:

1. Powitanie uczniów, przedstawienie tematu zajęć.
2. Uczniowie otrzymują karteczki, na których wpisują skojarzenia ze słowem miłość (burza mózgów). W tym czasie nauczyciel przypina do tablicy arkusz papieru, na którym narysowane jest duże, czerwone serce. Uczniowie po zakończonej pracy przypinają swoje zapiski wewnątrz serca, następnie nauczyciel

wspólnie z uczniami ustala wykaz najczęściej pojawiających się słów dotyczących miłości.

Miłość cierpliwa, oddana, bezinteresowna, czuła, przebacząca, opiekuńcza.

3. Nauczyciel w krótkim wykładzie przedstawia rodzaje miłości i ich charakterystyczne cechy – miłość matczyną, małżeńską, narzeczeńską, platoniczną.
4. Uczniowie zostają podzieleni na 4 grupy. Każda grupa otrzymuje kopertę, z puzzlami, na których zapisane są sentencje dotyczące miłości.

Przykładowe sentencje:

„Jesteśmy stworzeni do miłości, bo wszystko stworzone jest z miłości”

Por. Rdz 1, 27

„Bo nie ma prawdziwej godności człowieka-pozą miłością. Bez miłości byłbyś niczym”

Por. 1 Kor 13, 2

„Miłość to znaczy popatrzeć na siebie”

Czesław Miłosz

„Miłość jest czekaniem na niebieski mrok na zieloność traw na pieszczotę rzęs”

Małgorzata Hillary

Uczniowie układają puzzle i dzielą się swoimi przemyśleniami z członkami grupy.

5. Burza mózgów – uczniowie na otrzymanych karteczkach wpisują cechy miłości dojrzałej, nauczyciel służy pomocą

Cechy miłości dojrzałej	Cechy miłości niedojrzałej
bezwarunkowa	stawia warunki
cierpliwa	wybuchowa
szanuje dobro drugiego człowieka	egoistyczna
bezinteresowna	podejrzliwa, niecierpliwa
szuka czułości	dąży do zaspokojenia seksualnego
oczekuje wsparcia, zrozumienia	

6. Podsumowanie i zakończenie zajęć.

III. Czy to jest miłość czy... egoizm?

Cel dydaktyczny: pokazanie, czym różni się miłość od egoizmu.

Cel wychowawczy: pielęgnowanie miłości i wyzbywania się egoizmu, kształtowanie umiejętności dokonywania samooceny.

Zasada: świadomego i aktywnego uczestnictwa w zajęciach.

Metoda: dyskusja, ćwiczenia praktyczne.

Forma: praca indywidualna, cała klasa.

Pomoce: egzemplarz tekstu dla nauczyciela, kartki papieru, tablica, kreda.

Czas: 45 minut.

Sposób realizacji lekcji

1. Sprawy organizacyjne – sprawdzenie listy obecności i zapoznanie uczniów z tematem.
2. Nauczyciel zaczyna lekcję od przeczytania uczniom wypowiedzi pewnej dziewczyny (tekst na załączniku). Nakłania tą lekturą uczniów do refleksji na temat prawdziwej miłości i egoistycznej postawy wobec drugiego człowieka.
3. Dyskusja – uczniowie odpowiadają na pytania zadawane przez nauczyciela:
 - W czym przejawia się miłość?
 - Czym wyraża się egoizm?
4. Każdy uczeń zapisuje swoje refleksje na kartce. Na drugiej kartce tworzy dwie kolumny. W kolumnie „egoizm” zaznacza cechę, której chce przestać ulegać, w kolumnie „miłość” cechę, którą chce rozwijać.
5. Nauczyciel wraz z uczniami tworzy na tablicy tabelę – efekt przemyśleń i deklaracji uczniów:

EGOIZM	MIŁOŚĆ
1. Skupienie się na sobie, dążenie do samozadowolenia	1. Otwarcie się na innych
2. Dążenie do przyjemności tylko dla siebie	2. Dążenie do uszczęśliwiania innych
3. Nastawienie na branie a nie dawanie	3. Nastawienie na obdarowanie innych
4. Nastawienie, aby łatwo przejść przez życie	4. Uczciwe podejście do innych, do życia, do trudności
5. Obojętność, nieczułość	5. Wrażliwość, okazywanie innym zrozumienia
6. Uleganie zachciankom, kaprysom, instynktom	6. Wybór dobra, mimo że jest on trudny
7. Bezwzględne dążenie do celu	7. Wybór uczciwej drogi życiowej
8. Krzywdzenie innych, zadawanie im bólu i cierpienia	8. Nie krzywdzić innych a chronić ich

6. Nauczyciel zachęca uczniów do pracy nad rozwojem pozytywnych cech oraz do wysiłku pozbywania się przejawów egoizmu, aby w ten sposób doskonalić zdolność do miłości.

Załącznik – tekst do przeczytania uczniom

Mówi Ewa:

„Rodzice nauczyli mnie egoizmu, twardości życiowej. Mama mawiała: nigdy nikomu niczego nie dawaj. Co twoje, to twoje. W szkole koleżanki dzieliły się ze sobą śniadaniem. Uczestniczyłam w tym, sama niczego nie wnosząc. W duchu śmiałam się z ich naiwności i głupoty.”

Ewa, którą mamy prawo określić jako egoistkę, spotyka Pawła. Paweł mieszka z rodzicami, żyją w niezbyt dobrych warunkach materialnych. Chłopak pomagał jednak swoim niedożywionym kolegom z akademika. Ewa nie mogła tego zrozumieć...

„Widzisz, powiedział kiedyś Paweł, chciałbym każdemu coś dać, pomóc.... Tak, ale przecież nie wiesz, czy oni się kiedykolwiek odwdzięczą! Spojrzał na mnie dziwnie: zrozum, nie oczekuję wdzięczności. Satysfakcję daje mi sam fakt, że mogę komuś wyświadczyć przysługę.... Stawałam się inna. Gdzieś zapodziała się moja pewność siebie, ironiczny sposób patrzenia na ludzi, mój egoizm.”

Muzyka

(oprac. Tomasz Traczyński)

Badanie zostało przeprowadzone na grupie 22 uczniów klasy pierwszej liceum ogólnokształcącego (wiek 16-17 lat).

Zadanie dla uczniów: **Co rozumiesz przez pojęcie „muzyka”?**

Odpowiedź modelowa

- Sztuka organizacji struktur dźwiękowych w czasie. Struktury dźwiękowe składają się z zestawów fal akustycznych o odpowiednio dobranych częstotliwościach i amplitudach oraz ciszy pomiędzy nimi.
- Celem muzyki jest oddziaływanie na świadomość słuchacza. Jest zjawiskiem odbieranym subiektywnie, zależnym od indywidualnych skłonności, wcześniejszych doświadczeń, społecznych kryteriów wartości, aktualnego nastroju i wielu innych czynników.
- Od mowy ludzkiej różni się znacznie większą abstrakcyjnością przekazywanych treści oraz wykorzystaniem oprócz głosu ludzkiego również instrumentów muzycznych. W tradycyjnym i najbardziej rozpowszechnionym ujęciu, struktury muzyczne składają się z rytmu, melodii oraz harmonii.
- Muzyka jest jednym z przejawów ludzkiej kultury. Można przyjąć, że muzyka od zawsze towarzyszyła człowiekowi w pracy, zabawie, odpoczynku oraz w obrzędach, najpewniej również od początku łączona była z tańcem i słowem. Z początku muzyka służyła celom praktycznym – pomagała w pracy zespołowej, była formą komunikacji, później stała się także elementem tożsamości zbiorowej. Z czasem wykształciła się jako jedna z gałęzi sztuki.

Źródło: <http://pl.wikipedia.org/wiki/Muzyka>

Klasyfikacja odpowiedzi uczniów:

KATEGORIA	ODPOWIEDZI UCZNIÓW
Sztuka organizacji struktur dźwiękowych w czasie	<ul style="list-style-type: none"> - Dosłownie znaczy grupę dźwięków ułożonych, które tworzą odpowiednią całość, zaplanowaną przez artystę. - To dźwięki zgrane rytmicznie, które razem dają dobry efekt. Muzyką może być sam podkład dźwiękowy lub śpiew.

<p>Oddziaływanie na świadomość słuchacza</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Człowiek przy muzyce się relaksuje, czasami nawet zapomina o reszcie świata, kiedy wsłuchuje się w rytm muzyki. - Muzyka pozwala uspokoić się, zapomnieć o wszystkich problemach, wyciszyć się. Jest to dźwięk wydobywany przez instrumenty i człowieka. - Dobra muzyka to część życia. Bez muzyki nie ma mnie, jak i wielu. - Jest to coś co nas uspokaja. Może być naszym hobby lub sposobem życia. - Muzyka pozwala ludziom na wyzwolenie swoich emocji, przelanie na papier tego, co czują; muzyka jest dla mnie ucieczką od rzeczywistości, pomaga mi choć na chwilę zapomnieć o codziennych sprawach i problemach. - Muzyka jest uważana przez ludzi jako rozrywka. Wyróżniamy bardzo wiele rodzajów muzyki. Dla mnie słuchanie muzyki to spędzanie wolnego czasu. - Przez pojęcie muzyka rozumiem pasję ludzi, instrumenty muzyczne, odprężenie, zabawę, pracę. - Szersze znaczenie tego pojęcia to wyciszenie się z pomocą dźwięku – załagodzenie rozterek i błędów życiowych. - Jest to coś co nas uspokaja, relaksuje, pomaga w niektórych rzeczach. Mówi się, że można poznać człowieka po muzyce, której słucha. - Muzyka to dla mnie zabawa, rozluźnienie. - Może być radosna i smutna. Może pogrążyć i budować. Muzyka jest czymś nieodłącznym, muzyka jest formą rozrywki, sprawia ludziom przyjemność, jest częścią historii ludzkości. - Ma różne gatunki: klasyczna, rock, metal, pop, smutne, hip-hop, jest to coś co słuchamy i odprężamy się przy wybranym gatunku muzyki. - Muzyka – sztuka, jest to część naszego życia, dzięki której możemy uwolnić swoje zmysły i działa na nie kojąco. - Jest to coś co ludzi rozluźnia, dzięki muzyce można się wyluzować.
<p>Wykorzystanie głosu i instrumentów muzycznych</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Muzyka to odpowiednie użycie dźwięku (np. instrumentów, głosu), które skomponowane we właściwy sposób mogą dać przyjemność słuchania. - Linia melodyczna powstająca dzięki instrumentom, często w towarzystwie solisty lub zespołu. - Jest to wydawany dźwięk przez instrumenty, np.

	<p>gitara, trąbka. Daje to w połączeniu niektórych instrumentów dźwięk. Do tego dodaje się śpiew kobiety lub mężczyzny.</p> <p>– Najczęściej wydobywa się z instrumentów muzycznych lub śpiewana przez człowieka (struny głosowe). Są różne rodzaje muzyki, jedne spokojne i wolne, inne szybkie i głośne.</p>
Przejaw ludzkiej kultury	– Muzyka – sztuka, dziedzina kultury, część życia.
Inne odpowiedzi	– Muzyka jest to jakaś forma oderwania się od rzeczywistości lub wręcz przeciwnie – ukazanie prawdy.

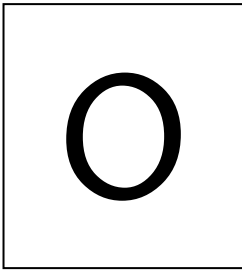
Wnioski:

1. Uczniowie najczęściej definiują muzykę przez pryzmat uczuć i emocji, jakie ona w nich wywala. Najczęściej pojawiającym się uczuciem jest spokój i relaks. Oznaczać to może, że muzyka jest obecna w ich życiu i dla wielu jest elementem niezbędnym do odpowiedniego funkcjonowania w rodzinie i społeczeństwie.
2. Często pojawiają się też definicje zawierające elementy ściśle techniczne, czyli: linia melodyczna, wydobywanie dźwięków z instrumentów i za pomocą strun głosowych, odpowiednie ułożenie dźwięków.
3. Tylko dwie osoby powiązały muzykę z kulturą i sztuką. Może to być wynikiem zbyt nikłej zawartości wiadomości o muzyce w podręcznikach, a w szczególności w podręcznikach przedmiotów humanistycznych.
4. Rzadko uczniowie wskazują na różne gatunki muzyczne. Może to oznaczać, że wielu z badanych nie faworyzuje swojego ulubionego nurtu w odniesieniu do definiowania pojęcia, czyli raczej każdy gatunek dla nich jest elementem muzyki.
5. W sumie wszystkie odpowiedzi uczniów zawierają część odpowiedzi modelowej. Biorąc pod uwagę szerokość i różnorodność aspektów definiowania muzyki, pojęcie to przez uczniów jest raczej poprawnie rozumiane.

Uwagi metodyczne

1. Szeroka odpowiedź modelowa sugerować może zaplanowanie ciekawej lekcji z zastosowaniem wielu aktywnych metod (np. burza mózgów, kula śniegowa). Różnorodne odpowiedzi uczniów wydają się potwierdzać tę tezę – klasa wspólnymi siłami stworzyłaby prawdopodobnie definicję bardzo zbliżoną do modelowej.
2. Wielu uczniów wskazało muzykę jako element ich życia, oddziaływający na ich samopoczucie. Można wykorzystać ich zainteresowania do prac pozalekcyjnych – mogliby tworzyć recenzje do gazetki szkolnej, można ich też zachęcać do tworzenia muzyki – wspólne zainteresowania dobrze działają na integrację klasy. Uczniowie mogliby też nauczyć się prezentować swoje osiągnięcia przed szerszym gremium.
3. Należy zwrócić uczniom uwagę, że mogą poprzez twórczość muzyczną wyrazić swoje uczucia, wyładować frustracje czy opisać gnębiące ich problemy. To pomogłoby uniknąć narastania w nich uczucia agresji czy beznadziejności ich działań.

4. Z pewnością należy częściej poruszać temat muzyki w powiązaniu z kulturą, sztuką, dorobkiem narodowym oraz historią. Powyższe badanie wskazuje na to, że uczniowie traktują muzykę jako rzecz oderwaną od dziejów człowieka i tworzenia przez niego kultury i sztuki. Dowodem na to jest poruszana przeze mnie w klasie maturalnej kwestia ruchu hippisowskiego w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych i jego wpływu nawet na decyzje polityczne. Uczniowie nie widzą w tym żadnego związku z szerokim światem przemian społecznych i polityki.

Obywatelstwo
Ojczyzna

Obywatelstwo

(oprac. Juliusz Januszewski)

Podstawa programowa dla Liceum Ogólnokształcącego, Liceum Profilowanego i Technikum, Wiedza o społeczeństwie – DKW-4015-1/99.

Wiek uczniów: 16 lat. **Liczba uczniów:** 25, (11-K, 14-M) – uczniowie pierwszej klasy LO.

Zadanie: „*Korzystając z wiedzy wyniesionej z poprzednich etapów Twojego kształcenia, oraz własnej intuicji, podaj definicję pojęcia: >obywatelstwo<*”.

Odpowiedź modelowa

„Obywatelstwo – przynależność państwowa osoby fizycznej łącząca się z określonymi uprawnieniami i obowiązkami, z których główne zawarte są w konstytucji; potocznie więź prawna łącząca jednostkę z państwem. Podstawowe sposoby nabywania obywatelstwa to: urodzenie (nabycie pierwotne), nadanie (naturalizacja), opcja, reintegracja oraz repatriacja.

Stosowane są dwie zasady nabycia obywatelstwa przy urodzeniu: prawo ziemi oraz prawo krwi. W pierwszym przypadku obywatelstwo nabywa się w państwie urodzenia, w drugim o obywatelstwie decyduje należność państwowa rodziców. Naturalizacja następuje na skutek wydania decyzji przez organ do tego uprawniony, na wniosek osoby zainteresowanej. Opcja jest sposobem nabycia obywatelstwa w sytuacjach wyjątkowych, gdy dana osoba ma możliwość wyboru obywatelstwa (np. dziecko rodziców posiadających różne obywatelstwa).

W Polsce nabycie obywatelstwa następuje zarówno na podstawie prawa krwi, jak i prawa ziemi (np. przez dziecko urodzone w Polsce z rodziców nieznanych lub nie posiadających określonego obywatelstwa), również przez opcję.”

Źródło: Słownik polityki, pod red. Marka Bankowicza, Warszawa 1996, s. 174

Odpowiedzi uczniów:

1. Bycie pełnoprawnym członkiem państwa.
2. Posiadanie papierów świadczących o byciu stałym członkiem danego państwa.
3. Jest to przywilej, który może zdobyć każda osoba, która spełnia pewne warunki. Obywatelstwo daje przywileje oraz zobowiązuje do przestrzegania prawa.
4. Bycie obywatelem danego kraju dające status społeczny. Każdy kto urodził się w danym kraju staje się obywatelem.
5. Dokument poświadczający o przynależności do kraju. Uprawnia do załatwiania różnych spraw w urzędach.

6. Uczestniczenie w życiu państwa poprzez np. głosowanie w wyborach. Obywatel posiada zbiór praw i przywilejów.
7. Prawna zgoda na przynależność do państwa. Udokumentowana zgoda na podporządkowanie się prawu w państwie.
8. Jakieś prawo lub dokument świadczący o tym, że jesteśmy członkami państwa.
9. Posiadanie praw, możliwość udziału w wyborach oraz ponoszenie odpowiedzialności. Obywatelstwo dostaje osoba urodzona i mieszkająca w danym państwie.
10. Posiadanie praw i obowiązków dotyczących mieszkańców danego terytorium, otrzymywane najczęściej przy urodzeniu w rodzinie mającej te prawa i obowiązki.
11. Posiadanie paszportu danego państwa. Należenie do państwa poprzez mieszkanie w nim od urodzenia lub dłuższego czasu. Możliwość kandydowania na stanowiska państwowe.
12. Prawo, które otrzymuje każda osoba w państwie, która urodziła się na jego terytorium. Obywatelstwo się dziedziczy.
13. Pełnoprawny mieszkaniec danego państwa. Obywatelstwo wiąże się z obowiązkami i przywilejami.
14. Przynależność do danego narodu. Jakaś więź z nim. Tylko obywatel może głosować w wyborach.
15. Przynależność do państwa i posiadanie pełnych praw w tym państwie.
16. Prawna przynależność do danego państwa.
17. Przynależność do państwa.
18. Przynależność do danego państwa. Możemy głosować w wyborach.
19. Przynależność do jakiegoś państwa. Możliwość udziału w wyborach i partiach politycznych.
20. Przynależność do danego kraju, państwa zatwierdzona dokumentami.
21. Forma przynależności do danego państwa. Obywatela obowiązuje prawo tego państwa.
22. Przynależność do państwa. Posiadanie praw związanych z tym państwem.
23. Przynależność człowieka do danego państwa. Daje to określone prawa i obowiązki.
24. Przynależność do określonego państwa. Zobowiązuje do przestrzegania prawa oraz patriotycznego zachowania się.
25. Posiadanie dokumentu tożsamości stwierdzającego przynależność do państwa co wiąże się ze znajomością historii, dziejów, języka i kultury.

KLASYFIKACJA ODPOWIEDZI UCZNIÓW – KATEGORIE (odpowiedzi cytowane wg numerów)

Obywatelstwo związane z (kategorią):

1. Państwo / kraj – 1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 25.
2. Przynależność / bycie / członkostwo – 1, 2, 4, 5, 7, 8, 11, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25.
3. Prawo (stanowione) – 3, 7, 8, 12, 16, 21, 24.
4. Prawa – 6, 9, 10, 13, 15, 22, 23.
5. Dokument – 2, 5, 8, 11, 20, 25.
6. Urodzenie – 4, 9, 10, 11, 12.

7. Uczestnictwo w życiu politycznym – 6, 11, 14, 18, 19.
8. Zobowiązanie / obowiązek – 3, 10, 13, 23.
9. Zamieszkanie – 9, 10, 11, 13.
10. Przywilej – 3, 6, 13.
11. Terytorium – 10.
12. Dziedziczenie – 12.
13. Uprawienie – 5.
14. Naród / więź narodowa – 14.
15. Status społeczny – 4.
16. Odpowiedzialność – 9.
17. Patriotyzm – 24.
18. Znajomość historii, kultury, języka – 25.

Wnioski

Uczniowie w zdecydowany sposób wiążą pojęcie „obywatelstwo” z takimi kategoriami jak „przynależność” (76%) do „państwa” i „kraju”(84%) co jest zgodne z kwintesencją definicji modelowej. Wielu wskazuje na takie elementy jak posiadanie „praw” i podległość „prawu” państwa (28%). Co piąty uczeń kojarzy pojęcie „obywatelstwo” z „urodzeniem” i „uczestnictwem w życiu politycznym” państwa. 16% ankietowanych zauważyło związek obywatelstwa z „obowiązkami” i „zamieszkaniem” na terytorium państwa.

Wśród odpowiedzi dominują definicje złożone, w których uczeń nie poprzestaje na określeniu jednej kategorii. Często pojawiają się próby powiązania różnych kategorii w bardziej rozbudowaną definicję, trafniej oddającą znaczenie pojęcia. Zatem rozumienie znaczeniowe słowa „obywatelstwo” w wielu przypadkach nie odbiega od zasadniczych elementów definicji modelowej.

Uwagi metodyczne

Badanie przeprowadzono na próbie 25 uczniów pierwszej klasy L.O. Wyniki w zdecydowanej części pokazują, że obraz pojęcia w rozumieniu ucznia został w pewnej części zmodyfikowany wpływem treści nauczania w gimnazjum. Do takiego stwierdzenia uprawnia mnie kontakt z uczniami szkoły podstawowej (klasa mojego syna – 6a). W rozmowach z tymi osobami, co zaobserwowałam, „obywatelem” jest ten, który „należy”, ten, który „uczestniczy”, ale nie wiadomo do czego „należy”, w czym „uczestniczy”. Analizując wypowiedzi uczniów I klasy liceum okazuje się, że część absolwentów gimnazjum jest w stanie (co prawda w części w sposób infantylny) określić czym jest obywatelstwo, natomiast trudność sprawiają szczegóły zdefiniowania pojęcia. Mimo wszystko, ślad kształcenia w gimnazjum jest wyraźnie widoczny. (Co cieszy i jest dobrą bazą startową dla dalszego poziomu kształcenia w szkole średniej).W zaprezentowanym materiale badawczym sporadycznie zdarzają się odpowiedzi proste, oparte na wiedzy potocznej lub intuicyjnej (zewnątrzny obraz świata ucznia). Przykładem są definicje nr: 1, 4, 8, 17, 20, 25.

W dalszej pracy dydaktycznej należy jednak pracować nad doprowadzeniem uczniowskiej świadomości do rozumienia pojęcia w szerszym znaczeniu poprzez ćwiczenie umiejętności zastosowania obszerniejszego spektrum kategorii pomocnych dla definiowania i rozumienia „obywatelstwa”. W szkole średniej, bazując na doświadczeniach ucznia z poprzednich etapów kształcenia, należy rozwijać umiejętności własnego poszukiwania elementów budujących definicję.

Propozycje metod:

- a) Podająca – nauczyciel proponuje jedną lub więcej rozbudowanych definicji i analizuje je samodzielnie (nie polecam) lub wspólnie z uczniami poszczególnej kategorii (elementy), ustalając np. hierarchię ważności.
- b) Metoda „burzy mózgów” – uczniowie podają samodzielnie swoje pomysły definicji. Wybierają następnie te kategorie, które są wg nich najważniejsze. Resultatem pracy ma być próba zbudowania definicji najlepiej oddającej istotę zagadnienia. Tak uzyskany efekt może być poddany analizie, uzupełnieniu i weryfikacji wspólnie z nauczycielem.
- c) Poszukiwanie informacji – nauczyciel udostępnia uczniom teksty źródłowe (np. Konstytucja, Ustawa o obywatelstwie z 15 lutego 1962 – fragmenty). Uczniowie wyszukują istotne dla zadania elementy budując z nich własne definicje, które można później porównać z definicjami modelowymi znajdując podobieństwa i różnice w elementach i ujęciu. Wymagana jest koordynacyjna, uzupełniająca i wyjaśniająca rola nauczyciela.
- d) Gra dydaktyczna – uczniowie dysponują źródłami jak wyżej. Otrzymują notki biograficzne osób ubiegających się o polskie obywatelstwo z informacjami na ich temat. Można dokonać podziału na grupy. Zadaniem uczniów będzie podjęcie decyzji o przyznaniu (lub nie) obywatelstwa. Nauczyciel koordynuje działania, wyjaśnia zasady i wątpliwości.

Ojczyzna, patriotyzm

(oprac. Karol Koper)

Badanie zostało przeprowadzone w klasie I gimnazjum. Klasa liczy 22 uczniów. Uczniowie pochodzą z gminy miejsko-wiejskiej, gdzie jest wysokie bezrobocie.

Przedmiotem badania było rozumienie przez uczniów dwóch pojęć: ojczyzna i patriotyzm.

Mój wybór padł na te definicje, ponieważ w moim odczuciu powinny one być znane każdemu obywatelowi naszego kraju. Obydwa hasła są ze sobą ściśle powiązane i bardzo często występują razem przy omawianiu wielu tematów. Są one także w podstawie programowej WOS w gimnazjum w klasie pierwszej oraz w planie wychowawczym szkoły. Dlatego każde z tych dwóch haseł są przeze mnie najczęściej używanymi pojęciami na lekcjach wiedzy o społeczeństwie oraz na godzinach wychowawczych. Chciałem się także zorientować, jaki багаż wiedzy w tym zakresie posiadają uczniowie po ukończeniu szkoły podstawowej.

Odpowiedzi modelowe

Ojczyzna – termin o dwojakim znaczeniu, odnoszącym się do przestrzeni istotnej dla pojedynczego człowieka bądź zbiorowości, wyznaczone zwłaszcza miejscem urodzenia tych osób, ich zamieszkiwaniem przez istotną część życia, czy miejscem pochodzenia ich przodków bądź rodziny, z którym łączy więź emocjonalna.

(źródło: Wikipedia)

Patriotyzm – postawa szacunku, i oddania własnej ojczyźnie oraz chęć ponoszenia dla niej ofiar. To stawianie dobra ojczyzny ponad własne. Charakteryzuje się też

przedkładaniem celów ważnych dla ojczyzny nad osobiste, a często także gotowością do poświęcenia własnego zdrowia lub życia.

(źródło: Wikipedia)

Ojczyzna

Pytanie – „Co to jest Ojczyzna?”

Kategoria	Odpowiedzi uczniów (w formie dosłownej)
Miejsce narodzin	<ul style="list-style-type: none"> • Kraj w którym urodziliśmy się. • Jest to kraj urodzenia. • Kraj w którym urodziliśmy się i wychowaliśmy się. • Jest to kraj w którym urodziłem się i wychowałem. • Jest to miejsce w którym przyszliśmy na świat i wychowujemy się. • Jest to miejsce urodzenia i wychowania.
Dom	<ul style="list-style-type: none"> • Kraj który jest naszym domem. • Kraj który jest moim domem. • Jest to kraj który jest naszym domem. • Dom ludzi jednego narodu.
Uczucie	<ul style="list-style-type: none"> • Ukochany kraj. • Kraj bliski człowiekowi. • Kraj którego kochamy. • Państwo które powinniśmy kochać i szanować. • Kraj który kochamy i szanujemy. • Państwo które kochamy. • Kraj z którym wiążą nas więzi miłości. • Państwo, które darzą uczuciem miłości.
Polska = Ojczyzna	<ul style="list-style-type: none"> • Jest to Polska, którą kochamy. • To nasz kraj w którym żyjemy. • To Polska, w której pracujemy, uczymy się i żyjemy. • Jest to nasz kraj, w którym żyjemy.

Patriotyzm

Pytanie – „Co to jest patriotyzm?”

Kategoria	Odpowiedzi uczniów (w formie dosłownej)
Uczucie	<ul style="list-style-type: none"> • Jest to miłość do ojczyzny. • Jest to miłość do ojczyzny. • Jest to miłość do swojej ojczyzny. • Jest to miłość do kraju. • Jest to miłość do swojego kraju. • Jest to miłość do swojego kraju. • Jest to miłość do swojego kraju.

	<ul style="list-style-type: none"> • Jest to uczucie miłości do swojego kraju. • Miłowanie swojego kraju. • Jest to umiłowanie swojej ojczyzny. • Jest to umiłowanie swojej ojczyzny. • Jest wielka miłość do swojego kraju.
Odpowiedzialność	<ul style="list-style-type: none"> • Walka w obronie ojczyzny. • Robienie wszystkiego dobrego dla ojczyzny. • Jest to wierność wobec ojczyzny. • Praca na rzecz ojczyzny. • Odpowiedzialność za swój kraj. • Oddanie życia za kraj w czasie wojny. • Poświęcenie życia w obronie kraju. • Jest to służenie swojej ojczyźnie. • Godne reprezentowanie swojego kraju.
Szacunek	<ul style="list-style-type: none"> • Jest to szacunek dla ludzi, symboli narodowych, poszanowanie ojczyzny.

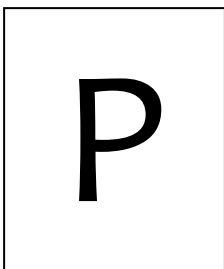
Wnioski

Wszyscy poddani badaniu uczniowie udzielili odpowiedzi, jednak są one bardzo lakoniczne. We wszystkich przytoczonych wypowiedziach pojawiły się tylko elementy definicji modelowej. Z czego można wnioskować, że wszystkim uczniom tej klasy znane są słowa ojczyzna i patriotyzm, ale w bardzo wąskim lub potocznym znaczeniu. Słowo „Ojczyzna” uczniowie kojarzą z miejscem urodzenia i wychowania, krajem jako Polską lub domem, uczuciem wobec kraju, państwa. Natomiast hasło „patriotyzm” znane jest uczniom pod względem odpowiedzialności szacunku wobec ojczyzny lub brania odpowiedzialności za jej dobro. Każda z wypowiedzi jest tylko elementem definicji modelowej. Przeprowadzona analiza pomogła mi także w poznaniu wyjściowej wiedzy uczniów odnośnie każdej definicji.

Uwagi metodyczne

Jak wynika z analizy, rozumienie tych samych pojęć jest zróżnicowane i dalekie od definicji modelowych. W tym celu trzeba koniecznie uzmysłowić uczniom, jakie elementy wpływają na definicję pojęcia „Ojczyzny” oraz że każdy z nas posiada dużą i małą ojczyznę. W tym celu będę musiał ukazać uczniom na podstawie literatury pięknej lub popularno-naukowej przykłady spostrzegania „Ojczyzny”. Każdy uczeń powinien także zdawać sobie sprawę na czym polega patriotyzm w szerokim znaczeniu tego słowa. Należy wskazać uczniom przykłady postaw patriotycznych w przeszłości, jak i w życiu dzisiejszym.

Aby uczniowie otrzymali pełny obraz rozumianych pojęć i przyswoili sobie definicje, wykorzystam metody: praca z tekstem źródłowym i literackim, „burza mózgów”, pogadanka.

Patriotyzm
Piękno
Przyjaźń

Patriotyzm, cenzura

(oprac. Joanna Nowakowska)

Wiek uczniów, liczebność grupy:

Badania zostały przeprowadzone w trzecich klasach gimnazjalnych wśród 46 osób.

Zadanie dla uczniów

Wybrałam te pojęcia ze względu na to, że odniesienia do nich znajdują się w podstawie programowej poczynszyszy od szkoły podstawowej, w której zjawisku patriotyzmu poświęcona jest ścieżka edukacyjna, poprzez gimnazjum i liceum, gdzie znajdują się w konkretnych treściach przedmiotu wiedza o społeczeństwie jak również historia. Chciałam też sprawdzić, jak w dzisiejszych czasach młodzież rozumie te pojęcia.

Pierwsze zadanie dla uczniów brzmiało: „**Co rozumiesz pod pojęciem patriotyzmu?**”

Odpowiedź modelowa

Według *Słownika wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych* W. Kopalińskiego **patriotyzm** to „miłość ojczyzny, własnego narodu, połączona z gotowością do ofiar dla niej, z uznaniem praw innych narodów i szacunkiem dla nich”.

Odpowiedzi uczniów (klasyfikacja)

Patriotyzm

L.p.	Kategoria	Odpowiedzi uczniów
1	Miłość	<ul style="list-style-type: none">• Miłość do ojczyzny.• Miłość do swojego kraju.• Umiłowanie ojczyzny.• Kochanie swojej ojczyzny.• Uwielbienie swojego państwa.• Bezgraniczna miłość do ojczyzny.
2	Przywiązanie	<ul style="list-style-type: none">• Przywiązanie do ojczyzny.• Przywiązanie do kraju.• Bycie bardzo związanym ze swoim krajem.• Utożsamianie się z ojczyzną.

		<ul style="list-style-type: none"> • Pamięć o ojczyźnie. • Zostanie w swojej ojczyźnie, a nie wyjazd i zamieszkanie w innym kraju.
3	Duma	<ul style="list-style-type: none"> • Duma z ojczyzny. • Nie wstydzenie się własnego państwa, tylko bycie dumnym z niego. • Jest się zadowolonym z tego, że jest się ze swojego państwa. • Nie wstydzenie się swojego pochodzenia. • Promowanie swojego kraju.
4	Obrona	<ul style="list-style-type: none"> • Obrona ojczyzny w razie potrzeby. • Walka o ojczyznę, gdy trzeba. • Oddawanie życia za kraj. • Gotowość oddania życia za kraj. • Obrona kraju przed ewentualną wojną. • Jest się gotowym umrzeć za swój kraj.
5	Szanowanie	<ul style="list-style-type: none"> • Szanowanie ojczyzny. • Szacunek dla ojczyzny. • Szanowanie własnego państwa.
6	Osoba - patriota	<ul style="list-style-type: none"> • Osoba, która walczy o swój kraj. • Patriota, czyli człowiek walczący o losy ojczyzny. • Powinien dążyć do udoskonalania swojego narodu.
7	Poświęcenie	<ul style="list-style-type: none"> • Poświęcenie kogoś dla ojczyzny. • Poświęcenie się dla ojczyzny. • Poświęcenie swojego życia dla dobra ojczyzny.
8	Tradycja	<ul style="list-style-type: none"> • Uznawanie świąt związanych z krajem. • Zachowanie tradycji. • Miłość do tradycji.
9	Służba	<ul style="list-style-type: none"> • Służba ojczyźnie. • Godne reprezentowanie ojczyzny. • Oddanie ojczyźnie.
10	Obowiązek	<ul style="list-style-type: none"> • Obowiązek do ojczyzny. • Odpowiedzialność za ojczyznę. • Przywiązanie, wdzięczność i odpowiedzialność za los państwa. • Działanie dla dobra ojczyzny.
11	Życie publiczne	<ul style="list-style-type: none"> • Uczestniczenie w życiu publicznym. • Branie czynnego udziału w decyzjach kraju. • Branie udziału w wyborach.

Wnioski

Większość młodzieży odpowiedziała, że patriotyzm jest to miłość do ojczyzny i obowiązek walki za swój kraj. Oznacza to, że kieruje się ona tradycyjnym pojęciem patriotyzmu, które zresztą jest w większości zgodne z definicją modelową.

Zaledwie jednostki wskazały na bardziej nowoczesne podejście do definicji, jak udział w życiu publicznym, czy w wyborach. W żadnej wypowiedzi natomiast nie znalazło się odniesienie do postawy wobec innych narodów, co oznacza, że na tę część definicji należałoby zwrócić szczególną uwagę omawiając pojęcie.

Uwagi metodyczne

Definicję patriotyzmu można kształtować poprzez poproszenie młodzieży o wcześniejsze jej znalezienie w słowniku oraz przedyskutowanie na lekcji lub poprzez metodę „burzy mózgów”. Można też omówić postawy patriotyczne wzorując się na znanych uczniom postaciach z życia publicznego lub z historii.

Drugie pytanie brzmiało: „Co to jest cenzura?”

Odpowiedź modelowa

Według *Leksykonu politologii* pod redakcją A. Antoszewskiego i R. Herbuta **cenzura** to „kontrola wypowiedzi (także artystycznych) pod kątem ich zgodności z polityką władz państwowych i promowanymi przez nie wartościami. Cenzura może być wprowadzona przez organizacje niepaństwowe (np. Kościół). Wyróżniamy cenzurę prewencyjną, stosowaną przed upowszechnieniem wypowiedzi oraz represyjną, stanowiącą formę kontroli wypowiedzi, które są już w obiegu publicznym.”

Odpowiedzi uczniów (klasyfikacja)

Cenzura

L.p.	Kategoria	Odpowiedzi uczniów
1	Zmiana informacji	<ul style="list-style-type: none"> • Zmienianie wiadomości, dzieł literackich czy innych dostępnych środków informacyjnych przez władzę. • Ingerowanie w media i naukę przez osoby zewnętrzne, które kierują się jakąś ideologią. • Zmiana treści jakiegoś utworu ze względów politycznych. • Wykreślenie z tekstu słów, które wyrażają czyjąś opinię niezgodną z założoną przez państwo. • Wykreślenie brzydkich słów.
2	Zabranianie	<ul style="list-style-type: none"> • Blokowanie różnych wyrazów wulgarnych, prawdziwych imion. • Zakazanie i ukrycie osobistych spraw. • Zabranianie używania niedozwolonych słów albo rzeczy. • Zabranianie pokazania czegoś, co obraża kogoś lub nie powinno się tego pokazywać. • Zasłanianie czegoś, co jest dozwolone od lat 18. • Rzecz, której nie powinni widzieć ludzie do lat 18. • Wzbroniony dostęp do czegoś. • Zabronienie czegoś z powodów moralnych.
3	Ukrywanie faktów	<ul style="list-style-type: none"> • Ukrywanie niewygodnych dla władz faktów. • Ochrona, maskowanie wydarzeń, które nie są zgodne z założeniami rządzących.

		<ul style="list-style-type: none"> • Wiadomości niewygodne dla władzy były usuwane, pomijane. • Zatajanie czegoś wulgarnego, namawiającego do rzeczy zabronionych przez państwo. • Zakrycie czegoś niedozwolonego. • Rzecz, o której nie powinno się wiedzieć lub widzieć. • Zasłanianie intymnych części ciała. • Zakrywanie części człowieka. • Zasłanianie niecenzuralnych słów, intymnych części ciała. • Ukrywanie czegoś, co jest niedozwolone.
4	Kontrolowanie treści	<ul style="list-style-type: none"> • Kontrolowanie treści. • Poddawanie różnego rodzaju informacji selekcji. • Poddawanie selekcji informacji i wybieranie tych, które wybierający uzna za stosowne.
5	Wolność słowa	<ul style="list-style-type: none"> • Ograniczenie wolności słowa.

Wnioski

Młodzież w większości dobrze rozumie pojęcie cenzury, jednak zazwyczaj podaje konkretne przykłady nie uogólniając definicji. W wielu przypadkach występuje ujęcie w znaczeniu współczesnym, czyli zakrywanie czegoś, co jest niedozwolone. Uczniowie zwrócili też uwagę na stosowanie cenzury przez władzę, dlatego też powinno się przypomnieć, że nie tylko władza może jej używać. Można też podać nazwy rodzajów cenzury oraz wskazać przyczyny.

Uwagi metodyczne

Najłatwiej pokazać młodzieży i wyjaśnić definicję cenzury poprzez konkretne przykłady z historii. Możemy pokazać jakieś przykładowe filmy. Jeśli chcemy bardziej zaangażować młodzież, możemy poprosić o znalezienie informacji na temat określonych wydarzeń związanych ze stosowaniem cenzury, a na lekcji przeprowadzić dyskusję.

Piękno

(oprac. Marta Sławuta)

Wiek uczniów – 15 i 17 lat. **Liczebność grupy** – 40 osób.

Zadanie polegało na podaniu skojarzeń z pojęciem: PIĘKNO i próbie zdefiniowania tego pojęcia.

Odpowiedź modelowa

Piękno – pozytywna właściwość estetyczna bytu wynikająca z zachowania proporcji, harmonii barw, dźwięków, stosowności, umiaru i użyteczności, odbierana przez zmysły. Istnieje piękno idealne, duchowe, moralne, naturalne, cielesne, obiektywne i subiektywne. Pojęcie to jest silnie związane z teorią estetyki, prawdy i dobra.

W metafizyce, piękno jest jedną z transcendentalnych właściwości bytu, wyrażającą jego scalenie, przejrzystość, proporcję wewnętrzną tworzyw bytu oraz doskonałość. W starożytnej Grecji pojęcie piękna wiązano przede wszystkim z ideą dobra, duchowością, moralnością, myślą i rozumem; utożsamiano je wtedy z doskonałością jako warunkiem piękna i sztuki na najwyższym poziomie. Twierdzono, że piękno wynika głównie z zachowania proporcji i odpowiedniego układu. Uważano, że piękno polega na doskonałej strukturze, wynikającej z proporcji części, harmonijnego ich układu. W rozumieniu Arystotelesa pięknem jest wszystko, co wywołuje pozytywne emocje, zaś Platon uważał, że prawdziwe piękno jest ponadzmysłowe i jest dobrem tak wielkim jak prawda.

W V wieku p.n.e. sofisci ograniczyli jej pojęcie do tego co odbiera się jako przyjemne przez zmysł wzroku i słuchu.

Według św. Tomasza z Akwinu są trzy warunki piękna:

- 1) pełnia, czyli doskonałość rzeczy – pięknem jest to, co nie ma skazy,
- 2) proporcja, czyli harmonia – współgranie wszystkich elementów,
- 3) blask, czyli błyszczące jest piękne – to co błyszczący jest piękne, bo „*piękno jest błyszczące wyrazistsze od samej prawdy*”.

Immanuel Kant uważał, że piękne jest to, co podoba się powszechnie, bezinteresownie i bezpośrednio.

Cyprian Kamil Norwid pisał: „*Bo piękno na to jest, by zachwycalo*”.

Obecnie uważa się, że wzory piękna nie są stałe, pozostają swoiste dla kręgów kulturowych oraz okresu w jakim powstały. Dzieje się tak m.in. dlatego, iż często-kroć artyści starali się dać własną definicję piękna, niezależną od wcześniejszych kanonów. Tym samym piękno widziane przez artystę postrzegane jest jako subiektywne i zależne od gustu czy upodobań.

W encyklopedii piękno jest ujęte jako podstawowa wartościująca dodatnio kategoria estetyczna. W estetyce rozumianej jako „nauka o pięknie”, piękno stanowi wartość naczelną. Jest to zespół cech: proporcja kształtów, harmonia barw, dźwięków, który sprawia, że coś się podoba, budzi zachwyt. Piękno to także wysoka wartość moralna wykazywana przez daną osobę.

Piękno to zbiór cudownych cech tkwiących w człowieku, sposób, w jaki odnosi się do innych i w jaki się zachowuje. Piękno tkwi w naszych emocjach, jest sprawą gustu. Jest to rzecz doskonała, która wyróżnia się spośród innych idealną harmonią. Są dwie teorie piękna:

- 1) subiektywna – rzecz jest piękna, jeżeli znajdzie się wewnętrzne piękno,
- 2) obiektywna – piękno rzeczowe.

„*Piękno jest wielorakie*” (Giordano Bruno)

- Władysław Tatarkiewicz: *O doskonałości*, PWN, Warszawa 1976.
- Edmund Burke: *Dociekania filozoficzne o pochodzeniu naszych idei wzniosłości i piękna*, Warszawa 1968.
- David Hume: *Eseje z dziedziny moralności i smaku*, Warszawa 1955.
- Adam Grzebiński: *Angielski spór o istotę piękna*, Wyd. Adam Marszałek 2001.
- Umberto Eco: *Historia piękna*, Poznań 2005.

Odpowiedzi uczniów (klasyfikacja)

KATEGORIA	ODPOWIEDZI UCZNIÓW
Piękno materialne	<ul style="list-style-type: none"> - piękne-inaczej wyjątkowe, jedyne w swoim rodzaju, to coś doskonałego, jedyne, coś co wywołuje w nas radość i emocje; - to coś doskonałego, czarującego i wspaniałego; - oznacza coś doskonałego, idealnego; - termin, którym określamy rzeczy dla nas inne niż wszystkie, wyróżniające się, wiąże się ono z naszymi upodobaniami; - to coś cudownego, coś, co ma wartość i znaczenie, coś zachwycającego, co wzbudza podziw, dla każdego może być czymś innym; - coś idealnego, fantastycznego ; - jest to coś idealnego i jedyne w swoim rodzaju; - coś, co nie ma skazy(2); - coś wspaniałego; - sprawia, że coś się podoba; - to coś wspaniałego, budzącego zachwyt, fascynację czymś; <p>sztuka (10), muzyka/dźwięki(8), wiersze-poezja(6), porządek/ład/estetyka (8), rzeźby (4), obrazy(4), malarstwo (4), taniec (3), architektura (3), literatura (3), bogactwo (2), biżuteria (2), śpiew (2), nauka, książki, kształty, zabytki, ozdoba, nowość, genialna rzecz (geniusz), luksus, cuda architektoniczne świata, moda, historia Polski, budowle, miasta, pejzaże, perkusja, koncert, bajka, piosenki, biała suknia, kościoły, dekoracje, kostiumy, sukienki, arcydzieło;</p>
Piękno duchowe/emocje	<ul style="list-style-type: none"> - pięknem określamy miłość, czułość, wdzięk; - prawdziwa miłość jest piękna; - coś, co wywołuje w nas emocje, podoba nam się i jest przyjemne; - piękno tkwi w naszych emocjach, sposobie ich wyrażania, w naszej wyobraźni, marzeniach. Najważniejsze jest to, że piękno to rzecz gustu i każdy widzi je inaczej; - najpiękniejsze są marzenia, to czego nie ma, a co dopiero ma się zdarzyć; - piękne jest uczucie, które łączy dwoje ludzi, jest nim miłość, która staje się piękna gdy jest wzajemna; - prawdziwa miłość jest piękna;

	<ul style="list-style-type: none"> – używamy tego pojęcia, aby wyrazić zachwyt nad czymś lub kimś, by wyrazić emocje; <p>dusza/wnętrze człowieka (10), miłość (10), młodość (6), Bóg (7), uczucia (7), przyjaźń (7), szczęście (6), cecha charakteru/charakter/osobowość (6), w życiu piękne są tylko chwile (5), marzenia (5), wspomnienia (5), wiedza/mądrość (5), myśli (4), cisza/spokój (4), nadzieja i wiara (4), dobroć/dobro (4), wyobrażenia (3), doskonałość (3), harmonia (4), kultura (3), zachwyt (3), raj (2), słowa (2), ideał (2), wrażliwość (2), skromność (2), cudowność (2), przyjemność, pozytywne emocje, dodatnia wartość, czułość, siła, delikatność, wyjątkowość, przejrzystość, efektywność, estetyka, serce, wspaniałość, zaufanie, wrażliwość, tajemnica, własny styl, rozsądek, precyzja, modlitwa, delikatność, zaufanie, wartość, twórczość, czułość, wspaniałość, piękno minionych lat, pokusa, spontaniczność, uwielbienie, przeszłość, zauroczenie, patriotyzm, optymizm, prostota, zdrowie, siła, szlachetność, tajemniczość sentyment, akt stworzenia, zrozumienie, naturalność, radość, delikatność;</p>
Piękno moralne/postawy	<ul style="list-style-type: none"> – coś godnego podziwu, określającego rzecz lub osobę o nienagannej postawie duchowej; – to coś, czego pragniemy, do czego dążymy, jacy chcemy być; – jest to coś, co wzbudza w człowieku zachwyt i przemyślenia; – to jest to, co każdy widzi własnymi oczami, indywidualnie ocenia świat i wynosi z tego wszystkiego sposób jak pięknie i radośnie przeżyć życie; – to wartość ponadczasowa; <p>tradycje (3), prawda (2), wolność (2), niewinność (2), godność, tęsknota, pomoc drugiej osobie, akceptacja, tolerancja, estetyka, subtelność, życzliwość, piękno przebaczenia, skromność, lojalność, pokora, szczerłość;</p>
Piękno naturalne	<ul style="list-style-type: none"> – pięknem określamy otaczającą nas naturę i zwierzęta. Patrzenie na coś pięknego wywołuje w nas radość; – wszystko, co nas otacza, czyli natura, zjawiska, ludzie; <p>natura (10), przyroda (10), świat (7), wschody i zachody słońca (6), słońce (6), barwy/kolory (6), gwiazdziste niebo (6), kwiaty (6), krajobraz (5),</p>

	zwierzęta (4), morze (4), wiosna (3), tęcza, góry (2), rośliny (2), blask (2), blask (2), księżyc, światło księżyca, deszcz, dzień, dźwięki, gwiazdy, zjawiska, polska jesień, czerwona róża, poranna rosa, tęcza, płatki śniegu, choinka, widoki, jesień, widoki górskie, kwitnące drzewa, pogoda, ziemia, pory roku, lasy, wszechświat;
Człowiek, cielesność	<ul style="list-style-type: none"> – to zbiór cudownych cech, które znajdują się w człowieku, sposób w jaki dana osoba odnosi się do innych osób; – to wszystko, co mnie otacza – przyjaciele, rodzina; – kojarzy mi się z młodą osobą, z której twarzy promienieje uśmiech; – mianem piękna można określić coś lub kogoś naprawdę wyjątkowego, osobę, która swym wyglądem, inteligencją, wrażliwością wyróżnia się z tłumu, nie można precyzyjnie zdefiniować piękna; <p>kobieta (7), dzieci/dzieciństwo (5), wdzięk (5), uśmiech (4), uroda (4), człowiek (4), życie (4), rodzina (3), urok (3), styl (3), młodość (3), oczy (3), czar (3), ciało ludzkie (3), pocałunki (2), powab (2), dłonie (2), wygląd (2), macierzyństwo (2), gesty (2), bliskie nam osoby, obecność bliskich osób i ich wsparcie, kochane przez nas osoby, wygląd, dziewczyna/chłopak, czarne włosy, płeć piękna, matka, gracia, zapach, dom rodzinny; mimika twarzy, młodzi ludzie, którzy przeważnie są piękni, aktorki, modelki;</p>
Piękno wieloznaczne materialne/duchowe/ naturalne /fizyczne/	<ul style="list-style-type: none"> – jest wieloznaczne, piękna może być rzecz, osoba, dusza, przyroda; – piękno ciała z wiekiem przemija, pozostaje piękno duszy, serca; – piękno inspiruje; – dla mnie – zwykłego nastolatka przykładowy autobus jest tylko środkiem komunikacji, z którego codziennie korzystam, lecz dla osoby starszej jest najpiękniejszą rzeczą – to tu gdy siądzie po latach powracają wspomnienia z beztroskich lat młodości: pierwsze znajomości, pierwsze zauroczenie nieznaną osobą; – niestety nie można piękna przedstawić jednoznacznie i jednoznacznie: to, co mi się podoba i uważam za piękne nie musi być w ten sam spo-

	<p>sób odbierane przez innych ludzi – ma wiele znaczeń (2);</p> <ul style="list-style-type: none"> – to wszystko, co mnie otacza, cały świat, a także wewnątrz człowieka; – jest indywidualną cechą każdego człowieka, przedmiotu, czy rośliny, mówimy o pięknie, gdy chcemy ukazać nasze uczucia; – piękno, to coś, co jest według nas wyjątkowe, jedyne w swoim rodzaju; – to coś wspaniałego, budzącego zachwyt, fascynację czymś lub kimś; – tym mianem można określić kogoś lub coś rzadko spotykanego; – to dar, cudowność, to coś nieprzeciętnego; – coś lub ktoś odznaczający się czymś szczególnym, wyjątkowym; – to coś szczególnie wyróżniającego się z tłumu codziennych, zwykłych, szarych rzeczy, osób; – tym mianem określamy rzeczy lub osoby, które wzbudzają w nas zafascynowanie, zachwyt
--	---

Wnioski

Praca nad pojęciem „PIĘKNO” wzbudziła szerokie zainteresowanie uczniów. Z łatwością wymieniali skojarzenia z tym pojęciem, trudniej było im sformułować definicję PIĘKNA. Niemal każdy widział wieloznaczność tego pojęcia. Odpowiedzi uczniów zawierały w sobie różne elementy odpowiedzi modelowej. Każdy starał się wykazać wielopłaszczyznowość pojęcia. Dla wielu uczniów piękno ma konkretny, namacalny wymiar (rzecz, przykład), duża grupa podkreśla abstrakcyjny, wyższy charakter piękna (moralne postawy, duchowe piękno, emocje). Piękno to dla większości badanych wartość, dodatnia cecha, do której się dąży, która jest pożądana. Ewidentnie piękno jest doceniane przez młodych ludzi, ale, co warto podkreślić niewielki procent uczniów wskazywał na piękno fizyczne człowieka, a jeśli to robił, to zaznaczał, że to piękno przemija i dlatego istotniejsze jest piękne wewnątrz człowieka. Takie wypowiedzi świadczą o dojrzałości nastolatków i rzetelnym podejściu do zadania.

Uwagi metodyczne

Piękno jako wyższa wartość jest trudne do zdefiniowania. Odpowiedź modelowa została sformułowana na podstawie kilku prac autorstwa wybitnych autorytetów. Oczywiście żadna wypowiedź ucznia nie była tak pełna i dojrzała. Przeważały definicje skrótowe i niepełne (choć zdarzyło się jedno wypracowanie!). Należy uświadomić uczniom, że piękno może być pojmowane różnie w zależności od wieku, doświadczeń życiowych, upodobań. Na pewno powinno się zwrócić uwagę na piękne wartości w życiu, do których młody człowiek dąży (rodzina, przyjaciele, miłość, lojalność, zaufanie), na piękny charakter, który tak naprawdę jest wizytówką każdego człowieka. W świecie pełnym materialnego piękna, nowinek technicznych, sza-

leńczej pogoni za kanonem piękna kobiecego, czy męskiego (głównie i przede wszystkim wygląd fizyczny, idealne wymiary, proporcje ciała) należy podkreślać znaczenie piękna duchowego, moralnego, które pomoże dzieciom ustrzec się przed pułapką stereotypowego pojmowania piękna.

Warto zaznaczyć, że piękno jest wartością vanitatywną, pojęciem subiektywnym, związanym z estetyką, zależy od czynników wewnętrznych (np. nastroj, złe doświadczenia) i zewnętrznych (np. pogoda, pora dnia, roku), które mają wpływ na poczucie piękna. Na pewno warto też zestawić piękno z brzydotą. Na przykładzie choćby postaci literackich: Izabela Łęcka (tak piękna i jaka pusta w środku) i Stanisław Wokulski (tak przeciętny, a jak wartościowy) pokazać, że w brzydocie też jest piękno. Można też spojrzeć na piękno przez pryzmat religii: dla człowieka głęboko wierzącego cały świat jest piękny, nic w nim nie może być brzydkie, bo jest dziełem bożym. Zatem poprzez takie działania zbliżymy uczniów do modelowej definicji piękna, wzbogacimy ich wiedzę i zwrócimy uwagę na wartości, które w życiu są najważniejsze.

Przyjaźń

(oprac. Mirosława Kalicińska)

Klasa V Szkoła Podstawowa , liczba uczniów: 20

Zadanie dla uczniów: „*Napisz, czym dla ciebie jest przyjaźń?*”

Definicja modelowa

1. http://pl.wikipedia.org/wiki/Przyja%C5%BA%C5%84_%28uczucie%29

Przyjaźń – według Arystotelesa, jedna z cnot, chociaż, w przeciwieństwie do cnot kardynalnych, nie jest ona cnotą normatywną. Filozof ten twierdzi także, że istnieje kilka rodzajów przyjaźni: idealna (*teleia philia*, będąca wartością samą w sobie) oraz takie, z których każda ma spełniać pewien cel (przyjemność lub użyteczność).

2. *SŁOWNIK WSPÓŁCZESNEGO JĘZYKA POLSKIEGO*, Wyd. „Wilga” 1996

Przyjaźń – więź między osobami oparta na wzajemnej życzliwości, szczerości, zaufaniu, wzajemnej pomocy, serdeczności, prawdziwa, niezachwiana, bezinteresowna, długoletnia.

3. Astryd Lindgren „Dzieci z Bullerbyn” – „Dobrze mieć prawdziwego przyjaciela, choćby był tak malutki jak palec.”

Definicja przyjaźni podana przez uczniów:

Czym dla ciebie jest przyjaźń?

1. (chł) Przyjaźń dla mnie to coś niezwykłego i trwałego. Przyjaciele muszą dla siebie być dobrzy, żeby była przyjaźń. Przyjaźń to prawie miłość do innej osoby. Przyjaźń jest w życiu potrzebna, bo bez niej życie jest puste i nie ma sensu.
2. (dz) Dla mnie przyjaźń jest bardzo ważna. Jeśli się ma przyjaciół to zawsze można na nich liczyć. Przyjacielowi można wszystko powiedzieć. Jeśli przyjaźń jest szczerą to przyjaciele nie powinni się kłócić i się okłamywać. Niektórzy lu-

dzie przyjaźnią się z kimś z paru powodów, a niektórzy ludzie nie. Przyjaźń jest bardzo ważna, ale niektórzy ludzie nie mają przyjaciół. Przyjaźń to najważniejsza rzecz.

3. (dz) Przyjaźń to więź między przyjaciółmi lub dobrymi koleżankami, kolegami. Przyjaźń to dobra więź między ludźmi, ponieważ przyjaciele ufają sobie, bawią się, pomagają, wspierają. Dla mnie przyjaźń jest ważna i cenna w życiu. Prawdziwa przyjaźń nie jest zmienna, czyli raz się lubimy, a nieraz nienawidzimy. Każdemu potrzebny jest przyjaciel i przyjaźń, żeby nie być samym. Zawsze łatwiej jest razem niż samotnie. Przyjaźń jest czymś miłym, fajnym, radosnym. Jeśli jest między kimś przyjaźń nie warto jej łamać i tracić.
4. (chł) Dla mnie przyjaźń jest ważną rzeczą. Prawdziwa przyjaźń jest wtedy, gdy osoby ufają sobie. Moja przyjaźń zawarta jest z kilkoma osobami. Niektórzy w ogóle nie mają przyjaciół. Gdy ktoś z kimś się przyjaźni jest o wiele radośniej. Możemy sobie wtedy pomagać i ufać. Przyjaźń jest potrzebna każdemu człowiekowi. Bez przyjaźni, życie nie ma sensu.
5. (chł) Dla mnie przyjaźń to coś dobrego, coś wspaniałego. W przyjaźni możemy komuś zaufać i dla mnie przyjaźń to dobry np. kolega z koleżanką, którzy się bardzo lubią. Przyjaźń to dobro, zaufanie. Przyjaźń może po prostu pomóc w koleżeństwie.
6. (dz) Dla mnie przyjaźń jest czymś wyjątkowym. Myślę, że dużo mogę mieć przyjaciółek, ale od czasu do czasu uważam, że mogę mieć jedną jedyną w swoim życiu. Czasem z moimi przyjaciółkami kłócę się, ale i tak się pogodzę. Mam nadzieję, że jestem przyjaciółką wyjątkową w swoim rodzaju. Przyjaciółki powinny się trzymać razem, pomagać sobie i nie kłócić się. Uważam, że uważają mnie za wyjątkową tak ja je.
7. (chł) Dla mnie przyjaźń jest bardzo ważna. Gdy jestem smutny to przyjaciel mnie wspiera i pociesza. Ja też jestem wiernym przyjacielem. Dla mojego przyjaciela zrobię wszystko. Zawsze o nim pamiętam. Wy też pamiętajcie o swoim przyjacielu.
8. (dz) Dla mnie przyjaźń, to coś bardzo ważnego. Jeżeli jedna osoba przyjaźni się z drugą to nie powinna jej okłamywać. Te osoby powinny sobie ufać i mówić wszystko co im leży na sercu. To na pewno bardzo boli jeżeli jedna z tych osób powie, że nie chce się już z drugą przyjaźnić. Jedna z tych osób jeżeli jest namawiana przez inną osobę, żeby nie lubiła drugiej to ta pierwsza osoba powinna sama to przemyśleć bez niczyich uwag. Jeżeli się nie daje namawiać to znaczy, że nadal lubi tą drugą osobę, ale nie umie jej tego powiedzieć. Te dwie osoby powinny się pogodzić i zaufać sobie na nowo.
9. (dz) Dla mnie przyjaźń to coś bardzo wspaniałego i wyjątkowego. Dzięki przyjaźni ludzie są spokojniejsi, przynajmniej w Polsce. W przyjaźni mieści się dużo pięknych i dobrych słów. Dla mnie przyjaźń oznacza: dobro, miłość, koleżeństwo, pomoc życzliwość. Przyjaźń jest bardzo cenna, jeśli ktoś ją straci to odczuwa ból. Ja mam wiele przyjaciółek, pomagamy zawsze sobie, nie donosimy na siebie. Przyjaźń jest dla mnie najważniejsza i staram się aby tak było zawsze.
10. (dz) Dla mnie przyjaźń jest rozmawianiem z koleżankami i spotykaniem się z nimi. W przyjaźni ważna jest pomoc. Gdy moja koleżanka jest smutna, pomagam jej,

- a gdy ja potrzebuję pomocy ona mi też pomaga i mnie pociesza. Moim zdaniem to właśnie pomoc jest przyjaźnią. Przyjaźń to więź między przyjaciółmi.
11. (dz) Dla mnie przyjaźń jest bardzo ważna, ponieważ bez przyjaciół jesteśmy sami. Przyjaźń jest bardzo ważna, bo kiedy ktoś jest smutny albo coś mu się stanie, przyjaciel zawsze pomoże, przynajmniej powinien pomóc. Kiedy ktoś nie ma przyjaciółki czy przyjaciela czuje się samotny i opuszczony przez wszystkich. Najczęściej takie osoby siedzą same w kącie. Ja mam trzy przyjaciółki, które zawsze mi pomagają kiedy jestem smutna lub coś mi się stanie.
 12. (dz) Dla mnie przyjaźń to zaufanie, pomoc w potrzebie, wsparcie, rozmowa o trudnych tematach nękających wszystkich. Przyjaźń pomaga nam czuć się lepiej, zobowiązuje nas do dawania innym ludziom, tego czego im brakuje (rzecz niematerialnych takich jak dobre słowo, wsparcie i szczerza rozmowa).
 13. (chł) Przyjaźń to coś lepszego od koleżeństwa. Mamy kolegów i przyjaciół. Przyjaźń to jest bardzo lubienie się z kimś. Z osobą z którą się przyjaźnimy się możemy zawsze na nią liczyć, pomagać jej być dla niej miłym. Nie kłócimy się z przyjaciółmi. W przyjaźni powinno być wszystko co dobre. Powinno być więcej przyjaciół niż wrogów. Wrogów w ogóle nie powinno być, powinna panować wśród ludzi przyjaźń. Jeśli my będziemy dla przyjaciół dobrzy to oni również będą dla nas dobrzy.
 14. (chł) Dla mnie przyjaźń to coś bardzo ważnego, bo mogę przyjacielowi zwierzyć się z każdego problemu i dla mnie jest to ważne. Ja mam przyjaciela i bardzo go lubię. Myślę, że i on mnie lubi i jestem jego najlepszym przyjacielem. Wierzę, że będziemy przyjaźnić się do końca naszych dni.
 15. (chł) Gdybym miał prawdziwego przyjaciela byłby on dla mnie najważniejszą rzeczą. Przyjacielowi można zwierzyć się z tego co rodzicom byśmy nie powiedzieli. Prawdziwy przyjaciel nie kradnie i nie oszukuje. Takiego prawdziwego przyjaciela szuka się całe życie, tak mówi mój tata.
 16. (chł) Przyjaźń dla mnie jest czymś ważnym, bo z przyjacielem mogę bawić się, śmiać się. Wiem, że przyjaciel zawsze mi pomoże w odrabianiu lekcji. Przyjacielowi można powiedzieć sekret, a on go nikomu nie powinien powiedzieć. Z przyjacielem można miło spędzać czas, np. na basenie, grając w gry planszowe lub komputerowe. Moim zdaniem każdy powinien mieć przyjaciela.
 17. (chł) Przyjaźń dla mnie to uczucie, którego nie da się opisać. Najlepszy przyjaciel powinien być koleżeński, miły, przyjazny. Tak naprawdę nie da się opisać słowami tego co czujemy. Mam nadzieję, że znajdę takiego przyjaciela.
 18. (chł) Przyjaźń dla mnie to koleżeńskość. Przyjaciel musi dotrzymywać słowa, nie oszukiwać. Przyjaźń to bezcenna rzecz, przyjaciele sobie zawsze pomagają. Chciałbym mieć jak najwięcej przyjaciół.
 19. (dz) Przyjaźń jest dla mnie bardzo ważna. W przyjaźni wszyscy powinni się wspierać i szanować. Pomoc między przyjaciółmi powinna być najważniejsza. Przyjaźń nie polega na tym, że ja coś dam, a ty mi też i jesteśmy przyjaciółmi a jeśli nic mi nie dasz to cię nie szanuję i nie lubię. Przyjaźń powinna trwać wiecznie. Nie uznaję ludzi, którzy mówią mi co mam robić i uważają się za przyjaciół, a nimi nie są.
 20. (dz) Przyjaźń jest dla mnie tym, że mogę się zwierzyć jeśli będę tego potrzebować. W przyjaźni mam z kim się bawić, rozmawiać, nikt nas nie okłamuje, dzie-

li się najskrytszą tajemnicą. Przyjaźń jest wszystkim potrzebna. Przyjaciele są razem na dobre i na złe. Jeśli chcemy się przyjaźnić to trzeba dobierać dobrze przyjaciół.

Klasyfikacja odpowiedzi uczniów na pytanie: „Czym dla Ciebie jest przyjaźń?”

PRZYJAŹŃ

1. Przyjaźń /jako więź, relacja między osobami, zaufanie/
- to więź między przyjaciółmi lub dobrymi koleżankami, kolegami, to więź między ludźmi, przyjaciele się wspierają, każdemu człowiekowi potrzebny jest przyjaciel, gdy jesteśmy smutni to przyjaciel nas wspiera, pociesza, dla przyjaciela zrobię wszystko, przyjaźń jest bardzo ważna, jeśli ktoś żyje w przyjaźni to te osoby sobie bardzo ufają, przyjaźń to zaufanie, rozmowa o trudnych tematach nękających wszystkich, pomaga nam czuć się lepiej, zobowiązuje do dawania ludziom tego czego im brakuje /niematerialnych rzeczy/.
2. Przyjaźń /jako coś wyjątkowego/
- to coś niezwykłego, to prawie miłość do innej osoby, przyjaźń jest w życiu potrzebna, bo bez niej życie jest puste i nie ma sensu, to coś wspaniałego, dzięki przyjaźni ludzie są spokojniejsi, w przyjaźni mieści się dużo pięknych słów, oznacza dobro, miłość, koleżeństwo, pomoc, życzliwość, jest bardzo cenna, jeśli stracimy przyjaciela odczuwamy ból, przyjaźń jest najważniejsza, przyjacielowi mogę zwierzyć się z każdego problemu, wierzę, że można przyjaźnić się do końca życia, nie da się opisać słowami tego co czujemy.
3. Przyjaźń /jako uczucie/
- to uczucie którego nie da się opisać, na przyjaciela zawsze możemy liczyć, nie kłócimy się z przyjaciółmi, wśród ludzi powinna panować przyjaźń, jeśli mam przyjaciela to mam się z kim bawić, miło spędzać czas, rozmawiać, mogę się dzielić najskrytszą tajemnicą, przyjaźń to szacunek, przyjaciele powinni się wspierać, szanować.
4. Przyjaźń /jako stosunek między ludźmi/
- przyjaciele muszą być dla siebie dobrzy, przyjaciel wszystko rozumie, gdy się z kimś przyjaźnimy to jest o wiele radośniej, przyjaźń jest potrzebna każdemu człowiekowi.
5. Przyjaźń /jako wartość trwała/
- to coś niezwykłego i trwałego, w przyjaźni powinno być wszystko to co dobre, to bezcenna rzecz i najważniejsza, potrzebna każdemu człowiekowi, wierzę, że przyjaźń może trwać do końca życia, przyjaźń jest wszystkim potrzebna, prawdziwego przyjaciela szuka się całe życie „tak mówi mój tata”, przyjaciele są razem na dobre i na złe.

6. Cechy przyjaciela:

- nie oszukuje, nie okłamuje, dotrzymuje słowa, jest miły, przyjazny, przyjaciele powinni się trzymać razem, pomagać sobie, nie kłócić się, przyjaciel powinien pocieszać, wspierać, dla przyjaciela można zrobić wszystko, „przyjaciel mówi co mu leży na sercu”;
- przyjaciele nie donoszą na siebie, zawsze pomagają sobie, z przyjacielem mogą dzielić się nawet najskrytszą tajemnicą.

Scenariusz zajęć „Wychowanie do życia w rodzinie”

Czas trwania zajęć: 45 min.

Miejsce: Szkoła Podstawowa

Uczestnicy zajęć: uczniowie kl. V

Cele

Uczeń:

- pozna je definicję modelową przyjaźni,
- potrafi przeprowadzić analizę swojej wypowiedzi (dokonać refleksji i porównania z definicją modelową),
- zna powody, dla których warto zawierać przyjaźń,
- wzmacnia samoocenę.

Metody: rozmowa kierowana, psychozabawa, metoda „kosza i plecaka”.

Formy: Praca indywidualna i grupowa

Środki dydaktyczne: rysunek przyjaciela, definicja modelowa, psychozabawa „Czy jesteś przyjacielski?”, karta – „Kosz i plecak”.

Przebieg zajęć:

1. Inicjujemy rozmowę na temat przyjaźni. Przypominamy, że na poprzednich zajęciach uczniowie indywidualnie odpowiadali na pytanie: Czym dla ciebie jest przyjaźń? Dokonujemy krótkiej analizy wypowiedzi uczniów, przedstawiając definicję modelową. Odnosimy się do treści zawartych w wypowiedziach uczniów przedstawiając klasyfikację wypowiedzi uczniów.

Wspólnie zastanawiamy się (wypisujemy na tablicy) czego zabrakło w wypowiedziach uczniów w odniesieniu do definicji modelowej.

2. Swobodne wypowiedzi uczniów na temat swoich doświadczeń z przyjaźnią (z przyjaciółmi). Kontynuujemy z uczniami rozmowę na ten temat zadając pytania:

Jak należy postępować, aby znaleźć przyjaciela?

Jak być przyjacielem?

Kto z was posiada prawdziwego przyjaciela? (w jakich okolicznościach poznali tą osobę, czy od razu ta osoba wzbudziła sympatię)

3. Próba określenia przez uczniów powodów dla których warto mieć przyjaciela (wypowiedzi indywidualne uczniów)

np. będę mógł liczyć na pomoc,

będę miał z kim dzielić się radościami i smutkami,
 będę miał się komu zwierzyć,
 będę się czuł przy nim bezpiecznie,
 usłyszę o sobie bezstronną opinię.

4. Proponujemy uczniom udział w psychozabawie. Rozdajemy ankiety do wypełnienia. Wyjaśniamy dzieciom, że pytania dotyczą osób w tym samym wieku i relacji koleżanka – koleżanka, kolega – kolega. Uczniowie pracują samodzielnie. Po wypełnieniu ankiety sumują ilość odpowiedzi A, B i C odczytują rozwiązanie. Omawiamy wspólnie wyniki ankiety.
5. Zakończenie zajęć
 Rozdajemy uczniom kartki „Kosz i plecak”, do plecaka uczniowie mogą włożyć cechę dobrego przyjaciela, którą chcieliby w sobie rozwinąć, a do kosza wrzucić tę cechę, która im przeszkadza w przyjaźni. Prosimy aby uczniowie zabrali ze sobą karty i jeśli się pokłócą z przyjacielem, mogą zerknąć na kartę i spróbować zrozumieć, jakiej cechy jeszcze nie wyrzucili i dlaczego trudno im wybaczyć przyjacielowi.

Literatura

J. Bąk, E. Wiewióra-Pyka *Między nami – scenariusze zajęć wychowawczych i świetlicowych dla szkoły podstawowej*. Wydawnictwo Rubikon 2004.

Poradnik wychowawcy: Wychowawca w szkole podstawowej klasa V (XII2001).

„Dobry przyjaciel”.

„Jak znaleźć przyjaciela”.

Wnioski:

- Badanie, które zostało przeprowadzone w klasie V wykazało duże zrozumienie badanego pojęcia przyjaźni wśród uczniów.
- Pytanie skierowane do uczniów było sformułowane osobowo „Czym dla Ciebie jest przyjaźń?” i dzieci tak też bardzo indywidualnie odniosły się do pojęcia przyjaźni, część osób nawet próbowała posłużyć się osobistymi przykładami.
- Jedna osoba (chłopiec) wyraziła opinię na temat przyjaźni powołując się na autorytet taty, iż prawdziwego przyjaciela szuka się całe życie.
- Chłopcy częściej niż dziewczynki mówią, że przyjaźń jest rzeczą trwałą, uczuciem którego nie da się opisać. Chłopcy starają się bardziej uogólniać pojęcie przyjaźni, natomiast dziewczynki śmieiej mówią o tym co czują będąc z kimś w przyjaźni.
- Ciekawe są wypowiedzi, w których uczniowie mówią, że przyjaciele są na dobre i na złe i że dzięki przyjaźni są ludzie spokojniejsi. To wydaje się być budującym stwierdzeniem, bo jak mówią uczniowie przyjaźń jest potrzebna każdemu człowiekowi, a bez przyjaźni życie nie ma sensu.
- W wypowiedziach uczniów, jednak zabrakło wyjaśnienia, że w przyjaźni otrzymujemy pomoc i wsparcie ale też odwzajemniamy te uczucia.
- Podczas rozmowy kierowanej uczniowie chętnie wypowiadają się na temat jak postępować aby znaleźć przyjaciela. Interesujące były wypowiedzi uczniów, które dotyczyły powodów dla których warto mieć przyjaciela.

- Uczniowie z aprobatą przyjęli propozycję rozwiązania testu i podzielenia się wynikami, zgłosiły się nawet osoby, których wynik wskazywał na potrzebę pracy nad swoim zachowaniem.
- Uczniowie otrzymali karty „Kosz i plecak”. Do plecaka mogli włożyć cechę dobrego przyjaciela, którą chcą w sobie rozwinąć, a do kosza wrzucić tę cechę, która im przeszkadza w zawieraniu przyjaźni.

Zajęcia podobały się uczniom, umówiliśmy się na następne zajęcia, aby zweryfikować zawartość „kosza i plecaka”.

Uwagi metodyczne:

- Zaakcentować wartość pojęcia przyjaźni jako: grupy przyjaciół w szkole, na podwórku, na wakacjach czy też przyjaciół rodziny.
- Wskazywać uczniom przykłady osób, które w literaturze mogłyby być wzorem godnym naśladowania jako przyjaciel.
- Zwracać uwagę uczniom na fakt przyjmowania nawet krytycznych uwag na temat własnej osoby ze strony przyjaciela.
- Wzbogacać rozumienie pojęcia poprzez rozwiązywanie psychozabawy, testów czy zapoznawanie się z fragmentami literackimi.
- Rozbudzać wśród uczniów postawę stałej pracy nad swoim zachowaniem, kształtować chęć zawierania i utrwalania przyjaźni.

Przyjaźń

(oprac. Renata Głuśniewska)

Grupa badana: uczniowie kl. VI SP w Żarowie, wiek 10-11 lat, liczebność grupy: 21 osób.

Podstawa programowa:

Ścieżka edukacyjna – Wychowanie do życia w społeczeństwie.

Moduł – Wychowanie do życia w rodzinie.

Treści nauczania – Istota koleżeństwa i przyjaźni, wzajemny szacunek, udzielanie sobie pomocy, współpraca, empatia.

Osiągnięcia – Dostrzeganie potrzeb własnych i innych ludzi, wyrażanie uczuć, asertywność.

Zadanie dla uczniów: „*Co według Ciebie oznacza słowo przyjaźń?*”

Definicja modelowa

1. „Bliskie, serdeczne stosunki z kimś, oparte na wzajemnej życzliwości, zaufaniu, pomocy, możliwość liczenia na kogoś w każdej okoliczności.”
Szymczak M., *Słownik języka polskiego*. tom II, PWN, Warszawa 1984.
2. „Związek uczuciowy między dwiema osobami (...) wyrażający się w bezinteresownej sympatii, gotowości niesienia pomocy, we wspólnych zainteresowaniach, także wspólnym, realizowaniu działań.”

Szewczuk W., *Słownik psychologiczny*. WP, Warszawa 1985.

Przyjaźń ma charakter wybiórczy i osobisty. Jej podstawę stanowi bliski stosunek uczuciowy wiążący ludzi ze sobą, ze względu na: bliskie zainteresowania, wzajemne zrozumienie i zaufanie. W przyjaźni wraz z głębokim przywiązaniem niejed-

nokrotnie występuje gotowość do ofiarności i poświęcenia dla dobra drugiej osoby, czy też dotrzymanie mu wierności. Są to właściwości wynikające z głębokiej więzi uczuciowej łączącej przyjaciół, wnikliwej znajomości drugiej osoby i opartego na nich zaufania, zrozumienia i przywiązania.

Zawiązaniu przyjaźni sprzyjają wspólne sprawy, zainteresowania, wspólne dążenie do celów i zadań, oraz wspólne dążenie do ich realizacji.

Definicje przyjaźni podane przez uczniów

1. Przyjaźń jest wtedy, gdy dwie osoby darzą siebie zaufaniem i sympatią, mają wspólne zainteresowania.
2. Przyjaźń, to więcej niż koleżeństwo, to zdradzanie sobie tajemnic, pierwsza miłość.
3. Przyjaźń znaczy dla mnie, że bardzo kogoś lubię i, że jest moją przyjaciółką.
4. Przyjaźń - to słowo, że mogę ufać kolegom, dadzą mi pomoc w potrzebie.
5. Przyjaźń oznacza, że można tej osobie ufać i miłość.
6. Przyjaźń, to dla mnie bardzo bliskie koleżeństwo, mówienie sobie tajemnic, pomaganie sobie, wielka więź.
7. Przyjaźń to wielka wierność, podobieństwo i zrozumiałość. To dwie dziewczyny idące przez park, rozmawiając i wyznając sobie tajemnice. To piękne słowo, które oznacza przyjaźń na zawsze, przyjaciółka, która cię zrozumie.
8. Według mnie słowo przyjaźń oznacza: dobroć, miłość, szczęście i szacunek.
9. Przyjaźń to dla mnie więcej niż kolega. Przyjaźń, to super sprawa, wiem bo sam mam kilku przyjaciół, razem chodzimy na modelarnię, gramy w piłkę.
10. Według mnie słowo przyjaźń oznacza to, że zwierzam się swojej przyjaciółce lub przyjacielowi ze swoich różnych tajemnic, sekretów. Po prostu mogę tej osobie zaufać, nawet jeśli są drobne kłótnie, to dochodzi do zgody.
11. Przyjaźń jest gdy mówimy drugiej osobie, którą najbardziej lubimy, swoją tajemnicę. Możemy jej wszystko powiedzieć, coś co nas dręczy. Słowo to kojarzy mi się z koleżeństwem, dobrem, pomocą.
12. To zaufanie, zrozumienie, prawdziwi przyjaciele, którzy nie traktują cię jak psa i nie pomiatają tobą, to ludzie których można naprawdę mocno lubić, którzy się nie kłócą, ufają sobie.
13. Dwie osoby mogą na sobie polegać jak jest przyjaźń, mogą sobie mówić wszystko wiedząc, że Cię ta osoba nie wyśmieje. Przyjaźń jest to obowiązek wobec dwóch osób, wierność, sympatia, ufność.
14. Ja rozumiem to słowo, że mam przyjaciółkę i mogę jej się wyzalić za wszystkiego czego nie mówię nikomu. I właśnie moją przyjaciółkę lubię najbardziej za to, że sobie ufamy, lubimy robić coś razem.
15. Związanie kilku ludzi ze sobą. Znaczą też, że po drugiej stronie jest dobry kolega.
16. Przyjaźń oznacza taką osobę, której można zaufać, wyjawiać sekrety.
17. Przyjaźń to jest uczucie pomiędzy ludźmi. Przyjaźń jest bardzo ważna w naszym życiu. Na drugiej osobie można zawsze polegać, wyjawiać tajemnice i bawić się z nią, słuchać muzyki. Przyjaźń kojarzy mi się z bezpieczeństwem i lojalnością.

18. Przyjaźń, to dwie osoby, które bardzo się lubią, spędzają ze sobą dużo czasu i mają duże zaufanie do siebie i mogą wyznać swoje tajemnice i liczyć na siebie w każdej sytuacji.
19. Przyjaźń, to zaufanie. Gdy jedna z przyjaciółek ma jakąś tajemnicę, to może ją wyjawić drugiej, bo wie, że ona nikomu jej nie powie.
20. Moim zdaniem przyjaźń jest to związek z inną osobą, której możesz zaufać.
21. Przyjaźń, to znaczy kogoś lubić, dotrzymywać sekretów i obietnic.

Klasyfikacja wypowiedzi uczniów

Odpowiedzi uczniów można podzielić za względu na kilka kategorii:

- **Przyjaźń definiowana jako związek pomiędzy dwiema lub więcej osobami:**
 - „(...) jest wtedy, gdy dwie osoby (...)” def. 2
 - „(...) to obowiązek wobec dwóch osób (...)” def. 13
 - „Związywanie kilku ludzi ze sobą (...)” def. 15
 - „(...) związek z inną osobą (...)” def. 20
- **Przyjaźń jako bliski stosunek uczuciowy, więź:**
 - „(...) bardzo kogoś lubię (...)” def. 3
 - „(...) wielka więź” def. 6
 - „(...) oznacza: dobroć, miłość, szczęście, szacunek” def. 8
 - „(...) to ludzie, których można naprawdę mocno lubić (...)” def. 12
 - „(...) to wierność, sympatia (...)” def. 13
 - „(...) to jest uczucie pomiędzy ludźmi (...)” def. 17
 - „(...) osoby, które bardzo się lubią (...)” def. 18
 - „(...) to znaczy kogoś lubić (...)” def. 21
- **Przyjaźń, to wzajemne zaufanie, zrozumienie:**
 - „(...) darzą siebie zaufaniem i sympatią” def. 1
 - „(...) to słowo oznacza, że mogę ufać kolegom (...)” def. 4
 - „(...) można tej osobie ufać (...)” def. 5
 - „(...) zrozumienie (...)” def. 7
 - „Po prostu mogę tej osobie zaufać (...)” def. 10
 - „To zaufanie, zrozumienie (...)” def. 12
 - „(...) mogą na sobie polegać (...) wiedząc, że Cię ta osoba nie wyśmieje” def. 13
 - „(...) mają duże zaufanie do siebie (...)” def. 18
 - „(...) to związek z inną osobą, której mogę zaufać” def. 20
- **Przyjaźń, to powierzenie sobie tajemnic:**
 - „(...) to zdradzanie sobie tajemnic (...)” def. 2
 - „(...) mówienie sobie tajemnic (...)” def. 6
 - „To dwie dziewczyny idące przez park, rozmawiając i wyznając sobie tajemnice” def. 7
 - „(...) zwierzęm się swojej przyjaciółce lub przyjacielowi ze swoich różnych tajemnic, sekretów” def. 10
 - „(...) gdy mówimy drugiej osobie, którą najbardziej lubimy, swoją tajemnicę” def. 11
- **Przyjaźń, to gotowość do niesienia sobie pomocy:**
 - „(...) dadzą mi pomoc w potrzebie” def. 4

- „(...) *pomaganie sobie (...)*” def. 6
- „(...) *kojarzy mi się z (...)* *pomocą*” def. 11
- **Przyjaźń wyraża się we wspólnych zainteresowaniach:**
 - „(...) *mają wspólne zainteresowania*” def. 1
 - „(...) *to dwie dziewczyny idące przez park, rozmawiając (...)*” def. 7
 - „(...) *razem chodzimy na modelarnię i gramy w piłkę*” def. 9
 - „(...) *lubimy robić coś razem*” def. 14
 - „(...) *bawić się z nią, słuchać muzyki (...)*” def. 17
 - „(...) *spędzają za sobą dużo czasu (...)*” def. 18

Wnioski

Zadanie polegające na udzieleniu odpowiedzi za pytanie „Co według Ciebie oznacza słowo przyjaźń?”, nie sprawiło moim uczniom trudności. W przeważającej większości wypowiedzi dzieci były zgodne z definicją modelową (zawierały znaczące elementy definicji modelowej). Kategorie według których mogłam sklasyfikować ich wypowiedzi zawierały wszystkie oczekiwane elementy definicji modelowej.

Uczniowie wskazywali w swoich odpowiedziach na takie aspekty przyjaźni jak bliski stosunek uczuciowy, czasami utożsamiany z miłością („*pierwsza miłość*”, „*miłość*”), w wielu przypadkach wywodzący się z koleżeństwa („*więcej niż koleżeństwo*”, „*bliskie koleżeństwo*”).

Ważnym aspektem przyjaźni, pojawiającym się w wielu definicjach uczniowskich było wzajemne zaufanie (wyrażające się w gotowości do powierzenia sobie tajemnic i sekretów), zrozumienie. Pojawiły się też wypowiedzi wskazujące na takie elementy przyjaźni jak empatia i wspólne zainteresowania.

Uczniowie w swoich definicjach opierali się na osobistych doświadczeniach („*wiem bo sam mam kilku przyjaciół*”, „*moją przyjaciółkę lubię najbardziej*”), ale w większości przypadków na wyobrażeniach i marzeniach o tym rodzaju więzi.

Podsumowując, definicje uczniowskie są zgodne z definicją modelową i zawierają wszystkie jej elementy.

Podczas lekcji poświęconej tematyce przyjaźni zamierzam zwrócić większą uwagę jedynie na wzbogacanie słownictwa czynnego uczniów, poprzez różnorodne ćwiczenia: krzyżówki, rozsypanki wyrazowe, uzupełnianie tekstów, pracę z fragmentami tekstów literackich i słownikami.

Bibliografia

- Filipcuk H., *Koledzy i przyjaciele naszych dzieci*. NK, Warszawa 1974.
 Niebrzydowski L., Płaszczyński E., *Przyjaźń i otwartość w stosunkach międzyludzkich*. PWN Warszawa 1989.
 Szewczuk W., *Słownik psychologiczny*. WP, Warszawa 1985.
 Szymczak M., *Słownik języka polskiego*, tom II, PWN, Warszawa 1984.

Scenariusz lekcji wychowania do życia w rodzinie w kl. V W kręgu przyjaźni

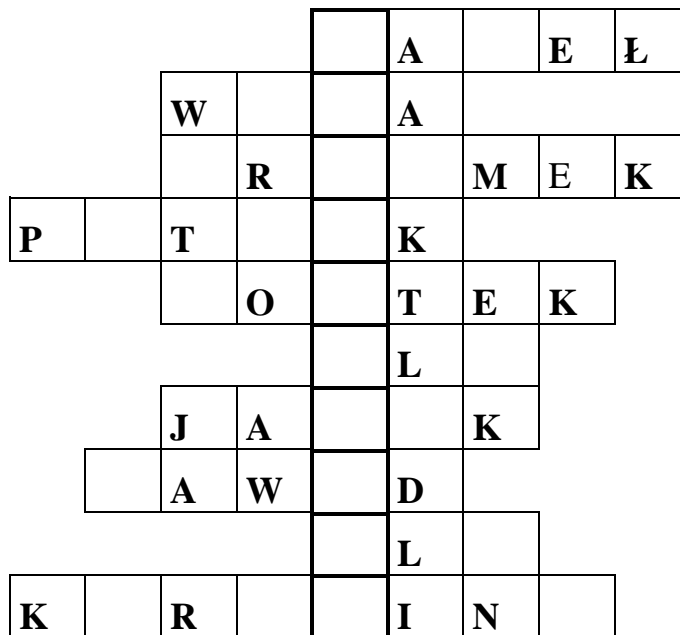
Metody: problemowa, aktywizująca – „burza mózgów”, poszukująca.

Formy pracy: praca w plenum, indywidualna i w grupach.

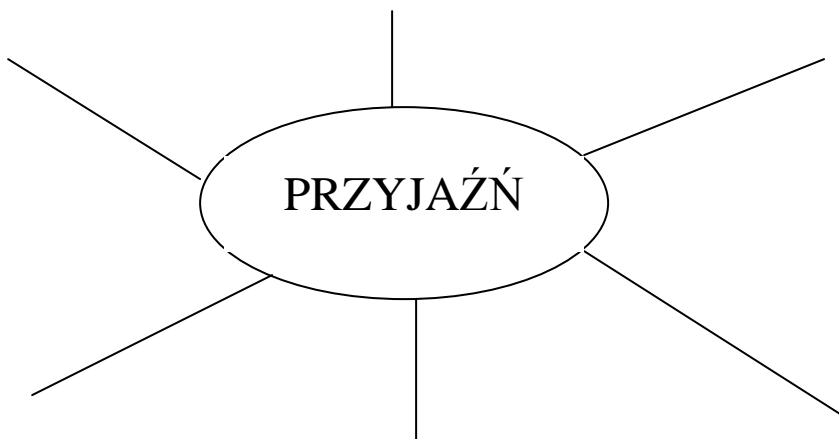
Pomoce: krzyżówka z hasłem „Przyjaciel”, kolorowe karteczki, flamastry, karteczki z tabelką określeń, słowniki wyrazów bliskoznacznych, kartki ze schematem „drzewka”.

Tok lekcji:

1. Przywitanie, sprawdzenie listy obecności, zapisanie tematu
2. Rozwiązywanie krzyżówki z hasłem „Przyjaciel”, wypisanej na tablicy (imiona uczniów z klasy należy dopasować do schematu krzyżówki) - praca wspólna, - głośne odczytanie hasła i zapisanie go na tablicy magnetycznej.

3. Co kojarzy się Wam ze słowem przyjaźń? – uczniowie otrzymują po dwie karteczki, na których wypisują swoje skojarzenia:
 - odczytanie skojarzeń i przypięcie ich na tablicy magnetycznej wokół hasła przyjaźń,
 - nauczyciel pomaga na bieżąco porządkować przypinanie haseł tak, aby określenia o podobnym znaczeniu tworzyły promienie słońca.

4. Na czym polega istota przyjaźni, jakie cechy można przypisać pojęciu przyjaźni? – praca indywidualna ze słownikami wyrazów bliskoznacznych – uczniowie wpisują do rozdanych tabelki określeń przyjaźni i związki frazeologiczne.

PRZYJAŹŃ	
OKREŚLENIA	ZWIĄZKI FRAZEOLÓGICZNE

5. Z podanych związków frazeologicznych wybierz te, które trafnie charakteryzują twojego przyjaciela (wymarzonego przyjaciela) – ćwiczenie dodatkowe dla chętnych uczniów, którzy wcześniej zakończą poprzednie zadanie.
6. Tworzenie „drzewka” – pola semantycznego rzeczownika przyjaźni, na schemacie rozdany przez nauczyciela (załącznik nr 1) – praca w grupach 4-osobowych – prezentacja wypełnionych „drzewek”.
7. Zakończenie zajęć, podsumowanie pracy uczniów w grupach i indywidualnej.

Sprawozdanie z przebiegu zajęć

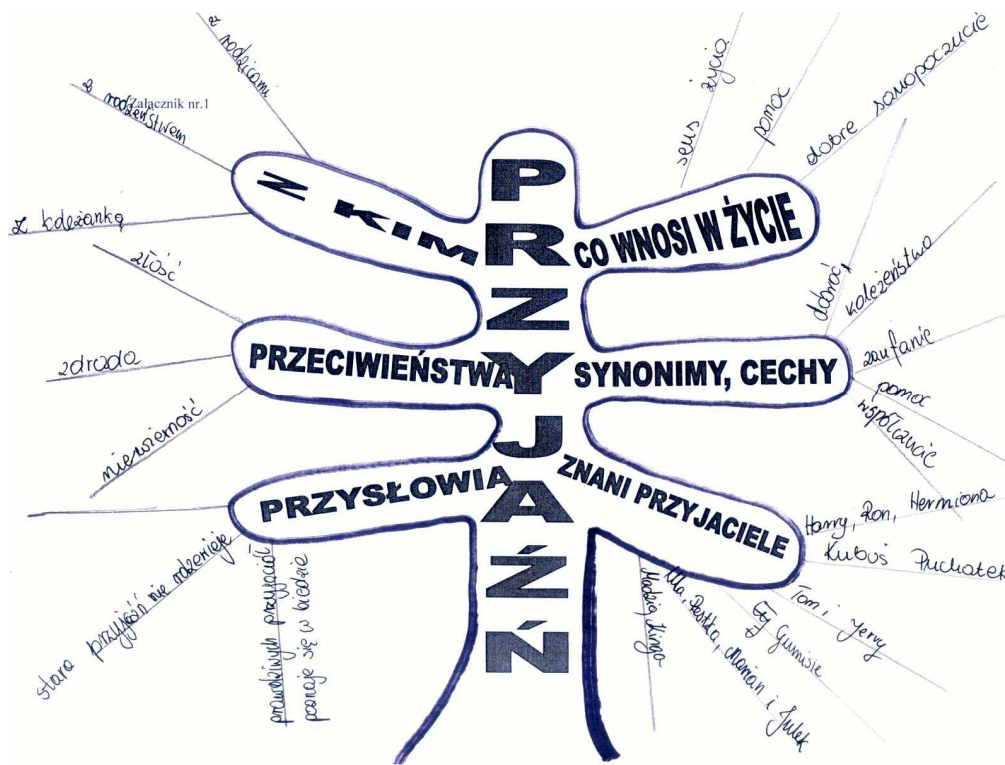
Przeprowadzona lekcja zainteresowała uczniów. Szczególnie dużo radości sprawiło im ćwiczenie wprowadzające – krzyżówka. Dobrze się bawili dopasowując swoje imiona do schematu. Uczniowie, których imiona znalazły się w krzyżówce czuli się wyróżnieni, pojawiły się też pretensje o brak pewnych imion. Obiecałam, że na następną lekcję przygotuję podobną zabawę.

Lekcja przebiegała sprawnie. Klasa pracowała chętnie i w skupieniu. Wszyscy uczniowie okazywali zainteresowanie zajęciami. Zastosowanie różnorodnych metod sprawiło, że uczniowie musieli zaangażować się w wykonywanie zadań.

Bogate i pełne humoru „drzewka” semantyczne (np. na konarach „znani przyjaciele” pojawiły się gałązki: „Jacek i Placek”, „Tom i Jerry”), mogą świadczyć o zrealizowaniu głównego celu lekcji, wzbogaceniu słownictwa czynnego uczniów oraz o dobrej atmosferze zajęć.

Załącznik 1

Przyjaźń

(oprac. Piotr Weryszko)

Grupa badana: klasa 5 szkoły podstawowej, wiek – 11 i 12 lat, liczebność grupy – 28 uczniów (18 dziewcząt i 10 chłopców).

Zadanie dla uczniów: Czym jest przyjaźń? Kto jest przyjacielem?

Odpowiedź modelowa

„Przyjaźń-bliskie, serdeczne stosunki z kimś oparte na wzajemnej życzliwości, szczerości, zaufaniu, możliwości liczenia na kogoś w każdej okoliczności; życzliwość, serdeczność okazywana komuś”.

(Źródło: S. Skorupka, *Mały słownik języka polskiego*)

Sara Bronzino

Być przyjacielem, to...

Być przyjacielem

to umieć patrzeć na drugiego

w chwilach radości i w chwilach smutku

i potrafić dzielić to z nim.

Być przyjacielem
to umieć dostrzegać
dobro i piękno, które posiada każda istota,
i potrafić je podziwiać.

Być przyjacielem
to prosić o przebaczenie i przebaczać,
i umieć o tym zapomnieć.

Być przyjacielem
to umieć zawsze dziękować
i uszczęśliwiać drugiego.

Być przyjacielem
to znaczy stanąć u boku tego,
kto stracił wszelką nadzieję,
i darzyć go miłością.

Definicje przyjaźni podane przez uczniów

1. To więź pomiędzy ludźmi, jest to uczucie słabsze od miłości, a silniejsze od koleżeństwa.
2. Mówimy o niej, gdy ktoś bardzo kogoś lubimy, ufamy mu i pomagamy.
3. To uczucie między dwoma osobami.
4. To pomaganie sobie nawzajem, przyjacielowi można zaufać i na niego liczyć.
5. To więź między ludźmi, słabsza niż miłość.
6. Przyjaźń w życiu człowieka jest ważna, to więź między ludźmi darzącymi się zaufaniem.
7. To lubienie się.
8. To pomaganie w potrzebie, obronienie przed kimś silniejszym.
9. To koleżanki, które sobie ufają, pomaganie sobie w kłopotach.
10. To uczucie trwalsze i silniejsze od koleżeństwa.
11. To pomaganie innej osobie, bawienie się z nią i wyciąganie kogoś z kłopotów.
12. To ludzie, którzy mają ze sobą coś wspólnego.
13. Jest uczuciem trwalszym i silniejszym od koleżeństwa.
14. To stosunek do innego człowieka, którego lubimy i ufamy mu.
15. Przyjaźń to uczucie większe od koleżeństwa.
16. To uczucie mocniejsze od koleżeństwa.
17. Przyjaźń to stosunek do innego człowieka, któremu ufamy i lubimy.
18. To ufność do drugiej osoby, wspólne zainteresowania.
19. Charakteryzuje się wspólnym spędzaniem czasu, podobnymi zainteresowaniami.
20. To uczucie trwalsze między dwoma osobami, które są ze sobą szczerze i dzielą się smutkami i szczęściami.
21. Gdy jedna osoba bardzo lubi drugą, bawi się z nią, jest się dobrym dla drugiego, można z nim o wszystkim porozmawiać.
22. Kontakty z rówieśnikami, zaufanie do kolegi, nawiązanie koleżeństwa.
23. Występuje, gdy ludzie mają do siebie zaufanie, zwierają się, że swoich problemów i wspierają nawzajem.

24. To pomaganie sobie nawzajem, uczucie do drugiej osoby – przyjacielowi można zaufać.
25. To coś więcej niż koleżeństwo, poleganie na sobie i pomaganie sobie.
26. To uczucie które może się zmienić pod wpływem otoczenia.
27. To wspólne spędzanie czasu i miły stosunek do drugiej osoby.
28. To stosunek między ludźmi, którzy mają ze sobą coś wspólnego.

Klasyfikacja odpowiedzi uczniów

- Jako uczucie (odpowiedź: 3, 10, 13, 15, 16, 20, 26);
- Jako życzliwość, szczerłość, możliwość zaufania, powierzenia tajemnic (odpowiedź: 2, 14, 17, 18, 22, 23);
- Możliwość liczenia na kogoś, pomaganie sobie wzajemnie (odpowiedź: 4, 8, 9, 11, 19, 24, 25, 28);
- Troska o kogoś (odpowiedź: 21);
- Więzy między ludźmi (odpowiedź: 1, 5, 7, 12, 28).

Uwagi metodyczne

Po przeanalizowaniu odpowiedzi uczniów należy im uświadomić, że przyjaźń działa w obie strony. Nie można oczekiwać zaufania czy pomocy, nie dając nic w zamian od siebie. Należy umieć jej udzielać w takim stopniu, w jakim my oczekujemy, by nam jej udzielano.

Należy uświadomić dziewczętom i chłopcom szerokość pojęcia. Przyjaźń nie może ograniczać się do oczekiwania czegoś od innych oraz do przyjaźni tylko dwóch osób. Powinna ona być „rozprzestrzeniana” na osoby z naszego otoczenia znajdujące się w pobliżu.

Na podstawie wiersza trzeba uczniom uświadomić, że przyjaźń jest pojęciem szerszym od przyjaciela. Pokazać jak są ważne postawy i uczucia towarzyszące przyjaźni.

Pokazać, że przyjaźń może i powinna być bezinteresowna. W szczególności powinno się ukazać, co należy zrobić, by być pomocnym dla innych.

Z uczniami można omówić wybrane teksty literackie o tematyce przyjaźni, np. „Mały Książę” oraz zapoznać ich z cytatami dotyczącymi przyjaźni. Można przeprowadzić pogadankę na temat „Co zrobić, by przyjaźń przetrwała?”. Przedstawiając sytuacje z życia codziennego, należy poprosić uczniów, by je określili i opisali. W ten sposób analizując konkretne przykłady, można uzyskać zmianę w obrazie świata widzianego ich oczami.

Wnioski

Uczniowie odpowiadając na postawione pytanie udzielali odpowiedzi dotyczącej stwierdzenia „kto jest przyjacielem”. Chciałem, by spojrzeli oni na zagadnienie przyjaźni szerzej, nie tylko w kategorii przyjaciela-osoby. Hasło przyjaźń okazało się trudnym do zdefiniowania.

Odpowiadając na pytanie „kto jest przyjacielem”, dzieci napisały więcej, używając podobnych określeń. Wypowiedzi uczniów traktowały przyjaźń jako coś, czego oczekuje się od drugiej osoby, tj. zaufania, otrzymania pomocy, możliwości zwierzenia się. Nie padły odpowiedzi sugerujące, że w przyjaźni to my (ta druga strona) powinniśmy dać coś od siebie jak czytamy w wierszu (odpowiedź modelowa).

Dla większości uczniów przyjaźń to więź między ludźmi, którzy sobie wzajemnie pomagają.

Przyjaźń definiowano jako wsparcie, zaufanie, pomoc, utożsamiając pojęcie z koleżeństwem.

Wypowiedzi miały związek z własnymi obserwacjami, spostrzeżeniami i marzeniami.

Uczniowie w swoich wypowiedziach odwoływali się do osobistego doświadczenia i znanych sobie definicji. Dziewczęta i chłopcy wierzą w przyjaźń, obawiają się jednak braku wierności.

Przyjaźń, przyjaciel

(oprac. Sylwia Olszak)

Klasa III gimnazjum, wiek 15-16 lat, grupa 16-osobowa.

Zadania dla uczniów:

1. Napisz, co to jest przyjaźń.
2. Napisz, kto to jest przyjaciel.

Przyjaźń

Słownik języka polskiego PWN: **przyjaźń** – bliskie, serdeczne stosunki z kimś oparte na wzajemnej życzliwości, szczerości, zaufaniu, możliwości liczenia na kogoś w każdej okoliczności; życzliwość, serdeczność okazywana komuś.

Lp.	Kategoria	Odpowiedzi udzielane przez uczniów:
1.	Więź	<ol style="list-style-type: none"> 1. Jest to więź między dwojgiem ludzi, którzy szanują się, są ze sobą szczerzy, wierzą drugiej osobie, jest to coś pięknego, co trudno opisać, pomagają sobie wzajemnie. 2. Jest to więź, która łączy mnie i moich przyjaciół, w przyjaźni nie powinno się kłamać. 3. Jest więź między ludźmi, oznacza zaufanie do drugiej osoby. 4. Jest to więź dwóch lub kilku osób, którym można wszystko powiedzieć i mieć do nich zaufanie, darzą mnie sympatią. 5. Jest to więź, która łączy dwie osoby, które bardzo dobrze się rozumieją i nawzajem sobie pomagają. 6. Jest to więź wiążąca ludzi, którzy darzą się dużą sympatią i zaufaniem. Jest to coś pięknego, ponieważ łączy ludzi i pozwala im żyć w przekonaniu, że nie są samotni i mają na kim polegać, a także mają poczucie, iż są komuś potrzebni.
2.	Związek	<ol style="list-style-type: none"> 1. Bliski związek dwóch osób. 2. Jest to bardzo bliskie związanie się z drugą osobą, której można zaufać, ma się dla niej szacunek. 3. Przyjaźnić można się z ludźmi, którzy dobrze się rozumieją i często spotykają. 4. Jest ważna, ponieważ dzięki niej ludzie nie są samotni

3.	Uczucie	<ol style="list-style-type: none"> 1. Jest to uczucie, którym darzy się drugiego człowieka, w przyjaźni nie ma kłamstwa, to szczerść, zaufanie drugiemu człowiekowi. 2. Uczucie łączące ludzi, lojalność, bezinteresowność, spotkania. 3. Uczucie do drugiej osoby, zaufanie, oddanie, chęć pomocy. 4. Jest to uczucie do drugiej osoby. 5. Jest to forma uczucia, którym darzymy wybrane przez siebie osoby, dzięki niej nasze życie jest bardziej kolorowe.
4.	Koleżeństwo	<ol style="list-style-type: none"> 1. Koleżeństwo, ale wszystkiego sobie nie mówią.

Warunki do spełnienia w przyjaźni wg uczniów:

1. Cenione wartości:
 - szacunek,
 - szczerść,
 - wiara,
 - pomoc,
 - zaufanie,
 - sympatia,
 - zrozumienie,
 - lojalność,
 - bezinteresowność,
 - oddanie,
 - dwie osoby,
 - częste spotkania.

Wnioski

1. Uczniowie raczej nie mieli problemu ze zdefiniowaniem pojęcia przyjaźń.
2. Wskazywali na pojęcia, które pojawiły się w definicji słownikowej.
3. U niektórych osób pojawił się warunek, że w przyjaźni potrzeba częstych spotkań.
4. Pokazali w swoich definicjach, że dzięki przyjaźni ludzie żyją razem i kolorowo.
5. Podawali wartości, które należy spełnić w przyjaźni.

Czym różnią się wypowiedzi uczniów od odpowiedzi modelowej?

1. Wystąpiła jedna wypowiedź, która zaprzeczała modelowej definicji, uczeń twierdził, że przyjaźń jest koleżeństwem, niestety bez mówienia wszystkiego, co jest zaprzeczeniem szczerści.
2. Tylko w dwóch wypowiedziach uczniowie wskazują na szacunek dla przyjaciela.
3. Nie pojawiła się życzliwość, jako wartość ceniona w przyjaźni.

PRZYJACIEL

Słownik języka polskiego PWN: **przyjaciel** – człowiek pozostający z kimś w bliskich, serdecznych stosunkach, żyjący z kimś w przyjaźni, darzony zaufaniem; człowiek okazujący komuś lub czemuś swoją sympatię, sprzyjający czemuś, zwolennik, miłośnik, protektor.

Lp.	Kategoria	Odpowiedzi udzielane przez uczniów:
1.	Człowiek pozostający z kimś w bliskich, serdecznych stosunkach	<ol style="list-style-type: none"> 1. Jest to bardzo bliski człowiek. 2. Bliska osoba, która zawsze pomoże. 3. Osoba bardzo bliska sercu, zawsze można na niej polegać.
2.	Żyjący z kimś w przyjaźni	<ol style="list-style-type: none"> 1. Osoba, którą darzy się wyjątkowym uczuciem przyjaźnią. Możesz jej wszystko powiedzieć, nigdy cię nie zawiedzie, zawsze pomoże, podtrzyma na duchu, pocieszy cię.
3.	Darzony zaufaniem	<ol style="list-style-type: none"> 1. Jest to zaufana, bardzo bliska osoba, na której można polegać. 2. Jest to osoba, z którą spędzamy dużo czasu, mówimy o naszych smutkach i radościach, pomaga nam, kiedy mamy problem. Do przyjaciela możemy przyjść z każdym problemem, a on nas wysłucha i zrozumie. 3. Osoba, której się ufa, spędza większość swojego czasu, chętnie jej się pomaga w różnych sytuacjach. 4. Osoba, którą lubię, mam do niej zaufanie. 5. Osoba, którą darzę niesamowitym zaufaniem, mogę na niej polegać, poradzić się i oczekiwać pomocy i zrozumienia. Jest bardzo ważną osobą w naszym życiu. 6. Osoba, której mogę zaufać, z którą się dogaduję, spędzam z nią dużo czasu, jest bliski, traktuje go jak rodzeństwo.
4.	Człowiek okazujący komuś lub czemuś swoją sympatię	<ol style="list-style-type: none"> 1. Słowa przyjaciel nie da się tak ogólnie opisać, ponieważ ciężko ubrać w słowa szczerą i sympatię, jaką darzy się właśnie jego.
5.	Sprzyjający czemuś, zwolennik, miłośnik, protektor	<ol style="list-style-type: none"> 1. Prawdziwy przyjaciel to osoba, na którą zawsze mogę liczyć, która zawsze pomoże, zawsze chce dobrze dla ciebie. 2. Jest to najbliższy kolega, na którego można zawsze liczyć, nawet w smutnych momentach, mieć do niego zaufanie i być z nim bardzo związanym. 3. Osoba, z którą można porozmawiać na każdy temat i o każdej porze. Zawsze pomoże, posłuży radą, która doskonale mnie rozumie. 4. Osoba, która umie dochować tajemnicy, pomoże, gdy jesteś w kłopotach. 5. Umie dochować tajemnicy, pomocny, koleżeński, uczciwy, pomoże rozwiązać każdy problem.

		6. Osoba, która pomaga nam w trudnej sytuacji, przyjaciół poznaje się w biedzie, wtedy, kiedy jesteśmy sami, nic nie mamy, oni pomagają, nie okłamują.
--	--	--

Wnioski:

- W większości wypowiedzi uczniowskich pojawiają się elementy wypowiedzi modelowej.
- Uczniowie doskonale określali, że przyjaciel to bliska osoba.
- Wskazywali na wartości cenione u przyjaciela, podobnie jak w przyjaźni. Niektórzy przyjaciela porównali do kogoś z rodzeństwa.
- Podawali sytuację, kiedy można poznać prawdziwego przyjaciela.

Czym różnią się wypowiedzi uczniów od odpowiedzi modelowej?

- Trzy osoby określiły przyjaciela jako bliską osobę, ale nie podały cech, którymi powinien się on wyróżniać.
- Pojawiły się jednak dość kontrowersyjne możliwości przyjaciela: pomoc o każdej porze i w rozwiązywaniu każdego problemu.
- Zabrakło też cechy, którą powinniśmy okazywać przyjacielowi – szacunku.

Uwagi metodyczne

W swoich działaniach dydaktycznych postanowiłam zwrócić uwagę uczniów na takie cechy przyjaźni jak: szacunek, życzliwość, szczerłość. Przeprowadzić lekcje w ten sposób, aby zaakcentować problem pory kontaktowania się z przyjacielem i możliwości rozwiązywania każdego problem. Na cyklu lekcji postanowiłam z uczniami podjąć następujące kwestie:

- Czy przyjacielowi trzeba okazać szacunek i w jaki sposób to zrobić?
- Co to znaczy być życzliwym dla przyjaciela?
- Czy przyjacielem jest ktoś, komu nie mówimy wszystkiego?
- Czy w przyjaźni jest miejsce na niedomówienia?
- Czy z przyjacielem możemy porozmawiać o każdej porze?
- Czy przyjaciel może, potrafi, powinien i czy chce rozwiązać każdy nasz problem?

Propozycje lekcji

Te kwestie postanowiłam rozważyć w oparciu o tekst filozoficzny „O przyjaźni” Michaëla de Montaigne’a, groteskę Sławomira Mrożka „Przesada”, lekturę „Małego Księcia” Antoine’a. de Saint-Exupery. Jako główne metody postanowiłam obracać pracę z tekstem – wyszukiwanie cytatów, interpretację, a także dyskusję.

Zaplanowałam dwugodzinne zajęcia. Poprosiłam o dokładne przeanalizowanie tekstu filozoficznego z podręcznika (Anita Gis, *Zrozumieć słowo 3. Język polski. Podręcznik do kształcenia literackiego i kulturowego*, Nowa Era) i fragmentów „Małego Księcia” – dedykacji, oswojenia lisa jako symbolu, kontrastu róży na tle innych róż, podkreślenia złotych myśli w lekturze i ich interpretowania. Na podstawie tekstów uczniowie dyskutowali o tym, jak odróżnić znajomość od przyjaźni, jaka jest przyjaźń najdoskonalsza, jak okazywać przyjacielowi życzliwość i szacunek. Uczniowie stwierdzili w toku dyskusji, że przyjacielowi należy okazać szacunek, np. nie budząc go w środku nocy, żeby opowiedzieć o jakimś zdarzeniu. Przy-

jacielowi okazuje się życzliwość, wspierając go w jego planach, dzieląc radość z jego radości. Uczniowie stwierdzili, że przyjacielowi możemy powiedzieć wszystko, ale pod warunkiem, że go nie zranimy w jakiś sposób. Powinniśmy brać również pod uwagę fakt, że nie zawsze jest on gotowy do wysłuchania wszystkiego. Należy uszanować jego uczucia i sytuację rodzinną, nie możemy być natarczywi i narzucać się ze swoimi problemami wtedy, gdy nie jest on gotowy do wysłuchania. Młodzież stwierdziła też, że przyjaciel nie jest zobowiązany do każdej pomocy, bo nie zawsze może i potrafi pomóc. Czasem wręcz nie powinien rozwiązywać problemu, jeśli ma wątpliwości, czy nie przyczyni się to do dwuznaczności jego zachowania. Po zapoznaniu się z cytatami z lektury uczniowie jako zadanie domowe mieli zinterpretować dowolną sentencję z „Małego Księcia”. Powstały bardzo ciekawe prace. Uczniowie pisali o wzajemnym szacunku, poczuciu bezpieczeństwa przy przyjacielu, tęsknocie, gdy go nie ma. Przy rozstaniu czuje się smutek i przygnębienie. Trzeba być odpowiedzialnym za swojego przyjaciela.

Wnioski

Lekcje takie poprzedzone powyższą formą przeprowadziłam po raz pierwszy, wcześniej definicje oparte na ich wiedzy potocznej zapisywaliśmy na tablicy lub w zeszytach np. w postaci mapy skojarzeń. Jednak nie każdy uczeń miał okazję się wypowiedzieć. Ankiety pozwoliły mi zapoznać się z sądami młodzieży, natomiast wypowiedzi ustne nigdy nie były indywidualnymi myślami każdego z uczniów. Jestem zadowolona z efektów tej pracy. Formę taką będę stosować na kolejnych zajęciach, wtedy każdy uczeń poczuje się twórcą definicji. Zweryfikuje też błędne skojarzenia i uzupełni swoje wyobrażenia na dany temat. W omawianiu zadania domowego podkreślałam wartość różnic w interpretacji sentencji, najważniejsze jest, żeby uczniowie uchwycili główny sens.

Przyjaźń

(oprac. Krystyna Kościańska)

Klasa I Społecznego Liceum Ogólnokształcącego. Liczebność grupy: 24 osoby.

Zadanie dla uczniów: „Czym jest przyjaźń? Jak rozumiesz pojęcie przyjaźni?”

Odpowiedź modelowa

Przyjaźń

Przyjaciel jest twoim zaspokojonym pragnieniem
Jest polem, które obsiewasz z miłością,
i z którego zbierasz z modlitwą dziękczynną.
On twoją mocą i schronieniem;
odczuwając głód uciekasz się do niego
i szukasz go, by zaznać ukojenia.
Gdy on się zwierza,
otwórz przed nim swoją duszę.
Kiedy on milczy,
niech twoje serce nie przestaje go słuchać,
ponieważ w przyjaźni

każda myśl, pragnienie, nadzieja
 budzi się w ciszy, a jest dzielona w radości.
 A kiedy żegnasz przyjaciela,
 nie smuć się, ponieważ jego nieobecność
 pozwoli ci zrozumieć,
 co najbardziej w nim kochasz.
 I niech przyjaźń nie będzie niczym innym
 jak wzajemnym odkrywaniem skarbów ducha.
 Dzielcie między siebie radość,
 przyjazne uśmiechy i gesty dobroci,
 ponieważ w ożywczej rosie małych rzeczy
 serce odkrywa swój poranek
 i doznaje umocnienia.

(Kahlil Gibran)

Przyjaźń – więź między osobami oparta na wzajemnej życzliwości, serdeczności, szczerości, zaufaniu, szacunku, obustronnej pomocy, możliwości liczenia na drugą osobę w każdej okoliczności.

Przyjaciele:

- mają dla siebie czas,
- są wobec siebie szczerzy i otwarci,
- rozmawiają ze sobą,
- słuchają i okazują zainteresowanie,
- mówią o swoich uczuciach,
- okazują przyjaźń czynnie (pomagając sobie, ofiarowując coś),
- nie ograniczają wolności przyjaciela stale mu doradzając, rządząc nim, poprawiając go lub kontrolując,
- akceptują przyjaciela takim, jakim on jest (co nie oznacza zgadzania się ze wszystkim i na wszystko; to znaczy słuchać, rozumieć, wypowiadać swoje zdanie),
- szanują prawo swego przyjaciela do samotności i kontaktów z innymi ludźmi.

(Źródło: A.L. McGinnis, *Sztuka przyjaźni, czyli jak zbliżyć się do ludzi, na których Ci zależy?*)

Definicje przyjaźni podane przez uczniów:

1. To nie tylko znajomość z drugą osobą. To bezkresne zaufanie jej na dobre i na złe. Zachowanie tajemnic przez zaufaną przyjaciółkę, przyjaciela.
2. To więź między dwoma osobami oparta na prawdzie, poświęceniu i pomocy. Przyjaciół to osoba, której możemy się zwierzyć z różnych rzeczy, a to nie zostanie powiedziane dalej. Przyjaźni nie da się zdobyć w ciągu tygodnia. Nie możemy zacząć przyjaźni od stwierdzenia: „Od teraz jesteśmy przyjaciółmi”. Ona przychodzi sama, z czasem.
3. To posiadanie czegoś, dzięki czemu człowiek jest szczęśliwy.
4. To wspieranie się w trudnych chwilach, pomoc, miłość – bez miłości nie ma przyjaźni.
5. Przyjaźń jest dla mnie czymś wyjątkowym. W przyjaźni chodzi o to, aby wspierać się w złych chwilach i wspólnie cieszyć się dobrymi. Jest to ważne, ponieważ bez przyjaźni nie ma miłości. Polega ona również na wspólnym zaufaniu.

6. To pewnego rodzaju uczucie, zachowania między dwojgiem ludzi, którzy akceptują się mimo wad. Mających wspólny język. Przyjaciół nie może być chwilowy, bo to już nie jest przyjaźń tylko znajomość.
7. Zaufanie wzajemne, pomoc w trudnych sytuacjach, tolerancja dla siebie nawzajem. Powinna być bezinteresowna.
8. To coś, co łączy osoby więzią tęsknoty, mówienie sobie prawdy, ufanie sobie itd. Ciągłe rozmowy, radzenie się, spędzanie wspólnie razem czasu. Przyjaciół to ktoś, przy kim czujemy się swobodnie.
9. To uczucie między dwoma lub kilkoma osobami polegające na wzajemnym szacunku, a także pomocy. Przyjaźń jest bardzo cenna.
10. Dla mnie jest to powierzanie swoich tajemnic, spotkanie, pomoc i szacunek.
11. Przyjaciół to osoba zaufana, można na niej polegać, dotrzymuje tajemnic, wspiera.
12. To rozmowy między dwoma bliskimi sobie ludźmi, którzy potrafią rozmawiać ze sobą o wszystkim.
13. To poleganie w różnych sytuacjach na drugiej osobie.
14. To emocjonalny związek między dwoma osobami opierający się na wzajemnej pomocy i zaufaniu.
15. Jest to silna więź między dwoma osobami. Przyjaciółowi możemy wszystko powiedzieć. Najlepszych przyjaciół poznajemy w biedzie. Jeśli przyjaciół nas zdradzi, to nie jest prawdziwym przyjacielem.
16. Jest to zaufanie pomiędzy dwoma osobami, które mogą na siebie zawsze liczyć.
17. Przyjaźń jest dla mnie czymś ważnym. Przyjaźń to zaufanie drugiej osobie, która jest bliska twemu sercu.
18. To bezinteresowne wzajemne wspieranie się, pomaganie sobie nawzajem, spędzanie czasu w swoim towarzystwie.
19. To bezgraniczne zaufanie i umiejętność pomocy w każdej sytuacji.
20. Jest to kolegowanie się na zawsze. Przyjaźń polega na uczciwości, sympatii do tej osoby.
21. To dwie osoby z jednym sercem, umysłem i przeszłością.
22. Przyjaźń jest bardzo ważna dla każdego z nas. Jest to bardzo ważne uczucie, bez którego praktycznie ciężko żyć. Przyjaciół to taka osoba, której możemy powiedzieć wszystko, przyjść z każdym problemem, wypłakać się w ramię. Jest to osoba, której bardzo ufamy i jesteśmy z nią bardzo blisko.
23. Jest to sympatia do innego człowieka, polega na wsparciu, poczuciu bezpieczeństwa. Przyjaciół to osoba, która nas nie zdradzi.
24. Jest to więź między, najczęściej dwoma osobami. Opiera się na wzajemnym zaufaniu i chęci pomocy. Mając przyjaciół jest nam łatwiej, mamy oparcie w drugiej osobie, możemy się jej zwierzać i zawsze liczyć na jej pomoc w trudnych chwilach.

Klasyfikacja odpowiedzi uczniów:

- **więź między ludźmi (emocjonalny związek) uczucie**
 - ~ to więź między dwoma osobami oparta na ...,
 - ~ to coś, co łączy osoby więzią tęsknoty,
 - ~ to emocjonalny związek między dwoma osobami,

- ~ to silna więź między dwiema osobami,
- ~ to dwie osoby z jednym sercem, umysłem...
- ~ to osoba bliska twemu sercu,
- ~ to pewnego rodzaju uczucie, zachowania między dwojgiem ludzi, którzy akceptują się mimo wad,
- ~ to uczucie między dwoma lub kilkoma osobami polegające na wzajemnym szacunku i pomocy,
- ~ jest to bardzo ważne uczucie, bez którego praktycznie ciężko żyć;
- **zaufanie**
 - ~ to nie tylko znajomość z drugą osobą, to bezkresne zaufanie na dobre i na złe,
 - ~ wzajemne zaufanie,
 - ~ to ufanie sobie,
 - ~ przyjaciel to osoba zaufana,
 - ~ bezgraniczne zaufanie,
 - ~ przyjaciel to osoba, której bardzo ufamy, można na niej polegać, dotrzymuje tajemnic,
 - ~ przyjaciel to osoba, której możemy się zwierzyć z różnych rzeczy,
 - ~ to powierzanie swoich tajemnic,
 - ~ to osoba, której bardzo ufamy i jesteśmy z nią bardzo blisko,
 - ~ to mówienie sobie prawdy,
 - ~ przyjacielowi możemy wszystko powiedzieć;
- **wsparcie, pomoc, troska, bezpieczeństwo**
 - ~ to wspieranie się w trudnych chwilach, pomoc,
 - ~ w przyjaźni chodzi o to, by wspierać się w złych chwilach i wspólnie cieszyć dobrymi,
 - ~ pomoc w trudnych sytuacjach,
 - ~ radzenie się, ciągłe rozmowy,
 - ~ to poleganie w różnych sytuacjach na drugiej osobie,
 - ~ to związek opierający się na wzajemnej pomocy,
 - ~ to bezinteresowne wspieranie się, pomaganie sobie nawzajem,
 - ~ umiejętność pomocy w każdej sytuacji,
 - ~ przyjaciel to osoba, której możemy powiedzieć wszystko, przyjść z każdym problemem, wypłakać się w ramię,
 - ~ przyjaźń polega na wsparciu,
 - ~ mając przyjaciela, mamy oparcie w drugiej osobie, możemy się jej zwierzać i zawsze liczyć na jej pomoc w trudnych chwilach,
 - ~ przyjaciel daje nam poczucie bezpieczeństwa;
- **sympatia, koleżeństwo**
 - ~ to sympatia do innego człowieka,
 - ~ to kolegowanie się na zawsze,
 - ~ przyjaźń polega na sympatii do tej osoby;
- **wartość (coś wyjątkowego; coś, co daje poczucie szczęścia)**
 - ~ to posiadanie czegoś, dzięki czemu człowiek jest szczęśliwy,

- ~ przyjaźń jest czymś wyjątkowym,
- ~ jest dla mnie czymś ważnym,
- ~ najlepszych przyjaciół poznajemy w biedzie,
- ~ mając przyjaciela jest nam łatwiej,
- ~ jest bardzo ważna dla każdego z nas,
- ~ przyjaźni nie da się zdobyć w ciągu tygodnia, ona przychodzi sama, z czasem,
- ~ bez przyjaźni nie ma miłości,
- ~ przyjaźń jest bardzo cenna,
- ~ trudno bez niej żyć;
- **wybory pojedyncze**
 - ~ przyjaciel to ktoś, przy kim czujemy się swobodnie,
 - ~ przyjaciele akceptują się mimo wad,
 - ~ przyjaciel to osoba, która nas nie zdradzi,
 - ~ przyjaciel nie może być chwilowy, bo to już nie przyjaźń, tylko znajomość,
 - ~ przyjaźń polega na uczciwości,
 - ~ przyjaźń to spędzanie czasu w swoim towarzystwie.

Wnioski

Odpowiedź na pytanie „Czym jest przyjaźń?” zdawała się nie sprawiać uczniom większych problemów. Jednak udzielane odpowiedzi nie były pełne, zawierały jedynie niektóre aspekty dotyczące przyjaźni. Gdyby uczniowie mieli stworzyć jedną, wspólną definicję przyjaźni, pewnie nie odbiegałaby ona znacznie od definicji modelowej.

Wiele osób z badanej grupy postrzegała przyjaźń w kategoriach więzi między ludźmi. Duża część kładła nacisk na zaufanie – przyjacielowi można powiedzieć niemalże o wszystkim, a ten dochowa tajemnicy i nie zawiedzie. Przyjaciel daje poczucie bezpieczeństwa, wspiera i troszczy się. Część uczniów zaznaczyła, że relacja ta musi być odwzajemniona. Uczniowie zwracali uwagę na trwałość relacji i czas potrzebny, by mogła ona zaistnieć. Uczniowie skupili się wyłącznie na walorach wewnętrznych przyjaciela. Ani razu nie pojawiła się odpowiedź wskazująca na jego cechy zewnętrzne. Przyjaźń była postrzegana w kategoriach wartości – czegoś, co daje człowiekowi poczucie szczęścia, dzięki czemu łatwiej żyć. W wypowiedziach uczniów nie pojawiły się aspekty związane z nie ograniczaniem wolności czy szanowaniem prawa przyjaciela do samotności i kontaktów z innymi ludźmi. Bez wątplenia kwestie te należy poruszyć podczas zajęć nt. przyjaźni.

Uwagi metodyczne

Wypowiedzi uczniów tylko w części pokrywały się z definicją modelową. W celu uzupełnienia wiedzy, przemyśleń nt. przyjaźni, przeprowadziłam z klasą zajęcia wg poniższego scenariusza:

1. Wizualizacja związana z osobą przyjaciela – „Mój przyjaciel”

Stańcie i zamknijcie oczy... Unieście do góry ręce i spróbujcie dotknąć dłońmi sutu... Wyciągnijcie się jeszcze bardziej... I bardziej....

Otwórzcie oczy i znajdźcie sobie jakąś wygodną pozycję leżąc lub siedząc.... Znów zamknijcie oczy i nie otwierajcie ich, aż dam wam znać.. Czy jest wam wygodnie?... Postarajcie się ułożyć jeszcze wygodniej....

Zacznijcie oddychać bardzo głęboko i wyobraźcie sobie, że powietrze dociera aż od nóg i rąk... Zwróćcie uwagę, by zużyte powietrze nie zbierało się w ciele...

Pomyślcie sobie teraz o swoim przyjacielu... . Jeśli nie macie w tej chwili przyjaciela, to wymyślcie go sobie... . Przyjrzyjcie mu się dobrze... . Jak wygląda? Czy jest wysoki? Jaki ma kolor włosów? Jak ma oczy? Przyjrzyjcie mu się uważnie. Wyobraźcie sobie, że razem gdzieś idziecie... . Dokąd pójdziecie? Co będziecie tam robić? O czym rozmawiacie? Jak się czujesz w jego towarzystwie? Jaki on jest w stosunku do ciebie?

Wyobraźcie sobie następnie, że wasz przyjaciel jest z wami w grupie... Jak się zachowuje? Co mówi? Co chcielibyście z nim robić? Rozegrajcie te sytuacje w wyobraźni.

Weźcie przyjaciela za rękę i odprowadźcie go do domu... Pożegnajcie się z nim.

Uczniowie otwierają oczy. Pytam ich o samopoczucie. Nawiązujemy do treści wizualizacji. Pytam o cechy, które przypisywali swoim przyjaciołom. Zapisujemy je na przygotowanym wcześniej i umieszczonym na tablicy konturze człowieka.

Następnie uczniowie zapoznają się z obydwoma definicjami modelowymi – najpierw wierszem K. Gibrana, a następnie definicją będącą sumą definicji słownikowej i definicji sformułowanej na podstawie książki A.L. McGinnisa *Sztuka przyjaźni, czyli jak zbliżyć się do ludzi, na których Ci zależy?* Dokonujemy porównania treści zapisanych przez uczniów z definicjami modelowymi. Akcentujemy kwestie istotne, a pominięte w wyobrażeniach uczniów.

2. Pantomima

Klasa dzieli się na grupy. Każda z grup otrzymuje na karteczce 1 cechę przyjaciela/ przyjaźni. Następnie wybrane z grup osoby prezentują je pozostałym uczniom w formie pantomimicznej. Klasa odgaduje.

3. Aforyzmy, cytaty

Uczniowie tydzień przed zajęciami zasadniczymi zostali poproszeni o wyszukanie sentencji nt. przyjaźni. Podczas lekcji prezentują pozostałym aforyzmy, fragmenty utworów literackich, które w sposób szczególny do nich przemówiły. Na tej podstawie rozbudowują definicję. Analiza konkretnych przykładów okazuje się skuteczną metodą kształtowania obrazu świata ucznia.

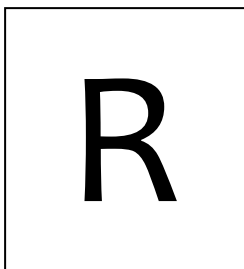
Wnioski

Po przeprowadzonych zajęciach ponownie zadałam uczniom pytanie: „Czym jest przyjaźń? Jak rozumiesz pojęcie przyjaźni?” Mile zaskoczyły mnie uzyskane odpowiedzi.

Tym razem młodzi ludzie solidniej podeszli do zagadnienia. Na taką postawę bez wątplenia wpływ miała wiedza i przemyślenia, które wynieśli z przeprowadzonych właśnie zajęć. Znacznie bogatsze były to wypowiedzi. Przyjaźń, przyjaciele byli postrzegani przez uczniów wieloaspektowo. Zdecydowana większość swoją definicję rozpoczynała od zakwalifikowania przyjaźni do kategorii relacji międzyludzkich – relacji bardzo ważnych, wzajemnych, opartych na sympatii i zaufaniu. Niezwykle istotne okazało się wsparcie, pomoc ze strony przyjaciela, choć wypowiedzi dziewcząt i chłopców w tym zakresie różniły się. Dziewczęta dużą wagę przywiązywały do wsparcia duchowego – zrozumienia, wspólnych rozmów, dzielenia się swoimi troskami i radościami („otwierania swojej duszy przed przyjacielem”).

W wypowiedziach chłopców częściej pojawiał się aspekt praktyczny, zadaniowy – dla nich przyjaźń ma głównie wymiar konkretny, związany z pomocą w sytuacjach życia codziennego. Mniej więcej 1/3 uczniów przyswoiła sobie informację nt. nieograniczania wolności swojego przyjaciela poprzez próbę zmiany go lub zawłaszczenia wyłącznie dla siebie. Mam nadzieję, że będzie miało to przełożenie na ich relacje z innymi ludźmi i nie pozostanie jedynie w sferze ideałów. Przyjęcie drugiego człowieka takim, jakim on jest (z jego wadami i zaletami), pozostawienie mu obszaru wolności, daje mu szansę na rozwój i otwarcie na przyjaźń. Nie oznacza to jednak zgody na wszystko, co on proponuje.

W wypowiedziach uczniów pojawiły się także zapamiętane fragmenty wiersza – definicji modelowej. „On twoją mocą i schronieniem”, „on twoim zaspokojonym pragnieniem”, „otwórz przed nim swą duszę”, „kiedy milczy, niech twoje serce nie przestaje go słuchać”. Cieszy mnie ten fakt. Wszelkie aforyzmy, złote myśli, podobnie jak przysłowia, są przecież mądrością narodów.

Regionalizm

Regionalizm

(oprac. Magdalena Lisowska)

Wiek uczniów: 16 lat, liczebność klasy: 29 osób

Temat realizowany jest w I klasie technikum na przedmiocie wiedza o kulturze.

Cele ogólne

- Rozwijanie poczucia tożsamości z kulturą własnego regionu i kraju.
- Rozbudzanie zainteresowania kulturą regionu i rozwijanie poczucia jego wartości.
- Wyzwalanie inicjatywy uczniów w animowaniu społeczności lokalnej.

Cele szczegółowe

Uczeń:

- rozumie sens pojęcia „regionalizm”,
- analizuje we własnym środowisku przejawy aktywności dotyczącej regionu,
- dostrzega walory kultury własnego regionu.

Odpowiedź modelowa

„... regionalizm jest czymś więcej i czymś innym niż wytworzona w toku historii regionalna kultura: jest aktywnym wobec niej stosunkiem. (...) Regionalizm jest więc społeczno-kulturowym ruchem o charakterze spontanicznym, demokratyczną inicjatywą ludzi, którzy gotowi są poświęcić czas na obronę, popularyzowanie i wzbogacanie dorobku kultury regionalnej. Oznacza aktywizację kulturalną lokalnego środowiska”.

Źródło: Sław Krzemień-Ojak, Alicja Kisielewska, Andrzej Kisielewski, Monika Kostaszuk-Romanowska, Zbigniew Suszczyński, Natalia Szydłowska, *Wiedza o kulturze. Kultura i przyszłość*, OPERON, Gdynia 2004)

Regionalizm <łac. regionalis = dotyczący okolicy> 1. dążenie do ożywienia życia kulturalnego, naukowego poszczególnych dzielnic kraju, a także do zachowania specyficznych cech danego regionu 2. kultura danego regionu; zespół cech charakterystycznych dla danego regionu.

Słownik wyrazów obcych PWN

Zadanie dla uczniów

Odpowiedz na poniższe pytanie (tak, jak potrafisz, jak Ci się wydaje): Co to jest „regionalizm”?

Dosłowne odpowiedzi uczniów

1. Regionalizm moim zdaniem to jakiś region, który zostaje rozdzielony na mniejsze regiony.

2. R. jest to podział terenu na mniejsze obszary (regiony).
3. R. jest to całość wiążąca się z moim regionem np. obyczaje, zwyczaje, kultura.
4. Jest to region, w którym mieszka jedna lub więcej osób żyjących razem lub osobno (separacja).
5. R. jest to dana kultura i zwyczaje panujące na danym regionie.
6. R. kojarzy mi się z danym regionem na którym jest inna kultura na przykład na pewnym regionie na Wielkanoc wykonuje się kraszanki a na innym wydmuszki pomalowane.
7. Jest to kultura danego regionu. Każdy region ma swoje obyczaje, zwyczaje, różnią się między sobą mało lub bardzo dużo.
8. R. jest formą kultury, która wiąże się z naszym rejonem.
9. R. obejmuje określony region, pewna rola regionu.
10. R. wiedza o regionie i ich kulturach.
11. R. np. różne kultury, stroje, tradycje. Na Dolnym Śląsku jedna z tradycji przekazywanych z pokolenia na pokolenie lub wiedza o regionie.
12. R. to jakiś region, w którym coś się odbywa podzielony na mniejsze rejony
13. R. jest to kultura danego regionu, specyficzne cechy danego regionu np. stroje, muzyka kuchnia, tradycje.
14. R. to kultura danego regionu. Są nim zwyczaje, tradycje.
15. R. jest to pewna forma regionu pewnego rodzaju obszaru określonego. R. kojarzy mi się z kulturą zachodzącą (tworzoną przez ludzi) w danym regionie. Każdy region ma inną kulturę.
16. R. to wszystko co wiąże się z moim regionem. Obyczaje zwyczaje, kultura, tradycje.
17. R. według mnie jest to w pewnym sensie kultura danego regionu – obyczaje , zwyczaje, tradycje.
18. R. jest to kultura jakiegoś regionu.
19. R. jest to jakaś postawa wobec regionu, w którym mieszkamy i żyjemy.
20. R. jest to aktywna postawa wobec kultury. Powstaje ze świadomego poznawania kultury. Działa na jej rzecz i na rzecz jego dobra.
21. R. myślę, że jest to wszystko to, co tworzy kultura tzn. to co wytworzyliśmy, coś naszego w naszym regionie. To tworzy regionalizm.
22. R. jest to dany region w którym ludzie mieszkają.
23. Moim zdaniem kojarzy mi się to z jakimś regionem, granicami itp.
24. R. jest to wiedza o regionie, o kulturze w regionie.
25. R. wiedza o regionie.
26. R. jest to wiedza o danym regionie ludności na danym regionie, która na niej żyje.
27. R. wiedza o regionie.
28. R. jest to wiedza o regionie i kulturze i kulturze konkretnego regionu.
29. R. region słowa znaczące jakiś dany obszar a lizm – kultura (moim zdaniem).
Więc słowo regionalizm – jest to kultura danego regionu.

Klasyfikacja odpowiedzi uczniów

Podane wypowiedzi uczniów można podzielić zasadniczo na dwie części:

- pierwszą stanowią określenia nie odpowiadające rzeczywistości (wypowiedź 1, 2, 4, 12, 22, 23);
- druga to określenia odpowiadające węższemu pojęciu regionalizmu (kultura danego regionu) lub te, zawierające pełną treść tego pojęcia (3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 24, 25, 26, 27, 28, 29). Najtrafniejsze spośród nich to: „R. jest to jakaś postawa wobec regionu, w którym mieszkamy i żyjemy” (19) i „R. jest to aktywna postawa wobec kultury. Powstaje ze świadomego poznawania kultury. Działa na jej rzecz i na rzecz jego dobra” (20). Jest też ciekawa wypowiedź wskazująca na utożsamianie się autora z regionem: „R. myślę, że jest to wszystko to, co tworzy kultura tzn. to co wytworzyliśmy, coś naszego w naszym regionie. To tworzy regionalizm” (21). Używa on pierwszej osoby liczby mnogiej wskazując na aktywną postawę pewnej wspólnoty („wytworzyliśmy”) i podkreśla przynależność („coś naszego w naszym regionie”).

Wnioski

Około 80% uczniów podaje znaczenie słowa „regionalizm” właściwie je zakotwicząc – w kulturze i pewnej postawie człowieka wobec miejsca zamieszkania, życia. Te treści są bardzo bliskie modelowej odpowiedzi, chociaż podane mniej precyzyjnie i bardziej potocznie.

Wśród 20% odpowiedzi – tych najmniej trafnych jest jednakże odwołanie do regionu. W związku z tym można powiedzieć, że wiedza potoczna na wskazywanym poziomie jest dobrym punktem wyjścia do poznania pełnego znaczenia pojęcia „regionalizm”. Nie będzie to w sprzeczności z ich odczuwaniem intuicyjnym – rozszerzy jedynie pojęcie i pomoże z lepszej perspektywy dostrzec własną postawę wobec regionu, tych, którzy już są aktywni i pewne możliwości, które można wykorzystać dla dobra miejsca i ludzi.

Uwagi metodyczne

Proponuję oparcie lekcji na pracy w grupach i wnioskach każdej z nich – tworzących szeroki wachlarz pojęć zawartych w określeniu „regionalizm”. Zadania dla grup są następujące:

- Na podstawie treści artykułu podaj, co to jest regionalizm (trzy grupy)
Paweł Sliwa, *Regionalizm w Polsce a zjednoczenie Europy*
[http://www.staff.amu.edu.pl/~regional/Pracownicy/P_OEliwa/Regionalizm w Polsce...](http://www.staff.amu.edu.pl/~regional/Pracownicy/P_OEliwa/Regionalizm%20w%20Polsce...)
Regionalizm w kształceniu zintegrowanym w klasach 1-3
<http://regionalizm.w.interia.pl/oprogramie.html>
KARTA REGIONALIZMU POLSKIEGO
http://www.rops.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=47&Itemid=68
- Na podstawie definicji pojęcia „regionalizm” (podręcznikowej i zawartej w *Słowniku wyrazów obcych*) określ, co w tej dziedzinie dzieje się w twoim regionie, w mieście, w szkole, w co zaangażowani są ludzie z twojego otoczenia, jakie może być twoje miejsce w tych działaniach?

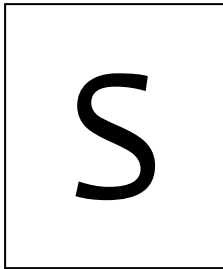
W wypowiedzi grupy opracowującej drugie zadanie pojawią się zapewne informacje o obiektach kultury, które, jako wartościowe nie tylko dla regionu, objęte są szczególną troską społeczności lokalnej. To wskaże na walory regionu (miasta, okolicy) i bogactwo miejscowej kultury. Przykłady działań uświadomią młodzieży,

że i oni mogą włączyć się w nie, bo oferta działań jest bogata. Być może uczniowie odnajdą własną drogę realizacji w tej dziedzinie.

Uwagi po przeprowadzeniu lekcji

W trakcie lekcji okazało się, że uczniowie sprawnie wykonali zadania. Analiza artykułów była dobrym początkiem do uświadomienia sobie ogromu spraw zawartych w określeniu „regionalizm”. Dlatego zadanie drugie okazało się raczej łatwe – uczniowie odtwarzali własne doświadczenia (począwszy od przedszkola, poprzez szkołę podstawową, gimnazjum, działalność klubów europejskich, zespołu pieśni i tańca, zajęcia w domu kultury itp.), a także doskonale wskazywali to, co dzieje się poza placówkami oświatowymi (dokonania aktywnych społeczności wiejskich, stowarzyszeń, twórczość artystów ludowych itp.). Wnioski były następujące: trudno dokładnie, szczegółowo i w pełni zdefiniować „regionalizm”, ale wszystko, co można zrobić, żeby żyło się pięknie, w pełnej świadomości wartości własnej kultury, którą także można się pochwalić przed innymi, warte jest starań. Można więc liczyć, że przynajmniej część uczniów będzie zaangażowana w działania na rzecz regionu.

Uwaga: *Niektórzy uczniowie tej klasy są członkami Zespołu Pieśni i Tańca, który działa w ich szkole (od 1946 r), inni współpracują z miejscowym Stowarzyszeniem, które podjęło się między innymi odrestaurowania zamku. Są też grupy osób zajmujące się rękodziełem – zgodnie z rodzinną tradycją. A od kilku lat młodzież współorganizuje jarmarki, na których prezentowany jest dorobek miasta i gminy oraz imprezy artystyczne związane z historią miejsca i ludźmi. Młodzież szkoły ma też pod opieką grób dawnych mieszkańców – tych sprzed wojny.*

Stereotyp
Skoła
Szowinizm
Sztuka

Stereotyp

(oprac. Dorota Cierniak)

Badania zostały przeprowadzone wśród ucz. klas I LO i Technikum.

Odpowiedź modelowa

STEREOTYP – 1. uproszczony, banalny, utarty, powtarzający się schemat, szablon; 2. funkcjonujący w świadomości społecznej skrótowy, uproszczony i zabarwiony wartościująco obraz rzeczywistości odnoszący się do rzeczy, osób, instytucji itp., często oparty na niepełnej lub fałszywej wiedzy o świecie, utwalony jednak przez tradycję i nie ulegający zmianom.

Odpowiedzi uczniów

Kategoria	Odpowiedzi uczniów
Człowiek z innej epoki	– człowiek który nie żyje w danym czasie i zachowuje się jakby żył w innej epoce,
Utrwalone (utarte) przekonanie (pogląd, zdanie...)	– błędne utrwalone myślenie o sprawach i osobach (np. o blondynkach), – utrwalone twierdzenia o kimś i czymś, np. Polacy to złodzieje, – pewne utarte w świadomości ludzi przekonanie (nie zawsze słuszne), – wyrobione masowo przez wiele lat zdanie na temat wybranej osoby, bądź grupy społecznej, – utrwalone w społecznej świadomości wyobrażenie o kimś lub o czymś, często negatywne, – uproszczony i utrwalony pogląd najczęściej dotyczący określonych osób, jakiejś grupy, – utrwalony osąd, – utrwalone myślenie na dany temat,
Oczywiste normy, poglądy	– oczywiste, ogólnie przyjęte normy dotyczące określonej kwestii, – normy oczywiste, – oczywisty pogląd wyznawany przez wiele osób,

Ocena powstała w oparciu o oceny innych	<ul style="list-style-type: none"> – ocena czegoś, co wcześniej zostało ocenione pozytywnie lub negatywnie, np. blondynki są postrzegane jako głupie, – postrzeganie kogoś lub czegoś w oparciu o opinie innych, – wiara w przekonanie, które wg jakichś osób jest prawdą, a niekoniecznie musi nią być, – potoczne myślenie na dany temat, tak jak myśli większość (np. blondynki są głupie),
Stary nawyk	– stary nawyk,
Coś starego	– coś starego.

Wnioski

W badaniach wzięło udział 21 osób z klasy I LO, spośród których 18 udzieliło odpowiedzi.

Rozumienie pojęcia u wielu osób jest prawidłowe lub zbliżone do odpowiedzi modelowej. Uczniowie w swoich wypowiedziach najczęściej stereotyp określają jako „coś” utrwalonego, utartego. Jest to najczęściej przekonanie, twierdzenie, pogląd, wyobrażenie, osąd, sposób myślenia. Stereotyp wg 4 osób powstaje w oparciu o opinie innych, często jest błędny dotyczy czegoś lub kogoś. Dla 3 osób są to normy oczywiste, natomiast 2 osobom kojarzy się ze słowem stary.

Uwagi metodyczne

Pomimo tego, iż odpowiedzi uczniów w większości przypadków nie odbiegają znacząco od odpowiedzi modelowej proponuję przeprowadzenie zajęć (np. wg załączonego scenariusza) mających na celu uświadomienie przyczyn powstawania stereotypów oraz tego, że każdy kieruje się czasami stereotypami. Unaocznienie, iż stereotypy w pewnym sensie ułatwiają życie, ale często także je upraszczają, zawężając rzeczywistość i zniekształcając sposób widzenia świata, są więc przyczyną powstawania postaw nietolerancyjnych.

Zajęcia byłyby więc okazją do zweryfikowania swoich poglądów, sposobów postrzegania oraz oceniania innych, a także do zrozumienia, iż nie należy wydawać pochopnych osądów.

Scenariusz zajęć z wiedzy o kulturze Upředzeni czy nie?

Cele zajęć

Uczniowie po zajęciach powinni:

- umieć wymienić przyczyny powstawania stereotypów,
- wiedzieć, iż każdy człowiek kieruje się czasami stereotypami,
- rozumieć, iż nie powinien wydawać pochopnych sądów o innych,
- próbować zmienić swój sposób postrzegania innych,
- wiedzieć, iż na ludzkie upředzenie wpływ ma nie natura a kultura.

Metody pracy: praca w grupach, burza mózgów, dyskusja, samodzielne wyszukiwanie informacji (Internet, książki).

Pomoce dydaktyczne:

- Sobol E. (red.). *Słownik wyrazów obcych PWN*.
- Krupa A. (red.). *Encyklopedia PWN*.
- Zdjęcia oraz kartki z opisami zdjęć (załącznik 2).
- Karteczki (z paskiem kleju).
- Wcześniej przygotowane plansze na których znajdują się słowa Jane Elliot, Wiliama Jamesa oraz plakat z rysunkiem (załącznik 1).

Miejsce realizacji: Internetowe Centrum Informacji Multimedialnej.

Czas zajęć: 45 minut.

Klasa: I LO, Tech. lub LP.

Tok zajęć

Podajemy temat lekcji.

Zadanie 1

Prosimy uczniów o wyjaśnienie „własnymi słowami” znaczenia słowa STEREOTYP.

Zadanie 2

Rozdajemy uczniom kartki, na których znajdują się zdjęcia 7 osób. Uczniom siedzącym w jednej grupie rozdajemy takie kartki, na których zdjęcia te nie są podpisane, natomiast uczniowie siedzący w drugim rzędzie otrzymują kartki, na których zdjęcia osób są podpisane imieniem i nazwiskiem, podana jest także ich narodowość. Uczniowie mają za zadanie na małych karteczkach (mających pasek kleju, umożliwiający przyklejanie i odklejanie) napisać:

- a) Czy osoba ta wzbudza w tobie sympatię?
- b) Czy obdarzyłbyś ją zaufaniem?
- c) Czy myślisz, iż moglibyście zostać bliskimi znajomymi? Jeśli nie, to dlaczego.

Zadanie 3

Wręczamy uczniom kartki z tabelkami i prosimy, aby przypisali grupom (znajdującym się po lewej stronie tabelki) określone właściwości (znajdujące się po prawej stronie).

Polecenie dla uczniów:

Przypisz danym grupom określone właściwości (Połącz cyfry z literami)

Grupy osób	Właściwości tych grup
1. Ludzie o wąskich ustach	a) Są bardzo skąpi
2. Ludzie o wąskim czole	b) Mają skłonność do flirtowania
3. Rudowłosi	c) Są bardziej roztargnieni od innych
4. Aktorzy, aktorki i modelki	d) Są chłodni i flegmatyczni
5. Niemcy	e) Kradną, gdy tylko nadarzy się okazja
6. Szkoci	f) Są chytry i wredni
7. Anglicy	g) Są bardziej inteligentni od innych
8. Cyganie	h) Nie są zbyt mądzy
9. Blondynki	i) Dbają o porządek i o czystość
10. Naukowcy	j) Są bardziej mściwi i złośliwi od innych

Po wykonaniu zadania prosimy, kilku z nich o odczytanie wyników tego przyporządkowania. Następnie pytamy, dlaczego sądzą, iż tak jest. Czy znają osobiście kogoś człowieka należącego do którejś z wymienionych grup? Jeśli tak to czy uważają, że wszystkich należących do określonej grupy można określić w ten sam sposób.

Powracamy do zadania 2

Na tablicy umieszczamy duże zdjęcia opisywanych osób i doklejamy z jednej strony zdjęcia karteczki z odpowiedziami osób siedzących w jednym rzędzie z drugiej strony umieszczamy odpowiedzi osób z drugiego rzędu. Prosimy dwóch uczniów o stwierdzenie czy istnieją różnice między odpowiedziami uczniów z jednego oraz z drugiego rzędu.

Zadanie 4

Uczniowie poproszeni zostają o wyszukanie w „Słowniku wyrazów obcych”, „Encyklopedii PWN” oraz w wiarygodnych źródłach w Internecie pojęć: stereotyp, uprzedzenie, dyskryminacja i rasizm.

STEREOTYP – 1. uproszczony, banalny, utarty, powtarzający się schemat, szablon; 2. funkcjonujący w świadomości społecznej skrótowy, uproszczony i zabarwiony wartościująco obraz rzeczywistości odnoszący się do rzeczy, osób, instytucji itp., często oparty na niepełnej lub fałszywej wiedzy o świecie, utrwalony jednak przez tradycję i nie ulegający zmianom.

UPRZEDZENIE – negatywny stosunek do kogoś lub czegoś, powstały w wyniku powziętych z góry, nie sprawdzonych przekonań, wyznawania przesądów itp., np. u. rasowe.

DYSKRYMINACJA – upośledzenie lub prześladowanie danych jednostek lub grup społecznych ze względu na pochodzenie etniczne, przynależność klasową, narodową, rasową lub wyznaniową.

Dyskryminacja (łac. *discriminatio* – 'rozdzielanie'; czyt.: *diskryminacja*) – często występująca forma wykluczenia społecznego, objawiająca się poprzez traktowanie danej osoby mniej przychylnie, niż inną w porównywalnej sytuacji ze względu na jakąś cechę (np. płeć, tożsamość seksualna, wiek, niepełnosprawność, religia lub przekonania czy pochodzenie etniczne lub rasowe). [www.pl.wikipedia.org]

RASIZM – pogląd oparty na tezie o nierównowartości biologicznej, społecznej i intelektualnej ras ludzkich, łączący się zwykle z wiarą we wrodzoną wyższość określonej rasy, często uznający jej prawo do panowania nad innymi, będący podstawą hitleryzmu, apartheidu itp.

Zadanie 5

Kolejną tablicę dzielimy na trzy części i w każdej z tych części stawiamy pytanie:

1. Jakie są przyczyny dyskryminowania innych?
2. Jakie są przejawy nietolerancji?
3. Czego najczęściej dotyczą uprzedzenia?

Zakończenie

Wywieszenie planszy z „myślami” i plakatu z rysunkiem. Podziękowanie i podsumowanie [Stereotypy w pewnym sensie ułatwiają życie, często jednak je upraszczają zawężając rzeczywistość i zniekształcając sposób widzenia świata, są więc niekiedy przyczyną powstawania postaw nietolerancyjnych. Sądzymy, iż lekcja była okazją do zweryfikowania swoich poglądów, sposobów spostrzegania oraz oceniania innych.]

Zadanie domowe

Jesteś Libijczykiem, który musi zamieszkać w Polsce. Jak Twoim zdaniem byłbyś traktowany przez Polaków?

Na kolejnej lekcji: Lekcja jest między innymi wstępem do omówienia różnic kulturowych oraz religijnych.

Załącznik 1

Plansze, na których znajdują się słowa Jane Elliot, Wiliama Jamesa oraz plakat z rysunkiem

"Uczymy się być rasistami, to znaczy, że możemy się również nauczyć jak nimi nie być. Rasizm nie jest genetyczny. To wszystko kwestia władzy"

Jane Elliott

„Największe odkrycie moich czasów to prawda, iż człowiek może zmienić siebie, zmieniając swój stosunek do świata”

Wiliam James

Załącznik 2

Zdjęcia oraz kartki z opisami zdjęć

Angela Wagner (Niemcy)

John Emsley (Anglia)

Natasza Iwanow (Rosja)

Mustafa Demir (Turcja)

Anna Basescu (Rumunia)

Piotr Michalski (Polska)

Gregory Brown (USA)

Szkoła i nauka

(oprac. Aneta i Piotr Petelenz-Łukasiewicz)

W badaniu brali udział uczniowie II i III klasy gimnazjum – 50 osób.

Uczniowie gimnazjum mają duże problemy z definiowaniem własnymi słowami pojęć naukowych. Byliśmy bardzo ciekawi czy takie same trudności sprawią im dwa pojęcia, z którymi są związani na co dzień.

Uczniowie odpowiadali na pytanie: Wyjaśnij, co rozumiesz pod pojęciem „szkoła”, „nauka”?

Odpowiedź modelowa

Szkoła: 1. to instytucja zajmująca się kształceniem dzieci i młodzieży, 2. system oświatowy, 3. zasób wiadomości i umiejętności zdobytych w szkole, 4. wywiera duży wpływ i kształtuje jego osobowość,

(Wielki Słownik Ucznia, PWN, Warszawa 2006)

5. budynek szkolny, 6. rodzaj wykształcenia, 7. kierunek w nauce, filozofii, literaturze, wychowaniu, którego przedstawiciele łączą wspólne poglądy i metody pracy.

(Encyklopedia Powszechna, PWN, Warszawa 1975, tom 4)

Nauka: 1. konkretna dziedzina wiedzy np. matematyka fizyka, językoznawstwo, 2. pouczające wnioski, 3. proces uczenia się lub nauczania, 4. teoria opracowana przez jakąś osobę,

(Wielki Słownik Ucznia, PWN, Warszawa 2006)

5. społeczna działalność ludzi mająca na celu obiektywne i adekwatne poznanie rzeczywistości wyrastające z potrzeb jej opanowania i przekształcenia przez człowieka, 6. wytwór działalności badawczej np. uzyskiwanie adekwatnej wiedzy o rzeczywistości.

(Encyklopedia Powszechna, PWN, Warszawa 1975, tom3)

Odpowiedzi uczniów

Szkoła

<i>Kategoria</i>	<i>Odpowiedzi uczniów</i>
Instytucja oświatowa	<ul style="list-style-type: none"> • „instytucja, w której uczymy się na wszelakie tematy” • „instytucja, w której ludzie kształcą swoje umiejętności” • „instytucja, do której uczniowie mają obowiązek chodzić”(6 razy) • „instytucja mająca na celu nauczanie młodych ludzi”(4 razy)
Miejsce pracy	<ul style="list-style-type: none"> • „miejsce pracy nauczycieli” (6 razy)
Zasób wiadomości i umiejętności	<ul style="list-style-type: none"> • „jest to nabywanie nowych umiejętności i wiedzy” (10 razy) • „miejsce, w którym uczniowie otrzymują wiedzę z różnych przedmiotów”(4 razy) • „wysoki poziom wiedzy” • „sprawdzanie własnej wiedzy i umiejętności”

Kształtowanie postaw	<ul style="list-style-type: none"> • „miejsce spotkań ludzi o różnych poglądach” (3 razy) • „miejsce, gdzie zawiązuje się przyjaźnie” (9 razy) • „wspólnota”, „społeczność różnych ludzi” • „skupisko ludzi o różnych poglądach, zainteresowaniach, zachowaniach” (3 razy) • „miejsce, w którym mamy się nauczyć pozytywnych cech, uczuć, wychowanie” • „miejsce w którym przygotowuje się młodych ludzi do dorosłego życia i kształtuje się ich umysł” • „przygotowanie uczniów do życia w przyszłości” (3 razy) • „nauczanie zasad przydatnych w dalszym życiu” • „kształtowanie różnych postaw, uczuć, kultury, zachowań” • „uczenie miłości do ojczyzny, kraju, poznawanie norm moralnych” • „rozwijanie własnego ja” • „miejsce, gdzie można nauczyć się współpracy, szacunku do drugiej osoby, słuchania drugiej osoby – szkoła wychowuje”
Budynek	<ul style="list-style-type: none"> • „budynek, do którego przychodzą ludzie, żeby się uczyć” (20 razy) • „budynek, w którym nauczyciele przekazują uczniom wiedzę” • „budynek, w którym się uczymy i poznajemy nowych ludzi” (3 razy) • „budynek, w którym poznajemy nowe i ciekawe rzeczy” (5 razy) • „budynek, do którego codziennie przychodzę” (3 razy) • „budynek, w którym odbywają się zajęcia szkolne” • „drugi dom, bo spędzam w nim dużo czasu”(2 razy)
Zdobywanie wykształcenia	<ul style="list-style-type: none"> • „miejsce w którym zdobywa się wiedzę i wykształcenie” (3 razy) • „zdobywanie wykształcenia, które potrzebne będzie do znalezienia w przyszłości dobrej pracy” (2 razy)
Kierunek w nauce	<ul style="list-style-type: none"> • „to może być jakieś szkolenie” • „nauka np. matematyki, fizyki, chemii”

Nauka

Kategoria	Odpowiedzi uczniów
Dziedzina wiedzy	<ul style="list-style-type: none"> • „różne dziedziny wiedzy np. historia, chemia, matematyka” (2 razy) • „dziedzina naukowa” (5 razy) • „różne przedmioty” (2 razy)

Poucające wnioski	<ul style="list-style-type: none"> • „Wyciąganie nauki z wydarzeń lub poczynań swoich czy innych ludzi na przyszłość, abyśmy nie popełnili tych samych błędów” • „branie przykładu z kogoś” (2 razy) • „wyciąganie wniosków na przyszłość”
Proces uczenia się	<ul style="list-style-type: none"> • „zdobywanie wiedzy” (24 razy) • „wiedza, którą wykorzystujemy w życiu” (5 razy) • „przyswajanie sobie wiedzy” (3 razy) • „kształcenie się, wiedza” (2 razy) • „doskonalenie swoich umiejętności” (2 razy) • „uczenie się, zapamiętywanie różnych informacji” (3 razy) • „praktyczne przygotowanie do życia” (5 razy)
Teoria naukowa	<ul style="list-style-type: none"> • „opracowywanie teorii naukowych przez uczonych” • „geniusze”
Poznanie rzeczywistości	<ul style="list-style-type: none"> • „ciekawość świata, poszerzanie horyzontów, poznanie przyszłości” (3 razy) • „poznawanie świata, rzeczywistości” (2 razy)
Działalność badawcza	<ul style="list-style-type: none"> • „badanie historii Polski i innych krajów”, • „działalność naukowa” (2 razy) • „uniwersytet” • „wykonywanie doświadczeń”
Dziedzictwo społeczeństwa	<ul style="list-style-type: none"> • „Dziedzictwo ludzkości” (2 razy)

Wnioski

Uczniowie, odpowiadając na pytanie o wyjaśnienie pojęcia „szkoła”, skupili się głównie na opisywaniu swoich obserwacji i doświadczeń życiowych. Szkoła kojarzy im się głównie ze zdobywaniem wiedzy, budynkiem, w którym codziennie przebywają oraz ludźmi, z którymi się spotykają. Pojęcie to raczej opisują pozytywnie, chociaż kilka osób zwróciło uwagę na swój obowiązek szkolny. Odpowiedzi uczniów właściwie nie odbiegają od odpowiedzi modelowej. Mała ilość osób postrzega szkołę jako kierunek w nauce.

Kilka zauważyło, że szkoła jest miejscem pracy nauczycieli, czego nie było w odpowiedzi modelowej. Nie postrzegają szkoły jako miejsca pracy innych osób np. z administracji (prawdopodobnie dlatego, że z tymi osobami mają mniejszy kontakt). Większy problem uczniom sprawiło zdefiniowanie pojęcia „nauka”. Większość wskazywała tylko na naukę jako zdobywanie wiedzy. Pojawiły się również i inne odpowiedzi, w których poszczególni uczniowie wskazali na inne aspekty tego pojęcia, co było zgodne z odpowiedzią modelową. Przy obu pojęciach uczniowie posługiwali się krótkimi, prostymi sformułowaniami, które raczej wiązały się z opisem własnych obserwacji i doświadczeń niż umiejętnością formułowania definicji na podstawie przeczytanej literatury. Odpowiedzi podawane hasłowo, mało wyszukane słownictwo uczniów wskazują, że nie korzystają oni ze słowników, encyklopedii, czy leksykonów. Nie potrafili tworzyć

własnych tekstów, a przecież jest to jedna z umiejętności wymaganych na egzaminie końcowym gimnazjum (standard II wymagań egzaminacyjnych).

Uwagi metodyczne

1. Uczniowie powinni ćwiczyć tworzenie własnego tekstu, poprzez definiowanie pojęć na różnych przedmiotach.
2. Nauczyciele powinni zadawać zadania mające na celu wyszukanie różnych znaczeń danego pojęcia w różnych źródłach.
3. Nauczyciele na zajęciach powinni zwracać uwagę uczniom na odmienne znaczenia pojęć.

Szowinizm i kosmopolityzm

(oprac. Szymon Rybicki)

Uczniowie dwóch klas drugich gimnazjum, w wieku 14-15 lat, w liczbie 53.

Zadanie dla uczniów: **Wyjaśnij pojęcie „szowinizm”. Wyjaśnij pojęcie „kosmopolityzm”.**

Mój wybór pojęcia jest wynikiem analizy podstawy programowej i treści programowych przedmiotu *Wiedza o społeczeństwie w gimnazjum*. Uczniowie poznają te zagadnienia w klasie drugiej.

Odpowiedź modelowa (za: *Słownik Języka Polskiego PWN*):

a. **szowinizm** to postawa, którą charakteryzuje brak tolerancji i przyznawanie uprzywilejowanej pozycji własnej płci, rasy lub grupie;

b. **szowinizm** to skrajny nacjonalizm wyrażający się w bezkrytycznym stosunku do własnego narodu oraz w pogardzie i nienawiści do innych narodów;

Moim zdaniem, taka treść odpowiedzi modelowej jest właściwa. Sądzę, że nie powinniśmy znaczenia tego słowa zawężać tylko do kontekstu – sensu w ujęciu narodowo-patriotycznym, kojarząc go tylko z narodem, państwem i nienawiścią.

Odpowiedzi uczniów

l.p.	kategoria	odpowiedzi uczniów
1	Postawy ludzkie	<ol style="list-style-type: none"> 1. jest to związane z egoizmem, osobą, która myśli tylko o sobie, idzie po trupach, aby zapewnić sobie dobrobyt; 2. jest to pewien rodzaj zachowania ludzi; 3. jest to zły człowiek; 4. szowinista to udawane zachowanie jakiejś osoby z negatywnym oddźwiękiem, wyraz jest połączeniem od ang. <i>show</i> – na pokaz i <i>nista</i> – ukazujące osobę np. egoista; 5. postawa, przyjmuje ją każdy obywatel kraju; 6. ktoś się wtrąca do każdego; 7. ktoś kto obraża; 8. jest to zła postawa, człowiek gdy ją przyjmuje jest niemiły, używa wulgaryzmów, nie umie zachować się, nie odnosi się z szacunkiem do innych;

		<p>9. gdy ktoś źle zachowuje się w różnych sprawach i nie ma postawy obywatelskiej;</p> <p>10. szowinizm, jest to moim zdaniem bezczelne zachowanie się;</p> <p>11. kojarzy mi się z kimś zajmującym się sobą i swoimi potrzebami, lub człowiekiem robiącym jakieś nielegalne interesy;</p> <p>12. gdy część ludzi uważa się za lepszych i bardziej uprzywilejowanych;</p>
2	Szszszumy	<p>1. kojarzy mi się z szamanem;</p> <p>2. jest to coś związanego z szoferem;</p> <p>3. szal;</p> <p>4. nie wiem co to jest, ale kojarzy mi się z szyszkami i szorowaniem;</p> <p>5. inna nazwa szofera, który prowadzi auto;</p> <p>6. kojarzy mi się z jakimś szokiem;</p> <p>7. sądzę, że to taki mocny szok;</p> <p>8. wg mnie jest to szwy (czyt. wszy) bo zaczyna się na „szo”;</p>
3	Feminizm – seksizm	<p>1. uważanie, że kobiety są słabszą płcią i, że nie umieją wykonać prac, których wykonują mężczyźni;</p> <p>2. tak jak feministki, tylko mężczyźni biorący w tym udział;</p> <p>3. kojarzy mi się z feminizmem;</p>
4	Faszyzm – rasizm	<p>1. myślę, że to coś z rasizmem, może być wyraz podobny;</p> <p>2. to słowo kojarzy mi się z sadystami i faszystami;</p> <p>3. coś z faszystami;</p> <p>4. dyskryminacja ze względu na kolor, skórę;</p> <p>5. wg mnie jest to w pewnym sensie dyskryminacja lub pogląd na ten temat;</p>
5	Telewizja	<p>1. kojarzę z telewizją, nie wiem dokładnie ale myślę, że coś z telewizją;</p> <p>2. wg mnie jest to jakaś popularność z telewizji;</p> <p>3. czynność, którą się wykonuje przed kamerą w studio;</p>
6	Zło	<p>1. że ktoś myśli o sobie i robi swoim postępowaniem drugiej osobie krzywdę;</p> <p>2. wydaje mi się, że ma to związek z przemocą;</p> <p>3. słowo znaczące kłamstwo;</p> <p>4. naprawianie złych błędów popełnionych wcześniej;</p> <p>5. według mnie jest to ktoś winny;</p> <p>6. kojarzy mi się z wojną, ze śmiercią;</p>
7	Polityka	<p>1. to coś z polityką i coś niedobrego dla kraju;</p>
8	Bóstwo	<p>1. nie wiem, ale moje pierwsze skojarzenie to z jakimś fryzjerem i z żelem do włosów;</p>

Wnioski

Spora grupa uczniów dobrze kojarzyła pojęcie z negatywną postawą ludzką, w odniesieniu do drugiego człowieka. Zwracali uwagę na różne aspekty modelowego rozumienia tego słowa. Jednak nikt w pełni nie wyjaśnił definicji. Pewna część grupy niestety nie skojarzyła pojęcia z modelem, a niektórzy nie podjęli zadania.

Uwagi metodyczne

Myślę, że uczniowie powinni zapoznać się z tekstem mówiącym o tej postawie ludzkiej, gdzie mogliby zapoznać się z ww. pojęciami (nie tylko szowinista, ale i nacjonalista, patriota, kosmopolita – realizowanymi w ramach jednego tematu lekcji w klasie drugiej). Uzyskaną wiedzę powinno się utrwalić np. w formie quizu na zajęciach „zgadnij jaka to postawa”. Można też dokonać oceny każdej z postaw, pracując z przygotowanym przez nauczyciela tekstem, dotyczącym skutków społecznych, politycznych i innych, jakie niesie za sobą przyjęcie jednej z postaw. Odpowiednim zadaniem domowym będzie takie, gdzie uczniowie będą musieli znaleźć odpowiednie przykłady z historii Polski osób, które były czy są patriotami. W formie podsumowania mogą też wypowiedzieć się pisemnie (rozprawka) na temat któregoś z tych postaw.

Odpowiedź modelowa (za: *Słownik Języka Polskiego PWN*):

a. **kosmopolityzm, kosmopolita** – postawa społ. wyrażająca się w przekonaniu, że zasady organizacji państw narodowych są przestarzałe, więzi narodowe i tradycja nieistotne, a prawdziwą ojczyzną człowieka jest cały świat.

Odpowiedzi uczniów

l.p.	Kategoria	Odpowiedzi uczniów
1	Kosmos i polityka	Odpowiedzi nawiązujących bezpośrednio do kategorii i stawiających w jednym rzędzie oba słowa, typu „kojarzy mi się...”, „myślę, że jest to ...”, „to coś związanego...”, było łącznie 6;
2	Prasa	1. gazeta kosmopolita; 2. kojarzy mi się z gazetą; 3. gazeta; 4. to gazeta;
3	Polityka	1. to jakaś postawa polityczna; 2. to jakaś trudna polityka; 3. kojarzę to z polityką; 4. utrzymywanie stosunków z innymi państwami; 5. jest to wiedza o polityce; 6. to polityka; 7. coś związane z polityką; 8. jakaś organizacja polityczna;
4	Kosmiczna polityka	1. polityka w kosmosie, gdzie co wystrzelić, na jak długo, itp.; 2. polityka zajmująca się kosmosem; 3. jakaś kosmiczna polityka; 4. kojarzy się z polityką w kosmosie; 5. myślę, że polityka w kosmosie; 6. kosmiczna polityka w przyszłości; 7. kosmiczna polityka; 8. to słowo kojarzy mi się z jakąś polityką w kosmosie, może chodzi o jakąś odległą politykę z innymi krajami;

5	Kosmetyki	1. uważanie, że kobiety nie powinny używać kosmetyków, żeby poprawić swój wygląd; 2. coś z kosmetyką;
6	Kosmos	1. coś związanego z kosmosem (x 3); 2. z kosmosu; 3. kojarzy mi się z kosmosem; 4. związane z kosmosem i z tym co jest z nim związane; 5. kosmos;
7	Logos	1. wiedza o kosmosie; 2. kojarzy mi się z nauką o kosmosie; 3. moim zdaniem to nauka o kosmosie;
8	Gazeta polityczna	1. jest to słowo, które jest tytułem gazety „Cosmopolitan” o polityce;
9	Politycy	1. mnie kojarzy się z tym, że opisuje człowieka chcącego wejść do świata politycznego 2. gdy ktoś z polityków nie będzie mówił prawdy i będzie coś wymyślał; 3. to politycy, którzy związani są z kosmosem, z różnymi badaniami kosmosu; 4. czyli, że polityk zajmuje się wszystkim dookoła;
10	Przyziemna	1. kojarzy mi się z jakąś „ziemią”;
11	Transcendentna	1. to coś z kosmosem, z polityką, z planetami, z „poza światem”;
12	Kosmonauci	1. zdaje się, że to jakiś człowiek z kosmosu; 2. może tym nagradza się kosmonautów; 3. to może Pan Lepper na Księżycu i kosmita;
13	2,3,6	1. to z kosmosem, polityką, a także z miesięcznikiem o podobnej nazwie;
14	Ekonomiczna	1. to jakiś rodzaj biznesu czy interesu.

Wnioski

W wypadku tego pojęcia uczniowie całkiem błędnie je rozumieją. Dobrze większość z nich kojarzy z polityką i kosmosem kosmopolityzm, ale nie szukają sensu ukrytego za interpretacją tego zlepku frazeologicznego. Jest to wskazówka dla prowadzącego, aby kształcić w dzieciach rozumienie sensu słów poprzez interpretację elementów budujących je.

Uwagi metodyczne

Jak powyżej, ponieważ oba te pojęcia wprowadzane są na jednej lekcji we wspólnym temacie.

Sztuka

(oprac. Jolanta Filipowicz)

Wiek uczniów: III klasa technikum. Liczebność grupy: 25 osób.

Zadanie dla uczniów – **Odpowiedz na pytanie: Co to jest sztuka?**

Odpowiedź modelowa

Sztuka – podstawowy składnik kultury. Jeden z zasadniczych sposobów uzewnętrznienia zdolności twórczych człowieka – zespół świadomych działań ludzkich, w wyniku których powstaje przedmiot estetyczny (np. obraz, rzeźba, budowla, film, utwór sceniczny bądź muzyczny) określony mianem dzieła sztuki. Wytwór twórczych działań artysty wtedy jest sztuką, gdy zdolny jest zachwycać, wzruszać lub wstrząsać. Zakres znaczeniowy pojęcia sztuki zmieniał się w ciągu stuleci.

Klasyfikacja wypowiedzi uczniów – co uczniowie uwzględniają, odpowiadając na pytanie: Co to jest sztuka?

Kategoria	Odpowiedzi uczniów
Co to jest sztuka?	<ul style="list-style-type: none"> ▪ „sposób wyrażania uczuć wewnętrznych artysty”, ▪ „to dziedzina kultury”, ▪ „to część kultury”, ▪ „twór artystyczny”, ▪ „wytwór artysty”, ▪ „to wyraz myśli i osobowości artysty”, ▪ „dzieło, które tworzy artysta”, ▪ „to przedstawienie swoich emocji”, ▪ „to jakieś dzieło”, ▪ „jest to twórczość ludzka”, ▪ „działanie, którego celem jest wyrażenie różnych emocji i przedstawienie rzeczywistości”, ▪ „jest to przedstawienie spojrzenia artysty na świat”, ▪ „umiejętność tworzenia czegoś nowego, ale niekoniecznie pięknego”,
Co wyraża sztuka?	<ul style="list-style-type: none"> ▪ „różne emocje”, ▪ „spojrzenie artysty na świat”, ▪ „przedstawia rzeczywistość”, ▪ „wyraża uczucia autora”, ▪ „przekazuje marzenia i upodobania autora”, ▪ „wyraża to, co czujemy, myślimy, coś, czym chcemy się podzielić”, ▪ „wyraża różne stany emocjonalne człowieka”, ▪ „odzwierciedla np. piękno, delikatność, gniew”, ▪ „może wyrażać wszystko, najczęściej myśli artysty”, ▪ „jest wyrazem myśli i osobowości artysty”, ▪ „przedstawia różne problemy”, ▪ „przedstawia wizje autora”,
Co jest celem sztuki?	<ul style="list-style-type: none"> ▪ „wzbudza w innych emocje”, ▪ „celem jest wyrażanie różnych emocji i przedstawienie rzeczywistości”, ▪ „ma podbijać serca ludzi”, ▪ „wytwarzanie emocji”, ▪ „przekazanie, pokazanie, uświadomienie czegoś”, ▪ „ma pobudzać naszą wyobraźnię”,

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ „ma oddziaływać społecznie”, ▪ „pokazać przeżycia w sposób niezwykły”,
Co jest źródłem sztuki? (Dzięki czemu sztuka powstaje?)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ „talent”, ▪ „natchnienie jednostki”, ▪ „sztuka powstaje w wyniku weny”, ▪ „sztuka powstaje w wyniku natchnienia”, ▪ „sztuka rodzi się w wyobraźni artysty”, ▪ „sztuka powstaje z inspiracji”, ▪ „sztuka rodzi się z indywidualnych wyobrażeń”, ▪ „sztuka zostaje wykreowana pod wpływem natchnienia”,
Kto tworzy sztukę?	<ul style="list-style-type: none"> ▪ „sztukę tworzą artyści”, ▪ „artysta jest twórcą sztuki”, ▪ „ludzie, którzy mają różne umiejętności”, ▪ „ludzie zdolni, utalentowani”, ▪ „ludzie, którzy posiadają talent do wielu rzeczy”, ▪ „ludzie, którzy mają zdolności”, ▪ „ludzie, którzy mają wyobraźnię i potrafią ją wykorzystać”, ▪ sztukę tworzą ludzie uzdolnieni, wybitni”,
Jakie są dziedziny sztuki?	<ul style="list-style-type: none"> ▪ rzeźba, ▪ teatr, ▪ malarstwo, ▪ architektura, ▪ literatura, ▪ poezja, ▪ muzyka, ▪ film.

Wnioski

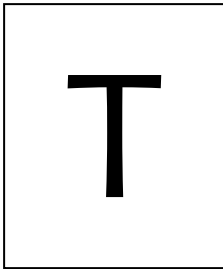
Po porównaniu odpowiedzi modelowej z odpowiedziami uczniów udzielonymi przez nich przed lekcją na dany temat można stwierdzić, że badana grupa w większości rozumie pojęcie sztuki, choć niektórzy uczniowie mają problem ze sformułowaniem wypowiedzi, z werbalizacją myśli. Część ankietowanych rozumie, że sztuka jest składnikiem, elementem kultury. Wielu utożsamia pojęcie sztuki z terminem dzieło sztuki. Większość ankietowanych uczniów zwraca uwagę na to, że sztuka jest wyrazem indywidualizmu artysty. Dostrzegają w nim jednostkę utalentowaną, wybitnie uzdolnioną, o niezwykłej wyobraźni, która tworzy w wyniku natchnienia, inspiracji, niezwykłego pobudzenia wyobraźni. Uczniowie podkreślają również emocjonalny charakter sztuki – wg nich sztuka wyraża emocje i ma budzić emocje. Rozumieją więc, że dzieło zawiera pewne intencje artysty, a także wywiera wpływ, działa na odbiorców. To z kolei, co jest w odpowiedzi modelowej, a czego uczniowie nie zauważyli w swoich odpowiedziach, dotyczy zmiany zakresu znaczeniowego pojęcia sztuki na przestrzeni wieków.

Uwagi metodyczne

Przeprowadzić lekcje, które wzbogacą wiedzę uczniów tak, że pojęcie sztuki stanie się dla nich bardziej jasne i zrozumiałe. Aby to osiągnąć, należy zwrócić uwagę na swoiste cechy sztuki, które uobecniają się we właściwościach wewnętrz-

nych dzieł, w intencjach artysty, w oddziaływaniu na odbiorcę. Uważam, że nie da się tego uzyskać na jednej lekcji. Każdą lekcję, na której analizowane będzie jakieś dzieło, np.: obraz, rzeźba, film itp., należy tak zaplanować, aby te wszystkie aspekty, tzn. właściwości wewnętrzne dzieła, intencje artysty i oddziaływanie na odbiorcę, zostały wyodrębnione.

Aby uświadomić uczniom, że współczesne rozumienie sztuki nie jest czymś oczywistym i niezmiennym, warto przedstawić im, jak zmieniało się znaczenie tego pojęcia w ciągu wieków. Przeprowadziłam lekcję na ten temat, rozbudowując zagadnienie o pojęcie artysty. Na podstawie przygotowanych przeze mnie fragmentów tekstów uczniowie prześledzili zmiany zakresu znaczeniowego pojęć sztuki i artysty na przestrzeni wieków i wymieniali koncepcje sztuki i artysty obecne w kulturze różnych epok. Uczniowie w związku z tym poznali też znaczenia jeszcze innych terminów, jak: rzemiosło, sztuki wyzwolone, sztuki piękne. Na koniec próbowali określić i uzasadnić, która z historycznych koncepcji jest im najbliższa.

Terroryzm
Tolerancja
Tradycja

Terroryzm i wolność

(oprac. Jolanta Baniecka, Ewa Cieślak, Aneta Gniedziejko, Justyna Kędziora)

Termin przeprowadzenia badań: listopad 2007 roku.

Warunki badań: Badania zostały przeprowadzone na grupie 75 uczniów wieku 18-19 lat. Badani to uczniowie klasy III Liceum Profilowanego – 31 uczniów oraz Liceum Ogólnokształcącego – 44 uczniów.

Uczniowie odpowiadali na pytanie: *Wyjaśnij, co rozumiesz pod pojęciem „terroryzm”?*

Modelowa odpowiedź

Terroryzm – różnie umotywowane ideologicznie, planowane i zorganizowane działania pojedynczych osób lub grup, skutkujące naruszeniem istniejącego porządku prawnego, podjęte w celu wymuszenia od władz państwowych i społeczeństwa określonych zachowań, często naruszające dobra osób postronnych. Działania te są realizowane z całą bezwzględnością, za pomocą różnych środków (naciski psychiczne, przemoc fizyczna, użycie broni i ładunków wybuchowych), w warunkach specjalnie nadanemu im rozgłosu i celowo wytworzonego w społeczeństwie lęku.

Nowa Encyklopedia Powszechna PWN (1997)

Klasyfikacja odpowiedzi uczniów na pytanie: **Co rozumiesz pod pojęciem terroryzm”?**

Kategoria	Odpowiedzi uczniów
Atak, zamach terrorystyczny, terroryści	<ul style="list-style-type: none">• 11 września 2001r. – atak na WTC.• Zamach na WCT.• Dzień powszedni w Iraku.• 11 września, Osama bin Laden.• Jest to atak na określoną grupę ludności lub miejsce w celu uzyskania określonych zachowań. Działania terrorystyczne najczęściej niosą ze sobą ofiary*.• Al Kaida, IRA, ETA, Hamas, Hezbollah, Dżihad, Osama Bin Laden, Czerwona Armia, Husajni, czezeńscy ekstermiści.

	<ul style="list-style-type: none"> • WTC, Londyn, Madryt, teatr w Moskwie, szkoła w Biesłanie 11 września. • Atak na państwo lub grupę osób w państwie, podkładanie bomb, branie zakładników. • Niewinni ludzie stają się ofiarami terrorystów. • Ataki zorganizowane przez grupy przestępcze takie jak Al Kaida. Środki terrorystyczne-bomby, zamachy samobójcze. • Przejawia się zbrojnymi atakami i zamachami, zachodzi wówczas, gdy dana jednostka lub grupa grozi, rozkazuje, bierze zakładnika aby stosując przemoc osiągnąć własne cele. • Zamach na szkołę w Biesłanie. • Czecczeńcy, aby pokazać światu, że są gnębieni przez Rosję stosują ataki terrorystyczne. • Próba osiągnięcia celu przy zastosowaniu środków ostatecznych, tj. napady zbrojne, szantaż, porwania. • Atak terrorystyczny, którym mogą być zagrożeni wszyscy ludzie, niebezpieczeństwo ataku może istnieć wszędzie i w każdym czasie, bez względu na okoliczności. • Atak na ludność cywilną. • Ugrupowania bojówkowe. • Porwania i zamachy na tle religijnym lub politycznym, niehumanitarna i niemoralna walka. • Zamachy, zamachy na życie cywili jako forma szantażu, szantaż. • Terrorysty to ludzie, którzy stracili sens życia • Terrorysty najczęściej są zbuntowani przeciw władzy, państwa, ideologii. • Ataki dokonywane są na dużą skalę (terrorysty chcą, aby było wiele ofiar). • Terrorysty przenoszą sprawy osobiste (przeciwko rządzącym) na osoby cywilne. • Terrorysty najczęściej są zbuntowani przeciw władzy, państwa, ideologii
<p>Zjawisko, problem społecznego świata</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Jest bardzo zauważalnym problemem społecznego świata. Działania terrorystyczne służą do zdobycia wpływów, władzy*. • Jest bardzo poważnym problemem w dzisiejszych czasach. Jest to drastyczna forma działania przeciw ludzkości zarówno w wielkim światowym formacie (Al Kaida), jak i w małym, lokalnym środowisku (wymuszenia, haracze, zastra-

	<p>szania, czasem w szkole). Jest to problem, który należy zwalczać i wobec którego nie należy pozostawać obojętnym.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Jest zjawiskiem widocznym w naszych czasach np. 11 września. • Terroryzm jako skutek nie załatwionych problemów np. mniejszości etnicznych, np. Baskowie, Kurdowie. • Terroryzm coraz bardziej rozwija się we współczesnym świecie. Ataki wymierzone są w państwo i jego instytucje ale dokonywane w miejscach publicznych, tak aby ofiarami byli niewinni ludzie np. w pociągach (Hiszpania), samolotach, metrach, (WB) na ulicach (Palestyna). • Terroryzm – zjawisko łamania praw człowieka. Jest odpowiedzią na złą sytuację polityczną w danym kraju, państwie. Jest formą szantażu. Najczęściej są to ataki dobrze zorganizowanych grup o strukturze militarnej. Uznają, że przemoc i zastraszenie gwarantuje im osiągnięcie swojego celu. • Zjawiska niebezpieczne dla ludności, zagrożenie dla kraju i świata, naruszenie wolności, terroryzm niesie za sobą ofiary w ludziach. • T. według mnie to zjawisko, z którym łączy się cierpienie ludzi. Działanie to istnieje od bardzo dawna i trwać będzie. T. możemy zaobserwować w szkole, na podwórku. Jednak w dzisiejszych czasach najbardziej rozreklamowany jest w krajach, gdzie toczą się konflikty wojenne. • Zaraza XX i XXI wieku.
Strach	<ul style="list-style-type: none"> • Są to działania, które wywołują strach. • Społeczeństwo żyje po zamachu pod presją obawy o własne bezpieczeństwo, jest zestresowane. • Powoduje wzrost nieufności wobec rządzących, bo nie potrafią zapobiegać atakom terrorystycznym. • Rodzi agresję zwykłych obywateli w/c wyznawców islamu, bo ludzie boją się o własne życie, w każdym muzułmaninie widzą potencjalnego terrorystę. • Zastraszanie. • To świadome zastraszanie drugiej osoby, zmuszanie lub nakłanianie jej do czynienia nieetycznych rzeczy. Niekiedy robiony wyłącznie dla własnej sa-

	<p>tysfakcji, innym razem pod publikę czy dla okupu.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Jest to zastraszanie, szantażowanie osób trzecich poprzez wymuszenie przez terrorystę danego żądania.
<p>Przemoc fizyczna, psychiczna, wymuszenia, prześladowania, zabijanie</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Jest to niszczenie ludzi fizycznie i psychicznie, narzucanie innym swojego zdania. • Polega na dążeniu do postawionych sobie celów- przekonanie do czegoś poprzez np. przetrzymywanie, zabijanie, zmuszanie do samookaleczenia się ofiar. Terroryzowane mogą być osoby lub kraje*. • To brak wolności, prześladowania, kary. • Jest to prześladowanie innych. Terroryci często organizują ataki wymierzone najczęściej w niewinnych i bezbronnych. • To narzucanie innym przekonań, zmuszenia do pewnych działań stosując przemoc fizyczną lub psychiczną. • Wymuszenie, żądania, zło zabijanie niewinnych, zaskoczenie. • Desperacja, pogarda. • Ograniczenie wolności jednostki, osobistej, słowa, wyznania. • Nękanie, szykanowanie, narzucenie własnej woli znęcanie się psychiczne i fizyczne. • Ludobójstwa dokonywane przez dyktatorów np. Kurdów przez Husajna. • Ataki skierowane na konkretną osobę w celu jej unicestwienia. • Jest atakiem, porwaniem, mordem dokonany na niewinnych ludziach. • Prześladowanie, krzywdzenie ludzi. • Oddziaływanie psychiczne lub fizyczne na człowieka, często grup zorganizowanych, działanie agresywne, negatywne. • Jest to atakowanie i „gnębienie” kogoś; są to przejawy zła, które polega na terroryzowaniu kogoś (jednostki), grupy lub państwa. • Jest to narzucanie swoich racji, poglądów lub też przetrzymywanie kogoś wbrew jego woli (itp.). • Wymuszanie własnej opinii z użyciem siły, często krzywdząc niewinne osoby. • Wyrażenie własnej opinii, zdania za pomocą siły, krzywdząc innych, działając wbrew prawu. • Jest to zbrojna walka, w wyniku której wielu ludzi może zginąć. T. wiąże się z zemstą, śmiercią.

	<ul style="list-style-type: none"> • Napad danej osoby lub zorganizowanej grupy na jakąś osobę lub instytucję. • Znęcanie się nad jednostkami albo większą grupą społeczną. Bardzo często używane są siły fizyczne, a także psychiczne. • Jest to niszczenie doszczętnie wszystkiego co staje na drodze. Jest to walka. Są to napaści, zamachy. • Świadome zastosowanie broni, aby skrzywdzić społeczeństwo. • Prześladowanie, krzywdzenie ludzi. • Jest to przejaw zła, polega na terroryzowaniu, zastraszeniu, wyrządzaniu komuś krzywdy. Jest wywołany niechęcią, złością i obrzydzeniem do jakiejś grupy lub jednostki. Czasami też jest wywołana chęcią zemsty.
<p>Cele i motywy działań terroryzmu</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Jest bardzo zauważalnym problemem współczesnego świata. Działania terrorystyczne służą do zdobycia wpływów, władzy*. • Jest to atak na określoną grupę ludności lub miejsce w celu uzyskania określonych zachowań. Działania terrorystyczne najczęściej niosą ze sobą ofiary*. • Polega na dążeniu do postawionych sobie celów- przekonanie do czegoś poprzez np. przetrzymywanie, zabijanie, zmuszanie do samookaleczenia się ofiar. Terroryzowane mogą być osoby lub kraje*. • Działanie często na szkodę ludzi aby osiągnąć wyznaczony cel. • Ogół działań militarnych skierowanych głównie przeciw ludności cywilnej. Najczęściej jest bronią organizacji narodowo-wyzwoleńczych, nie posiadających środków militarnych do prowadzenia otwartej walki, często ma na celu wywołanie gwałtownej reakcji opinii publicznej. • Pojęcie oznaczające działalność danej grupy osobników, którzy wymuszają żądania lub pragną do czegoś doprowadzić, za pomocą siły, zamachów. • Forma walki w celu osiągnięcia swoich celów. Jest to wyjątkowo brutalna i nieczysta metoda walki. • Walka Islamistów o swoją religię i ojczyznę. • Groźna polityka państw wobec innych narodów, rządy absolutne.

	<ul style="list-style-type: none"> • Działania nielegalne dążące do obalenia istniejącej władzy. • Motywem działania terroryzmu jest osiągnięcia swojego celu. • Terroryzm głównie rozprzestrzenia się w krajach arabskich, z powodów ideologicznych i religijnych, ISLAM. • Żądanie okupu, zwolnienie z więzienia ważnego terrorysty. • Podłożem terroryzmu jest fanatyzm religijny, nacjonalizm lub brak prawnych rozwiązań dla danej społeczności.
--	--

*oznaczenie dotyczy odpowiedzi, które mieszczą się w dwóch kategoriach.

Wolność

Uczniowie odpowiadali na pytanie: *Wyjaśnij, co rozumiesz pod pojęciem „wolność”?*

Modelowa odpowiedź

Wolność oznacza brak przymusu, sytuację, w której możemy dokonywać wyborów spośród wszystkich dostępnych opcji. Wolność może oznaczać brak osobistego zniewolenia (więzienie, niewolnictwo, praca przymusowa, porwanie), brak ograniczeń ze strony władz (wolność słowa, wolność zgromadzeń) i innych jednostek (szef, bank, szkoła, rodzina), a także zwyczajów społecznych i warunków naturalnych. Politycznie pojmowaną wolność dzieli się często na *wolność od* i *wolność do*. *Wolność od* (*wolność negatywna*) oznacza brak przymusu (wolność od prześladowań, wolność od strachu, wolność od głodu), *wolność do* (czy też *prawo do*; *wolność pozytywna*) natomiast rzeczywistą możliwość podejmowania wyborów.

<http://pl.wikipedia.org/wiki/Wolno%C5%9B%C4%87#Oblicza>

Klasyfikacja odpowiedzi uczniów na pytanie: *Co rozumiesz pod pojęciem „wolność”?*

Kategoria	Odpowiedzi uczniów
Możliwość dokonywania wyborów, naturalne prawo człowieka, przywilej	<ul style="list-style-type: none"> • Kojarzy mi się z wieloma sferami życia. Dla mnie oznacza możliwość dokonywania wyborów, dążenia do postawionych celów. To prawo posiadania własnego zdania i możliwość przeciwstawianiu się czemuś złemu. • To prawo swobodnego dokonywania wyboru w różnych sytuacjach życiowych. To prawo do posiadania własnego zdania. • Jest to jedno z najważniejszych praw. Każdy powinien mieć prawo do wolności. Powinno być tylko wtedy ograniczane, gdy jednostka korzystając z niego zagraża innej jednostce.

	<ul style="list-style-type: none"> • Każdy człowiek jest istotą wolną – sam podejmuje decyzje dotyczące jego osoby. Wolność to jego naturalne prawo. • Wolność to podstawowe prawo do życia. Wolność myśli i obyczajów. Zbyt dużo nieograniczonej wolności prowadzi do chaosu, anarchii i bezładu. Wolność musi być do pewnego stopnia kontrolowana. • Wolność – dokonywania wyborów, kierowania swoim życiem jak chcemy, słowa, religii. • Dzięki niej możemy decydować o sobie, nie jesteśmy od nikogo uzależnieni. • To możliwość dokonywania wyborów, decydowania o własnym życiu. Możemy odrzucać to czego nie akceptujemy. • Jest to prawo wszystkich ludzi. • Pojęcie określające nasz status w społeczeństwie, może być również określeniem naszego stanu duchowego. Wolność kojarzymy z przywilejem • WOLNOŚĆ – jest wtedy, gdy człowiek ma prawo do życia bez zbędnych zakazów.
<p>Szczęście, pełnia życia, satysfakcja, swoboda, niezależność</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Oznacza szczęście. Być wolnym to żyć pełnią życia, nie obawiać się. • Człowiek wolny może robić wszystko, co go cieszy i przynosi mu satysfakcję, stosując istniejące normy społeczne (nie ograniczając wolności innych). • Swoboda niezależność, niepodległość. • Wolność to radość. • Niezależność • Oznacza swobodę życia w społeczeństwie, każdy człowiek jest wolny, czyli ma prawo do życia, do własności do swojego własnego zdania. Wolność może być ograniczona np. więzieniem gdy ktoś naruszy zasady prawne czy moralne • Wolność uskrzydla • Wolność daje poczucie szczęścia • Uniezależnienie się jednostki od ogółu, może działać swobodnie, ale przestrzegając prawo. • Człowiek wolny jest niezależny
<p>Wolność gospodarcza, wyznania, słowa, sumienia, prawa polityczne, niepodległość</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Może to być wolność wyznania, wyboru, wypowiedzi. Jest naturalnym prawem człowieka. • To prawo do posiadania i wyrażania własnych poglądów. • To prawo głosu, swoboda wypowiedzi, wyznania, przemieszczania się.

	<ul style="list-style-type: none">• Wolność to prawo do posiadania własnego zdania i możliwość jego głoszenia. To prawo do decydowania o własnym życiu (religia, przekonania polityczne, wybór życiowego partnera, miejsca zamieszkania itd.).• Możliwość zrzeszania się.• Poszanowanie praw człowieka.• Prawo do wyrażania własnych, nieprzymuszonych myśli i słowa.• Brak cenzury, wolność druku, prawo do wiary w inną religię, wyznania.• Mówienie w swoim własnym narodowym języku.• Pełne prawa polityczne, obywatelskie, demokracja, możliwość• Swobodny handel, swobodna polityka.• Brak cenzury, wolność druku.• Wolność sumienia.• Wolność państwa, kraju.• Pojęcie ogólne, może dotyczyć kraju, człowieka, może wyrażać własne opinie, wyznawać swoją religię w danym kraju.• Człowiek ma prawo do wolności ,słowa ,religii, słowa, czynu, myślenia. Wolność słowa nie oznacza, że możemy obrażać inną osobę. Każdy jest wolny ale musi pamiętać nie tylko o prawie do wolności ale również o obowiązku poszanowania wolności u innych.• Wolność jednego człowieka kończy się tam gdzie zaczyna się wolność drugiego człowieka.• Stan, w którym jednostka ma prawo decyzji o swoim losie ale jednocześnie podlega prawu danego kraju.• WOLNOŚĆ – jest pojęciem względnym, można ją rozumieć jako wolność do wyrażania swoich myśli i opinii, Każdy ma prawo do mówienia tego, co mu się podoba, chociaż nie zawsze to może być zgodne z szacunkiem do drugich osób. W innym znaczeniu wolność jest wtedy, kiedy człowiek nie znajduje się pod przymusem, w zamknięciu, w więzieniu. Wolny człowiek to także, taki człowiek, którego naród jest wolnym, czyli nie jest pod zaborami, obcym zwierzchnictwem czy panowaniem.• Stan, w którym człowiek ma prawo do wyrażania własnych opinii i myśli na dany temat.• Może być słowa, czynu.
--	--

	<ul style="list-style-type: none"> • Człowiek może decydować w co wierzy, do jakiej partii należy, na kogo głosuje. • Wolność – niepodległość i suwerenność państwa i narodu. • To według mnie prawo do głosu, do wyrażania własnych poglądów. • Każdy ma prawo do wolności słowa, poglądów, wyznania. • Słowo wolność może być rozumiane w różny sposób, np. jako wolność słów, wolność narodu, jako niepodległość, wolność osobista. • Suwerenność.
Brak przymusu, zniewolenia, ograniczeń	<ul style="list-style-type: none"> • Jako osobie wolnej, nikt nie może mi niczego narzucać. • Brak niewoli, zniewolenia, prawo do życia. • Brak szantażu, brak represji • Nikt nie ingeruje w twoje życie, jesteś panem swojego losu. • Sprawiedliwość, równość ludzi. • Każdy może robić co chce, nie jest niczym ograniczony, ale nie wykorzystuje wolności wbrew normom etycznym. • Jest to stan, w którym jednostka wykonuje dane czynności, w sposób suwerenny, nie zależny od nikogo. Ewentualnie ograniczony prawem państwowym. • To możliwość swobodnego życia bez nakazów i zakazów. • Człowiekowi nikt niczego nie narzuca. • Aby być człowiekiem wolnym nie można ograniczać się ze względu na to co inni myślą. • Wolność jest to prawo do samostanowienia o sobie. • Niczym nie skrzepowana możliwość życia według własnych upodobań. • Brak ograniczeń. • Jest to funkcjonowanie np. w społeczeństwie bez narzuconych reguł.
Warunek prawidłowego rozwoju człowieka	<ul style="list-style-type: none"> • Nie powinna być ograniczana. Człowiek tylko jako istota wolna może się prawidłowo rozwijać. • Wolność to coś, co pozwala człowiekowi stać się człowiekiem w pełnym tego słowa znaczeniu, jest niezbędna do rozwoju. • Dzięki wolności człowiek się rozwija.
Wydarzenia historyczne	<ul style="list-style-type: none"> • 11 listopada. • Wielka Rewolucja Francuska.

Poświęcenie, walka, ideały	<ul style="list-style-type: none"> • Miłość, ideały. • Oddanie, poświęcenie, walka. • Ruchy wyzwolenicze, powstania. • O wolność czasami trzeba walczyć.
Konstytucja gwarantem wolności	<ul style="list-style-type: none"> • Konstytucja daje wolność. • Wolności zawarte są w konstytucji. • Prawo do wolności jest zapisane w konstytucji.
Ograniczenia wolności	<ul style="list-style-type: none"> • Wolność należy ograniczyć tym jednostkom, które łamią prawo lub niszczą wolność innych popełniając zbrodnie.

Wnioski

Wszyscy poddani badaniu uczniowie udzielili odpowiedzi, próbując wyjaśnić (zdefiniować) zadane pojęcie.

Oba pojęcia: terroryzm (problem współczesnego świata) i wolność (jako bardzo szerokie zagadnienie) zgodnie z założeniami podstawy programowej i programem nauczania pojawiają się na lekcjach historii i wos-u w szkole ponadgimnazjalnej. Są więc pojęciami znanymi uczniom.

W przypadku definiowania terroryzmu uczniowie odpowiadając odwoływali się do wiedzy zdobytej w szkole i treści przyswojonych z serwisów informacyjnych (TV, radio, prasa, Internet). Część badanych potraktowała terroryzm jako jeden z problemów współczesnego świata. Uczniowie w odpowiedziach wymieniali organizacje terrorystyczne oraz ataki i zamachy terrorystyczne. Spośród organizacji najczęściej wymieniana była Al-Kaida, a spośród ataków- atak na World Trade Center. Zapewne szum a raczej wrzawa medialna wokół tego wydarzenia sprawiła, że zapadło ono głęboko w pamięć uczniów.

Część badanych łączy terroryzm z fanatyzmem religijnym (walką islamistów), nacjonalizmem i działaniami dyktatorów. Jedna odpowiedź, sugerowała, że terroryzm jest przejawem desperacji narodu czeczeńskiego.

Niewątpliwie dla wszystkich badanych pojęcie to ma znaczenie negatywne. Kojarzy się uczniom z użyciem siły lub przemocą przeciwko osobom (często niewinnym), przedstawicielom władzy i świata polityki, państwu w dążeniu do realizacji określonych celów. Niewielu wskazało konkretny cel terroryzmu. I tylko jeden stwierdził, że terroryzm należy zwalczać.

W odpowiedziach można odnaleźć emocje, jakie budzą u uczniów działania terrorystyczne – zwłaszcza te współczesne, znane im z serwisów informacyjnych.

W przypadku drugiego pojęcia widoczne jest, że uczniowie również korzystali zarówno z wiedzy zdobytej w szkole jak i z wiedzy potocznej.

Dla znacznej części uczniów wolność oznacza brak wewnętrznego przymusu, sytuację, w której mogą dokonywać wyborów spośród wszystkich opcji. Najogólniej rzecz biorąc, wolność to możliwość wyboru, samostanowienia o sobie.

Pojawiły się również głosy, że jest to naturalne i jedno z najważniejszych praw człowieka. Wolność może również oznaczać brak osobistego zniewolenia, brak ograniczeń ze strony władz i innych jednostek, a także zwyczajów społecznych.

Najwięcej uczniów kojarzyło wolność z szerokim wachlarzem praw osobistych, politycznych i innych dotyczących życia społecznego (wolność wyznania i sumienia, wolność przekonań czy uczestnictwa w życiu publicznym).

Pojawiały się również głosy, że wolnością cieszy się jednostka, która nie podlega kontroli ze strony państwa, jeśli tylko nie narusza obowiązujących praw. Ważne, że uczniowie zwrócili uwagę, iż wolność gwarantuje ludziom wolny wybór w granicach swojej osoby i w takich samych granicach zakazuje ingerencji w wybory innych osób (moja wolność kończy się tam, gdzie zaczyna wolność drugiej osoby). Dla niektórych wolność oznacza szczęście, niezależność i „życie pełnią życia”. Dla mniejszości badanych jest warunkiem do prawidłowego rozwoju człowieka. Tylko pojedyncze odpowiedzi łączyły wolność z wydarzeniami historycznymi, poświęceniem, walką czy ideałami. Wśród badanych pojawiły się głosy, że niektóre działania człowieka (które szkodzą innym jednostkom) mogą doprowadzić do ograniczenia jego wolności.

Wszystkie odpowiedzi dotyczące obu pojęć odnosiły się w mniejszym lub większym stopniu do odpowiedzi modelowej. Mimo, że były widoczne treści zdobyte przez ucznia w szkole, to jednak w znacznej większości opierały się na pozaszkolnej wiedzy ucznia.

Uwagi metodyczne

Przy omawianiu oby pojęć wskazane jest odwoływać się do pozaszkolnej wiedzy ucznia.

Należy zwrócić uwagę, że definiowane pojęcia są pojęciami bardzo złożonym. Jak w przypadku wielu pojęć nie ma jednej ścisłej definicji terroryzmu czy wolności, a te które istnieją, są zbyt ogólnikowe (np. nie pozwalają autorytatywnie stwierdzić co jest, a co nie jest terroryzmem i kogo możemy określić terrorystą). Z badania wynika, że istnieją trudności z definiowaniem ale nie z rozpoznaniem terroryzmu czy poczuciem wolności.

W przypadku pojęcia terroryzmu ważne jest, aby uczeń miał świadomość, że brak ogólnie przyjętej definicji jest poważnym utrudnieniem natury prawnej w międzynarodowej współpracy instytucjonalnej w zakresie zwalczania terroryzmu oraz osadzania i przekazywania schwytanych organizatorów i sprawców zamachów terrorystycznych.

Większą uwagę należy poświęcić celom i motywom działań terroryzmu.

Obowiązkowo przy omawianiu tego pojęcia powinna być poruszona kwestia: media a terroryzm. Informowanie przez media o działaniach terrorystycznych pozwala zdobyć terrorystom poszukiwany przez nich rozgłos i stworzyć atmosferę zagrożenia, a z drugiej strony ukazanie brutalności tych działań powoduje spadek poparcia żądań i działań terrorystów.

W przypadku pojęcia wolności działaniem, które należy podjąć jest wskazanie uczniom wielopłaszczyznowości, na której funkcjonuje omawiane pojęcie.

Terroryzm

(oprac. Joanna Lochdańska)

Liceum Ogólnokształcące, klasa III, stan klasy: 17 osób

Zadanie dla uczniów:

Napisz: *Co rozumiesz pod pojęciem „terroryzm?”*.

Odpowiedź modelowa

1.1 Terroryzm jest najczęściej definiowany jako użycie siły lub przemocy przeciwko osobom lub własności z pogwałceniem prawa, mające na celu zastraszenie i w ten sposób wymuszenie na danej grupie ludzi realizacji określonych celów. Działania terrorystyczne mogą dotyczyć całej populacji, jednak najczęściej są one uderzeniem w jej niewielką część, aby pozostałych zmusić do odpowiednich zachowań. Termin „terroryzm” wywodzi się od języka greckiego *τρέω/τρεο* – „drżeć, bać się”; „stchórzyć, uciec” oraz łacińskiego *terror, -oris* – „strach, trwoga, przerażenie”; „straszne słowo, straszna wieść” i pochodnego czasownika łacińskiego *terreo* – „wywoływać przerażenie, straszyć”. Na tej podstawie można bardzo ogólnie zdefiniować terroryzm jako sianie strachu i grozy. Bardziej szczegółowo terroryzm niepaństwowy można zdefiniować roboczo jako „nieuzasadnione lub bezprawne użycie siły bądź przemocy wobec osób lub mienia, aby zastraszyć lub wyrzucić przymus na rząd, ludność cywilną lub ich część, co zmierza do promocji celów politycznych, społecznych lub finansowych”. Istotą terroryzmu jest to, że przedmiotem działania terrorystycznego są osoby, które nie mają bezpośredniego wpływu na realizację celów jakie chcą osiągnąć organizacje terrorystyczne. Zatem działania terrorystyczne muszą się charakteryzować znacznym efektem psychologicznym i potencjalnie dużym „efektem” społecznym i medialnym, aby mogły być skuteczne.

Wikipedia wolna encyklopedia

1.2 Terroryzm, metoda działania polegająca na przemocy wobec pojedynczych osób aparatu władzy (terroryzm indywidualny) lub wobec przypadkowych członków społeczeństwa, przez zamachy na urzędy, lokale publiczne, koszary (terroryzm zbiorowy). Celem tych aktów przemocy jest wymuszenie ustępstw legalnych władz (np. religijnych, politycznych, społecznych). Celem działania terrorystów jest również destabilizacja władzy przez zastraszenie ludzi biorących udział w jej sprawowaniu. Podstawowymi środkami terrorystów są zabójstwa, zamachy bombowe, porwania. Współcześnie terroryzm stał się często używaną formą walki „słabszych” obywateli wobec „silnego” państwa.

Encyklopedia Onet.pl

1.3 Terroryzm, ogólnie tym mianem określa się użycie siły lub przemocy wobec ludzi, aby ich zastraszyć i wymusić określone zachowanie.

Terroryzm zdefiniowany precyzyjniej to brutalny atak dokonany z premedytacją w określonych celach politycznych, uderzający w bezbronne ofiary – ludność cywilną, żołnierzy nieuzbrojonych lub niepełniących służby, personel wojskowy lub ośrodki wojskowe nie będące w stanie gotowości bojowej. W wypadku terroryzmu międzynarodowego jest to forma agresji wobec obywateli lub terytorium więcej niż jednego państwa. Inne definicje tego pojęcia uwzględniają zakonspirowany charakter grup terrorystycznych, mocodawcę (w wypadku terroryzmu państwowego i sponsorowanego), obiekt ataku terrorystycznego. W każdej sytuacji należy uwzględnić również czynnik psychologiczny – zastraszanie, wymuszanie lub propagandę, a także rozbicie więzi społecznych.

za: Z. Smutek, J. Maleska, B. Surmacz, *Wiedza o społeczeństwie, zakres rozszerzony, podręcznik dla liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum*, Wydawnictwo Operon, Gdynia 2003.

Klasyfikacja odpowiedzi uczniów na pytanie: *Co rozumiesz pod pojęciem „terroryzm?”*

Kategoria	Odpowiedzi uczniów (w formie dosłownej)
Napad, atak, wymuszenie porwanie	<ul style="list-style-type: none"> • działania zorganizowanych grup, mających na celu odwet, zastraszanie, bądź wymuszanie pożądanego zachowań, działania te nie są zgodne z prawem, • pozbawianie życia, porywanie, zamachy, • zamachy – Londyn, Madryt, WTC, • terroryzowanie dobrych ludzi przez grupy zorganizowane np. w celu wyłudzenia okupu, • ataki terroru na niewinnych ludzi, • terror, zamachy, zabójstwa, porwania np. samolotów, • strach, zło, chaos, pożoga, śmierć, • terroryzm jest to szantażowanie, wymuszanie na kimś rzeczy, które chcą osiągnąć siłą, • terroryzm to przemoc, zabijanie niewinnych ludzi, • terroryzm to przemoc w stosunku do innej osoby, fizyczna jak i psychiczna, • znęcanie się, wymuszanie, • łamanie praw człowieka,
Zagłada, zabijanie, mordowanie	<ul style="list-style-type: none"> • ginie dużo ludzi – ponieważ jest to głównym celem (zamierzeniem) terrorystów, • znęcanie się nad niewinnymi, ofiary, śmierć, krew, płacz, • przemoc, krew, śmierć, • zło, przemoc, zabijanie w imię wiary, • krzywdzenie niewinnych i przypadkowych ludzi, • zabijanie, znęcanie się fizyczne i psychiczne, „rzeź niewiniątek”,
Organizacje, ludzie, terroryści	<ul style="list-style-type: none"> • są to zamachy na ludzkie życie organizowane przez różne organizacje (np. Bin Laden), najczęściej przez zamachy terrorystyczne, • Osama Bin Laden – atak na WTC 11 września, • osoby, które najbardziej kojarzą mi się z terroryzmem to Osama Bin Laden, • pod pojęciem terroryzm rozumiem zorganizowane grupy działające całkowicie bezprawnie organizując wszelkiego typu zamachy na obywateli, • Osama Bin Laden, Saddam Husajn, • Bliski Wschód, • Arabowie, • 11 września – Nowy York,

	<ul style="list-style-type: none"> • Irak, • ludzie, którzy do osiągnięcia swoich celów używają przemocy, siły, • ludzie, którzy napadają na znienawidzony kraj w imię haseł religijnych,
Wymuszanie haraczy, zastraszanie uczniów	<ul style="list-style-type: none"> • terroryzm, kojarzy mi się z terroryzowaniem młodszych uczniów przez starszych,
Walka z terroryzmem	<ul style="list-style-type: none"> • walka z terroryzmem, Amerykanie, • koalicja antyterrorystyczna.

Wnioski

Pojęcie „terroryzm” nie było omawiane na zajęciach lekcyjnych z wiedzy o społeczeństwie. Odpowiedzi uczniów w niewielkim stopniu odbiegają od definicji modelowej. Uczniowie odpowiadając na zadane im pytanie skupili się na treściach, które przyswoili sobie z treści zawartych w wiadomościach telewizyjnych, internetowych, radiowych czy przekazów prasowych czy filmów i stanowiąc będą punkt wyjścia do cyklu lekcji poświęconych zagrożeniom współczesnego świata. W klasie nie było osoby, która nie byłaby w stanie udzielić odpowiedzi na postawione pytanie.

Przy omawianiu tematu należy odwołać się do wiadomości, które uczniowie już posiadają. Realizując ten temat warto odwołać się do osobistego przeżywania przez uczniów danego zagadnienia (troje z moich uczniów – to dzieci żołnierzy, którzy służą w Iraku lub z perspektywy potencjalnego zagrożenia wynikającego z tego, że Polska jako sojusznik USA bierze udział w walce z terroryzmem).

Dla lepszego i dokładniejszego utrwalenia uzyskanych wiadomości, wskazane jest także przeprowadzenie i prezentacja na forum klasy projektów uczniowskich, których tematyka odwołuje się do wymienionego pojęcia.

Scenariusz lekcji

Zagrożenia ładu międzynarodowego. Zjawisko międzynarodowego terroryzmu

Lekcja wiedzy o społeczeństwie w klasie III liceum ogólnokształcącego.

Grupy metod wykorzystywane w lekcji:

- rozwiązywanie problemów,
- korzystanie ze źródeł, zbieranie świadectw i opracowywanie ich,
- grupowe myślenie twórcze ('burza mózgów', 'deszcz pomysłów' itp.).

Cele lekcji:

- pojęcie i geneza terroryzmu,
- działalność organizacji terrorystycznych o różnym podłożu ideologicznym: terroryzm arabski i lewacki,
- wyjaśnia znaczenie nowych pojęć: terroryzm, bractwo asasynów, Czerwone Brygady,
- streszcza historię terroryzmu na świecie,
- porównuje różne rodzaje terroryzmu na świecie i podaje przykłady,
- uzasadnia, konieczność (lub szkodliwość) ewentualnego ograniczenia praw obywatelskich jako zabiegu mającego służyć walce z terroryzmem.

Krótki opis przebiegu zajęć

Temat lekcji realizowany był na dwóch godzinach. Podczas pierwszej uczniowie mieli poznać i zrozumieć pojęcie terroryzmu jako jednego z największych problemów współczesnego świata oraz krótką historię światowego terroryzmu.

Druga lekcja to praca nad analizą materiałów źródłowych oraz towarzysząca im dyskusja na tematy związane ze współczesnym terroryzmem. Podczas dyskusji rozwiązywano dylematy natury moralnej, politycznej. Była też świetną okazją do kształcenia w uczniach umiejętności twórczego i krytycznego myślenia

Generalnie uczniowie całą niemal lekcję analizują teksty źródłowe, oczywiście pod konkretnym kierunkiem nauczyciela.

Słowa kluczowe:

- pojęcie i geneza terroryzmu,
- działalność organizacji terrorystycznych o różnym podłożu ideologicznym: terroryzm arabski i lewacki,
- burza mózgów,
- dyskusja,
- praca w grupach,
- praca pod kierunkiem z tekstem źródłowym, karykaturą i filmem.

I. Czynności organizacyjne. Wprowadzenie do tematyki zajęć

Polecenia dla uczniów/działania uczniów na zajęciach

Na wstępie lekcji uczniowie wykorzystując metodę „burzy mózgów”, wyjaśniają temat lekcji oraz podstawowe pojęcia, które będą punktem wyjścia do pracy w grupach a następnie zapisują na tablicy skojarzenia dotyczące terroryzmu, których użyją później do opracowania definicji.

Komentarz nauczyciela/wskazówki dla nauczyciela

Można wykorzystać na lekcji w procesie tworzenia definicji terroryzmu np. leksykon politologii – jako porównanie definicji stworzonej przez uczniów, a tej prezentowanej w „literaturze” problemu.

II. Przebieg zajęć – mini wykład nauczyciela

Polecenia dla uczniów/działania uczniów na zajęciach

Następnie nauczyciel rozdaje uczniom przygotowane wcześniej materiały dydaktyczne.

Odwołując się do wiedzy własnej uczniów, nauczyciel przedstawia krótki rys historyczny poświęcony "historii terroryzmu na świecie".

Komentarz nauczyciela/wskazówki dla nauczyciela

Dobrze jest poprosić uczniów na lekcji wcześniejszej o przygotowanie się do tematu kolejnych zajęć lekcyjnych. Dzięki temu będziemy mogli wykorzystać przygotowane przez nich wiadomości.

III. Przebieg zajęć – praca pod kierunkiem nauczyciela – indywidualna

Polecenia dla uczniów/działania uczniów na zajęciach

Odwołując się do wiedzy ucznia, informacji zawartych w przygotowanych przez niego materiałach prasowych oraz fragmentów tekstu źródłowego – na-

uczyciel wraz z uczniami przedstawia główne nurty współczesnego terroryzmu i reprezentujące go organizacje terrorystyczne na świecie w XX wieku. (materiał pomocniczy nr 1)

Uczniowie zapisują na tablicy i w zeszytach podstawowe informacje dotyczące międzynarodowego terroryzmu:

- terroryzm arabski islamski (Hamis, Hezbollah, Al-Kaida),
- terroryzm etniczny (IRA, ETA, Tamilskie Tygrysy, Front Wyzwolenia Narodowego Korsyki, Partia Pracy Kurdystanu),
- terroryzm lewacki (Czerwone Brygady, Czerwona Armia, Świetlisty Szlak).

Komentarz nauczyciela/wskazówki dla nauczyciela: Wskazana byłaby metoda pracy pod kierunkiem nauczyciel wykorzystująca wyniki samodzielnej pracy wybranych uczniów. Można na wcześniej przygotowanym dużym arkuszu papieru stworzyć schemat głównych nurtów współczesnego terroryzmu i reprezentujących go organizacji terrorystycznych na świecie w XX wieku.

IV. Przebieg zajęć – film

Polecenia dla uczniów/działania uczniów na zajęciach

Następnie uczniowie oglądają fragmenty telewizyjnych programów publicystycznych poświęconych atakom terrorystycznym na WTC we wrześniu 2001 roku, Madryt w marcu 2004 r. i Londyn w lipcu 2005 roku. (materiał pomocniczy nr 2)

Komentarz nauczyciela/wskazówki dla nauczyciela: Nauczyciel (jeżeli nie dysponuje pakietem edukacyjnym na który składają się filmy, które można wykorzystać na lekcjach wiedzy o społeczeństwie przygotowanym przez wydawnictwo pedagogiczne) może w ramach przygotowań do zajęć lekcyjnych samodzielnie „stworzyć” pomoc dydaktyczną – film – wykorzystując programy prezentowane na kanale takim jak choćby National Geographic czy Discovery Civilisation.

V. Przebieg lekcji – samodzielna praca ucznia w zespołach zadaniowych w oparciu o materiały źródłowe

Polecenia dla uczniów/działania uczniów na zajęciach

Następnie nauczyciel dzieli klasę na 6 grup (3-4 osobowych), które dokonują analizy przydzielonych im problemów. Uczniowie ww. grupach pracują nad przydzielonymi im materiałami źródłowymi i przygotowują ich analizę.

Instrukcje dla zespołów

Przeanalizuj teksty źródłowe, a następnie wykonaj polecenia.

- **Zespół A – instrukcja dla zespołu** (materiał pomocniczy nr 3)
 1. Na podstawie tekstu wymień zupełnie nowe tendencje w rozwoju współczesnego terroryzmu.
- **Zespół B – instrukcja dla zespołu** (materiał pomocniczy nr 4)
 1. Na podstawie schematu określ, na czym opiera się działalność palestyńskich organizacji terrorystycznych.
 2. Podaj cechy zjawiska terroryzmu związanego z fundamentalizmem islamskim.
- **Zespół C – instrukcja dla zespołu** (materiał pomocniczy nr 5)
 1. Wyjaśnij, na czym opiera się i dlaczego jest stosowana teoria „strategii pośredniej”.

2. Omów metody walki stosowane przez współczesnych terrorystów.
- **Zespół D – instrukcja dla zespołu** (materiał pomocniczy nr 5)
 1. Scharakteryzuj określoną przez autora różnicę między terroryzmem a terroryzmem indywidualnym.
 2. Omów cele polityczne, do których realizacji dążą terroryści.
- **Zespół E – instrukcja dla zespołu** (materiał pomocniczy nr 6)
 1. Wyjaśnij, na przykładzie zamachu w Madrycie z 11 marca 2004 r., jakie cele polityczne próbują osiągnąć terroryści, organizując zamachy na obywateli państw demokratycznych.
 2. Wyjaśnij, dlaczego autorzy artykułu wiążą zamach terrorystyczny w Madrycie z polityką zagraniczną Hiszpanii i Stanów Zjednoczonych.
- **Zespół F – instrukcja dla zespołu** (materiał pomocniczy nr 6 i materiał pomocniczy nr 7)

Omów strategie działania wobec terrorystów w zaprezentowanych artykułach. Która z nich, Twoim zdaniem, skuteczniej zmniejsza groźbę zamachów terrorystycznych? Uzasadnij swoją odpowiedź, a następnie zaproponuj przynajmniej jeszcze jedną metodę likwidacji terroryzmu światowego.

Komentarz nauczyciela/wskazówki dla nauczyciela

Dobrze jest aby uczniowie pracowali samodzielnie a rola nauczyciela ograniczona została jedynie do funkcji kontrolnej pracy uczniów. W sytuacji gdy źródło okaże się jednak zbyt trudne w interpretacji (pracujemy z różnymi klasami) wtedy nauczyciel może naprowadzić – wskazać właściwą formę interpretacji treści źródła. Jeżeli chodzi o czas, w którym uczniowie pracują nam zleconymi materiałami powinien wynieść od 10 do 15 minut (zależy to oczywiście od tempa pracy klasy), ale nie dłużej niż 25 minut.

Taki sposób pracy jest metodą przydatną w omawianiu problemów złożonych, skomplikowanych. W pierwszym etapie dzieli się problem ogólny na zagadnienia szczegółowe. Taki podział może zaproponować sam nauczyciel lub dokonać go wspólnie z uczniami. następnie w klasie tworzy się tyle zespołów, ile wyodrębniono zagadnień cząstkowych. zadaniem grupy jest opracowanie w wyznaczonym czasie przydzielonego (wylosowanego) zagadnienia i przedstawienie efektów swojej pracy całej klasie.

Materiał pomocniczy nr 3

A. Jabłońska, D. Ćosić, *Ludobójstwo XXI wieku*, „Wprost”, nr 1180 z dnia 17 lipca 2005 r.

Materiał pomocniczy nr 4

K. Jałoszyński, *Terroryzm antyizraelski*, Warszawa 2001, cyt. za: www.terroryzm.com

Materiał pomocniczy nr 5

J. Tomaszewicz, *Nowa faza rozwoju terroryzmu światowego*, Katowice 2001, cyt. za: www.terroryzm.com

Materiał pomocniczy nr 6

M. Ostrowski, E. Bortkiewicz, *Hijos de puta!*, „Polityka” 2004, nr 12.

Materiał pomocniczy nr 7

J.S. Nye, *Czy demokracja pokona terroryzm*, tłum. S. Kowalski, „Gazeta Wyborcza” z dnia 2 września 2005 r.

Materiał pomocniczy nr 8

Europa po zamachach w Madrycie VIVA LA MUERTE! „Rzeczpospolita”, nr 12 z 20-21 marca 2004r., s. A5.

Materiał pomocniczy nr 9

karykatura – źródło „Rzeczpospolita”, nr 12 z 20-21 marca 2004 r., s. A5.

Materiał pomocniczy nr 10

Mapa fizyczna świata – kserokopia.

Materiał pomocniczy nr 11

fot. Henrego Ray Abramsa /AFP/EPA/PAP przedstawiająca płonące wieże WTC w Nowym Jorku po zamachu terrorystycznych z 11 września 2001 roku.

VI. Przebieg zajęć – prezentacja wyników samodzielnej pracy uczniów

Polecenia dla uczniów/działania uczniów na zajęciach

Po zakończeniu pracy przez poszczególne grupy zadaniowe ich liderzy prezentują wyniki poszukiwań – czyli najważniejsze informacje będące odpowiedzią na postawione pytania.

Członkowie zespołu uzupełniają wypowiedzi. Każda grupa ma na prezentację po ok. 5 minut. Pozostałe zespoły słuchają i zapisują najważniejsze informacje do zeszytu, a następnie w podobny sposób zdają relację z efektów pracy swojego zespołu nad zleconymi materiałami źródłowymi. (materiał pomocniczy od nr 3 do 7). Jeżeli czas lekcji na to pozwoli można po zakończeniu prezentacji poszczególnych grup pozwolić na „mini” dyskusję prezentującą stanowisko w omawianej kwestii, w której udział wezmą uczniowie z pozostałych grup.

Komentarz nauczyciela/wskazówki dla nauczyciela: Ważne jest, by kolejność prezentacji była wyznaczona przez porządek logiczny rozważanych zadań. W ten sposób na rozwiązanie problemu ogólnego złożą się rozwiązania cząstkowe. Metoda ta aktywizuje do pracy całą klasę, pozwala też na bardzo efektywne wykorzystanie czasu lekcji i szczegółowe przeanalizowanie problemu.

VII. Rekapitulacja – część podsumowująca

Polecenia dla uczniów/działania uczniów na zajęciach:

Następnie nauczyciel rozdaje fragment artykułu prasowego z „Rzeczpospolitej”, nr 12 z 20-21 marca 2004r., s. A5 pod tytułem „Europa po zamachach w Madrycie VIVA LA MUERTE!” i wspólnie z uczniami wypisuje nazwy państw wymienione w tekście oraz najważniejsze przyczyny zagrożenia każdego z nich ze strony islamskich terrorystów. (materiał pomocniczy 8)

Na tablicy za pomocą magnesów przypięta zostaje karykatura – uczniowie metodą burzy mózgów proponują tytuł do źródła i podają uzasadnienie swojego wyboru. (materiał pomocniczy 9)

Następnie nauczyciel wraz z uczniami zaznacza na mapie miejsca największych zamachów terrorystycznych, do których doszło po 2000 roku i podaje ich nazwy. (materiał pomocniczy nr 10)

- uczniowie mogą równocześnie indywidualnie zaznaczać informacje na własnych mapkach (ksero) lub też tylko jeden uczeń na mapie przypiętej do tablicy zaznacza wymienione przez klasę miejsca i nazwy największych ataków terrorystycznych po 2000 roku.

W podsumowaniu lekcji jeżeli wystarczy czasu można wykorzystać również materiał pomocniczy nr 11:

Nauczyciel rozdaje uczniom materiał pomocniczy nr 11 i wspólnie z klasą odpowiada na pytania:

- nazwij zjawisko, do którego odnosi się ta fotografia,
- wymień cechy charakterystyczne dla tego zjawiska,

Tradycja

(oprac. Michalina Sokulska)

Dzieci sześćoiletne, 20 osób.

Zadanie dla uczniów: **Co to jest tradycja? Wyjaśnij pojęcie**

Definicja modelowa

Tradycja – przekazywanie z pokolenia na pokolenie obyczajów, wierzeń, poglądów, sposobów zachowania się i zasad postępowania, które dana społeczność uważa za szczególnie cenne i warte pielęgnowania. Istnieją tradycje rodzinne, szkolne, narodowe i religijne. Tradycja jest łącznikiem między przeszłością, teraźniejszością i przyszłością.

Definicja autorska na podstawie książki *Wyrazy trudne, ważne, ciekawe. Leksykon dla dzieci i młodzieży*, „Język polski. Między nami. podręcznik dla klasy szóstej szkoły podstawowej”, wikipedia

Odpowiedzi uczniów:

Lp.	Kategoria	Wypowiedzi dzieci
1.	Wskazują ciągłość zdarzenia, jego powtarzalność	<ul style="list-style-type: none"> – To obrzędy, które są kontynuowane przez wiele lat, np. wkładanie sianka pod obrus na Wigilie. – Zwyczaj obchodzony przez jakiś czas. Każda grupa ma inne tradycje np. tradycje rodzinne, tradycje religijne. – To coś, co trwa w rodzinie od wieków. „Rytuał”, w którym np. przed spożyciem posiłku odmawia się modlitwę. – Jest to słowo, które określa dane przyzwyczajenia; określa np. tradycją jest ubieranie choinki. – Są to obyczaje, charakterystyczne dla danej osoby, rodziny lub narodu. – Każdy ma swoją tradycję np. rodzina może mieć tradycję wigilijną. To słowo oznacza zwyczaj. – Coś, co robimy regularnie. – Jest to „rytuał”, który się powtarza. Niektóre rodzi-

		<p>ny lub województwa mają inne tradycje. W mojej rodzinie tradycją jest wykładanie sianka pod obrus, oraz wolne miejsce przy stole w święta.</p> <ul style="list-style-type: none"> – Jest to jakaś rzecz lub zachowanie, które powtarza się. U mnie w domu w wigilię tradycją jest np. sianko, które wkładamy pod obrus, lub tradycyjne 12 potraw.
2.	Występuje sformułowanie „zwyczaje i obrzędy przekazywane z pokolenia na pokolenie”	<ul style="list-style-type: none"> – Zwyczaje i obrzędy, które są przekazywane z pokolenia na pokolenie, charakterystyczne dla danego regionu. – Są to obrzędy i nie tylko, które są przekazywane z pokolenia na pokolenie. – Obchodzimy uroczystości tak jak nasi przodkowie. – Zwyczaje i obrzędy przekazywane przez pokolenia. – Obrzędy, obyczaje przechodzą z pokolenia na pokolenie.
3.	Sformułowanie „zwyczaje i obrzędy przekazywane z pokolenia na pokolenie” rozszerzone o przykłady	<ul style="list-style-type: none"> – Przekazywana z pokolenia na pokolenia np. jakieś przykłady potraw przyrządzane od 100 lat w taki sam sposób. Starymi narzędziami i metodami, które się nie zmieniają. Zwyczaje. – Jest to coś, co powtarza się przez kilka pokoleń np. tradycja Mikołaja, choinki. Coś stworzonego przez ludzi i wprowadzonego przez niego do swojego życia. – Zwyczaje związane ze świętami i innymi wydarzeniami, przekazywane z pokolenia na pokolenie, różne ludy, rody mają różne tradycje. – Może być tradycją narodową. Chodzi w tym o przekazywanie jakiś czynności z pokolenia na pokolenie np. tradycją w mojej rodzinie jest coroczne robienie wigilii w domu moich dziadków. Tradycją Polski jest odśpiewanie hymnu narodowego 11 listopada. – Jest to coś, co przechodzi z pokolenia na pokolenie np. tradycją może być w święta Bożego Narodzenia spróbowanie 12 potraw.

Wnioski

Dzieci sześćioletnie nie potrafiły w większości odpowiedzieć na zadane pytanie. Próbę podjęło tylko pięcioro z nich. Dlatego postanowiłam przygotować konspekt zajęć i zrobić ponowną próbę po ich przeprowadzeniu. Odpowiedzi, które uzyskałam zamieściłam powyżej w tabeli. Dzieci były nagrywane na magnetofon, ponieważ nie radzą sobie jeszcze na tyle dobrze z pisaniem, żeby mogły same napisać odpowiedź.

Zacząłam pisać konspekt tak, aby zacząć od rzeczy najbliższych i najłatwiejszych do zrozumienia dla dzieci. Wydaje mi się, że niestety opanowanie całej definicji modelowej i rozumienie jej nastąpi dopiero w dalszych etapach nauki w szkole podstawowej

a może dopiero w gimnazjum. Nie wystąpiła w ogóle część dotycząca łącznika między przeszłością teraźniejszością a przyszłością. Same te sformułowania są dla dzieci dość trudne. Nie ma też nigdzie mowy bezpośrednio o obyczajach, sposobach zachowania się i zasadach postępowania. Niemniej cały „eksperyment” był dla dzieci bardzo ciekawy chętnie brały w nim udział a ich wiedza zwiększyła się znacząco.

Uważam, że taka forma jest szalenie atrakcyjna dla małych dzieci.

Scenariusz zajęć Co to jest tradycja?

Cele operacyjne

Uczeń:

- wie, co to jest tradycja,
- słucha wiersza w skupieniu zapoznaje się z tradycjami bożonarodzeniowymi,
- potrafi wyodrębnić zwyczaje wielkanocne spośród innych,
- chętnie wypowiada się na temat zwyczajów wielkanocnych w jego rodzinie,
- rozpoznaje muzykę z różnych regionów Polski (góralską, śląską),
- umie zaprezentować podstawowe kroki taneczne oraz wskazać strój ludowy,
- wie, co to flaga i godło potrafi przyjąć właściwą postawę podczas słuchania hymnu narodowego.

Metody: zabawa dydaktyczna, pogadanka, działania praktyczne.

Formy pracy: indywidualna, zbiorowa.

Środki dydaktyczne: tekst wiersza, karty pracy, płyty z nagraniem tańców, plansze ze strojami ludowymi, plansze przedstawiające flagę i godło Polski, plansze związane ilustrujące różne tradycje naszego kraju.

Grupa: dzieci sześciolatnie.

Przebieg zajęć

I. Dzieci siedzą w dowolnym miejscu na dywanie.

1. Słuchanie fragmentu wiersza „Wieczór wigilijny”

Wieczór wigilijny
Biały obrus lśni na stole
pod obrusem sianko.
Płoną świece na choince,
co tu przysłała na noc.

Na talerzach kluski z makiem,
karp jak księżyc srebrny.
Zasiadają wokół stołu
dziadek z babcią, krewni.

Już się z sobą podzielili
opłatkiem rodzice,
już złożyli wszyscy wszystkim
moc serdecznych życzeń.

Tadeusz Kubiak

2. Rozmowa na temat wysłuchanego wiersza.
 - Jaki niezwykły wieczór został opisany w wierszu?
 - jak wygląda stół wigilijny?
 - Jakie potrawy znalazły się na stole?
 - Kiedy należy zasiadać do wigilijnej kolacji? (gdy na niebie ukaże się pierwsza gwiazdka)
 - Co należy zrobić przed rozpoczęciem się kolacji?
3. Rozmowa na temat tradycji bożonarodzeniowej na podstawie własnych doświadczeń.
 - Jak wygląda wigilijny wieczór u Ciebie w domu?
 - Jakie są twoje ulubione wigilijne potrawy?
 - Gdzie u Ciebie w domu Mikołaj zostawia prezenty?
 - Kto w twoim domu ubiera choinkę?
4. Zabawa ruchowa „Zaprzęgi”

Dzieci dobierają się w pary. Jedno jest „konikiem” a drugie stojące z tyłu to „woźnica”. Dzieci podają sobie ręce i zaprzęgi ruszają. Tempo poruszających się zaprzęgów zależy od tempa wybijanego na tamburynie. Po pewnym czasie następuje zmiana ról.

II. Dzieci siedzą na dywanie

1. Wysłuchanie piosenki „Wieziemy tu kogucika”.
2. Zapoznanie dzieci z ludowymi zwyczajami wielkanocnymi na podstawie wysłuchanej piosenki.
 - chodzenie z kogucikiem,
 - zbieranie „dyngusa” – jaj, sera, kielbasy,
 - składanie świątecznych życzeń odwiedzanym gospodarzom,
 - śmigus-dyngus.
3. Wypowiedzi dzieci na temat zwyczajów wielkanocnych na podstawie własnych doświadczeń.
 - W jaki sposób ozdabiasz wielkanocne jaja?
 - Co oprócz jajek znaleźć się powinno w koszyczku wielkanocnym?
 - Kto u Ciebie w domu idzie z koszyczkiem wielkanocnym, by poświęcić pokarm?
 - Jak wygląda u Ciebie uroczyste śniadanie świąteczne?
 - Jak nazywa się drugi dzień świąt wielkanocnych?
 - Skąd taka nazwa?
 - Jak u Ciebie w domu wygląda „lany poniedziałek”?
4. Zabawa ruchowa – „Kto zapiął?”

Wszyscy stoją w kole. Do środka wchodzi jedno dziecko, zawiązujemy mu oczy. Przy piosence wieziemy kogucika dzieci w kole podskakują w prawa stronę. Na przerwę w muzyce wskazane dziecko woła „kukuryku”. Stojący w środku powinien rozpoznać głos kolegi i podać jego imię. Jeśli mu się to uda zamieniają się miejscami, jeśli nie sytuacja się powtarza.
5. (Dzieci siedzą przy stolikach, otrzymują karty pracy)
Wyodrębnianie zwyczajów wielkanocnych spośród innych:

- przyjrzyj się rysunkom i powiedz, które zwyczaje wiążą się z Wielkąnocą,
- postaw krzyżyk w białych plamkach,
- z jakim świętem kojarzą Ci się pozostałe rysunki?

III. Dzieci siedzą przed magnetofonem.

1. Słuchanie muzyki z różnych regionów Polski:
 - posłuchajcie i zastanówcie się, z jakich regionów Polski jest ta muzyka,
 - czy wiecie, jak nazywają się te tańce?
 - czy odnajdziecie na mapie te regiony?
2. Prezentacja kroków tanecznych oraz strojów ludowych (ze Śląska, Mazowsza, gór);
 - rozmowa na temat charakterystycznych cech: pióra, korale, paski, kwiaty.
3. Zabawa rozwijająca pamięć.
Nauczyciel włącza wybrany fragment muzyki, a dzieci mają za zadanie:
 - powiedzieć, jaki to taniec, np. krakowiak,
 - wskazać strój krakowiaka i zademonstrować fragment krakowiaka, np. chałupce.
4. Słuchanie hymnu Polski i UE, zachowanie w tym czasie właściwej postawy. Porównanie nastrojów wysłuchanych hymnów.
5. (dzieci siedzą przy stolikach z kartami pracy)
 - kolorowanie flagi i godła Polski według wzoru.

Wnioski

Moje wnioski ze względu na niemożność wykonania projektu dokładnie według zaleceń są opisane łącznie pod tabelą grupującą odpowiedzi uczniów.

Tradycja

(oprac. Agnieszka Kornicka-Szyler)

Wiek uczniów: 12 lat (klasa 6). Liczebność grupy: 17 osób

Zadanie dla uczniów: Co to jest TRADYCJA? Jakie znasz rodzaje tradycji?

Odpowiedź modelowa:

Tradycja – przekazywanie z pokolenia na pokolenie obyczajów, wierzeń, poglądów, sposobów zachowania się i zasad postępowania, które dana społeczność uważa za szczególnie cenne i warte pielęgnowania.

Istnieją tradycje rodzinne, szkolne, narodowe i religijne. Tradycja jest łącznikiem między przeszłością, teraźniejszością i przyszłością.

(definicja autorska na podstawie „Wyrazy trudne, ważne, ciekawe. Leksykon dla dzieci i młodzieży”, A. Łuczak, A. Murdzek „Język polski. Między nami. Podręcznik dla klasy szóstej szkoły podstawowej”, wikipedia)

Odpowiedzi uczniów:

1. Tradycja jest to rzecz przekazywana z pokolenia na pokolenie.

2. Tradycja jest to coś, że trzeba być grzecznym i dobrze zachowywać się w szkole i w domu.
3. Tradycja jest przekazywana z pokolenia na pokolenie.
4. Tradycja jest to coś robione często w święta, ważne ceremonie, np. chleb i sól przy powitaniu, postawa przy hymnie, śpiewanie kolęd, obdarowywanie prezentami.
5. Tradycja to coś, co robimy przy tej samej okazji przez długi czas, z roku na rok, np. śpiewanie kolęd na Boże Narodzenie.
6. Tradycja to coś, co przechodzi z pokolenia na pokolenie. Jeśli coś zrobimy danego dnia, np. 6 grudnia daje się prezenty, to robimy to co roku, a nie np. co 3 lata. Jest tradycja, którą przekazujemy ustnie, np. babcia opowie jakąś baśń wnuczce, a ona swojej wnuczce, to ta baśń przetrwa z pokolenia na pokolenie.
7. Tradycja jest to obowiązek, którego powinien przestrzegać każdy człowiek, np. tradycja rodzinna. Tradycją w tym kraju jest, że jeśli ktoś umrze, to trzeba odprawić mszę, a później pochować go na cmentarzu; tradycja rodzinna, długoletnia tradycja.
8. Tradycja są to pewne informacje, które są przekazywane od naszych prapradziadków, pradziadków i dziadków, z pokolenia na pokolenie. Są to np. kolędy, które nasza rodzina śpiewa, potrawy, które zawsze przygotowuje na dane święto, dzielenie się opłatkiem.
9. Tradycja to coś, co jest przekazywane z pokolenia na pokolenie. To coś bardzo ważnego, co jest cenione przez wszystkich. Tradycji w Polsce jest bardzo dużo, np. weselne: witanie pary młodej chlebem i solą, rzucanie welonem i krawatem, tzw. oczepiny.
10. Tradycja – przekazuje się ją z pokolenia na pokolenie, np. rodzice przekazują ją dzieciom, a kiedy dzieci będą dorosłe, to znowu przekażą to swoim dzieciom.
11. Tradycja jest to taki zwyczaj, który w rodzinach, na świecie, w różne święta jest obchodzona. Tradycja czyli: gotowanie potraw na święta, wesela, tradycja szkolna, państwowa (hymn), śpiewanie kolęd, dzielenie się opłatkiem; te wszystkie czynności nazywamy tradycją.
12. Istnieje wiele rodzajów tradycji, np. tradycja rodzinna, tradycja, że na weselu wita się parę młodą chlebem i solą. Chyba każda rodzina ma swoją tradycję. Moja rodzina też ma: na święta jest 12 potraw na stole.
13. Tradycja jest to coś przekazywane z pokolenia na pokolenie, np. Boże Narodzenie, modlitwa przed i po posiłku; tradycja ustna – przekazywana ustnie: legendy, baśnie, piosenki (jest to „wieść gminna”); tradycja pisemna – spisanie tradycji ustnej.
14. Tradycja jest to coś, co obchodzimy na przykład na jakieś święta.
15. Tradycja jest to coś przekazywane z pokolenia na pokolenie; mogą być tradycje rodzinne i inne, np. tradycja dawania prezentów na dzień św. Mikołaja.
16. Tradycja jest to przekazywanie wiadomości, sposobów zachowania w określonych sytuacjach z pokolenia na pokolenie. Są dwa sposoby przekazywania tradycji: tradycja ustna lub pisemna, rzeczowa.
17. Tradycja jest to pewien zwyczaj powtarzany z pokolenia na pokolenie. Np. tradycją może stać się ustanowienie przez rodzinę pewnej czynności wykonywanej

regularnie co rok, co miesiąc. Tradycja może być przekazywana ustnie bądź spisana.

Klasyfikacja odpowiedzi uczniów

l.p.	Kategoria	Odpowiedzi uczniów
1.	Uroczystość	<ul style="list-style-type: none"> • Tradycja jest to coś, co obchodzimy na przykład na jakieś święta.
2.	Obowiązek określonego zachowania w danej sytuacji	<ul style="list-style-type: none"> • Tradycja jest to coś, że trzeba być grzecznym i dobrze zachowywać się w szkole i w domu. • Tradycja jest to obowiązek, którego powinien przestrzegać każdy człowiek, np. tradycja rodzinna. Tradycją w tym kraju jest, że jeśli ktoś umrze, to trzeba odprawić mszę, a później pochować go na cmentarzu; tradycja rodzinna, długoletnia tradycja.
3.	Coś przekazywanego z pokolenia na pokolenie	<ul style="list-style-type: none"> • Tradycja jest przekazywana z pokolenia na pokolenie. • Tradycja to coś, co przechodzi z pokolenia na pokolenie. Jeśli coś zrobimy danego dnia, np. 6 grudnia daje się prezenty, to robimy to co roku, a nie np. co 3 lata. Jest tradycja, którą przekazujemy ustnie, np. babcia opowie jakąś baśń wnuczce, a ona swojej wnuczce, to ta baśń przetrwa z pokolenia na pokolenie. • Tradycja – przekazuje się ją z pokolenia na pokolenie, np. rodzice przekazują ją dzieciom, a kiedy dzieci będą dorosłe, to znowu przekażą to swoim dzieciom. • Tradycja jest to rzecz przekazywana z pokolenia na pokolenie.
4.	Przekazywanie pewnych treści z pokolenia na pokolenie	<ul style="list-style-type: none"> • Tradycja jest to przekazywanie wiadomości, sposobów zachowania w określonych sytuacjach z pokolenia na pokolenie. Są dwa sposoby przekazywania tradycji: tradycja ustna lub pisemna, rzeczowa. • Tradycja jest to przekazywanie z pokolenia na pokolenie, np. legend, baśni, piosenek (jest to „wieść gminna”), Boże Narodzenie, modlitwa przed i po posiłku. To tradycja ustna – przekazywana ustnie, a tradycja pisemna – spisanie tradycji ustnej.
5.	Zwyczaje, czynności wykonywane w określonych okolicznościach	<ul style="list-style-type: none"> • Tradycja jest to coś robione często w święta, ważne ceremonie, np. chleb i sól przy powitaniu, postawa przy hymnie, śpiewanie kolęd, obdarowywanie prezentami. • Tradycja to coś, co robimy przy tej samej okazji

		<p>przez długi czas, z roku na rok, np. śpiewanie kołęd na Boże Narodzenie.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tradycja jest to taki zwyczaj, który w rodzinach, na świecie, w różne święta jest obchodzona. Tradycja czyli: gotowanie potraw na święta, wesela, tradycja szkolna, państwowa (hymn), śpiewanie kołęd, dzielenie się opłatkiem; te wszystkie czynności nazywamy tradycją. • Istnieje wiele rodzajów tradycji, np. tradycja rodzinna, tradycja, że na weselu wita się parę młodą chlebem i solą. Chyba każda rodzina ma swoją tradycję. Moja rodzina też ma: na święta jest 12 potraw na stole.
6.	Zwyczaje, obyczaje przekazywane z pokolenia na pokolenie	<ul style="list-style-type: none"> • Tradycja jest to pewien zwyczaj powtarzany z pokolenia na pokolenie. Np. tradycją może stać się ustanowienie przez rodzinę pewnej czynności wykonywanej regularnie co rok, co miesiąc. Tradycja może być przekazywana ustnie bądź spisana. • Tradycja są to pewne informacje, które są przekazywane od naszych prapradziadków, pradiadków i dziadków, z pokolenia na pokolenie. Są to np. kolędy, które nasza rodzina śpiewa, potrawy, które zawsze przygotowuje na dane święto, dzielenie się opłatkiem. • Tradycja jest to coś przekazywane z pokolenia na pokolenie; mogą być tradycje rodzinne i inne, np. tradycja dawania prezentów na dzień św. Mikołaja.
7.	Coś cennego, przekazywanego z pokolenia na pokolenie	<ul style="list-style-type: none"> • Tradycja to coś, co jest przekazywane z pokolenia na pokolenie. To coś bardzo ważnego, co jest cennie przez wszystkich. Tradycji w Polsce jest bardzo dużo, np. weselne: witanie pary młodej chlebem i solą, rzucanie welonem i krawatem, tzw. oczepiny.

Wnioski

W większości odpowiedzi uczniowie wskazali cechę tradycji, jaką jest przekaz międzypokoleniowy, akcentując świadomy, ukierunkowany proces przepływu informacji. Pozostałe wypowiedzi koncentrowały się wokół rodzaju treści przekazywanych z pokolenia na pokolenie. Były one ogólnikowo nazywane jako „coś” lub nazywane. Wśród wymienianych treści pojawiły się przede wszystkim przykłady zwyczajów bliższych dziecięcym doświadczeniom – związanych ze świętami Bożego Narodzenia (6 odpowiedzi), weselem (4 odpowiedzi), mikołajkami (2 odpowiedzi). Nie pojawiły się natomiast pojęcia: obyczaje, wierzenia, poglądy. Tylko jedna odpowiedź podkreśla wagę przekazu międzypokoleniowego i jego wartość dla zbiorowości, stwierdzając, że jest to „coś bardzo ważnego, co jest cennie przez wszystkich”.

Większość uczniów nie uświadamia sobie istnienia różnych rodzajów tradycji; wymieniają oni dwa typy przekazu – ustny i pisemny – jako rodzaje tradycji. Wśród rodzajów tradycji nieliczni uczniowie wymienili tradycje rodzinne (3 odpowiedzi), państwowe (2 odpowiedzi) i szkolną (1 odpowiedź).

Uwagi metodyczne

Planowana lekcja powinna:

- uświadomić uczniom, że tradycja jest międzypokoleniowym przekazem tego, co szczególnie cenne dla danej zbiorowości;
- wprowadzić pojęcia obyczaju, zwyczaju, wierzenia;
- wyróżnić rodzaje tradycji.

Scenariusz lekcji

Tradycja, czyli to co niezmiennie w zmieniającym się świecie

Cele:

- rozwijanie słownictwa czynnego i biernego,
- poznawanie znaczenia sentencji i związków frazeologicznych,
- rozpoznawanie pojęć na podstawie podanych definicji,
- praca w grupie i efektywne porozumiewanie się,
- werbalizacja myśli i odczuć,
- posługiwanie się językiem niewerbalnym,
- uświadomienie znaczenia tradycji we współczesnym świecie.

Przebieg lekcji:

1. Zapisanie na tablicy hasła **tradycja**.
2. Wyjaśnienie pochodzenia pojęcia:
Słowo pochodzi od łacińskiego *traditio*, co oznacza wręczenie, nauczanie, podawanie, zapis: **tradycja – przekazywanie**
3. Zapisanie dookoła pytań pomocniczych:
Kto? (przekazuje)
(dziadkowie, rodzice, dorośli, nauczyciele, starsi);
Komu? (przekazuje)
(młodym, dzieciom, wnukom, uczniom);
Co? (przekazuje)
(informacje, wartości, poglądy, pamiątki);
Swobodne wypowiedzi, hasłowe zapisanie odpowiedzi.
4. Podział klasy na 4 grupy.
Zadanie dla grup – Dopasować podane objaśnienia do pojęć:
obyczaj – powszechnie przyjęty, umowny, utwierdzony tradycją sposób postępowania w danych okolicznościach, właściwy pewnej grupie ludzi, charakterystyczny dla danego terenu, okresu;
wierzenia – poglądy, przekonania oparte na wierze,
zwyczaj – ustalony w zbiorowości sposób zachowania się; tym się różni od obyczaju, że jego nieprzestrzeganie nie niesie dla członka grupy żadnych negatywnych konsekwencji.
Odczytanie powstałych definicji, dopisanie pojęć do schematu przy pytaniu **Co?**
Podanie przykładów wierzeń, zwyczajów, obyczajów.

Przepisanie schematu do zeszytu.

5. Zadanie dla grup – Do wylosowanego obrazka dopasujcie podpis. Następnie przedstawcie swoje zadanie innym grupom w formie pantomimy.

Grupy losują, otrzymują po jednym obrazku oraz kartki z wypisanymi frazeologizmami i sentencjami.

Obrazek nr 1. Skrzynia, na dnie której ukryty leży bochenek chleba zawinięty w lnianą chusteczkę. (Tradycja jest bogactwem, które posiadamy i którym dzielimy się z innymi.)

Obrazek nr 2. Drzewo, które sięga korzeniami głęboko w glebę, a gałęziami w niebo. Schematycznie przedstawiony transport wody i soli mineralnych od korzeni w górę, do całej rośliny, gałęzi i liści. (Tradycja to dąb, który tysiąc lat rósł w górę.)

Obrazek nr 3. Sito, a pod nim stożek przesianej mąki. (Tradycja to rozsądek całego narodu przesiany z jednego wieku w drugi.)

Obrazek nr 4. Symbole współczesnych mediów: koperta ze znaczkiem, telefon, monitor komputera ze znakiem @ (Tradycja to międzypokoleniowy przekaz najcenniejszych wartości.)

FRAZEOLOGIZMY

Siła tradycji

Zerwać z tradycją

Tradycje narodowe

Długoletnia tradycja

Wielowiekowa tradycja

Przywiązanie do tradycji

Tradycja rodzinna

Tradycja ustna

Postępować zgodnie z tradycją

Tradycja to międzypokoleniowy przekaz najcenniejszych wartości.

Przywiązanie do tradycji

Mieć szacunek dla tradycji

Tradycja to dąb, który tysiąc lat rósł w górę.

Robić coś jak nakazuje tradycja

Kontynuować, zachowywać, kultywować tradycję

Hołdować tradycjom

Tradycja jest bogactwem, które posiadamy i którym dzielimy się z innymi.

Sięgać do jakiejś tradycji

Tworzyć nową tradycję

Tradycja to rozsądek całego narodu przesiany z jednego wieku w drugi.

6. Grupy prezentują pantomimy, widzowie dopasowują tytuł – sentencję. Zapisanie sentencji do zeszytów.
7. Zadanie dla grup – Wypiszcie po kilka przykładów różnych rodzajów tradycji:
– rodzinnej (gromadzenie rodzinnych pamiątek, zdjęć, starych listów, albumy zdjęć, świętowanie rocznic, imienin, urodzin itd.);

- szkolnej (obchody dnia patrona szkoły, pasowania na ucznia, mundurki, tarcze itp.);
- narodowej (gościnność, okazywanie szacunku kobietom, celebrowanie świąt państwowych, okazywanie szacunku wobec symboli narodowych itp.);
- religijnej (udział w liturgii, celebrowanie świąt Bożego Narodzenia, Wielkanocy, Wszystkich Świętych itd.).

Odczytanie zgromadzonych przykładów.

8. Zadanie indywidualne – Opisz jedną z tradycji tak, jakbyś chciał ją objaśnić cudzoziemcowi.

Odczytanie i ocena kilku prac.

9. Podsumowanie.

Sformułowanie wniosków: Tradycja jest bezcennym dziedzictwem; łączy pokolenia, stwarza poczucie więzi, jedności. Dzięki kultywowaniu tradycji czujemy swą przynależność do danej społeczności, nie czujemy się wyobcowani, bo mamy własne korzenie i poczucie ciągłości trwania.

10. Zadanie domowe: Opracujcie w grupie projekt i dowolną techniką wykonajcie kartę będącą jednym z rozdziałów albumu pt. „Księga tradycji” (każda grupa inny: t. rodzinne, t. szkolne, t. narodowe, t. religijne).

Analiza przeprowadzonej lekcji

Zajęcia przeprowadziłam w klasie szóstej w ramach języka polskiego na dwóch godzinach lekcyjnych. Przebiegły one według planu, ale ich grudniowy termin spowodował, że przywoływane przykłady zwyczajów, obyczajów i wierzeń oscyływały wokół świąt Bożego Narodzenia i początkowo trudno było uczniom o szerszą perspektywę.

Ćwiczenie z dobieraniem tytułów – sentencji do obrazków sprawiło problem grupie czwartej, która nie domyśliła się znaczenia słowa „przekaz” w kontekście symboli medialnych. Dużo czasu zajęło również opisywanie wybranej tradycji, ponieważ powstały wątpliwości, czy jest ona zwyczajem czy obyczajem. Sytuacja ta wymagała uproszczenia definicji słów i stwierdzenia, że w zasadzie używane są one zamiennie.

Lekcja osiągnęła założone cele, a album „Księga tradycji” złożony z wykonany przez grupy lub samodzielnie w domu kart trafił do szkolnej biblioteki.

Tradycja

(oprac. Aleksandra Marciniak)

Wiek uczniów: 16 lat (trzecia klasa gimnazjum), liczebność grupy: 20 osób.

Uczniowie odpowiadali na pytanie: **Czym jest tradycja?**

Odpowiedź modelowa

Wg „Słownika Mitów i Tradycji Kultury” W. Kopalińskiego: TRADYCJA to przekazywanie z pokolenia w pokolenie obyczajów, przekonań, zasad, wierzeń, sposobów myślenia, odczuwania albo postępowania, wydarzeń z przeszłości traktowanych jako historia (choć niesprawdzalnych), umiejętności artystycznych albo rzemieślniczych itd.; przekazany przez przodków obyczaj, wierzenie, zasady itd.; w wielu religiach ustne podanie będące drugim obok pism świętych źródłem wiedzy religijnej albo objawienia jak w kościele rzymsko-katolickim i prawosławnym; łac. *Traditio* – przekazywanie.

Kategoria	Odpowiedzi uczniów
Powtarzalność	Jest tym, co musisz obchodzić co roku. Jest to coś takiego, co odbywa się co najmniej raz w roku. Jest dla mnie czymś niezapomnianym, często przychodzącym i odchodzącym co roku. Jest to kultywowanie jakiegokolwiek czynności, które powtarza się przeważnie co roku. Jest to dzień, który się powtarza Coroczne święto. Święto, które odbywa się raz w roku. Sytuacja co rok w tym samym dniu
Sposób przekazywania	Tradycja może być przekazywana z pokolenia na pokolenie. Coś przekazywane z pokolenia na pokolenie, kojarzone najczęściej ze świętami. To inaczej przekazywanie czegoś z pokolenia na pokolenie. Czynność przekazywana z pokolenia na pokolenie.
Związek z religią	Obrzęd obchodzony przez ludzi danej wiary co roku. Tradycja wiąże się z wiarą i z rodziną.
Związek z rodziną	Zwyczaj rodzinny, który polega na obchodzeniu charakterystycznej dla święta uroczystości. Odgrywa ważną rolę w życiu rodziny i przechodzi z pokolenia na pokolenie. Tradycja wiąże się z rodziną. Łączy członków rodziny, zacieśnia między nimi więzi.
Doniosłość	Może być to święto Kojarzy się ze świętami Święto, które jest ważnym wydarzeniem dla ludzi.

Wnioski

Badania zostały przeprowadzone w grupie uzyskującej bardzo niskie wyniki w nauce. Mimo to, uczniowie nie mieli problemu z objaśnieniem pojęcia. Ich odpowiedzi są zbliżone do definicji modelowej. Większość kojarzy tradycję z przekazem międzypokoleniowym, zwracając szczególną uwagę na obyczaje, związane przede wszystkim z obchodzeniem świąt religijnych.

Żaden spośród uczniów nie wskazał na inne elementy obecne w definicji modelowej, takie jak przekazywanie umiejętności, sposobów myślenia czy odczuwania. Wielu natomiast zwróciło uwagę na doniosły charakter czynności związanych z kultywowaniem tradycji oraz na rolę, jaką odgrywa ona w życiu rodzinnym.

Można więc wywnioskować, że młodzi ludzie nie odrzucają tradycji w jej podstawowym rozumieniu, nie przywołują jednak funkcjonowania w jej obrębie sposobów myślenia czy odczuwania jako elementów, które są przekazywane z pokolenia na pokolenie.

Po przeanalizowaniu odpowiedzi uczniów przeprowadziłam w badanym zespole lekcję, której temat brzmiał: Czym jest tradycja?

Na wstępie lekcji wykorzystałam wiedzę na temat obrazu świata ucznia, dotyczącego rozumienia tego pojęcia, prezentując klasie krótkie filmy pokazujące obchodzenie uroczystości rodzinnych (nagrania z popularnych seriali).

Kolejnym etapem zajęć było zapoznanie uczniów z fragmentem powieści „Chłopi”, opisującym wesele Boryny i Jagny. Następnie poprosiłam uczniów o podanie słowa, którym mogliby objaśnić przedstawione przykłady. Większość użyła wyrazu „tradycja”.

Następnie uczniowie stworzyli „mapę myśli”, w której centrum znalazło się omawiane pojęcie. Ich skojarzenia wciąż oscylowały wokół obchodzenia świąt.

Kolejnym etapem lekcji była ponowna analiza fragmentu powieści Reymonta, ukierunkowana pod kątem wydobywania elementów, które można połączyć z tradycją. Po przeanalizowaniu tekstu uczniowie odpowiadali na pytania o rolę tradycji w budowaniu własnej tożsamości, a także o sens poznawania tekstów kultury opisujących tradycje narodowe, etniczne, religijne etc.

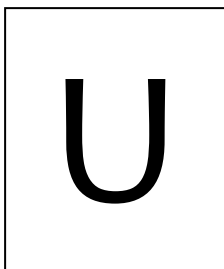
Kolejne pytanie dotyczyło sposobów myślenia, odczuwania etc. jako tradycyjnych. Uczniowie, odwołując się do własnych doświadczeń, doszli do wniosku, że te sfery również można uznać za przynależne do tradycji. Ta odpowiedź stała się punktem wyjścia do lekcji dotyczącej stereotypów.

Uwagi metodyczne

Wykorzystanie wiedzy potocznej ucznia w strategii związanej z przebiegiem lekcji, pozwoliło mi na osiągnięcie celu, którym było „doprowadzenie” uczniów do definicji modelowej. Bardzo istotna okazała się wprowadzająca faza lekcji, pokazująca pojmowanie tradycji ściśle związane z obrazem świata ucznia. Dzięki niej udało mi się zaktywizować grupę przez odniesienie do treści, które są znane uczniom i w obrębie których czują się bezpiecznie. Dodatkowo zadziałał czynnik emocjonalny: przedstawione fragmenty filmów wywołały skojarzenie z czymś pięknym, ważnym, wywołującym wzruszenie. Dzięki uaktywnieniu emocji uczniów, odbiór tekstu literackiego, który dla większości mógłby być nieatrakcyjny, stał się pozytywny. Wydaje się, że większość z nich poczuła sensowność podejmowanych działań w kontekście własnych korzyści.

Udało się zatem uzyskać konkretne efekty nauczania w postaci dotarcia przez uczniów do definicji modelowej, uświadomienia im znaczenia tradycji w budowaniu tożsamości zbiorowej i indywidualnej, a także sensowności poznawania tekstów kultury.

Tradycja – przekazywane z pokolenia na pokolenie treści kultury (takie jak: obyczaje, poglądy, wierzenia, sposoby myślenia i zachowania, normy społ.), uznane przez zbiorowość za społecznie doniosłe dla jej współczesności i przeszłości.

Uczciwość

Uczciwość

(oprac. Danuta Stempniewicz)

Wiek uczniów : kl.VI – 12 lat. **Liczebność grupy** : 26 osób.

Zadanie dla uczniów

Odpowiedź na pytanie: *Co to jest uczciwość?* Formułując odpowiedzi, uczniowie mogli odwoływać się do wiedzy pozaszkolnej, własnych obserwacji czy doświadczeń.

Odpowiedzi modelowe

UCZCIWOŚĆ – zachowanie wynikające z poczucia obowiązku, szczerości, prawdomówności; bycie uczciwym, prawość.

(Źródło: *Uniwersalny słownik języka polskiego*, pod red. Stanisława Dubisza, t. 4. Wydawnictwo Naukowe PWN. Warszawa 2006)

UCZCIWOŚĆ – zachowywanie uznanych norm moralnych, rzetelność w ich spełnianiu; prawość.

Pojęcie uczciwości może określać konkretne postępowanie w danych okolicznościach (**u. sytuacyjna**) bądź względnie trwałą cechę charakteru implikującą moralną autodeterminację podmiotu działania (**u. dyspozycyjna**). Uczciwość zalicza się do elementarnych norm moralnych.

(Źródło: *Mały słownik etyczny*, pod red. Stanisława Jedyńaka. Oficyna Wydawnicza „Branta”. Bydgoszcz 1999)

Klasyfikacja wypowiedzi uczniów

A. Uczciwość sytuacyjna

1. „Uczciwość to jest, że nie oszukujemy innych.”
2. „Uczciwość – np. jeśli nie masz zadania domowego i pani akurat nie sprawdziła, ty się przyznasz, że nie masz zadania domowego. Jest to osoba, która przyzna się do tego, czego nie zrobiła lub co zrobiła.”
3. „Uczciwość: rozumiem to tak, że jeżeli przytrafi się jakaś wpadka, a boi się do tego przyznać, należy przebić strach i powiedzieć co się stało. Jest to człowiek mający uczciwość, szacunek dla drugiej osoby, nie oszukuje. Gdy nie ma pieniędzy, a boi się przyznać do tego, to np. nie należy ukarać, tylko z kimś bliskim pogadać o tym i pożyczyć, a gdy się zarobi to oddać. Uczciwość do drugiej osoby: nie okłamywać jej, tylko gdy ma się jakiś problem, to się przyznać.”

4. „Mówić szczerą prawdę, nie kłamać. Jak ktoś coś zrobi i nie chce się przyznać, to najlepiej się przyznać i ponieść konsekwencje.”
5. „Uczciwość to jest jak ktoś nikogo nie oszukuje, nie zdradza się kogoś.”
6. „Że ustąpi się komuś np. miejsca w autobusie, nie oszukuje, np. nie dodaje sobie punktów w meczu.”
7. „Że ktoś mówi prawdę, że jest ktoś uczciwy.”
8. „Uczciwość – jeśli ktoś coś zgubi, oddać. Jak się coś zrobi, to powiedzieć o tym.”
9. „Uczciwość to jest: nikomu się nie zabiera.”
10. „Jeśli ktoś jest uczciwy, nie kłamie, jeśli coś dzieli na kilka osób.”
11. „Jak ktoś jest uczciwy wobec swoich kolegów, koleżanek; czyli nie kłamie nikogo i taki ktoś komu wiemy, że możemy zaufać (np. przyjaciel).”
12. „Uczciwość jest dla mnie mówieniem szczerzej prawdy i nieokłamywanie nas! Po prostu szczerłość i uczciwość!”

B. Uczciwość dyspozycyjna

1. „Nie oszukiwać i mówić prawdę.”
2. „Nie oszukiwać, przyznawać się do wszystkiego (...).”
3. „Uczciwość: mówienie prawdy, niekłamanie, nieobrażanie innych osób, dotrzymywanie słowa.”
4. „Uczciwość to nie oszukiwanie innych osób, mówienie zawsze prawdy.”
5. „Uczciwość – nie oszukiwanie nikogo, bycie sprawiedliwym.”

C. Inne wypowiedzi

1. „Dobro, koleżeństwo.”
2. „Uczciwość – rozwiązanie, współpraca.”
3. „Dobro, koleżeństwo, miłość.”
4. „Uczciwość jest dla mnie uprzejmością, to znaczy, że się komuś ustępuje.”
5. „To szanowanie drugiej osoby, miłość do innych. Uczciwość to inaczej prawda.”
6. „Na przykład dobroć, koleżeństwo.”
7. „Uczciwość to jest: nikomu się nie zabiera, bo jest uczciwy.”
8. „Dla mnie uczciwość jest to dobro, dzielić się, być dobrym dla nauczycieli, rodziców i dla swojego własnego dobra.”
9. „Uczciwość – czyli lojalność do drugiej osoby, tajemnica, której się nigdy nie zdradzi bez pozwolenia drugiej osoby.”
10. „(...) wymierzyć uczciwą karę, rozwiązanie sprawy, wyrok sądu.”

Analiza wypowiedzi uczniów nt. uczciwości

Pierwszy wniosek, to właściwe rozróżnienie przez uczniów sytuacji, gdy jesteśmy uczciwi, od uczciwych zachowań i postaw moralnych.

Młodzież najczęściej kojarzy uczciwość z prawdomównością i szczerością wobec siebie i innych. Widać, że osobiste doświadczenia uczniów miały największy wpływ na sposób rozumienia przez nich pojęcia uczciwości jako przyznanie się do popełnionych błędów.

Uczniowie nie mieli większych trudności ze sformułowaniem wypowiedzi na temat podanego słowa. Ponadto „uczciwość” kojarzy się im z pozytywnymi cechami, takimi jak np.: dobro, koleżeństwo, miłość, empatia czy lojalność. Tylko jedna

wypowiedź (patrz „Inne wypowiedzi” nr 10) wskazywała na pojmowanie uczciwości jako kary za popełnione błędy.

Niektóre wypowiedzi były zbliżone do modelu słownikowego dotyczącego uczciwości sytuacyjnej, czyli konkretnego postępowania w danych okolicznościach, np. nr 2, 3, 6; bądź uczciwości dyspozycyjnej, jako cechy charakteru wpływającej na konkretne działanie, np. nr 4, 5.

Wypowiedzi uczniów wynikające w większości z obserwacji własnego otoczenia można ocenić jako logicznie spójne oraz że ich obserwacja codziennych zachowań jest bardzo wnikliwa i zaskakująco celna.

Opis i analiza przeprowadzonych zajęć

Po dokonaniu analizy wypowiedzi szóstoklasistów dotyczących wartości, jaką jest uczciwość, zaplanowałam zajęcia na jednej ze styczniowych godzin do dyspozycji wychowawcy na temat: „Porozmawiajmy o uczciwości...”.

Lekcja ta miała na celu:

- uświadomienie uczniom dwuaspektowości pojęcia „uczciwość”: jako trwałej cnoty moralnej, która winna tkwić w każdej jednostce ludzkiej, oraz konkretnego, rzetelnego postępowania w określonych okolicznościach,
- wskazanie przykładów zachowań uczciwych w literaturze, filmie, historii, życiu politycznym i najbliższym środowisku uczniów,
- zaakcentowanie korzyści wynikających z zachowań uczciwych i strat spowodowanych zakłamaną postawą wobec siebie i otoczenia,
- zachęcenie do stosowania tej cnoty w życiu codziennym.

W domu uczniowie mieli zastanowić się nad przykładami postaci historycznych, literacko-filmowych, osób żyjących współcześnie, które można by nazwać uczciwymi.

Zajęcia rozpoczęłam od ustnych wypowiedzi uczniów na temat ich rozumienia pojęcia „uczciwość”. Wypowiedzi te niewiele różniły się od udzielonych przez dzieci w listopadowej ankiecie, wobec czego poleciłam odszukanie w „Słowniku języka polskiego” naukowego wyjaśnienia tego terminu. Uczniowie, pracując w parach, nad odszukaniem i wyjaśnieniem w/w hasła miały przy okazji możliwość ćwiczenia interdyscyplinarnej umiejętności, jaką jest sprawność w posługiwaniu się innym niż podręcznik źródłem informacji. Następnie jedno z dzieci głośno odczytało definicję słownikową.

Później poprosiłam kolejne dziecko, aby przytwierdziło do tablicy, przygotowaną przeze mnie planszę z wyjaśnieniem tego terminu, zamieszczonym w „Małym słowniku etycznym” i głośne odczytanie tekstu. Zapytałam uczniów, czy dostrzegają jakieś podobieństwa między tą definicją, a wyjaśnieniem odszukanym w „Słowniku języka polskiego”. Dzieci stwierdziły, że objaśnienie podane w „Słowniku jęz. pol.” zawiera się w definicji z „Małego słownika etycznego”, że „zachowanie wynikające z poczucia obowiązku, szczerości, prawdomówności” to „uczciwość sytuacyjna”, a „bycie uczciwym, prawość” to „uczciwość dyspozycyjna”.

Wyjaśniłam uczniom, że pojęcie uczciwości jest dwuaspektowe: że jeśli ktoś nie będzie znał norm etycznych dotyczących uczciwości, nie zaakceptuje ich jako koniecznych we wzajemnych relacjach międzyludzkich, jego zachowanie w konkretnych sytuacjach może być nieuczciwe. Zatem uczciwość należy rozumieć jako względnie stałą cechę charakteru, która prowadzi do prawych zachowań w życiu.

W dalszej części lekcji podzieliłam klasę na 5 zespołów, którym zleciłam przygotowanie scenek bądź wypowiedzi na temat:

1. Przykłady postaw uczciwych w literaturze i filmie.
2. Uczciwość jako norma postępowania postaci historycznych.
3. Przejawy uczciwości w życiu współczesnych ludzi.
4. Zachowania uczciwe wśród twoich rówieśników – przygotujcie 2 scenki z życia szkolnego i pozaszkolnego nastolatków.
5. Korzyści wynikające z uczciwych postaw i straty spowodowane zakłamaną postawą wobec siebie i otoczenia.

Poszczególne zespoły, prezentując efekty swej pracy, bez większego trudu wskazywały przykłady postaw uczciwych w literaturze, filmie, historii. Kłopoty miał zespół 3, któremu trudno było znaleźć współcześnie żyjącego, uczciwego, powszechnie znanego człowieka. Wskazywali jednak na uczciwych ludzi z ich najbliższego otoczenia (rodzice, dziadkowie, koledzy, nauczyciele, trener sportowy, pielęgniarka szkolna). Grupa 4. zaprezentowała scenkę dotyczącą próby ściągania zadania domowego od kolegi i zaoferowanej pomocy w nauce przez „lepszego” w danej dziedzinie oraz nieudaną próbę mataczenia wyniku sportowego w wyniku zdecydowanej reakcji na tę nieuczciwą sytuację przez sędziego zawodów.

Ostatnia grupa uświadomiła wszystkim, że nieprzestrzeganie w życiu zasad uczciwości naraża ludzi na dyskomfort psychiczny, negatywną opinię kolegów, nauczycieli, znajomych, brak pewności siebie, wstyd, kiedy prawda wyjdzie na jaw. Prezentujący stwierdzili, że postawy nieuczciwe czasem przynoszą korzyści, ale krótkotrwałe. Długofalowo: komfort psychiczny, „czyste sumienie”, odpowiedzialność za własną przyszłość i przyszłość otoczenia, pewność swoich zachowań, poważanie i akceptację w środowisku daje tylko postawa uczciwości.

W końcowej części zajęć dzieci wypełniały anonimowe ankiety ewaluacyjne, w których dokonały samooceny zaangażowania podczas zajęć w skali 0-5 pkt (żadne dziecko nie przyznało sobie 0-2 pkt, 2 przydzieliło sobie 3 pkt, pozostali po 4-5 pkt; w mojej ocenie był to uczciwy osąd wkładu ich pracy podczas zajęć) oraz wybierały spośród 4 podanych definicji tę, która najtrafniej i najpełniej wyjaśnia znaczenie pojęcia „uczciwość”. Wszyscy uczniowie bezbłędnie wskazali, iż „Uczciwość to bycie uczciwym, prawym (u. dyspozycyjna) oraz postawa wynikająca z obowiązkowości, szczerości, prawdomówności (u. sytuacyjna)”.

Uważam, że po tak przeprowadzonych zajęciach dzieci będą rozumiały i poprawnie zdefiniują pojęcie uczciwości, będą potrafiły odróżnić postawy uczciwe od nieuczciwych, równocześnie mając świadomość, jakie korzyści daje stosowanie tej elementarnej normy moralnej w życiu codziennym. Mam nadzieję, że zajęcia zachęciły uczniów do stosowania tej cnoty na co dzień.

Uczciwość

(oprac. Barbara Trela)

Wiek uczniów: III klasa Gimnazjum – 15 lat, **liczebność grupy:** 26 osób.

Zadanie dla uczniów: Co to jest uczciwość?

Odpowiedzi uczniów

1. Uczciwość to, że nie oszukujemy innych.
2. Dobro, koleżeństwo.
3. Uczciwość – ktoś pomaga w różnych problemach. Uczciwość – rozwiązanie, współpraca.
4. Dobro, koleżeństwo, miłość.
5. Nie oszukiwać i mówić prawdę.
6. Uczciwość – np. jeśli nie masz zadania domowego i pani akurat nie sprawdziła, ty się przyznasz, że go nie masz. Jest to osoba, która przyzna się do tego, czego nie zrobiła lub zrobiła.
7. Nie oszukiwać, przyznać się do wszystkiego, wymierzyć uczciwą karę, rozwiązanie sprawy, wyrok sądu.
8. Uczciwość: jeżeli przytrafiła się jakaś wpadka, a boi się do tego przyznać, należy pokonać strach i powiedzieć, co się stało. Jest to człowiek mający szacunek dla drugiej osoby, nie oszukuje jej i nie okłamuje.
9. Mówienie szczerą prawdą, nie kłamanie, umiejętność przyznania się i poniesienia konsekwencji.
10. Uczciwość: mówienie prawdy, nie obrażanie innych osób, dotrzymywanie słowa.
11. Uczciwość to uprzejmość wobec innych, to znaczy, że się komuś ustępuje.
12. Uczciwość to nie oszukiwanie innych, mówienie zawsze prawdy.
13. Uczciwość to szanowanie drugiej osoby, miłość innych. Uczciwość to inaczej prawda.
14. Uczciwość to jest jak się nikogo nie oszukuje, nie zdradza.
15. Takie zachowanie gdy się nie oszukuje.
16. Uczciwość – np. nie dodają sobie punktów w meczu.
17. Że się mówi prawdę, że się jest uczciwym w życiu.
18. Na przykład dobroć, koleżeństwo.
19. Uczciwość – jeśli ktoś coś zgubi, oddać. Jak zrobi się coś złego, to się przyznam.
20. Jak ktoś jest uczciwy to nikomu nic nie zabiera.
21. Uczciwość – nie oszukiwanie nikogo, bycie sprawiedliwym.
22. Dla mnie uczciwość to dobro, np. dzielić się z innymi, być dobrym dla rodziców i samego siebie.
23. Jeśli ktoś jest uczciwy to nie kłamie.
24. Jeśli jest się uczciwym to nie kłamie i wtedy można mi zaufać jak przyjacielowi.
25. Uczciwość – to po prostu szczerłość.
26. Uczciwość – czyli lojalność wobec drugiej osoby, dotrzymywanie tajemnicy.

Odpowiedzi modelowe

UCZCIWOŚĆ – zachowanie wynikające z poczucia obowiązku, szczerości, prawdomówności; bycie uczciwym prawość.

(Źródło: *Uniwersalny słownik języka polskiego*, pod red. Stanisława Dubiśa, t. 4. Wydawnictwo Naukowe PWN. Warszawa 2006)

UCZCIWOŚĆ – zachowywanie uznanych norm moralnych, rzetelność w ich spełnianiu; prawość.

Pojęcie uczciwości może określać konkretne postępowanie w danych okolicznościach (**u. sytuacyjna**) bądź względnie trwałą cechę charakteru implikującą moralną autodeterminację podmiotu działania (**u. dyspozycyjna**). Uczciwość zalicza się do elementarnych norm moralnych.

(Źródło: *Mały słownik etyczny*, pod red. Stanisława Jedynaka. Oficyna Wydawnicza „Branta”. Bydgoszcz 1999)

Klasyfikacja wypowiedzi uczniów

I. Uczciwość sytuacyjna

1. Uczciwość to, że nie oszukujemy innych.
2. Uczciwość – jeśli nie masz zadania domowego i pani akurat nie sprawdziła, ty się przyznasz, że go nie masz. Jest to osoba, która przyzna się do tego, czego nie zrobiła lub zrobiła.
3. Uczciwość – ktoś pomaga w różnych problemach. Uczciwość – rozwiązanie, współpraca.
4. Uczciwość: jeżeli przytrafiła się jakaś wpadka, a boi się do tego przyznać, należy pokonać strach i powiedzieć, co się stało. Jest to człowiek mający szacunek dla drugiej osoby, nie oszukuje jej i nie okłamuje.
5. Mówienie szczerą prawdą, nie kłamanie, umiejętność przyznania się i poniesienia konsekwencji.
6. Uczciwość to jest jak się nikogo nie oszukuje, nie zdradza.
7. Uczciwość – np. nie dodają sobie punktów w meczu.
8. Że się mówi prawdę, że się jest uczciwym w życiu.
9. Uczciwość – jeśli ktoś coś zgubi, oddać. Jak zrobi się coś złego, to się przyznam.
10. Jak ktoś jest uczciwy to nikomu nic nie zabiera.
11. Dla mnie uczciwość to dobro, np. dzielić się z innymi, być dobrym dla rodziców i samego siebie.
12. Jeśli jest się uczciwym to nie kłamię i wtedy można mi zaufać jak przyjacielowi.
13. Uczciwość – czyli lojalność wobec drugiej osoby, dotrzymanie tajemnicy.
14. Nie oszukiwać, przyznać się do wszystkiego, wymierzyć uczciwą karę, rozwiązanie sprawy, wyrok sądu.
15. Takie zachowanie, gdy się nie oszukuje.
16. Uczciwość – to szanowanie drugiej osoby, miłość innych. Uczciwość to inaczej prawda.

II. Uczciwość dyspozycyjna

1. Dobro, koleżeństwo.
2. Dobro, koleżeństwo, miłość.
3. Na przykład dobroć, koleżeństwo.
4. Uczciwość – to po prostu szczerść.
5. Uczciwość to nie oszukiwanie innych, mówienie zawsze prawdy.
6. Uczciwość – to szanowanie drugiej osoby, miłość innych. Uczciwość to inaczej prawda.
7. Uczciwość – nie oszukiwanie nikogo, bycie sprawiedliwym.
8. Jeśli ktoś jest uczciwy, to nie kłamię.
9. Uczciwość to uprzejmość wobec innych, to znaczy, że się komuś ustępuje.
10. Nie oszukiwać i mówić prawdę.

Analiza wypowiedzi uczniów i porównanie z odpowiedzią modelową

- Właściwe rozróżnienie przez uczniów sytuacji, gdy jesteśmy uczciwi od uczciwych zachowań i postaw moralnych.
- Najczęściej kojarzą uczciwość z prawdomównością i szczerością wobec siebie i innych.
- Widać, że osobiste doświadczenia uczniów mają największy wpływ na sposób rozumienia przez nich pojęcia uczciwość, jako przyznanie się do popełnionego błędu.
- Uczniowie nie mieli większych trudności ze sformułowaniem wypowiedzi na temat podanego słowa. Uczciwość kojarzy się im z pozytywnymi cechami, takimi jak np. „dobro, koleżeństwo, miłość, empatia czy lojalność”. Tylko jedna wypowiedź wskazuje na pojmowanie uczciwości jako kary za popełnione błędy. „(...) wymierzyć uczciwą karę, rozwiązanie sprawy, wyrok sądu”.
- Niektóre wypowiedzi były zbliżone do modelu słownikowego np. **uczciwość sytuacyjna**, czyli konkretne postępowanie w danych okolicznościach: Uczciwość – „jeśli nie masz zadania domowego to się przyznasz”, „...jeśli ktoś coś zgubi, oddać”, „...nie dodawać sobie punktów w meczu”, „mówić szczerą prawdę(...), jak zrobię coś źle to najlepiej się przyznać i ponieść konsekwencje”; **uczciwość dyspozycyjna**, jako cecha charakteru wpływająca na konkretne działania: Uczciwość – „mówienie prawdy, nie oszukiwanie, dotrzymywanie słowa, bycie sprawiedliwym, lojalnym, uprzejmym, koleżeńskim, grzecznym”.
- Wypowiedzi uczniów, wynikające w większości z obserwacji własnego otoczenia, wskazują na ich wnikliwe i zaskakująco celne postrzeganie codziennego świata.
- W wypowiedziach uczniów brakło odniesienia uczciwości jako **normy moralnej**, ułatwiającej codzienne relacje międzyludzkie. Być może wynika to nie tyle z niewiedzy uczniów czy braku doświadczenia sytuacji życiowych, co z większej koncentracji na zaspokojeniu własnych potrzeb związanych z uczciwym postępowaniem.

Uwagi metodyczne

Na lekcjach WDŻ podejmując temat związany z postawą człowieka wobec drugiej osoby należy:

- przeprowadzić pogadankę na temat uczciwości jako cnoty moralnej i zasady, która ułatwia wzajemne relacje międzyludzkie.
- Przeprowadzić lekcję o uczciwym postępowaniu i pokazać kilka współczesnych przykładów uczciwego życia wśród wybranych grup społecznych.
- Zaakcentować korzyści z jednej i straty z drugiej strony, wynikające z uczciwych lub zakłamanych postaw wobec siebie i innych osób.
- Zachęcić do stosowania tej cnoty w życiu codziennym.

Konspekt lekcji – kl. III gimnazjum

Prawda i tylko prawda – czyli uczciwość wobec innych i samego siebie

Cele:

- Kształtowanie przekonania o fundamentalnej roli uczciwości w relacjach z innymi ludźmi.
- Ukazanie uczciwości jako ważnej w codziennym życiu cnoty moralnej.

Metody i środki dydaktyczne:

- wykład,
- praca w grupach z wcześniej opracowywanymi materiałami o uczciwości,
- praca z tekstem – Pismo Święte Nowego Testamentu,
- pogadanka.

Tok lekcji**Wstęp (praca w grupach)**

Lekcję rozpoczynamy ćwiczeniem, które ma przybliżyć rozumienie podstawowych pojęć związanych z ósmym przykazaniem Bożym: „Nie mów fałszywego świadectwa przeciw bliźniemu swemu”.

Wszystkich uczestników lekcji dzielimy na czteroosobowe grupy. Postawione zadanie polegać będzie na wpisaniu przez każdą osobę z grupy w jednym z czterech brzegów kartki formatu A4 jednego zdania, które kojarzy się z podanym hasłem. Połowa grupy wpisuje hasło: **KŁAMSTWO**, druga natomiast – **PRAWDA**. Praca polega na tym, że każdy wpisuje jednym zdaniem w wolnym rogu arkusza papieru własne wyjaśnienie podanego pojęcia. Następnie zostaje on obrócony o 90 stopni. Poprzednia czynność zostaje powtórzona, tzn. każdy uczestnik grupy ma dopisać dalsze uwagi (jedno zdanie) do podanego hasła.

Efektom pracy będzie bogaty materiał zawierający wyjaśnienie powyżej podanych pojęć.

Kolejnym krokiem będzie zanotowanie na tablicy istotnych właściwości, jakie uczniowie łączą z pojęciami: kłamstwo i prawda. Należy w tym miejscu zwrócić uwagę przede wszystkim na skutki, które za sobą pociągają kierowanie się w życiu kłamstwem lub prawdą.

W podsumowaniu wyników tej pracy odwołujemy się do wcześniejszych wypowiedzi uczniów na temat **UCZCIWOŚCI**, gdzie zdecydowana większość podkreślała, że **uczciwość – to właśnie życie i postępowanie w prawdzie wobec siebie i drugiej osoby**.

Przypominamy uczniom jeszcze raz ich wypowiedzi na temat **uczciwości dyspozycyjnej i sytuacyjnej**. Na tablicy należy zapisać też **definicję modelową „uczciwości”**.

Rozwinięcie

Mając na uwadze powyższe wyjaśnienia należy powiedzieć uczniom, że ósme przykazanie Boże chroni podstawowe prawa wolnego człowieka. Uczciwość jako norma moralna stoi na straży nie tylko pojedynczego człowieka ale również wspólnoty w której żyjemy – niezależnie od naszego wyznania i religii.

Po takim wyjaśnieniu zapowiadamy pracę z tekstem Pisma Świętego. Podany poniżej tekst może być analizowany przez cały zespół albo w pracy parami.

Uczniowie mają za zadanie wskazać motywy, którymi, według św. Pawła powinni kierować się w przestrzeganiu ósmego przykazania.

„Dlatego odrzuciwszy kłamstwo, mówcie prawdę: każdy do bliźniego swego, bo jesteście dla siebie nawzajem członkami (w sensie jednej wspólnoty w której żyjemy – *przyp. własny*) (...) Bądźcie dla siebie nawzajem dobrzy i miłosierni. Przebaczajcie sobie nawzajem, tak jak Bóg nam przebaczył w Chrystusie”.

(List św. Pawła do Efezjan 4,25. 31-32)

Motywy, które powinni wskazać uczniowie:

- życie we wspólnocie,
- postępowanie na wzór Chrystusa.

Zakończenie

Po rozmowie umożliwiającej wyjaśnienie motywów przemawiających za pielęgnowaniem w swoim postępowaniu prawdy, na które uczniowie powinni zwrócić uwagę, należy jeszcze raz poruszyć potrzebę właściwego rozumienia UCZCIWOŚCI. Nie tylko jako wynikającej z sytuacji w której możemy się znaleźć (**uczciwość sytuacyjna**) czy też zwykłej ludzkiej życzliwości do kogoś (**uczciwość dyspozycyjna**), ale również jako **normy moralnej**, którą należy kierować się w życiu niezależnie od sytuacji lub osoby.

W tym miejscu jeszcze raz przypominamy uczniom **definicję modelową UCZCIWOŚCI** i zwracamy ich uwagę na uczciwość jako „**zachowywanie elementarnych norm moralnych**”.

Prosimy uczniów aby jeszcze raz, po dzisiejszej lekcji, spróbowali odpowiedzieć na pytanie: **Jak rozumieją pojęcie uczciwości?**

Odpowiedzi zapisujemy na tablicy i w zeszytach oraz wspólnie krótko omawiamy.

Przykłady wypowiedzi uczniów:

- Uczciwość to postępowanie zgodnie z zasadami wiary, to przestrzeganie norm moralnych.
- To kierowanie się w życiu zasadą wspólnego dobra, czyli dostrzeganie rzeczywistych potrzeb innych a nie tylko swoich.
- Kierowanie się w życiu uczciwością nie może być podyktowane tylko chęcią zysku lub popisywania się przed innymi.
- Uczciwe zachowanie daje poczucie wewnętrznej odwagi, pomaga stawać się lepszym człowiekiem.
- To stanięcie w prawdzie o samym sobie, nawet jeśli ta prawda może okazać się bolesna, np. gdy postępowaliśmy nieuczciwie.

Propozycja zadania domowego

Zadaniem domowym może być napisanie referatu wyjaśniającego, na czym polega uczciwe postępowanie wobec siebie i drugiej osoby, w oparciu o wcześniej zdobyte na lekcji informacje.

Analiza pracy uczniów

Zagadnienia i kryteria będące przedmiotem obserwacji:

- **Zainteresowanie uczniów tematem** – Uczniowie wykazali duże zainteresowanie przedmiotem lekcji – **UCZCIWOŚĆ jako cnota moralna**. Uwidaczniało się to poprzez ich czynny udział w zajęciach oraz szczerą i otwartą w wypowiedziach własnym zdaniem na postawiony temat.
- **Trafność doboru celów i metod pracy do możliwości uczniów** – Zarówno cele jak i metody zostały dostosowane do możliwości uczniów biorących udział w lekcji. Cele zostały jasno określone, uczniowie zrozumieli jasno postawiony temat i nie mieli większych trudności z formułowaniem odpowiedzi na wcze-

śniej postawione pytania. Bez problemu definiowali pojęcia PRAWDA i KŁAMSTWO i potrafili odnieść je do omawianego pojęcia **UCZCIWOŚCI jako normy moralnej**. Praca w grupach ułatwiała podział obowiązków oraz możliwość osobistego podzielenia się swoim zdaniem na postawiony temat. Ponieważ lekcja została przeprowadzona w ramach przedmiotu z religii, uczniowie z łatwością posługiwali się Księgą Pisma Świętego – potrafili samodzielnie odnaleźć wskazany tekst i przeprowadzić jego analizę zgodnie z postawionym problemem.

- **Zaangażowanie wszystkich uczniów w pracę, praca zespołowa** – Uczniowie pracowali w grupach co dawało im większą swobodę wypowiedzi ustnej bądź pisemnej. Otwarcie dyskutowali nad przykładami podawanymi przez kolegów lub nauczycielkę prowadzącą lekcję.
- **Stopień osiągnięcia zamierzonych celów** – Na podstawie wypowiedzi uczniów – ustnych i pisemnych (karty pracy, analiza tekstu z Pisma Św., ponowne porównanie z definicją modelową), można wnioskować, że cele postawione na początku lekcji zostały osiągnięte. Uczniowie nie tylko posiadają dużą wiedzę na temat uczciwego postępowania, potrafią też rzeczowo uzasadnić dlaczego należy kierować się tą zasadą i co nas zobowiązuje do zachowywania UCZCIWOŚCI jako normy moralnej.

Ponieważ temat ten uczniowie analizowali w ramach lekcji religii, należy wyraźnie podkreślić pojawiające się wśród uczniów wypowiedzi dotyczące również sfery duchowej omawianej problematyki.

Uczciwość

(oprac. Iwona Chmielowska)

Klasa II technikum, 20 osób (1 osoba nieobecna), wiek 17 lat.

Zadanie uczniów polegało na samodzielnej próbie zdefiniowania pojęcia uczciwość.

Odpowiedź modelowa

Uczciwość – zachowywanie uznanych norm moralnych, rzetelność w ich spełnianiu, prawość; określa zarówno konkretne postępowanie w danych okolicznościach, jak i trwałą cechę charakteru.

(Encyklopedia PWN © Wydawnictwo Naukowe PWN S.A., Kraków 2005)

Dosłowne odpowiedzi uczniów

Lp.	Odpowiedzi uczniów
1.	Według mnie uczciwość jest to cecha, która w dzisiejszych czasach rzadko towarzyszy ludziom... można np. wypożyczyć książkę zgubić ją i uczciwie się do tego przyznać, uczciwy człowiek nie ściąga na sprawdzianach.
2.	Uczciwość jest to traktowanie osoby, bez oszukiwania, okłamywania.
3.	Moim zdaniem uczciwość to jest np. osoba, która nie kłamie, nie oszukuje.
4.	Uczciwość to jest przyznanie się do błędu, mówienie prawdy w sądzie, powiedzenie prawdy o zebraniu czy ocenach.
5.	Uczciwość to cecha charakteru.

6.	Uczciwość to jest np. mówienie prawdy.
7.	Wiarygodność, zgodność z własnym sumieniem, bycie obiektywnym w ocenie, szeroka perspektywa patrzenia na daną sytuację.
8.	Brak odpowiedzi.
9.	Brak odpowiedzi.
10.	Uczciwość to bycie słownym, obiektywnym.
11.	Jesteśmy zgodni sami z sobą.
12.	Uczciwość oznacza prawdomówność.
13.	Szczerość względem innych osób. Dotrzymanie słowa, jeżeli coś się już obiecało.
14.	Uczciwość – mówić prawdę.
15.	Uczciwość według mnie, jest to mówienie prawdy.
16.	Uczciwy człowiek nie kłamie, nie oszukuje nie tylko znajomych ale wszystkich ludzi. Jest szczery i obiektywny.
17.	Uczciwość według mnie to cecha określająca coś obiektywnego. Cechuje się mówieniem prawdy i sprawiedliwością.
18.	Mówienie prawdy.
19.	Uczciwość to prawość, właściwe zachowanie w odpowiednich sytuacjach.

Klasyfikacja odpowiedzi uczniów

Odpowiedzi/definicje sformułowane przez uczniów można podzielić z dwie kategorie:

- I – definicja pojęcia „uczciwość” zastępowana definicją „człowieka uczciwego”, np. „Osoba uczciwa nie oszukuje drugiej osoby, nie kłamie, nie zdradza. Stara się robić wszystko jak najlepiej jak potrafi, ale nie robi niczego kosztem innych” czy „jest to osoba szczerą, rozsądną, dotrzymuje danego słowa”;
- II – uczciwość jako cecha charakteru, zachowanie, postawa. Uczniowie wskazywali przykłady osób według nich uczciwych, np: mama, tata, nauczyciel X, czy koleżanka z klasy.

Wnioski

Definicja pojęcia „uczciwość” na pozór łatwa okazała się dla niektórych uczniów problemem. W dwóch przypadkach nie udzielono odpowiedzi na pytanie co to jest „uczciwość” w zamian uczeń podał cechy jakie powinna posiadać uczciwa osoba. Wszystkie odpowiedzi uczniów jednoznacznie oceniały uczciwość w sposób pozytywny. Trafnie kojarząc ją z takimi pojęciami jak: szczerść, lojalność, prawdomówność, itp. W nielicznych wypowiedziach można zauważyć hierarchię pojęć. Wymieniając cechy jakimi powinien charakteryzować się uczciwy człowiek, na pierwszym miejscu podają wiarygodność, szlachetność, sprawiedliwość. Niewątpliwie uczniom sprawiło trudność zdefiniowanie pojęcia.

Uwagi metodyczne

Niewątpliwie uczniom sprawiło trudność zdefiniowanie pojęcia, dlatego też należy przeprowadzić pogadanki na temat uczciwości ze wskazaniem na znane uczniom przykłady. Na bazie wspólnej analizy uczniowie mogliby ponownie zbudować definicję „uczciwości” co powinno spowodować zmianę w obrazie świata ucznia.

Scenariusz lekcji Czym jest uczciwość?

Cele:

- uświadomienie uczniom ich własnej postawy wobec ściągania i oszustwa,
- uświadomienie uczniom jak oszustwo wpływa na atmosferę w klasie i szkole,
- przedstawienie sposobów asertywnego zachowania się w sytuacji wymuszania udostępniania efektów własnej pracy lub wymuszania niedozwolonej pomocy.

Uwagi dotyczące realizacji lekcji: temat jest przeznaczony do realizacji w klasie I liceum (45 minut). Należy zwrócić szczególną uwagę na tych uczniów i kolegów, którzy dają „ściągać”, uświadomić uczniom ich prawo do powiedzenia „nie” dla ściągania, aby nie kojarzyli nieuczciwej pomocy z kwestią przyjaźni i koleżeństwa, nie dawali się szantażować ani zastraszać.

Środki dydaktyczne: miniankiety dla uczniów – po jednej dla ucznia.

Przebieg lekcji

Wstęp (6 minut)

Nauczyciel przedstawia temat zajęć – prosi o wypełnienie miniankiety.

Odpowiadając na postawione pytanie wypełnij poniższą ankietę zaznaczając krzyżykiem w każdej rubryce literkę T (tak) albo literkę N (nie).

Czy kiedykolwiek ściągałem na kłósówce lub kartkówce?	T	N
Czy odpisałem kiedykolwiek od kolegi (koleżanki) pracę domową?	T	N
Czy dawałem komuś ściągać lub podpowiadałem?	T	N
Czy uważam, że ściąganie jest formą oszustwa?	T	N

Praca w grupach (12 minut)

Po wypełnieniu ankiet i zebraniu ich przez nauczyciela uczniowie zostają podzieleni na cztery grupy. Każda z nich otrzymuje karteczkę z zadaniem:

Grupa I

Przedstawia sposób argumentacji ucznia, który nie odrobił pracy domowej, prosi więc kolegę, który ma odrobioną pracę domową, aby pożyczył mu zeszyt celem odpisania pracy.

Grupa II

Przedstawia stanowisko i argumentację ucznia, który dużo się napracował, wykonał oryginalną pracę domową i nie ma ochoty dzielić się swoją nią z kolegą, który o to prosi.

Grupa III

Opracowuje zagadnienie: Negatywne skutki ściągania - uczniowie wypisują w formie kolejnych punktów, jakie skutki, natychmiastowe i dalekosiężne, może wywołać ściąganie.

Grupa IV

Opracowuje pisemną odpowiedź na pytanie: Dlaczego ściąganie jest oszustwem?

W każdej grupie uczniowie mają wybrać sprawozdawcę, przeprowadzić dyskusję i odpowiedzieć na postawione pytanie lub problem. Odpowiedzi na pytania i zagadnienia piszą markerami lub pisakami na dużych papierach, koniecznie dużymi literami, aby można było je odczytać w klasie po powieszeniu na tablicy.

W tym czasie nauczyciel podsumowuje wyniki ankiety zestawiając wyniki w formie tabeli:

Pytania miniankiety	Liczba odpowiedzi T	Liczba odpowiedzi N
Czy odpisałem kiedykolwiek od kolegi (koleżanki) pracę domową?		
Czy kiedykolwiek ściągałem na klasówce lub kartkówce?		
Czy dawałem komuś ściągać lub podpowiadałem?		
Czy uważam, że ściąganie jest formą oszustwa?		

Przedstawienie wyników prac w grupach (12 minut)

Sprawozdawca każdej grupy przedstawia wyniki pracy grupy na tablicy.

Przedstawienie wyników ankiety (5 minut)

Nauczyciel przedstawia wyniki ankiety dołączając je do wywieszonych wcześniej wyników. Omawia wyniki pracy w grupach.

Dyskusja (5 minut)

Uczniowie dyskutują na temat: "Czy ściąganie jest oszustwem?".

Podsumowanie zajęć przez nauczyciela (5 minut)

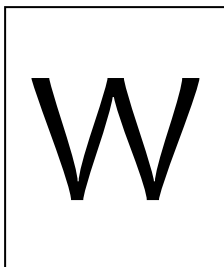
Przedstawienie asertywnych sposobów radzenia sobie z problemem ściągania, uświadomienie uczniom negatywnych skutków ściągania, udzielenie wskazówek, jak planowo i efektywnie uczyć się, aby nie trzeba było ściągać, przedstawienie innych form pomocy kolegom, takich jak wyjaśnianie, wytłumaczenie itd.

Wnioski

Po lekcji jaką przeprowadziłam w tej samej klasie co wcześniej na temat: Co to jest uczciwość? Zauważyłam, że uczniowie nie mieli problemów, tak jak to było na poprzedniej lekcji z definicją pojęcia „uczciwość”. Wzrosła świadomość budowania własnego, indywidualnego systemu wartości. Być uczciwym tzn. być cenionym przez drugiego człowieka. Oznacza to, że uczniowie rozumieją to pojęcie w szerszym kontekście i odnoszą do czasów, w których żyją. Wielu z nich jako przykład, wzór człowieka uczciwego podawało swoich najbliższych, tych, z którymi obcują na co dzień. Jedynie może zastanawiać brak przywoływania osobowych autorytetów – uczciwości spośród znanych osobistości świata sportu czy polityki.

Bibliografia

1. A. Krajna, E. Małkiewicz (red.), *Projektowanie pracy nauczyciela przedmiotów humanistycznych*. Wrocław 2006.
2. A. Kałużny, *Etyczny wymiar życia szkolnego. Czym jest uczciwość? Problem ściągania*. Awans. Net 2004.

Wiara
Wierność
Wolność

Wiara a wiedza

(oprac. Katarzyna Jarosz)

Wiek uczniów: 16 lat. Liczebność grupy: 5 osób.

Zadanie dla uczniów

Odpowiedź na pytanie: „Co rozumiesz przez pojęcie „wiary”?”

Odpowiedź modelowa

Wiara to dobrowolne przyjęcie i zaangażowanie w dziedzinę prawd, o których z góry wiadomo, że przekraczają ludzkie zdolności pojmowania. Opiera się na objawieniu lub bezpośrednim doświadczeniu religijnym.

Definicja utworzona na podstawie: *Myślenie krytyczne* Bartosz Przybył i Jan Swianiewicz, Kielce 2002, s. 58.

Odpowiedzi uczniów – zestawienie w formie tabeli:

Lp.	Kategoria	Odpowiedzi uczniów (w formie dosłownej)
1.	Wiara jako miłość, Bóg jako opiekun	Kasia: <i>Coś, co pomaga nam przetrwać trudne chwile, bo wiemy, że jest ktoś (np. Bóg), kto nas kocha i nigdy nie opuści.</i> Natalia: <i>Wiara jest to „miłość” do kogoś, kto jest „podstawą” wiary ludzkiej.</i>
2.	Wiara jako sens życia	Martynka: <i>Uważam, że jest to coś najważniejszego w życiu. Dzięki niej można poznać skąd pochodzimy i najważniejsze jest to, że dzięki wierze możemy poznać Boga. Wiara zapewnia mi satysfakcję i bezpieczeństwo. Jest to coś najważniejszego, co może być. Z wiarą się nie rodzimy, dlatego ważne jest to, jaką wiarę wybieramy. Ja ze swojej jestem zadowolona.</i> Klaudia: <i>Wiarę rozumiem jako symbol swojego życia. W pewnym sensie to właśnie wiara daje nam jakiś sens w życiu, ustala reguły w życiu, podnosi na duchu w najgorszych momentach w życiu i nie pozwala wątpić w siebie, swoje cele i marzenia.</i>

		<i>Każdego dnia budzę się z myślą, że w coś wierzę i to pomaga mi iść przez życie.</i>
3.	Wiara jako wiedza pewnego rodzaju	Krzyś: <i>Wiara to przeświadczenie o prawdziwości „czegoś”.</i>

Wnioski

Pierwsze dwie odpowiedzi uczniów są przede wszystkim oparte o ich własne odczucia duchowe, nie są jednak oczekiwaną przeze mnie definicją pojęcia. Uczennice odpowiadały bardzo subiektywnie, wczuwając się we własne skojarzenia z pojęciem i nadając swoim wypowiedziom charakter oceniający. Dziewczynki pisały raczej o tym, do czego wiara służy, po co jest i czym jest dla nich, o własnych emocjach związanych z wiarą niż o tym jak rozumieją pojęcie wiary. Najbliższa oczekiwanej jest odpowiedź Krzysia, choć jest definicją mało konkretną i zbyt szeroką. Rozumienie wiary przez Krzysia nie wprowadza odróżnienia jej od wiedzy.

Uwagi metodyczne

W odpowiedzi na zadane uczniom pytanie podejmę temat „Filozofia i religia”. Lekcję rozpocznę od odczytania przez uczniów z podziałem na role „Dialogu o Bogu między Milionerem, Agnostykiem, Ateistą, Fideistą a Teistą”, po czym odbędzie się dyskusja uczniów. W ten sposób wprowadzone zostają postawy ateizmu, agnostycyzmu, fideizmu i teizmu, z którymi uczniowie zapewne się już spotkali. Przy tej okazji dowiedzieć się można jak uczniowie oceniają postawy bohaterów dialogu i jakie postawy przyjmują oni sami. W oparciu o dialog i krótkie definicje będzie można swobodnie rozmawiać o postawach uczniów. W dalszej części lekcji odbędzie się krótka wykład na temat różnicy między wiarą a wiedzą, religią a filozofią, a następnie przytoczenie uczniowskich odpowiedzi z ankiety i porównanie ich z omówionymi wcześniej pojęciami. Odkryć będzie tu można pewną zbieżność uczniowskiego rozumienia wiary (szczególnie dziewcząt) z fideizmem. Po tak omówionych zagadnieniach połączone będą uczniowskie odpowiedzi z ankiety z poprawnym rozumieniem pojęć wiary i wiedzy, co pozwoli uniknąć niepotrzebnego oceniania uczniów i ich poglądów. W tym momencie wiedza uczniów na ten temat poszerzy się o poprawne rozumienie i stosowanie pojęć, a jednocześnie nie zubożeje o własne poglądy i zachowa ten osobisty wymiar, jaki uczniowie zaprezentowali w ankietach. Dodatkowo, na kolejnych lekcjach zapoznać trzeba uczniów z dowodami na istnienie Boga i kontrargumentami. Zazwyczaj po tych tematach uczniowie wykonują samodzielnie czytanie ze zrozumieniem tekstów filozoficznych, do których dołączam pytania o poglądy filozofów. Uczniowie zapoznają się w ten sposób z fragmentami tekstów i przez to z poglądami myślicieli takich jak: św. Anzelm, Immanuel Kant, Ludwig Feuerbach. W ramach uzupełnienia czytają fragmenty tekstów: Zygmunta Freuda czy Blaise Pascal, w których pojawiają się różne poglądy na powyższy temat. Do takiego uzupełnienia zadają ponownie pytania o różnicę między wiarą a wiedzą, religią a filozofią, pytam o sens rozważań nad problemem istnienia Boga, o sens założenia istnienia Boga i zakład Pascala. Z uczniami czytamy również pieśń Jana Kochanowskiego, w której zawarty jest argument za istnieniem Boga, a także dyskutujemy o konsekwencjach przewagi ateistów w państwie, o której mówi Berlioz w *Mistrzu i Małgorzacie* Michała Bułhakowa, przytaczając odpowiedni fragment tekstu.

Powyższy plan realizuję w oparciu o temat „Czy Bóg istnieje” zawarty w podręczniku *Myślenie krytyczne* Bartosza Przybyła i Jana Swianiewicza.

W tym roku drugi raz przeprowadziłam lekcje w powyższej formie i zauważyłam dużą zmianę w uczniowskim rozumieniu powyższych pojęć, dlatego pozostanę nadal przy takim planie lekcji. Tym razem wprowadziłam ankiety z pytaniem o rozumienie zagadnień przez uczniów przed omówieniem tematu, o co poprzednio uczniów jedynie pytałam. Ankiety pozwoliły mi zapoznać się z sądami wszystkich uczniów, natomiast wypowiedzi ustne nigdy nie były wypowiedziami indywidualnymi każdego z uczniów. Jestem zadowolona z efektów tej pracy. Jedyne, nad czym trzeba jeszcze popracować to tolerancja w uczniach. Ponieważ uczę etyki często spotykam się poglądami antykościelnymi, z których wypływa niepotrzebna złość i niezrozumienie dla ludzi wiary. Niestety jednak takiej tolerancji nie da się zbudować ani na kilku lekcjach ani nawet przez trzy lata nauki. Są to poglądy, które uczniowie wnoszą najczęściej z domu i wzmacniają w swoim własnym środowisku.

Wierność

(oprac. Agnieszka Adamowska)

Wiek uczniów, liczebność grupy: 13 lat (VI klasa szkoły podstawowej), 19 osób.

Pytanie dla uczniów:

Co rozumiesz przez pojęcie wierność?

Pytania pomocnicze: W jakich aspektach życia objawia się wierność? Komu lub czemu możemy być wierni?

Definicja modelowa

Pierwszą i prawdziwą formą wierności jest wierność samemu sobie, powziętym wobec siebie obowiązkom i zobowiązaniom (...)

Wierność, to takie nastawienie wewnętrzne, które nakazuje człowiekowi działanie według zasad (...)

Wiernym jest się więc mężowi, żonie...

Wiernym pozostaje się przyjacielowi ...

I ojczyźnie w chwilach jej zagrożenia i kryzysu.

Wierność jest również jednym z istotnych elementów naszego stosunku do Boga....

Wierność zakłada działanie woli i jest miarą jej prawości i siły...

Wierność jest dowodem dojrzałości człowieka, jest moralnym wymogiem i obowiązkiem, którego wypełnienie umożliwiłoby zgodne życie rodzinne, społeczne. Bez dochowania wierności nie istniałaby prawdziwa miłość i przyjaźń.

Przeciwnością wierności jest zdrada: Boga, człowieka, czy ojczyzny poprzez przejście na służbę jej wroga.

Źródło: Hanna Świącicka, *Ilustrowana Encyklopedia dla Młodzieży – Bóg, Człowiek, Świat*, Katowice 1989. Dider Julia, *Słownik filozofii*, Wydawnictwo Książnica 1992.

Odpowiedzi uczniów:

- Wierność jest wtedy, gdy przyjaciel nie zostawia cię gdy jest ci trudno, gdy jesteś chory. Można być wiernym swojemu wyznaniu, poglądom. Mogę wierzyć – zaufać: rodzicom, przyjacielom, rodzinie, nauczycielom, trenerom.

- Wierność kojarzy mi się z przyjacielem, który nie zdradzi tajemnic, nawet wtedy gdy się pokłócimy. Wierność sprawdza się wtedy kiedy mam problem, jestem w potrzebie. Mogę być wierny przyjacielowi, rodzicom, rodzeństwu.
- Wierność to zależność, dotrzymywanie obietnic, odpowiedzialność. Objawia się wszędzie. Mogę być wierny danemu słowu, religii, ludziom.
- Być wiernym tzn. być szczerym, uczciwym i nie zdradzać tajemnic. Powinienem być wierny przyjacielowi.
- Wierność zapewnia poczucie bezpieczeństwa, szacunek. Można być wiernym przyjaciołom, rodzicom i kolegom.
- Wierność zapewnia poczucie bezpieczeństwa, szacunek względem bliskich. Wierność to zaufanie i wiara. Potrzebna jest w domu,
- w rodzinie, w przyjaźni i w szkole. Należy być wiernym przyjaciołom, rodzinie i osobie bliskiej naszemu sercu.
- Wierność to zaufanie komuś, powierzenie tajemnicy i pewność, że nikt jej nie pozna. Wierność przejawia się w zaufaniu do przyjaciela, w pomocy drugiej osobie. Wiernym można być swojemu wyznaniu, przyjaciołom, poglądom.
- Wierność to oddanie, pomoc, zapewnienie że ktoś nas nie zdradzi. Objawia się wszędzie, w przyjaźni, w szkole, w religii. Możemy być wierni przyjaciołom, osobom na których nam zależy, religii, zwierzętom.
- Wierność jest wtedy, gdy ktoś kogoś lubi, może mu pomóc, może na nim polegać. Można być wiernym przyjacielowi i rodzicom.
- Wierność polega na nie zdradzaniu, nie obgadywaniu, nie „wbijaniu noża w plecy”. Wierność objawia się w małżeństwie, w szkole,
- w rodzinie, w przyjaźni. Można być wiernym przyjaciołom, rodzinie, zaufanym osobom, Bogu.
- Wierność to „trzymanie” się kogoś lub czegoś. Objawia się
- w rodzinie, w szkole, w małżeństwie. Można być wiernym poglądom, wyznaniu, żonie.
- Wierność kojarzy mi się z koleżeństwem, dobrocią, zrozumieniem. Można być wiernym kolegom, koleżankom, tradycjom, rodzinie.
- Wierność to lojalność, to zaufanie którym darzymy innych wierząc, że oni będą nam wierni. Wierność ważna jest w przyjaźni,
- w rodzinie, w kontaktach z innymi.
- Wierność łączy z szacunkiem i przyjacielem.
- Będąc wiernym przyjacielowi nie obgaduje się go za plecami. Ponadto wiernym można być Bogu.
- Wierność to zrozumienie, pomoc rodzinie i przyjaciołom.
- Wierność to zaufanie, dochowanie tajemnicy w odniesieniu do rodziny, przyjaciół, osób którym się ufa.
- Wierność oznacza to, że ktoś komuś ufa, pomaga mu w potrzebie, nie zdradza. A dzieje się to w rodzinie, w przyjaźni.
- Wierność kojarzy mi się z przywiązaniem, byciem dobrym dla kogoś. Objawia się ona w małżeństwie, miłości, przyjaźni. Możemy być wierni rodzicom, komuś kogo się kocha, ojczyźnie.

Klasyfikacja odpowiedzi uczniów

Synonimy wierności	<ul style="list-style-type: none"> • Wierność kojarzy mi się z przywiązaniem. • Wierność oznacza to, że ktoś komuś ufa, pomaga mu w potrzebie, nie zdradza. • Wierność to zrozumienie. • Wierność łączę z szacunkiem. • Wierność to lojalność, to zaufanie. • Wierność kojarzy mi się z koleżeństwem, dobrocią, zrozumieniem. • Wierność to „trzymanie” się kogoś lub czegoś. • Wierność to oddanie, pomoc. • Wierność to zaufanie. • Wierność zapewnia poczucie bezpieczeństwa, szacunek. • Być wiernym tzn. być szczerym, uczciwym. • Wierność to zależność, dotrzymywanie obietnic, odpowiedzialność.
Wierność samemu sobie i przyjętym przez siebie zasadom	<ul style="list-style-type: none"> • Można być wiernym swoim wyznaniom, poglądom. • Wiernym można być swojemu wyznaniu, poglądom. • Można być wiernym poglądom, wyznaniu. • Można być wiernym tradycjom. • Mogę być wierny danemu słowu.
Wierność osobie: współmałżonkowi, przyjacielowi, rodzicom, rodzeństwu, koledze, koleżance, bliskim, nauczycielom	<ul style="list-style-type: none"> • Wierność kojarzy mi się z przywiązaniem, byciem dobrym dla kogoś. • Możemy być wierni rodzicom, komuś kogo się kocha. • Wierność to pomoc rodzinie i przyjaciołom. • Wierność to zaufanie, dochowanie tajemnicy w odniesieniu do rodziny, przyjaciół, osób którym się ufa. • Wierność to zrozumienie, pomoc rodzinie i przyjaciołom. • Wierność łączę z szacunkiem i przyjacielem. • Można być wiernym kolegom, koleżankom. • Można być wiernym żonie. • Można być wiernym przyjaciołom, rodzinie, zaufanym osobom. • Można być wiernym przyjacielowi i rodzicom. • Możemy być wierni przyjaciołom, osobom na których nam zależy. • Wiernym można być przyjaciołom. • Należy być wiernym przyjaciołom, rodzinie i oso-

	<p>bie bliskiej naszemu sercu.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Można być wiernym przyjaciołom, rodzicom i kolegom. • Powiniennem być wierny przyjacielowi. • Mogę być wierny ludziom. • Mogę być wierny przyjacielowi, rodzicom, rodzeństwu. • Mogę wierzyć – zaufać: rodzicom, przyjaciołom, rodzinie, nauczycielom, trenerom.
Wierność w wierze	<ul style="list-style-type: none"> • Ponadto wiernym można być Bogu. • Można być wiernym poglądom, wyznaniu. • Można być wiernym Bogu. • Możemy być wierni religii. • Mogę być wierny religii. • Można być wiernym swojemu wyznaniu.
Wierność dotyczy	<ul style="list-style-type: none"> • Przyjaźni. • Małżeństwa. • Rodziny. • Miłości. • Boga. • Szkoły. • Wszystkiego.
Wierność ojczyźnie	<ul style="list-style-type: none"> • Możemy być wierni rodzicom, komuś kogo się kocha, ojczyźnie.

- Możemy być wierni zwierzętom.

Wnioski

- Wszyscy uczniowie biorący udział w badaniu udzielili odpowiedzi.
- W większości były to wypowiedzi dość krótkie – dwu, trzy zdaniowe, sformułowane bardzo konkretnie jako odpowiedź na zadane pytania.
- Uczniowie w szkole podstawowej pojęcie wierności kojarzą przede wszystkim z najbliższym środowiskiem czyli rodziną, kolegami, przyjaciółmi tzn. z tymi z którymi najczęściej przebywają (co ułatwia życie rodzinne i społeczne).
- Łączą to pojęcie z zaufaniem, brakiem zdrady, uczciwością, szczerością, odpowiedzialnością, szacunkiem, pomocą, przywiązaniem (wg definicji modelowej wierność zakłada działanie woli i jest miarą jej prawości i siły).
- Na tym etapie rozwoju uczniowie na pierwszym miejscu stawiają wierność rodzinie.
- Jedna osoba skojarzyła wierność z ojczyzną.
- Wierność jest dowodem dojrzałości człowieka, takiego pojęcia nie użył wprost żaden uczeń, ale można się go domyślić w sformułowaniach dotyczących odpowiedzialności, dotrzymywania obietnic i słowa, czy udzielaniu pomocy.
- Dla dużej liczby uczniów wierność jest utożsamiana z przyjaźnią i miłością.

- Porównując wypowiedzi uczniów ze szkoły podstawowej z odpowiedziami licealistów (praca A. Walendzik z gr. 4 na ten sam temat) można wysunąć wniosek, że odpowiedzi są do siebie podobne, choć młodsze dzieci wypowiadały się krócej i uboższym językiem.
- Podsumowując można powiedzieć, że odpowiedzi uczniów są w zasadzie (w głównej mierze) zgodne z definicją modelową.

Uwagi metodyczne

Chciałabym zwrócić uwagę na jedną rzecz, w tego typu sondowaniu – badaniu dzieci, że nie bez znaczenia jest fakt, kto przeprowadza tego typu badanie. Ponieważ jako katecheta, zbadalam jedną grupę uczniów, gdzie spotkałam się z odpowiedziami, może nie wyłącznie ale w większości, ograniczającymi funkcjonowanie tego pojęcia w odniesieniu do religii i wiary (mimo tego, iż wcześniej poprosiłam o szerokie ujęcie sprawy). Dlatego druga sondowana przeze mnie grupa, zrobiła to na prośbę innego nauczyciela i odpowiedzi, jak widać wyżej, były różne. Czasami brak jakiegoś składowego elementu definicji nie wynika z niewiedzy ale z tego, że uczniowie krótko (chodzi o czas – pośpiech) odpowiadają na tego typu pytania. Czasami po prostu „nie chce im się” wypowiadać.

Dlatego aby uzyskać zmiany (albo dokładniej sprawdzić ich rozumienie pojęcia) proponuję lekcję w oparciu o następujący schemat:

Wstęp:

- Wprowadzenie do tematu na podstawie ich wypowiedzi (z ankiety), z uwzględnieniem dziedzin, w jakich spotykają się z wiernością (rodzina – jej członkowie, przyjaźń – przyjaciel, wiara – przyjęte zasady, małżeństwo – współmałżonek, szkoła – obowiązki, ojczyzna – obowiązek).

Rozwinięcie:

- Praca w grupach nad sposobami, w jakich przejawia się wierność w tych dziedzinach (jedna grupa zajmuje się jedną dziedziną, w formie rysunkowej, zapisanych punktów czy np. dramy opracowują zadania, podają przykłady z życia czy literatury).
- Przedstawienie na forum klasy efektów pracy grup.
- Zapisanie wniosków na tablicy (papierze).
- Porównanie definicji modelowej z powstałą w toku lekcji.

Zakończenie:

- Podsumowanie lub ponowne przeprowadzenie ankiety, w celu zaobserwowania czy w uczniach zaszły zmiany.

Opis realizacji zaplanowanej lekcji

Uczniowie wysłuchali podsumowania udzielonych przez siebie odpowiedzi w ankiecie, a następnie w grupach (odpowiednio dobranych przez nauczyciela), zajęli się doprecyzowaniem swoich odpowiedzi przez dokończenie zdań: Wierność np. rodzinie polega na... (przyjaciołom, wierze – Bogu, małżonkowi, szkole, ojczyźnie)?

Każda z grup najpierw dokończyła zdanie. Później znalazła przykłady z życia (lub literatury) pasujące do danej sytuacji, a jedną z nich zilustrowała (niektóre rysunki były bardzo proste). Podsumowaniem pracy w grupach była odpowiedź na pytanie: Do czego może doprowadzić brak wierności (konsekwencje) w danym obszarze?

Poszczególne grupy na forum klasy zaprezentowały wyniki swojej pracy, które były jeszcze uzupełniane wypowiedziami uczniów z innych grup. W trakcie tych prezentacji powstał zapis pokazujący, jak dzieci rozpracowały pojęcie wierności w wybranym aspekcie. Zestawienie wyników pracy poszczególnych grup zbliżyło uczniów do definicji modelowej. Oczywiście nie miała ona identycznej formy, ale treściowo zawierała w sobie wszystkie aspekty tej definicji. Na koniec każda z grup, już tylko w formie hasłowej, przedstawiła konsekwencje wynikające z bycia niewiernym.

Przez tego typu zajęcia uczniowie pogłębili i poszerzyli oraz uświadomili sobie swoją wiedzę na ten temat, gdyż jak już wcześniej wspominałam, ich lakoniczne wypowiedzi nie zawsze wynikały z niewiedzy. Ukazanie wieloaspektowości wierności, jej pozytywnej wartości (w przeciwieństwie do niewierności) miało na celu utrwalenie jej jako postawy życiowej.

Wierność i narkotyki

(oprac. Katarzyna Bączkowska, Katarzyna Gibała-Nowak, Jolanta Maniak, Małgorzata Ofton)

Badania przeprowadzono wśród uczniów klas II wrocławskich gimnazjów. Uczestniczyło w nich 80 osób. Badania przeprowadzono w listopadzie 2007 roku.

Uczniowie zostali poproszeni o sformułowanie odpowiedzi na pytanie: *Co to jest wierność?* Nauczyciele przeprowadzający badania uczą różnych przedmiotów, dlatego starali się wybrać takie pojęcie, które można by poddać analizie zarówno na zajęciach z historii jak i z religii.

Odpowiedź modelowa

Wierność – 1. bycie wiernym, lojalnym wobec kogoś, dochowywanie wiary komuś, czemuś bez względu na okoliczności; oddanie, przywiązanie; niewzruszona, dogonna psia wierność; złożyć przysięgę wierności lub na wierność; liczyć na wierność kogoś; wierność małżeńska. **2.** dokładność w odwzorowywaniu oryginału, w odtwarzaniu wzoru, jakiegoś fragmentu rzeczywistości.

Słownik Współczesnego Języka Polskiego, Kraków 2000

Kategoria	Wypowiedzi uczniów
Zaufanie	<ul style="list-style-type: none"> - to np. to, że ktoś w małżeństwie jest wierny lub jest wierny Bogu, ufa komuś, - według mnie jest to, gdy ludzie ufają sobie, - zaufanie jednej osoby do drugiej np. gdy dwie osoby się kochają, ufają sobie, - jak mam przyjaciela, to mu wierzę, że jak mu coś powiem, to nie wygada, - zaufanie do drugiej osoby, - to ufanie swoim przekonaniom i trzymanie się swoich racji,
Uczciwość	<ul style="list-style-type: none"> - to jest uczciwość wobec bliskiej mi osoby (np. dziewczyna, przyjaciel, przyjaciółka), - to uczciwość wobec drugiej osoby i wszystkich innych,
Przywiązanie	<ul style="list-style-type: none"> - wierność może okazywać też zwierzę np. pies, gdy broni i

	<p>szanuje swego pana,</p> <ul style="list-style-type: none"> - wtedy gdy jakieś zwierzę np. pies jest tak przywiązany do swojego pana, że go nigdy nie zawiedzie,
Oddanie	<ul style="list-style-type: none"> - oddanie, lojalność dla drugiej osoby, naturalny odruch, kiedy nam na kimś naprawdę zależy, solidarność, - oddanie się innej osobie w całości, - oddanie, przywiązanie,
Brak zdrady	<ul style="list-style-type: none"> - niezdradzanie nawet najgorszych słów, jeżeli ktoś nie chce, - jeśli dwie osoby są razem, wzięły ślub i oboje muszą być wobec siebie wierni, czyli nie zdradzać siebie nawzajem jest to dla mnie coś takiego, że np. jak się ma partnera to nie spotyka się z innymi chłopakami, dziewczynami, - według mnie jest to, nigdy nie zdradzają się nawzajem, nie robią czegoś wbrew drugiej osobie, - nie zdradzanie swoich tajemnic, - w związku polega na tym, że nie można zdradzić, - trzeba być wiernym wobec drugiej osoby, nie zdradzić jej i pomagać w trudnych chwilach, - dotrzymanie np. rodzinie, żonie, krajowi wierności, czyli nie zdradzenie swojego kraju, nie wstydzenie się go, kochanie tylko tego narodu, żony, rodziny, - przeciwieństwo zdrady, - dochowanie wierności drugiej osobie, nie zdradzanie np. chłopaka lub dziewczyny, przyjaciela lub przyjaciółki, - np. małżeńska, być szczerym wobec siebie i nie zdradzać nikogo, - jeśli ktoś się z kimś zwiąże to powinien mu być wierny i go nie zdradzać,
Trwanie	<ul style="list-style-type: none"> - że ktoś jest wierny wobec drugiej osoby, że jest komuś wierny całym sercem i w ogóle np. jak para młoda składa sobie przysięgę przed ołtarzem i tam obiecują sobie, że będą wierni sobie do końca życia, - osoba wierna to taka, która jest blisko ciebie, zawsze kiedy jej potrzebujesz, - dla mnie to uczucie, które nie pozwala nam kogoś opuścić lub czegoś zrobić wbrew tej osobie, - wytrwanie w przyjaźni, miłości, dzielne znoszenie różnych sytuacji, problemów np. w miłości, - jest wtedy jak się nie zawodzi innych i jest się z bliskimi w trudnych sytuacjach,
Dotrzymywanie słowa	<ul style="list-style-type: none"> - jest to dotrzymywanie słowa np. rodzinie, żonie, - dotrzymywanie obietnic, które się składa,
Zasada moralna i religijna	<ul style="list-style-type: none"> - jedna z ważnych cnót dla ludzi, by funkcjonować, - to życie według uznanych przez siebie wartości i zasad moralnych i religijnych, - należy być wiernym rodzicom, kolegom i Panu Bogu, - wiara w jednego Boga, ufność, - wierzymy w Boga, chodzimy do Kościoła i jesteśmy wierni

	Panu Bogu,
Inne	<ul style="list-style-type: none"> - wspólne rozumienie się, - np. do ukochanego klubu, do żony, męża, przyjaciół itp., - jest to coś złego: posłuszeństwo i wykorzystywanie drugiej osoby, - bardzo rzadko spotykane uczucie, którego wymaga się od swojego partnera/partnerki.

Wnioski

Z analizy powyższych wypowiedzi wynika, że uczniowie odwoływali się do swoich doświadczeń i obserwacji. Z podanych definicji można wywnioskować, że *wierność* stanowi ważny element codziennego życia przebadanych młodych ludzi. Zadanie nie sprawiło uczniom trudności, udało im się bowiem ująć wszystkie aspekty wierności.

Odpowiedzi uczniów różnią się od modelowej tym, że są chaotyczne i głównie bazują na skojarzeniach. Widać, że jest w nich zawarty sens znaczenia słowa wierność, jednak żaden badany nie podał definicji zawierającej wszystkie elementy definicji modelowej. Często uczniowie skupiali się na pojedynczych elementach, opisując w ten sposób, o co im chodzi np.: „*Że ktoś jest wierny wobec drugiej osoby, że jest komuś wierny całym sercem i w ogóle np. jak para młoda składa sobie przysięgę przed ołtarzem i tam obiecują sobie, że będą wierni sobie do końca życia.*”

Żaden z badanych uczniów nie rozumiał pojęcia tak, jak podaje to definicja w punkcie drugim, jako: *dokładność w odwzorowywaniu oryginału, w odtwarzaniu wzoru, jakiegoś fragmentu rzeczywistości.*

*

Uczniowie zostali poproszeni o zdefiniowanie pojęcia *narkotyki*.

Odpowiadając na pytania uczniowie mogli odwołać się do wiedzy zdobytej na zajęciach w szkole, jak i do wiedzy pozaszkolnej.

Odpowiedź modelowa

Narkotyki – substancje działające na system nerwowy, powodujące uspokojenie, uśmierzanie bólu, odurzenie lub sen. Działają niszcząco na organizm człowieka prowadząc do wystąpienia wielu chorób, zaburzeń. Niejednokrotnie są przyczyną śmierci.

(Źródło: *Internetowa Encyklopedia PWN*)

Kategoria	Wypowiedzi uczniów
Przyczyna śmierci	<ul style="list-style-type: none"> - gdy ktoś bierze długo i dużo narkotyków może umrzeć, - skrócenie życia, - tabletki, prochy czy inne rzeczy prowadzące do „ziemi”, inaczej do śmierci, - to zabijają ludzi, - jest to coś zupełnie niepotrzebnego w naszym życiu, gdyby nie one, wielu ludzi żyłoby do dziś, - po zażyciu zbyt dużej ilości lub zainfekowanych narkotyków, można umrzeć, - śmierć,

	<ul style="list-style-type: none"> - nałóg, od którego można umrzeć, - można je przedawkować i umrzeć, - uszkadzają cały organizm i w efekcie tego człowiek umiera, - po długim stosowaniu może zabić,
Uzależnienie, nałóg	<ul style="list-style-type: none"> - to jest coś, od czego się można uzależnić, - jest to rzecz, która uzależnia, nie jest to nam potrzebne, - coś szkodliwego, od czego łatwo się można uzależnić, - biorą to ci, którzy są od tego uzależnieni, - coś uzależniającego, narkotykiem jest nie tylko np. kokaina lub marihuana, mogą to być różne przyzwyczajenia, od których nie możemy lub nie potrafimy się uwolnić, - jest to coś od czego można się szybko uzależnić, nawet po jednym razie, - nałóg do którego sięgają młodzi ludzie w poszukiwaniu przygód,
Środki odurzające	<ul style="list-style-type: none"> - środki odurzające, zakazane w Polsce, - jest to środek odurzający, po którym człowiek nie jest świadomy swoich czynów, - kojarzy mi się to ze strzykawkami i tzw. faza, bombą, mętlikiem w głowie, - środki odurzające po które sięgają osoby, które nie radzą sobie ze sobą i swoimi problemami; ludzie słabi szukają w nich ucieczki od rzeczywistości, - wywołują halucynacje bądź stan euforii - środki odurzające, zatruwające ciało człowieka, w szczególności mózg, - środki odurzające, po których mózg wolniej pracuje,
Coś, co niszczy życie i zdrowie	<ul style="list-style-type: none"> - to machina niszcząca życie, - „tajemnicze substancje”, które dostają się do organizmu i niszczą go, - niszczenie organizmu, - to nazwa czegoś, co jest szkodliwe dla zdrowia, - to jest narkotyk, który może zniszczyć życie, - jest to coś niszczącego zdrowie, życie, urodę, - jest to coś wyniszczającego organizm, - jest to trucizna, która niszczy życie - marnowanie pieniędzy na rzecz, która niszczy organizm, - coś co zatruwa nasz organizm i niszczy nasze życie,
Coś złego	<ul style="list-style-type: none"> - dla mnie narkotyki symbolizują coś bardzo złego, co sprowadza na złą drogę, - każdy wie, że narkotyki są złe,

	<ul style="list-style-type: none"> - coś co nic nie daje człowiekowi, to coś złego, co najczęściej wciąga młodych ludzi, - narkotyki są złe, bo można się uzależnić, kiedy młody człowiek bierze narkotyki to w pewnym momencie nie jest w stanie nad tym zapanować, - narkotyki są złe i nie są nikomu potrzebne, - kojarzy mi się z czymś złym,
Używki	<ul style="list-style-type: none"> - zbędne używki, stworzone dla słabych psychicznie ludzi, - to używki dające chwilową przyjemność, dla niektórych jest to ważniejsze niż zdrowie i własne dobro, - ludzie biorą narkotyki aby zapomnieć o życiu i smutnych chwilach, - używka, która wpływa na świadomość i zachowanie człowieka, - używki, których nigdy nie odważyłabym się wziąć, - szkodliwa używka dla wszystkich, jeśli ktoś raz spróbuje to się „wciąga” i bierze coraz więcej,
Gówno (!)	<ul style="list-style-type: none"> - wielkie „G”, nikomu niepotrzebne, - gówno, - to najgorsze gówno, jakie może być, - dobrowolne pakowanie się w gówno,
Rozrywka, dobra zabawa	<ul style="list-style-type: none"> - po narkotykach człowiek czasami nie panuje nad sobą, jest wyluzowany i wszystko go śmieszy, - narkotyki służą do poprawienia sobie nastroju i szaleństw, - rozrywka, - miłe wspomnienia, - sposób na dobrą zabawę i ucieczkę od codziennych problemów,
Coś nielegalnego	<ul style="list-style-type: none"> - narkotyki są nielegalne w Polsce, - coś co jest w Polsce zabronione, - handlowanie tym jest nielegalne, zabronione, - używki, które powinny być zalegalizowane w Polsce,
Rodzaje narkotyków	<ul style="list-style-type: none"> - to używki takie jak : kokaina, amfetamina, - np. kokaina, ekstazy- są to substancje szkodliwe.

Wnioski

Wypowiedzi ankietowanych uczniów pozwalają stwierdzić, iż są oni świadomi tego, czym są narkotyki. Badani w większości podali elementy definicji modelowej, jednakże żaden uczeń nie podał definicji w całości.

Analizując poszczególne wypowiedzi zauważono, że samo pojęcie wywołuje duże emocje wśród badanych, zwłaszcza negatywne. Świadczą o tym bardzo mocne wypowiedzi typu: „*Jest to wielkie G nikomu niepotrzebne!*”

Pojawiły się również wypowiedzi całkowicie sprzeczne z odpowiedzią modelową. Ukazujące narkotyki jako coś pozytywnego: *rozrywka, miłe wspomnienia, sposób na dobrą zabawę i ucieczkę od codziennych problemów*. Często również uczniowie zamiast definicji podawali rodzaje narkotyków.

Uwagi metodyczne

W związku z pojawieniem się pozytywnego nastawienia do narkotyków wskazane jest przeprowadzenie wśród badanej młodzieży, zajęć o konsekwencjach zażywania narkotyków przy pomocy pedagoga i psychologa szkolnego.

Wierność

(Oprac. Anna Walendzik)

Wiek uczniów i liczebność grupy: 18 lat (III klasa LO), 19 osób.

Pytanie dla uczniów:

Co rozumiesz przez pojęcie wierność?

Pytania pomocnicze: *W jakich aspektach życia objawia się wierność? Komu lub czemu możemy być wierni?*

Definicja modelowa

Pierwszą i prawdziwą formą wierności jest wierność samemu sobie, powziętym wobec siebie obowiązkom i zobowiązaniom (...) Wierność, to takie nastawienie wewnętrzne, które nakazuje człowiekowi działanie według zasad (...)

Wiernym jest się więc mężowi, żonie...

Wiernym pozostaje się przyjacielowi ...

I ojczyźnie w chwilach jej zagrożenia i kryzysu.

Wierność jest również jednym z istotnych elementów naszego stosunku do Boga....

Wierność zakłada działanie woli i jest miarą jej prawości i siły... Wierność jest dowodem dojrzałości człowieka, jest moralnym wymogiem i obowiązkiem, którego wypełnienie umożliwia zgodne życie rodzinne, społeczne. Bez dochowania wierności nie istniałaby prawdziwa miłość i przyjaźń.

Przeciwnością wierności jest zdrada: Boga, człowieka, czy ojczyzny poprzez przejście na służbę jej wroga.

Źródło: Hanna Świącicka, *Ilustrowana Encyklopedia dla Młodzieży – Bóg, Człowiek, Świat*, Katowice 1989. Julia Didier, *Słownik filozofii*, Wydawnictwo Książnica 1992.

Odpowiedzi uczniów:

- ♦ Wierność wobec kraju, to ochrona państwa w razie potrzeby, stawianie spraw własnego kraju ponad inne kraje. Jest to postawa, która z biegiem czasu, czy pod wpływem różnych czynników zewnętrznych nie powinna ulec zmianie.
- ♦ W związku jest to całkowite oddanie się drugiej osobie. Można być wiernym sobie i swoim poglądom i ideom. Wiernym w wierze – jest to trwanie z jednym,

postawienie na ten jeden cel. Wierność może być też łączona ze zdecydowaniem, jest to nakierowanie się w jednym kierunku.

- ◆ Subiektywny aspekt życia w zasadzie nie może być jednoznacznie definiowany. Stanowi jedną z patetycznych cnót. Wierność to oddanie, spełnienie, silna wola, dążenie do celu, prawość. Termin definiujący wiele zjawisk i zależności.
- ◆ Rodzaj stałości, w pewien sposób związana z zaufaniem, bezpieczeństwem. Poznanie swojego miejsca w różnych relacjach z ludźmi, szczególnie w tych najbliższych.
- ◆ Jest to zachowanie się według własnych zasad w różnych sytuacjach i bycie wiernym tym zasadom. Jest cnotą, która może być ukazywana w wielu sytuacjach. Wierność wobec przekonań religijnych, w małżeństwie etc.
- ◆ Wierność jest forma przywiązania człowieka do czegoś, co ma duże znaczenie w jego życiu. Wierność przybiera różne formy. Może być powiązana z krajem ojczystym i przejawiać się w formie patriotyzmu. Wierność może się również przejawiać jako uczucia do osoby, którą kochamy i będziemy chcieli spędzać z nią każdą chwilę. Wierność może też być oddaniem kibica do umiłowanego klubu, któremu zawsze kibicuje.
- ◆ Wierność jest to lojalność, oddanie się wyznawanym zasadom, stosowanie się do nich mimo przeciwności.
- ◆ Wierność swoim przekonaniom, swojej żonie/mężowi, swojej religii. Jest to konsekwencja w swoim zachowaniu. Wierność jest synonimem konsekwencji i antonimem zmienności. Wierność to konsekwentne trwanie w swoich przekonaniach, mimo zmieniającej się mody, tendencji. To także konsekwentne trwanie przy swoim wybranku zgodnie ze złożonym mu ślubem.
- ◆ Wierność jest to oddanie się drugiej osobie pod każdym względem lecz rozumiane jest to jako rodzaj pewnych wyrzeczeń bądź przyjętych norm i zasad. Wierność można traktować jako zgodność z czymś np. wierność treści. Można być wiernym swoim ideałom.
- ◆ Wierność – oddanie, poświęcenie, troska, zaufanie, opieka, patriotyzm, oddanie ojczyźnie, szacunek, przyzwyczajenie, przekonanie, myśli, stosunek do innych, zdrada, kłamstwo – przeciwieństwo wierności.
- ◆ Wierność jest to cecha człowieka, dzięki której jest on oddany jakiejś osobie lub jakiejś filozofii życia, lojalność co do przekonań.
- ◆ Wierność, 100% zaufanie, które później przeobraża się w pragnienie trwania przy kimś/czymś stale przez życie. Wierność do męża, ojczyzny, poglądów.
- ◆ Wierność Oddanie, zaufanie, zgoda z samym sobą, cnota, troska.
- ◆ Wierność stałość w uczuciach, brak zdrady, np. wierność drugiej osobie, oddanie.
- ◆ Wierność oddanie, troszczenie się o drugą osobę, chęć dobra dla drugiego, opieka, oddanie ojczyźnie, być wiernym własnym poglądom, przekonaniom, przyzwyczajanie się, przeciwieństwo – to zdrada.
- ◆ Wierność jest to całkowite oddanie się drugiej osobie, można być wiernym swoim ideom. Nie odstępować od obranych sobie celów. Można być także w wiernym treści, gdy coś przepiszemy.
- ◆ Wierność, stałość, constans, nie odbieganie od zasad, reguł, zachowań wcześniej uznanych przez siebie.

- ♦ Wierność to chęć przynależenia, bycia jedynym, traktowanie osoby, której jest się wiernym w ten sposób. To podarowanie komuś wyłączności w jakiejś dziedzinie na stałe.
- ♦ Wierność w religii – jest pojęciem związanym z sakramentem małżeństwa. Chodzi tu o zaufanie do drugiej osoby, wspieranie się wzajemnie i pomaganie w trudnych chwilach. Wierność do ojczyzny, pokazuje stosunek obywatela do własnej narodowości. Objawia się on poprzez obchodzenie świąt państwowych, żołnierze, którzy walczą w obronie kraju podczas wojen, również ukazują w ten sposób wierność.

Klasyfikacja odpowiedzi uczniów

<p>Wierność samemu sobie i przyjętym przez siebie zasadom</p> <p>Działanie według określonych zasad</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Można być wiernym sobie i swoim poglądom i ideom. ▪ Wierność swoim przekonaniom ▪ Jest to zachowanie się według własnych zasad w różnych sytuacjach i bycie wiernym tym zasadom. ▪ Oddanie się wyznawanym zasadom, stosowanie się do nich mimo przeciwności. ▪ Jest to konsekwencja w swoim zachowaniu. ▪ Wierność to konsekwentne trwanie w swoich przekonaniach, mimo zmieniającej się mody, tendencji. ▪ Rozumiane jest to jako rodzaj pewnych wyrzeczeń bądź przyjętych norm i zasad. ▪ Można być wiernym swoim ideałom. ▪ Wierność jest to cecha człowieka, dzięki której jest on oddany jakiejś filozofii życia. ▪ Lojalność co do przekonań. ▪ Wierność poglądów. ▪ Być wiernym własnym poglądom, przekonaniom. ▪ Można być wiernym swoim ideom. Nie odstępować od obranych sobie celów. ▪ Nie odbieganie od zasad, reguł, zachowań wcześniej uznanych przez siebie. ▪ Jest to postawa, która z biegiem czasu, czy pod wpływem różnych czynników zewnętrznych nie powinna ulec zmianie.
<p>Wierność osobie: współmałżonkowi, przyjacielowi</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ W związku jest to całkowite oddanie się drugiej osobie. ▪ W małżeństwie. ▪ Wierność jest formą przywiązania człowieka do czegoś, co ma duże znaczenie w jego życiu. ▪ Wierność może się również przejawiać jako uczucia do osoby, którą kochamy i będziemy chcieli spędzać z nią każdą chwilę.

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Swojej żonie/mężowi. ▪ To także konsekwentne trwanie przy swoim wybranku zgodnie ze złożonym mu ślubem. ▪ Wierność jest to oddanie się drugiej osobie pod każdym względem. ▪ Stosunek do innych. ▪ Wierność jest to cecha człowieka, dzięki której jest on oddany jakiejś osobie. ▪ Wierność, 100% zaufanie, które później przeobraża się w pragnienie trwania przy kimś/czymś stale przez życie. Wierność do męża. ▪ Wierność, stałość w uczuciach, np. wierność drugiej osobie, oddanie. ▪ Wierność, oddanie, troszczenie się o drugą osobę, chęć dobra dla drugiego. ▪ Wierność jest to całkowite oddanie się drugiej osobie. ▪ Wierność to chęć przynależenia, bycia jedynym, traktowanie osoby, której jest się wiernym w ten sposób. To podarowanie komuś wyłączności w jakiejś dziedzinie na stałe. ▪ Wierność– jest pojęciem związanym z sakramentem małżeństwa. Chodzi tu o zaufanie do drugiej osoby, wspieranie się wzajemne i pomaganie w trudnych chwilach.
Wierność Ojczyźnie	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Może być powiązana z krajem ojczystym i przejawiać się w formie patriotyzmu. ▪ Wierność wobec kraju, to ochrona państwa w razie potrzeby, stawianie spraw własnego kraju ponad inne kraje. ▪ Patriota, oddanie ojczyźnie. ▪ Wierność do ojczyzny. ▪ Oddanie ojczyźnie. ▪ Wierność do ojczyzny, pokazuje stosunek obywatela do własnej narodowości. Objawia się on poprzez obchodzenie świąt państwowych, żołnierze, którzy walczą w obronie kraju podczas wojen, również ukazują w ten sposób wierność.
Wierność w wierze	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Wiernym w wierze. ▪ Wierność wobec przekonań religijnych. ▪ Swojej religii. ▪ Wierność w religii.
Synonimy wierności	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Wierność może być też łączona ze zdecydowaniem, jest to nakierowanie się w jednym kierunku. ▪ Stanowi jedną z patetycznych cnót. Wierność to

	<p>oddanie, spełnienie, silna wola, dążenie do celu, prawość.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ W pewien sposób związana z zaufaniem, bezpieczeństwem. ▪ Jest cnotą, która może być ukazywana w wielu sytuacjach. ▪ Wierność – oddanie, poświęcenie, troska, zaufanie, opieka. ▪ Wierność jest to lojalność. ▪ Wierność jest synonimem konsekwencji. ▪ Szacunek, przyzwyczajenie ▪ Oddanie, zaufanie, zgoda z samym sobą, cnota, troska. ▪ Wierność stałość, constans.
Przeciwieństwa wierności	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Wierność jest antonimem zmienności. ▪ Brak zdrady. ▪ Zdrada, kłamstwo – przeciwieństwo wierności. ▪ przeciwieństwo – to zdrada.

Wnioski

Młodzież bardzo chętnie i sumiennie przystąpiła do realizacji zadania. Wszyscy udzielili odpowiedzi na postawione im pytanie. Najczęściej konstruowali odpowiedzi rozbudowane, kilkuzdaniowe. Sporadycznie pojawiały się odpowiedzi w formie 1 zdania (4 osoby). Jednak nikt nie zignorował badania.

Uczniowie w swoich wypowiedziach zawarli wiele elementów definicji modelowej. Powtarzający się w wielu wypowiedziach element to określenie wierności jako działanie według określonych zasad oraz wierność sobie i swoim zasadom, ideom. Można stwierdzić, że był to najczęstszy sposób wyjaśnienia tego pojęcia.

Zgodnie z definicją modelową przez wierność młodzież rozumie również trwanie przy osobie: męża, żony, przyjaciela. Co istotne, uczniowie stosunkowo często stwierdzali, że można być wiernym ojczyźnie, podobnie jest w definicji modelowej. Szczególnie często wprowadzali w swoich definicjach swoje skojarzenia ze słowem wierność: zdecydowanie, oddanie, spełnienie, silna wola, dążenie do celu, prawość, zaufanie, bezpieczeństwo, opieka, lojalność itp. Na uwagę zasługuje fakt, że kilka osób określiło wierność cnotą (jeden z uczniów nawet patetyczną cnotą). Jako formę uzupełnienia swej wypowiedzi podawali przeciwieństwa wierności, podobny element znajdujemy w definicji modelowej.

W żadnej z wypowiedzi uczniów nie znalazło się wprost stwierdzenie przedstawione w definicji modelowej, że wierność jest dowodem dojrzałości człowieka. Można jednak wysnuć wniosek, że elementy zawarte w definicjach stworzonych przez młodzież są dość mocno związane z odpowiedzialnością, a definicja modelowa jest uszczegółowieniem tego, co sama wyżej podaje.

Stwierdzić również należy, że definicja modelowa nie zawierała wszystkich elementów, które zostały znalezione w ich wypowiedziach. Np.

- Można być także w wiernym treści, gdy coś przepisujemy.
- Wierność może też być oddaniem kibica do umiłowanego klubu, któremu zawsze kibicuje.

Sadzę, że młodzież bardzo dobrze rozumie i wyjaśnia pojęcie „wierność”. Ujęła w swoich definicjach wieloaspektowość omawianego słowa. Okazało się, że potoczne rozumienie nie odbiega od pojęcia definicji, a nawet ją przekracza.

Uwagi metodyczne

Ze względu na prowadzenie przeze mnie zajęć katechezy mogą zaproponować pogłębienie omawianego zagadnienia o temat dotyczący wierności w małżeństwie wynikającej z sakramentalnego charakteru związku małżeńskiego.

Wstęp do lekcji może stanowić efekt pracy młodzieży wykonanej przy okazji badania ich rozumienia wierności.

Rozwinięcie

Podstawą rozważań powinna stać się przysięga małżeńska, składana sobie przez małżonków. Uczniowie otrzymują – rozsypankę z tekstem przysięgi małżeńskiej. Ich zadaniem jest ułożenie go prawidłowo.

Dzielenie się efektami pracy na forum.

Praca w grupach

Odczytanie fragmentu książki: Wandy Połtawskiej *Samo życie*, Wyd. Św. Paweł, 2004, str. 179.

Zadanie jest następujące – poszukujemy odpowiedzi na pytanie: *Na czym polega wierność małżeńska? Czym ona właściwie jest?*

Prezentacja na forum.

Dyskusja

Na czym powinna polegać wierność w małżeństwie? Ze szczególnym zwróceniem uwagi na odpowiedzialność za siebie i współmałżonka.

Zwrócenie uwagi młodzieży, że w sakramencie małżeństwa także Bóg ślubuje małżonkom wierność... jak można jej doświadczyć?

Zakończenie

Przytoczenie fragmentów z książki: Jerzy Grzybowski, *Przed wami małżeństwo* (Wydawnictwo M, Kraków 2004), dotyczących wierności.

W przeprowadzonych zajęciach starałam się pogłębić rozumienie pojęcia wierność w aspekcie sakramentalnym. Młodzież bardzo chętnie podejmowała zadanie zaproponowane im w pierwszej części zajęć. Okazało się, że większość (ok. 90%) młodzieży umiała poprawnie ułożyć tekst przysięgi małżeńskiej.

Po odczytaniu fragmentu z książki *Samo życie* Połtawskiej, mówiącego o wierności i sposobie jej rozumienia, rozgorzała dyskusja. Młodzież wypowiadała swoje opinie na ten temat. Stanowiska wyraźnie się polaryzowały, można było wywnioskować, że sposób rozumienia wierności jako zachowanie czystości aż do ślubu jest obecny u ok. 50% młodzieży, natomiast zarezerwowanie aktów seksualnych tylko dla współmałżonka, już po zawarciu związku małżeńskiego akceptowało ok. 90% młodzieży. W czasie ożywionej dyskusji przedstawiłam po raz kolejny stanowisko Kościoła Katolickiego w tej kwestii. Co ciekawe młodzież akceptowała to stanowisko, choć niektórzy deklarowali, że nie jest to dla nich wyznacznikiem decyzji podejmowanych w życiu. Jednocześnie byli w stanie uznać argumenty, które uzasadniały stanowisko Kościoła Katolickiego za zasadne i, jak to nazwali, sensowne.

Postawiony na początku zajęć cel w dużym stopniu osiągnęłam. Młodzież poszerzyła znajomość pojęcia wierność o wymiar sakramentalny. Mieli możliwość zastanowić się nad swoim, indywidualnym zdaniem w omawianej kwestii, równo-

cześnie zapoznali się z opiniami innych na ten temat. Przypomniane zostało nauczanie Kościoła Katolickiego w kwestii nierozzerwalności i wierności sakramentalnego związku małżeńskiego.

Wolność

[oprac. Małgorzata Jatrzębska (szkoła podstawowa),
Agata Sawicka (gimnazjum), Paweł Dernoga (technikum)]

Wiek uczniów: 11-17 lat. Liczebność grupy: 52 osoby.

Zadanie dla uczniów: *Co to jest wolność? Jak ją rozumiesz?*

Odpowiedź modelowa

Wolność może oznaczać brak osobistego zniewolenia (więzienie, niewolnictwo, praca przymusowa), brak ograniczeń ze strony władz (wolność słowa, wolność zgromadzeń) i innych jednostek (szef, szkoła, rodzina).

Klasyfikacja wypowiedzi uczniów

Legenda: SP – szkoła podstawowa, G – gimnazjum, T – technikum

Lp.	Kategorie	Dosłowne odpowiedzi uczniów	
1.	Całkowita swoboda	SP	<ul style="list-style-type: none"> – Że człowiek jest wolny, że może robić co chce. – Jak się jest wolnym, to można robić co się chce, używać języków, których się chce i nie słuchać się we wszystkim innych.
		G	<ul style="list-style-type: none"> – Wolność, jest to swobodne korzystanie z życia. Człowiek wolny ma prawo robić co chce, kiedy chce i z kim chce, jednak wolność może odebrać władza, gdy człowiek złamie prawo. – Wolność występuje wtedy, kiedy człowiek ma praktycznie prawo do wszystkiego, może mówić co uważa, nie obawiając się konsekwencji. – Wolność jest to coś wolnego, które nie podlega żadnym przepisom, np. wolność słowa, każdy ma prawo o własnego zdania. – Według mnie wolność to jest coś takiego, dzięki czemu ludzie mogą robić co chcą i na co im tylko przyjdzie ochota. – Wolność – nieograniczoność, można wszystko. – Wolność – mówimy, robimy co chcemy i nikt nam nie będzie dyktował, co mamy robić. – Wolność- że człowiek jest wolny, nie ma żadnych zakazów, może śmiało wypowiadać się (wolność słowa). Można robić co się chce, nie ma żadnych zobowiązań. – Jest to czynność, przez którą możemy być wolni,

			<p>robić co chcemy.</p> <ul style="list-style-type: none"> – Wolność to życie bez żadnych zasad i przymusowych obowiązków.
		T	<ul style="list-style-type: none"> – Życie bez zobowiązań, bez nakazów i zakazów, życie na własną rękę. – Totalna swoboda, robienie tego, co się chce.
2.	Swoboda w granicach prawa	SP	<ul style="list-style-type: none"> – Moim zdaniem znaczy być wolnym nic nie robić, myślę że to znaczy wolność. – Wolność kojarzy mi się z wolnym życiem, z wolnymi myślami. Wolność to dni, w które jesteś wolna od wszystkiego. – Według mnie wolność to swoboda. Wolność to też swoboda wierzeń, ruchów i myśli. W dawnych czasach ludzie tracili wolność i stawali się niewolnikami. Można też walczyć o swoją wolność lub wolność kraju, państwa. – Wolność – to znaczy być wolnym człowiekiem, by nic nie należało do jego obowiązków, chyba że by się podjął jakiegoś obowiązku.
		G	<ul style="list-style-type: none"> – Wolność to jest to, że każdy mówi ojczystym językiem; może robić to co chce i co jest zgodne z prawem. – Wolność jest to swobodne korzystanie z życia. Człowiek wolny ma prawo robić co chce, kiedy chce i z kim chce, jednak wolność może odebrać władza, gdy człowiek złamie prawo. – W. – nikt nie może odebrać ci wolności bez wyroku sądowego, prawo do mówienia własnego zdania, opinii; wolność wyznania. – Jest to możliwość robienia wszystkiego co jest dozwolone (przestrzegając prawa). Nie posiadanie żadnych innych ograniczeń tak jak np. niewolnicy nie posiadający żadnych praw. – Wolność odbieram jako prawo do robienia tego co chcę, nie naruszając przy tym przepisów.
		T	BRAK ODPOWIEDZI
3.	Prawa wolnościowe (słowa, wyznania, emocjonalna)	SP	<ul style="list-style-type: none"> – Wolność kojarzy mi się z wolnym życiem, z wolnymi myślami. Wolność to dni, w które jesteś wolna od wszystkiego. – Wolność – każdy może mówić co chce.
		G	<ul style="list-style-type: none"> – Wolność występuje wtedy, kiedy człowiek ma praktycznie prawo do wszystkiego. Może mówić to co uważa, nie obawiając się konsekwencji. – W. jest to coś wolnego, które nie podlega żadnym

			<p>przepisom, np. wolność słowa, każdy ma prawo do własnego zdania.</p> <ul style="list-style-type: none"> - W. – nikt nie może odebrać ci wolności bez wyroku sądowego, prawo do mówienia własnego zdania, opinii; wolność wyznania. - W. – mówimy, robimy to co chcemy i nikt nam nie będzie dyktował co mamy robić. - Swobodne wyznawanie własnych poglądów, niezależność, swoboda, brak uzależnienia od kogoś lub czegoś.
		T	<ul style="list-style-type: none"> - Wolność – wolność słowa, możliwość wypowiedzenia się na dany temat, publicznie bez ponoszenia konsekwencji. Wolność religijna – bez narzucania przez np. rodziców. Mieć własne zdanie, nienarzucone przez innych. - Posiadanie własnych praw, możliwość wypowiedzenia się, brak cenzury, możliwość wyrażania własnych sądów bez żadnych kar. - Anarchia, bez ograniczeń, bez zakazów, wolność słowa, wolność umysłu, duszy. Możliwość dokonywania swobodnych decyzji, wyborów. - Jest to prawo każdego człowieka do bytu w społeczeństwie, bez żadnych nakazów i zakazów. Człowiek wolny może robić co mu się podoba w tym sensie, że może pracować gdzie chce, może mówić co chce (wolność słowa) i ma prawo do życia. - Wolność od zasad, wolny lud od panowania cesarzy i królów. Wolność słowa – wyrażanie własnego zdania, swych poglądów. - Wyrażanie własnego zdania, bunt. - Z wolnością kojarzy mi się z tym, że w tych czasach mamy wolność wyboru i słowa, a kiedyś było inaczej.
4.	Niezależność	SP	<ul style="list-style-type: none"> - Nie być pod kontrolą innego człowieka. Wolność – że człowiek jest wolny albo lud. Jak z więzienia wychodzi człowiek ukarany przez prawo krzyczy „wolność”. Rozumiem ten wyraz, że człowiek jest wolny i nikogo nie musi się słuchać. - To że ktoś jest wolny i nie jest kogoś niewolnikiem. - Wolność – że jest się wolnym, można robić to, co inni ludzie, można chodzić gdzie się chce i nie jest się do niczego zmuszanym.

		G	<ul style="list-style-type: none"> – Każdy może decydować sam o sobie, nikt mu niczego nie narzuca, niezależność od innych. – Swobodne wyznawanie własnych poglądów, niezależność, swoboda, brak uzależnienia od kogoś lub czegoś. – Wolność to wyzwolenie od czegoś, nikt nas do niczego nie może zmusić. – Moim zdaniem wolność to jest wtedy, kiedy nikt nie narzuca nam swoich praw. Wolność była wtedy, kiedy Polska po pierwszej wojnie światowej odzyskała niepodległość.
		T	<ul style="list-style-type: none"> – Jest to prawo każdego człowieka do bytu w społeczeństwie, bez żadnych nakazów i zakazów. Człowiek wolny może robić co mu się podoba w tym sensie, że może pracować gdzie chce, może mówić co chce (wolność słowa) i ma prawo do życia. – Prawo do decydowania o swoim losie. – Jest niezależność od nikogo i niczego, możliwość wyrażania swojego zdania, swoich emocji. – Możliwość podejmowania własnych decyzji, które dotyczą konkretnej sprawy, które są możliwe mimo różnych czynników.
5.	Wybór	SP	BRAK ODPOWIEDZI
		G	<ul style="list-style-type: none"> – W. – możliwość wyboru. – W. jest to inaczej czyjś wybór w podejmowaniu jakichś decyzji, jawność, bez narzucania stylu.
		T	<ul style="list-style-type: none"> – Możliwość dokonywania własnych wyborów, niezależnie od innych, co właściwie nie jest możliwe. Każdy człowiek jest niewolnikiem własnego ciała oraz innych ludzi, dopóki nie trafi na drogę do oświecenia. Nasze myślenie jest zniewolone przez wiele czynników. Trzeba częściowo odejść mentalnie od tego materialnego świata. – Wolność czyni bycie niewolnikiem nikomu i niczemu. Możliwość wyboru. – Anarchia, bez ograniczeń, bez zakazów, wolność słowa, wolność umysłu, duszy. Możliwość dokonywania swobodnych decyzji, wyborów. – Słowo dotyczy każdego organizmu żywego. Każdy ma prawo do wolnych wyborów, do wolnej wymowy. Teoretycznie każdy ma wolność. Jednak tylko teoretycznie, bo nie zawsze tak jest. Niektórzy są pozbawieni wolności całkowicie lub tylko

			ograniczeni np. przez prawo. Wolność jest czymś wspaniałym i niebezpiecznym.
6.	Bunt	SP	BRAK ODPOWIEDZI
		G	BRAK ODPOWIEDZI
		T	– Bunt, wyrażanie swojego zdania. (x2) – Wyrażanie własnego zdania, bunt.
7.	Zniewolenie	SP	– Wolność kojarzy mi się z na przykład, że ktoś jest więziony i nagle ktoś go uwalnia, i czuje się wolny. – Według mnie wolność to swoboda. Wolność to też swoboda wierzeń, ruchów i myśli. W dawnych czasach ludzie tracili wolność i stawali się niewolnikami. Można też walczyć o swoją wolność lub wolność kraju, państwa.
		G	BRAK ODPOWIEDZI
		T	– Możliwość dokonywania własnych wyborów, niezależnie od innych, co właściwie nie jest możliwe. Każdy człowiek jest niewolnikiem własnego ciała oraz innych ludzi, dopóki nie trafi na drogę do oświecenia. Nasze myślenie jest zniewolone przez wiele czynników. Trzeba częściowo odejść mentalnie od tego materialnego świata. – Słowo dotyczy każdego organizmu żywego. Każdy ma prawo do wolnych wyborów, do wolnej wymowy. Teoretycznie każdy ma wolność. Jednak tylko teoretycznie, bo nie zawsze tak jest. Niektórzy są pozbawieni wolności całkowicie lub tylko ograniczeni np. przez prawo. Wolność jest czymś wspaniałym i niebezpiecznym.

Wnioski

- Tylko licealistom wolność kojarzy się jako bunt (trzy odpowiedzi), co może być związane z wiekiem badanych.
- Ogólnie najwięcej odpowiedzi udzielono w kategoriach *prawa wolnościowe* (14) oraz *całkowita swoboda* (13), ale jeśli wziąć poszczególne szkoły, to:
 - w SP: swoboda w granicach prawa (4 na 13); prawa wolnościowe (2 na 13);
 - w G: całkowita swoboda (9 na 21); prawa wolnościowe (5 na 21);
 - w LO: prawa wolnościowe (7 na 18); całkowita swoboda (2 na 18).

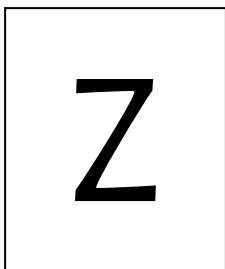
Można więc wyciągnąć wniosek, że dla uczniów młodszych, ze szkoły podstawowej, a zwłaszcza z gimnazjum, wolność kojarzy się ze swobodą i brakiem zakazów.
- W odpowiedziach młodzieży z technikum wcale nie występuje pojęcie *swobody w granicach prawa*, na co z kolei zwracają uwagę uczniowie ze szkoły podstawowej i gimnazjum, które, jak można wnioskować z wyników, dobrze rozumie-

ją konieczność nienaruszania praw i wolności innych ludzi. **Warto do tego wrócić w technikum.**

4. W wielu odpowiedziach swoboda dotyczyła praw wolnościowych (słowa, wyznania, poglądów) oraz niezależności od innych osób i możliwości samodzielnego podejmowania decyzji.
5. Uczniowie dobrze poradzi sobie z zadaniem, większość wypowiedzi można uznać za zbliżone do odpowiedzi modelowej.
6. Porównując odpowiedzi uczniów z odpowiedzią modelową można zauważyć poszerzenie pojęcia *wolność* rozumianego także jako bunt i prawo do dokonywania własnych wyborów.

Uwagi metodyczne

Po analizie odpowiedzi udzielonych przez młodzież w wieku 11-17 lat, tej ze szkoły podstawowej i gimnazjum zauważamy, iż pojęcie *wolności* sporej grupie uczniów kojarzy się ze swobodą i brakiem zakazów. Z drugiej strony tylko oni definiowali badane pojęcie jako swobodę w granicach prawa. Mimo to na zajęciach trzeba wyjaśnić uczniom, że pełna swoboda prowadzi do pełnej anarchii i braku poszanowania prawa, także ich praw. Aby do tego nie dopuścić, konieczne jest poszanowanie praw i wolności innych. W tym celu na lekcjach wiedzy o społeczeństwie, j. polskiego, historii czy na godzinach wychowawczych należy posługiwać się konkretnymi przykładami z życia codziennego, najlepiej samych uczniów, które pokażą im oba konteksty. Każdy uczeń, każdy człowiek powinien zdawać sobie sprawę, jak ważne jest przestrzeganie praw i wolności drugiej jednostki, gdyż tylko w ten sposób zapewni sobie poszanowanie własnej wolności.

Zdrowie

Zdrowie

(oprac. Anna Świdarska)

Wiek uczniów – 11 lat, liczebność grupy – 30 osób.

Zadanie dla uczniów: Co to jest zdrowie? Jak rozumiesz pojęcie zdrowia?

Odpowiedź modelowa

Zdrowie to stan pełnego fizycznego, umysłowego i społecznego dobrego samopoczucia przy całkowitym braku choroby lub kalectwa (wg WHO – Światowej Organizacji Zdrowia).

Współczesne pojęcie zdrowia oznacza stan dobrego samopoczucia fizycznego, psychicznego i społecznego, a nie wyłącznie brak choroby, czy niedomagania.

Na zdrowie mają wpływ takie czynniki jak: aktywność ruchowa, adaptacja do warunków środowiska, hartowanie, odżywianie, higiena psychiczna.

Odpowiedzi uczniów

Rozumienie pojęcia zdrowia jako:

a) Zdrowie jako dar

- „jest to dar od Boga, że się jest zdrowym”,
- „to dar o który trzeba dbać, bo można je stracić”,
- „to dar od Boga potrzebny do życia”.

b) Zdrowie jako coś ważnego, cennego (skarb), wartość naczelną w życiu

- „zdrowie jest życiem, - to najważniejsza rzecz w życiu,
- „potrzebne do życia, - to życie i miłość, - to twoje życie,
- „to życie, przyjaźń, miłość, - jest ważne w życiu człowieka,
- „jest nam potrzebne do życia (gdyby go zabrakło przeżywalibyśmy w smutku, cierpieniu), - bardzo ważna rzecz w życiu człowieka, - potrzebne do życia ludziom i zwierzętom, - jest najważniejsze nawet jak ktoś jest biedny, - chęć do życia, najpiękniejsza rzecz na świecie, bo można się dzielić życiem z drugą osobą, - najważniejsza rzecz w życiu człowieka, bo zdrowie ma się tylko jedno, - to rzecz najważniejsza potrzebna do uprawiania sportów, - to skarb.

c) Zdrowie jako brak chorób

- brak chorób, aby zarazki nie dostały się do organizmu, - starać się nie chorować, - polega na wolności od chorób, nie odczuwaniu żadnego bólu,

- *tzn., że ktoś nie jest chory (gdy jest chory to nie jest zdrowy, bo mu coś dolega),*
 - *to nie jest chorowanie na różne choroby np. raka,*
 - *gdy jesteśmy chorzy to strasznie się męczymy, gdy jesteśmy zdrowi to jesteśmy weseli i pełni energii, - to jest wolność od różnych bakterii,*
 - *to zapobieganie chorobom i leczenie ich, gdy jesteśmy najdalej od chorób, nie przebywamy w pobliżu chorowitych,*
 - *czysty niezawirusowany organizm, nie mieć wirusa, nie mieć kaszlu, kataru itp.*
 - *przeciwieństwem zdrowia jest choroba,*
 - *stan człowieka nienaruszony przez bakterie, pasożyty i inne szkodniki,*
 - *nie ma choroby (można stracić zdrowie raz na zawsze),*
 - *odmienne od niezdrowia, brak choroby, dana osoba jest zdrowa,*
 - *nie boli głowa, gardło, - zdrowe jedzenie daje odporność na choroby (zdrowa żywność), - jak będziemy chorzy, możemy umrzeć.*
- d) **Zdrowie jako zadanie dbania o życie**
- *zdrowie jest życiem, trzeba dbać o życie, jak ktoś jest chory (nieraz się zachoruje) to trzeba mu pomóc,*
 - *trzeba o nie dbać, no możemy je stracić,*
 - *to twoje życie, trzeba starać się o nie,*
 - *dbanie o swój organizm,*
 - *dbanie o to, aby nie wychodzić cienko ubranym na zimno,*
 - *trzeba o nie dbać, odpowiednio się odżywiać, ćwiczyć, dbać o oczy i uszy.*
- e) **Zdrowie jako szczęście i źródło radości**
- *zdrowie to szczęście, nie trzeba płacić za leki,*
 - *spokojne życie i szczęście, radość w rodzinie, dzięki niemu jesteśmy szczęśliwi i zadowoleni,*
 - *człowiek zdrowy jest szczęśliwy, zadowolony, wesoty, uśmiechnięty, jest w nim radość i chęć pomagania innym,*
 - *to szczęście, że nic nie boli,*
 - *to czym cieszy się człowiek, by móc chodzić i oddychać przyrodą,*
 - *to szczęście i radość życia,*
 - *to bardzo wielkie szczęście, nie trzeba jeździć po szpitalach wydawać pieniędzy na drogie lekarstwa,*
 - *nawet jak ktoś jest biedny a ma zdrowie to jest szczęśliwy, bogaty, ale chory jest nieszczęśliwy,*
 - *to uśmiech, nie musimy brać lekarstw, biegamy, cieszymy się, nie jesteśmy smutni,*
 - *trzeba się cieszyć, że jest się zdrowym,*
 - *to także śmiech, jak mówi przysłowie – śmiech to zdrowie,*
 - *siła, zachwyty, ma się lepszy humor i apetyt,*
 - *to także radość życia, gdy dana osoba jest zdrowa – może w pełni cieszyć się życiem,*
 - *to szczęście, życzymy innym dużo zdrowia.*

f) **Zdrowie jako działania profilaktyczne**

- *trzeba uważać na przejściach ulicznych, ubierać się ciepło, nie jeść dużo słodczy (szczególnie chipsów), jeść dużo owoców i warzyw, unikać bójek z kolegami,*
- *nie jeść lodów, nie pić gazowanych napojów, brać witaminy, pić ciepłą herbatkę owocową, wziąć prysznic, zakładać kapcie na stopy, żeby nie prze-marznąć, spać, odpoczywać, pływać,*
- *jeść mniej chipsów, ubierać się ciepło,*
- *ubierać się zgodnie z porą roku, myć przed jedzeniem warzywa, owoce, ręce, pić dużo naturalnych soków, nie jeść bardzo tłustych potraw,*
- *nie jeść dużo cukierków, myć zęby,*
- *kultura osobista, niedrażnienie nikogo, pamiętanie o szacunku, dobre wychowanie, poczucie bezpieczeństwa, odpowiedzialność,*
- *człowiek zdrowo się odżywia, jest zadbany i czysty,*
- *starać się nie chorować, brać witaminki,*
- *to zapobieganie chorobom i leczenie ich,*
- *nie spędzać za dużo czasu przed telewizorem, komputerem, nie słuchać gło-snej muzyki, nie patrzeć na ostre światło, pić dużo płynów, jeść pokarmy zawierające substancje odżywcze, myć się codziennie, by na skórze nie po-jawiły się zarazki,*
- *zdrowe jedzenie, zdrowa żywność daje odporność na chorobę.*

Wnioski

Odpowiedź modelowa	Odpowiedź uczniów
– stan dobrego samopoczucia	– stan darowany, utracalny i ważny
– fizycznego	– dbanie o kondycję ciała
– psychicznego	– i higienę umysłu
– społecznego	– oraz odpowiednie interakcje (relacje społeczne)
– nie tylko brak choroby	– zapobieganie chorobom na różne sposoby (działania profilaktyczne),
– czy niedomagania	– unikanie zagrożeń dla zdrowia (m.in. używek i nałogów)

Rozumienie pojęcia zdrowia przez większość uczniów jest poprawne, prawidłowe, zbliżone do definicji modelowej, jednakże dzieci akcentują pewne aspekty zagadnienia zależne od punktu widzenia (nierzadko utylitarnego, subiektywnego, opartego o osobiste refleksje i spostrzeżenia). Większość wypowiedzi związana jest właśnie z indywidualnymi doświadczeniami i obserwacjami, nie wypływa z nabytej wiedzy podręcznikowej.

Najwięcej odpowiedzi zawierała kategoria „wartość naczelną w życiu” (życie i zdrowie jako coś ważnego i cennego) prawie na równi z traktowaniem zdrowia jako braku choroby.

Uczniowie wykazywali się wszechstronnym podejściem do problematyki zdrowia, dość szerokim jak na swój poziom wiekowy.

Uwagi metodyczne

Przeprowadzenie zajęć mających na celu usystematyzowanie wiedzy na temat istoty, wartości i promocji zdrowia oraz jego pierwszoplanowego znaczenia dla życia człowieka.

Po zajęciach taki uczeń powinien:

- zdefiniować pojęcie zdrowia i umieć określić jego rolę w życiu człowieka,
- rozumieć potrzebę działań profilaktycznych ochrony zdrowia własnego i innych osób,
- mieć świadomość zagrożeń zdrowia i możliwości jego nieodwracalnej utraty oraz konieczność unikania ich.

**Konspekt lekcji o zdrowiu dla klasy 5 SP
Stan zdrowia i choroby**

Zakres treści programowych:

- nabywanie umiejętności i nawyków dbania o zdrowie i bezpieczeństwo swoje i innych,
- utrwalenie nawyków troski o higienę ciała,
- wyrabianie troski o własną sprawność fizyczną,
- pojęcie zdrowia i choroby.

Cele ogólne:

- rozbudzanie i rozwijanie zainteresowań dziecka własnym zdrowiem i rozwojem, problemami zdrowia,
- uświadomienie jaką wartość ma zdrowie,
- uświadomienie konieczności włączania się do działań promujących ochronę zdrowia,
- ułatwienie nabywania umiejętności dbania o swoje zdrowie,
- rozwijanie umiejętności analizy problemu i wyciągania wniosków,
- rozwijanie umiejętności pracy w grupie oraz wykorzystywanie wyników pracy dla dobra ogólnego.

Cele operacyjne

Wiadomości

- uczeń zna i rozumie pojęcia „zdrowie, choroba, higiena”,
- czynniki wpływające na zdrowie fizyczne i psychiczne człowieka,
- przyczyny chorób, przykłady zagrożeń dla zdrowia w wieku szkolnym i w sytuacji szkolnej, utrudniającej naukę i zabawę;

Umiejętności

- praca w grupie i dla grupy (uczeń pracuje efektywnie w zespole),
- planowanie konkretnych rozwiązań sprzyjających zdrowiu,
- korzystanie z materiałów źródłowych

Postawy

- uczeń ma poczucie odpowiedzialności za własne zdrowie,
- potrafi udzielić pomocy dzieciom z trudnościami zdrowotnymi,

- ma świadomość konieczności promowania zdrowego stylu życia w najbliższym środowisku, w sytuacji zwiększającej się zachorowalności,
- uczeń wie jak zapobiegać chorobom,
- uczeń dba o zdrowie i bezpieczeństwo własne oraz innych ludzi,
- wykazuje tolerancję dla niepełnosprawnych.

Metody pracy: słowne – praca z podręcznikiem; aktywizujące – mapa skojarzeń, kula śniegowa.

Środki dydaktyczne: podręcznik, flamastry, kartki papieru, „cenki”.

Przebieg lekcji

I. Faza wprowadzająca

Rozmowa na temat zdrowia. Mapa skojarzeń do słowa „zdrowie”
ZDROWIE TO

II. Faza główna

Poszukiwanie odpowiedzi na pytania: Od czego zależy zdrowie? Jakie czynniki mają wpływ na nasze zdrowie?

1. Podział uczniów na grupy wg wylosowanych kartek z nazwami czynników wpływających na zdrowie (lub polecenie wyszukania ich w podręczniku).
2. Praca w grupach:
 - a) opracowanie przydzielonego zagadnienia:
 - odżywianie się,
 - higiena,
 - hartowanie i uprawianie sportu,
 - aktywny tryb życia;
 - b) ustalenie definicji „zdrowie”, „choroba” (kula śniegowa),
 - c) praca nad zadaniem,
 - d) prezentacja pracy grup na forum klasy,
 - e) ocena punktowa pracy w grupie (za 10 punktów ocena celująca).
3. Drzewa zdrowia i niezdrówia

Na przygotowanych szablonach 1) drzewa zielonego, ulistnionego, symbolizującego stan zdrowia i 2) drzewa suchego, bezlistnego uczniowie rozmieszczają na wybraną karteczkę z napisem stanu organizmu lub przymiotnikiem określającym człowieka zdrowego i chorego (ewentualnie rozstrzygają w drodze minikonkursu jakie działania są zdrowe lub nie i na którym z drzew je umieścić: np. późne chodzenie spać, jedzenie owoców prosto z działki, oglądanie telewizji 4 godziny dziennie, palenie papierosów, zbyt duże tempo życia, brak ruchu, złe odżywianie, alkohol, narkotyki, niktyna... itp. Oraz analogiczne zachowania, przeciwstawne podanym).
4. Wyeksponowanie wypracowanej definicji zdrowia (i choroby) oraz zapisanie jej do zeszytu celem zapamiętania:

ZDROWIE – stan dobrego samopoczucia fizycznego, psychicznego i społecznego, a nie tylko brak choroby czy niedomagania.

CHOROBA – to reakcja organizmu na działania czynnika chorobotwórczego.

III. Faza podsumowująca

1. Analiza wyników pracy poszczególnych grup, zapis wyciągniętych i ustalonych wniosków w zeszytach (m.in. dotyczących poprawy sytuacji zdrowotnej w naszej klasie i szkole).
2. Ustalanie rangi wniosków (który jest najważniejszy) za pomocą „cenek”.

IV Praca domowa

1. Porozmawiaj z rodzicami jak możesz zmienić swój tryb życia, by ta zmiana była korzystna i pozytywnie wpływała na twoje zdrowie.
2. Ustal, uzgodnij z kolegami „co zrobicie w tym tygodniu, aby prowadzić zdrowy styl życia (czego będziecie unikać, a o co dbać?).

Uwagi po przeprowadzonej lekcji

Uczniowie klasy 5 aktywnie pracowali w grupach z zadowolającym zaangażowaniem indywidualnym. Uzyskali właściwy obraz i zakres wiedzy na temat zdrowia, sprecyzowali jego pojęcie w ujęciu definicyjnym i zrealizowali przyjęte założenia treściowe (merytoryczne) poruszanego problemu. Ewaluacja końcowa efektów ich pracy oraz uzyskanych naukowych pojęć o zdrowiu wypadła pozytywnie, w pełni zgodnie z wyjściową definicją modelową (na lekcji docelową), za wyjątkiem dwóch uczniów najslabszych w nauce, wymagających douczania niemal we wszystkich przedmiotach szkolnych. Obecnie piątoklasiści nie mają już większych trudności w określaniu czym jest zdrowie. Ugruntowali istotę zagadnienia, uzupełnili dotychczasowe luki informacyjne.

Zdrowie

(oprac. Anna Nowakowska)

Wiek: uczniowie klasy 5 Szkoły Podstawowej. **Liczebność grupy:** 24.

Założone cele

Uczeń:

- rozumie pojęcie zdrowia i rozróżnia jego znaczenie w sensie fizycznym i psychicznym,
- potrafi podać czynniki zagrażające i sprzyjające zachowaniu dobrego stanu zdrowia,
- jest świadomy, że jego zachowanie, styl i tryb życia mają istotny wpływ na stan jego zdrowia.

Ponieważ nasza szkoła należy do „Sieci szkół promujących zdrowie” oraz propagujących akcję „Szkoła bez przemocy” i odbywają się u nas liczne imprezy i spotkania dotyczące zdrowego stylu życia, postanowiłam zapytać dzieci jak rozumieją pojęcie „zdrowie”?

Modelowa odpowiedź podawana przez Światową Organizację Zdrowia (WHO) brzmi: *stan dobrego samopoczucia fizycznego, psychicznego i społecznego, a nie wyłącznie brak choroby czy niedomagania.*

W ankiecie brało udział 24 uczniów klasy 5. Zajęcia przeprowadziłam na trzech lekcjach (godzinach wychowawczych). Postawiłam dzieciom trzy pytania:

1. *Jak rozumiesz pojęcie: Zdrowie?*
2. *Jakie czynniki mogą mieć wpływ na stan naszego zdrowia?*
3. *Co ty sam możesz zrobić, aby poprawić stan własnego zdrowia?*

Dzieci wypowiadały się w następujący sposób:

1. Zdrowie, to:

Sprawność fizyczna, umysłowa. Brak chorób. Brak uszkodzeń na ciele i w organizmie, prawidłowe odżywianie.
Stan w jakim się znajdujemy, czy jesteśmy zdrowi czy przeziębieni.
Takie coś, że się nie ma kataru, kaszlu, itp.
Np. jak mamy bolące gardło i chorujemy możemy powiedzieć, że mamy słabe zdrowie czyli często chorujemy.
Brak choroby (x3)
Jestem zdrowy jak ryba. Nie ma żadnej choroby.
Coś, co daje natura. Może od niej zależeć czy jest się chorym czy zdrowym.
Oznacza stan fizyczny człowieka.
Dobry stan (x2)
Stan samopoczucia człowieka, stan w jakim czujemy się dobrze czy źle.
Ktoś czuje się „lekkko”, ma dobre samopoczucie.
Dobre samopoczucie (x2)
Część naszego życia (x3)
Cząstka naszego życia, odporność na wszystkie bakterie.
Część życia każdego z nas, jedzenie warzyw i owoców eliminuje choroby.
Dbanie o własne bezpieczeństwo i cząstka naszego życia.

Wnioski

Większość dzieci utożsamia pojęcie *zdrowie* z brakiem choroby lub odpornością (10 uczniów). Zwracają również uwagę na to, że stan zdrowia jest bardzo istotny w życiu człowieka (6 uczniów), podobnie jak stan psychiczny, dobre samopoczucie czy poczucie bezpieczeństwa (8 uczniów). Dwie osoby nie udzieliły odpowiedzi na to pytanie.

2. Czynniki działające na zdrowie:

Temperatura, bakterie, wirusy, odżywianie, styl życia, ilość snu.
Choroba.
Pogoda, pożywienie.
Warzywa, owoce witaminy: C, A, B, białko, mięso.
Czy dobrze i ciepło się ubieramy.
Co jemy.
Higiena, ubranie, jedzenie, otoczenie.

Ręce, gardło, nos, np. zatoki.
Gdy się ubiorę letnio w zimno, spoczę się i rozbiore, mogę się przewiać.
Lekarstwa, odżywianie się dobrym jedzeniem.
Bakterie, witaminy, jedzenie, higiena osobista.
Odżywianie się, odpoczywanie, wysiłek.
Pogoda, temperatura.
Telewizja, pogoda.
Prawidłowe odżywianie, ćwiczenia gimnastyczne.
Ciśnienie, pogoda, napoje jedzenie.
Ciśnienie, temperatura, bakterie, wirusy, papierosy, alkohol, jedzenie.
Codziennie ćwiczenia, dobre odżywianie. Można się zatruć jedzeniem, można się przeziębnić, jeśli wyjdzie się zgrzanym na zimne powietrze.
Warzywa, owoce, białko, ćwiczenia na WF-ach, śmiech, witaminy, lekarstwa (gdy chorujemy).
Ćwiczenia, dobre odżywianie, branie lekarstw, jeśli ktoś jest chory.
Sport, odżywianie, ćwiczenia, wychodzenie na dwór.
Ciepło się ubierać, jeść zdrowe rzeczy, dbać o siebie.
Żadne.

Wnioski

Największą uwagę dzieci zwróciły na właściwy sposób odżywiania się i znaczenie witamin (17 + 5 uczniów), sposób ubierania się w zależności od pogody, temperatury (10 uczniów) oraz potrzebę uprawiania sportu (5 uczniów), kontrolowanie stylu życia (3 uczniów) i ilość snu (1 uczeń). Pojawiały się również nietypowe, pojedyncze wypowiedzi: śmiech, używki, telewizja, wysiłek, wpływ otoczenia, odpoczynek. Według jednego ucznia „żadne czynniki nie mają istotnego wpływu”.

3. Co mogę zrobić dla własnego zdrowia?

Dbać o sprawność fizyczną. Stosować się do „piramidy żywienia”, spać osiem godzin.
Jeść warzywa, owoce, brać lekarstwa.
Gdy jest zimno, ubrać się ciepło, jeść owoce i warzywa, wychodzić na dwór, oddychać świeżym powietrzem.
Różne rzeczy: zdrowe jedzenie, dobrze się odżywiać, pić mleko i soki, no i mieć dużo kalorii.
Dużo biegać, ćwiczyć, dobrze się odżywiać.

Myć ręce po zjedzeniu i przed zjedzeniem posiłku, zdrowo się odżywiać, odpowiednio się ubierać.
Dbać o higienę, wychodzić na świeże powietrze.
Ubierać się ciepło gdy jest zimno, jeść warzywa i owoce, rzeczy które mają witaminy.
Nie jeść jedzenia typu fast-food, dbać o kondycję i higienę.
Odżywiać się odpowiednio, dbać o higienę osobistą, uprawiać sporty, wypoczywać.
Nie jeść dużo słodczy, dużo się ruszać.
Jeść zdrowe jedzenie, dobrze się ubierać, nie kąpać się w zimnej wodzie.
Jeść owoce, witaminy A,B,C.
Jeść owoce, warzywa, witaminy, nabiał, to jest: sery, jogurty, twarogi.
Chodzić wcześniej spać, nie grać bardzo długo na komputerze, nie wrzeszczyć.
Aktywnie wypoczywać, jeść dużo owoców i warzyw.
Na zwalczenie choroby ja piję syrop, jeśli jest to choroba w postaci kaszlu, lub zapalenia płuc.
Nie jeść chipsów.
Jedzmy dużo owoców i nabiału, w razie choroby chodźmy do lekarza.
Zażywać tabletki lub jeść dużo warzyw i owoców.
Zdrowo się odżywiać, ćwiczyć, bawić się na powietrzu, uprawiać różne sporty.
Regularnie ćwiczyć, brać tabletki, jeść owoce, warzywa, ryby.

Wnioski

Najwięcej osób jest zdania, że największą uwagę należy zwrócić zarówno na zdrowe odżywianie, unikanie chipsów, fast-foodów, etc. oraz dostarczanie organizmowi witamin (23 uczniów). Należy uprawiać sport i dbać o kondycję fizyczną (8 uczniów), spacerować na świeżym powietrzu (3 uczniów). Ważny jest także odpowiedni sposób ubierania się, dostosowany do pogody, co uczniowie kojarzą z odpornością (4 uczniów). Na szczególną rolę higieny osobistej zwróciły uwagę 3 osoby. Wśród pojedynczych wypowiedzi pojawiły się: długość snu, odpoczynek, odczulanie alergików (1 uczeń) i branie w razie konieczności leków (2 uczniów).

Na kolejnej lekcji odbyła się dyskusja, dzieci wymieniały się uwagami. Wspólnie policzyliśmy ilość identycznych i zbieżnych odpowiedzi. Ponieważ w 4 klasie mieliśmy cykl zajęć poświęconych przeciwdziałaniu agresji i przemocy w szkole, nawiązując do tych zagadnień próbowaliśmy zastanowić się czy stan zdrowia psychicznego również jest dla nich ważny. Dzieci mówiły, że czują się również źle w sytuacji, kiedy ktoś (koleżanka, kolega) dokucza im, przezywa, wyśmiewa się, po-

pycha, obgaduje,... Zaproponowałam więc, aby uczniowie jeszcze raz spróbowali zinterpretować pojęcie zdrowia i zastanowić się czy jest to stan wyłącznie związany z brakiem chorób i dolegliwości?

Odpowiedzi po lekcji

Zdrowie rozumiem jako:

Nasz stan fizyczny i psychiczny.
Stan fizyczny i psychiczny. Może się zmieniać. Można dbać o zdrowie na przykład jeść owoce i warzywa (witaminy). Gdy jest zimno ubierać się ciepło, żeby organizm nie osłabł (odporność).
Także stan psychiczny.
Stan organizmu. Może być fizyczne i psychiczne. Jest to też brak choroby.
Przeciwnieństwo choroby. Jest potrzebne do prawidłowej pracy organizmu. Kiedy człowiek choruje, wszystkie organy słabiej pracują. Zdrowie, to także nasz stan psychiczny.
Życie psychiczne i fizyczne.
Dobre odżywianie, sporty, psychika, przygotowanie na każdą pogodę, witaminy, białka, cukry, trzymanie postawy – te rzeczy są wymagane, żeby być zdrowym.
Także odporność, którą budujemy jedzeniem owoców i warzyw, można też spożywać tabletki, które zawierają witaminy, uprawiać różne sporty.
Zdrowie jest potrzebne do funkcji naszego organizmu. Gdy zdrowie jest zagrożone, to wtedy słabiej działa nasz organizm. Dlatego trzeba wzmacniać je: świeżym powietrzem, zdrową żywnością i witaminami.
Jest przeciwieństwem choroby. To także stan fizyczny: rozwalone kolano, ból zęba, gardła, oraz psychiczny – wyzywanie, dokuczanie (dobre samopoczucie).
Część naszego życia. Obejmuje stan psychiczny jak i fizyczny. Psychicznie można się źle czuć jak ktoś kogoś przeżywa, dokucza, obraża. Fizycznie można się źle czuć jak coś kogoś boli, np.: głowa, brzuch. Trzeba więc dbać o zdrowie: ubierać się ciepło, jeść witaminy (owoce).
Stan, kiedy nie jest się smutnym, kiedy nie jesteśmy przeżywani, kiedy nic nie boli, kiedy nie ma się nałogów, takich jak picie alkoholu, zażywanie narkotyków, palenie papierosów.
Stan, kiedy dobrze się czujemy. Zdrowym się jest, kiedy ma się ochotę do robienia różnych rzeczy. Zdrowym psychicznie jest się, gdy czuje się wesoło, jest mi „lekkko”. Trzeba jeść zdrowe jedzenie. Zdrowie, to także dobry stan fizyczny.
Sprawność fizyczna, psychiczna. Na przykład, kiedy ktoś jest poszkodowany. Fizyczna: ból zęba.
Jeśli człowiek myśli, że jest chory zaczyna być chory. Można być chorym psychicznie, fizycznie. Śmiech to zdrowie. Choroba organizmu (fizyczna), to np.: zapalenie ucha, grypa. Choroby psychiczne, to np.: zły humor, „dokuczanki”.

Stan fizyczny oraz psychiczny. Przez chorobę (czyli przeciwieństwo zdrowia) czuję się gorzej. Gdy jestem zdrowa nie zawsze czuję się dobrze, np.: mogę się czuć smutna, gdy ktoś mnie wyzywa lub dokucza.
Nasza odporność, ilość białych krwinek i tworzenie przeciwciał. Zdrowie jest też psychiczne, np.: myślimy, że jesteśmy chorzy i stajemy się chorzy.
Zdrowie, to stan samopoczucia, w którym się znajdujemy. Zdrowie, to także prawidłowe odżywianie, tryb życia odpowiedni. Stan psychiczny, fizyczny człowieka.
Potrzeba zdrowego odżywiania, uprawiania sportów, dbanie o siebie, ciepłe ubieranie, trzeba też przy zdrowiu „myśleć”.

Wnioski

Na ogromne znaczenie stanu psychicznego uwagę zwróciło 16 uczniów (wspominając o wyzywaniu, dokuczaniu, złym humorze, smutku). Z trybem życia, wspomagającym odporność (w tym odpowiednim odżywianiem, ubieraniem się, unikaniem używek, ruchem, sportem) wiązały się odpowiedzi 11 uczniów. Jedna osoba nie udzieliła odpowiedzi.

Podsumowanie

Uważam, że dzieci dużo wiedzą na temat zdrowia, potrafią dostrzec sytuacje zagrażające zdrowiu oraz wyróżniają czynniki sprzyjające dobrej kondycji fizycznej i psychicznej. Sprzyjają temu liczne pogadanki, dyskusje na godzinach wychowawczych, spotkania z higienistką szkolną, szkolne konkursy o tematyce zdrowotnej. Należy szczególną uwagę zwracać na to, jak ważne są relacje koleżeńskie między uczniami i atmosfera panująca w klasie. Jak wynika bowiem z wypowiedzi moich uczniów komfort i zdrowie psychiczne mają dla nich szczególne znaczenie. Dużo na ten temat rozmawiamy w czasie lekcji prowadzonych w ramach akcji „Przeciwdziałamy agresji – Szkoła bez przemocy”.